

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Českoslovenští legionáři na Liberecku v období první Československé republiky

Diplomová práce

Studijní program: N7105 – Historické vědy
Studijní obor: 7105T021 – Historie
Autor práce: **Bc. Jan Hnělička**
Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Melanová

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jan Hnělička**
Osobní číslo: **P15000575**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historie**
Název tématu: **Českoslovenští legionáři na Liberecku v období první
Československé republiky**
Zadávací katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je prohloubení a rozšíření výzkumu vývoje československých legionářů v Liberci, který autor úspěšně realizoval ve své bakalářské práci. V diplomové práci bude analyzovat další nalezenou skupinu legionářů, působících v Liberci. Zároveň bude sledovat postavení a činnost legionářů ve městě v kontextu složitého vývoje specifického německého centra. Legionáři usazení v Liberci patřili k hlavním oporám Československa, zatímco liberecká reprezentace měla dlouho k československému státu odmítavý postoj. I po změně postoje vedení města v roce 1929 byly v městské společnosti protičeskoslovenské tradice a proudy. Jejich působení se rozvinulo od poloviny třicátých let, kdy legionáři naopak stupňují své úsilí o obranu státu. Zachycení specifičnosti libereckého prostředí by mělo zdůraznit srovnání s činnostmi jiných legionářských jednot na Liberecku, konkrétně s jednotou českodubskou, k níž je dostatek pramenného materiálu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

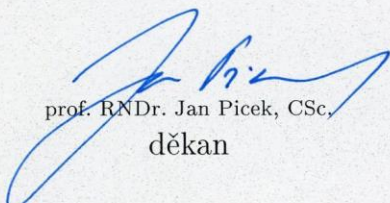
Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Miloslava Melanová

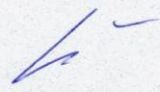
Katedra historie

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2016**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2017**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2016

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

1. 1. Prameny:

Archiv Československé obce legionářské, Praha
Národní archiv, Praha
Podještědské muzeum a knihovna Český Dub, Český Dub
Státní oblastní archiv Litoměřice, Litoměřice
Státní oblastní archiv Zámorsk, Zámorsk
Státní okresní archiv Liberec, Liberec
Vojenský ústřední archiv - Vojenský historický archiv Praha, Praha

1.2. Soudobý celostátní a regionální tisk:

Hlasy od Ještěda
Ještědský obzor
Legionářský směr
Naše Hory
Reichenberger Zeitung
Vorwärts

1.3. Soudobé publikace

2. Literatura

CZIZMAZIA, Marek: Český regionální tisk v Liberci v letech 1918-1938, Diplomová práce KAD FP TU v Liberci 1995.

FILIP, Jiří: Stručné dějiny Československé obce legionářské, Praha, Československá obec legionářská 2015. ISBN 978-80-87919-12-5.

GALANDAUER, Jan: 2.7.1917 - bitva u Zborova: česká legenda, Praha, Havran 2002. ISBN 80-86515-16-8.

GEBHART, Jan ŠEDIVÝ, Ivan et al.: Česká společnost za velkých válek 20. století, Praha, Karolinum 2003. ISBN 80-246-0742-5.

HAHNOVÁ, Eva: Od Palackého k Benešovi: německé texty o Češích, Němcích a českých zemích, Praha, Academia 2014. ISBN 978-80-200-2389-6.

KÁRNÍK, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938), Díl 1., Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929), Praha, Libri 2000. ISBN 80-7277-027-6.

KÁRNÍK, Zdeněk: České země v éře první republiky (1918-1938), Díl 2., Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930-1935), Praha, Libri 2002. ISBN 80-7277-031-4.

KÁRNÍK, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938), Díl 3., O přežití a o život (1936-1938), Praha, Libri 2003. ISBN 80-7277-119-1.

KARPAŠ, Roman a spol: Kniha o Liberci, Liberec, Dialog 1996.

KOLDINSKÁ, Marie - ŠEDIVÝ, Ivan: Válka a armáda v českých dějinách:

sociohistorické črty, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2008. ISBN 978-80-7106-953-9.

KVAČEK, Robert: Československý rok 1938, Praha, POLART 2011. ISBN 978-80-87286-11-1.

KVAČEK, Robert: První světová válka a česká otázka, Praha, Triton 2013. ISBN 978-80-7387-635-7.

OLIVOVÁ, Věra: Dějiny první republiky, Praha, Společnost Edvarda Beneše 2012. ISBN 978-80-86107-47-9.

RUDIŠ, Jaroslav: Německý regionální tisk v Liberci v letech 1918-38, Diplomová práce KAD FP TU v Liberci 1997.

RYCHLÍK, Jan - PENČEV, Vladimír: Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí, Praha, Vyšehrad 2013. ISBN 978-80-7429-387-0.

ŠEDIVÝ, Ivan: Češi, české země a Velká válka 1914-1918, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2014. ISBN 978-80-7422-302-0.

ŠEDIVÝ, Ivan: K systému legionářského zákonodárství a sociální péče v meziválečné ČSR, in: Historie a Vojenství, č. 1, roč. 51, 2002. ISSN 0018-2583.

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování:

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucí diplomové práce PhDr. Miloslavě Melanové za odborné vedení, ochotné poskytnutí cenných rad a připomínek a také za soustavnou pozornost, kterou mi věnovala po celou dobu vypracovávání mé práce. Dále bych rád poděkoval Mgr. Martinu Aschenbrennerovi a Václavu Kříčkovi za ochotu připomínkovat tuto práci. Největší dík pak patří Bc. Elišce Poloprudské a mé rodině za jejich bezbřehou trpělivost a stálou podporu.

Anotace

Práce se zaměřuje na meziválečnou činnost dvou jednot Československé obce legionářské – Liberec a Český Dub v letech 1921–1938. První část práce se věnuje příchodu československých legionářů na sever Čech a vzniku jejich organizací. Dále jsou představeny základní aktivity v podobě administrativy, sociální oblasti, osvětové činnosti a spolupráce s ostatními organizacemi a institucemi. Druhá část práce je zaměřena na samotné členy tohoto spolku, jejich původ, povolání, bydliště a pohřby. Závěrečná část představuje aktivity legionářů při obraně republiky. Zároveň je činnost legionářských jednot zahrnuta do kontextu regionálního i celostátního dějinného vývoje.

klíčová slova: první světová válka, československé legie, česko-německé vztahy, česká menšina, spolky, Československá obec legionářská, Československo, severní Čechy, Český Dub, Liberec

Annotations

The thesis focuses on the interwar activity of two associations of the Czechoslovak Community of Legions – Liberec and Český Dub between 1921–1938. The first part of the thesis deals with the arrival of Czechoslovak legionaries in the north of Bohemia and the formation of their organizations. Further, there are presented basic chapters activities organization in the form of administration, the social sphere, public educational activities and cooperation with other organizations and institutions. The second part is focused on the members of this organization, their origins, the occupations, places of residence and funerals. The final part introduces the activity of the legionaries in the defense of the republic. At the same time, the activity of legionary associations is included in the context of regional and national historical development.

key words: First World War, Czechoslovak legion, Czech-German relations, czech minority, associations, Czechoslovak Community of Legions, Czechoslovakia, North Bohemia, Český Dub, Liberec

Obsah

Úvod.....	10
Rozbor pramenů a literatury	12
1. Revoluční převrat a návrat československých legií.....	23
1. 1 Obsazení Liberecka 1918	23
1. 2 Příchod legionářů a vznik jejich prvních organizací.....	33
2. Československá obec legionářská – organizační struktura a její fungování.....	48
2. 1 Ústředí.....	48
2. 2 Mladoboleslavská župa	60
2. 3 Jednoty Liberec a Český Dub	68
3. Československá obec legionářská – sociální činnost.....	83
3. 1 Sociální činnost ústředí	83
3. 2 Sociální činnost jednot Liberec a Český Dub	91
4. Československá obec legionářská – osvětová činnost.....	95
4. 1 Osvětové aktivity jednot Liberec a Český Dub.....	95
4. 2 Proměny jubilejních zborovských oslav v meziválečném Liberci.....	108
4. 3 Knihovny, muzea a výstavy legionářských jednot.....	115
5. Československá obec legionářská – pobočné spolky	121
5. 1 Sdružení legionářského dorostu	121
5. 2 Obec přátel legionářů	124
6. Členové jednot Liberec a Český Dub	128
6. 1 Povolání legionářů	128
6. 2 Původ legionářů	132
6. 3 Bydliště legionářů	135
6. 4 Úmrtí a pohřby legionářů	138
7. Společenské postavení jednot Liberec a Český Dub	146
7. 1 Vztahy jednot s českým a německým obyvatelstvem.....	146
7. 2 Vztahy s ostatními odbojářskými spolky	157
8. Jednoty Liberec a Český Dub při obraně republiky	163
8. 1 Legionářské jednoty ve druhé polovině 30. let	163
8. 2 Legionáři po Mnichovské konferenci a během druhé světové války.....	177
Závěr	184

Seznam použitých zkratk	188
Prameny a literatura	189
Prameny.....	189
Literatura	194
Internetové zdroje.....	207
Seznam příloh	208

Úvod

Ukrajinské pláně, sibiřská tajga, italské velehory i francouzské nivy. Všude tam bojoval v čase první světové války československý legionář. Onen „*malý český člověk*“, jenž na počátku bouřlivého dvacátého století, v prvním rozhodném střetu světových mocností, obrátil zbraň proti „*habsburské tyranii*“ a dal dobrovolně všanc svůj život pro získání samostatnosti českého, respektive československého státu. Veden výtečnými osobnostmi svého národa hodlal přenést mocenské centrum z rakouské Vídně zpět do českých zemí a rozšířit občanská práva na veškeré obyvatelstvo. Bylo to ale vše, čeho chtěl dosáhnout? Navrátit se do vlasti, rozloučit se s „brášky“ a pokračovat v životě, který tu zanechal s tím, že o další harmonický rozvoj nové republiky se mají postarat jiní? Takový plán si lze s ohledem na naturel legionářů představit jen stěží. Zvláště u legionáře ruského, ovlivněného velkou socialistickou revolucí a majícího ve své těpluše dostatek času na to, aby přemýšlel o proměně společnosti v novém státním útvaru.

Otázkou nicméně zůstává jakou formou toho docílit. Při revolučním kvasu na přelomu let 1918–1919 mohli českoslovenští dobrovolníci zahraniční armády ledačeho dosáhnout. Lidem rychle se rozhodujícím, rázným a nebojácným takové doby přejí. Potíž ovšem tkvěla v tom, že legionáři přijeli až za mnohem delší čas, popřípadě je plně zaměstnávaly boje o nové státní hranice. Politický vývoj šel tak zcela mimo ně, a proto nemohla být takováto forma úspěšnou. Muselo nastat období „*každodenní drobné práce*“, aby nově příchozí alespoň částečně dosáhli svých představ o ideální společnosti. A právě přechodu legionářů ze života válečného do toho civilního a jejich semknutí se v největší meziválečné organizaci – Československé obci legionářské – se bude věnovat první část této práce.

Stěžejní ovšem bude rozbor a vzájemná komparace činnosti tohoto spolku na příkladu dvou geograficky velmi blízkých severočeských jednot – Liberec a Český Dub. Důraz bude kladen především na otázku, jaké bylo jejich vnitřní fungování a zasazení do organizačního rámce spolku, jakou vyvíjely sociální a osvětovou činnost, zdali je ovlivňoval celostátní vývoj a v neposlední řadě jaké vztahy udržovaly s českým i německým obyvatelstvem. Obec legionářská byla velmi početnou organizací, sdružující většinu těch, díky nimž republika vznikla a i z tohoto důvodu lze předpokládat, že nemohla

hrát bezvýznamnou roli. Pro komplexní rozbor života legionářů v samém centru, anebo na hranici německy mluvící oblasti nelze však vynechat ani problematiku jejich osobního života. Odkud se zde místní legionáři vzali, čím se živili, v jakých podmínkách bydleli a nakonec i jak odcházeli z tohoto světa. To vše budou faktory umožňující nám zhodnotit postavení legionářů v období první republiky, neboť to, jak se společnost zachová vůči lidem, jimž vděčí za svou svobodu, nám dovede věrně vykreslit její sociálně-humánní a morální vyspělost.

Poslední část diplomové práce bude věnována období boje za udržení existence Československé republiky a roli legionářů při obraně a posléze osvobození vlasti. Tato pasáž nám umožní získat poznatky o tom, nakolik byli legionáři i po dvaceti letech se „svou“ republikou spjatí a jakými způsoby se podíleli na snaze odrazit nepřítele.

Rozbor pramenů a literatury

Přestože návrat demokratického zřízení do Československé republiky a jejích pozdějších nástupkyň po roce 1989 znamenal pro českou historiografii vojenství opětovné rozevření široké palety námětů pro odborné zpracování, nelze ani v jubilejním stém roce trvání republiky říci, že by témata o československých legiích a samotných zahraničních dobrovolnících byla již zcela vyčerpána. Obzvláště pak tato skutečnost platí pro období meziválečné, respektive život československých legionářů post bellum, který by v historii vojenství měl zaujmout taktéž své místo, třebaže na okraji.¹ To se konec konců týká všech přímých aktérů ozbrojených konfliktů, neboť frontové zážitky a válečná minulost určují jejich poválečný život v mnohem větší míře, než je tomu u „nezaujatého“ civilního obyvatelstva, a to bez ohledu na dobu a výsledek konfliktu. Poměrně nízká míra dosavadního zpracování problematiky legionářských a dalších odbojářských organizací, jejich vlivu v různých dobách a postavení ve většinové společnosti se proto zdá být až překvapivou.

O první práce, dotýkající se mimo jiné legionářů po jejich návratu, se ve svých dílech v období devadesátých let zasloužili především Jan Galandauer, Karel Pichlík, Ivan Šedivý a Jitka Zabloudivová.² Mezi jejich texty můžeme nalézt jak pokusy o syntetické

¹ Téma lze zkoumat pomocí řady přístupů, jako například dějin každodennosti, dějin mentalit nebo kulturních a sociálních dějin. Akcentovat je potřeba také elity, místa paměti, občanskou společnost, politickou kulturu i další pojmy a fenomény.

² GALANDAUER, Jan, et al.: *Slovník prvního československého odboje 1914-18*, Praha, Historický ústav Armády České republiky 1993, 165 s.; TÝŽ: Česká vojenská tradice v proměnách času. Vrch Vítkov v české historické paměti, in: *Historie a vojenství*, roč. 43, 1994, č. 5, s. 3–34; TÝŽ: Hrob Neznámého vojína v proměnách času, in: *Historie a vojenství*, roč. 48, 1999, č. 2, s. 251–273; PICHLÍK, Karel – KLÍPA, Bohumír – ZABLOUDILOVÁ, Jitka: *Českoslovenští legionáři (1914–1920)* Praha, Mladá fronta 1996, 282 s.; ŠEDIVÝ, Ivan: Družina československých legionářů v počátcích legionářského hnutí v Československu, in: *Sborník k dějinám 19. a 20. století*, Praha, Historický ústav 1993, s. 93–113; TÝŽ: Gajdova aféra 1926–1928, in: *Český časopis historický*, roč. 92, 1994, č. 4, s. 732–758; TÝŽ: Vznik Nezávislé jednoty československých legionářů, in: *Historie a vojenství*, roč. 45, 1996, č. 6, s. 47–61; TÝŽ: Vznik Nezávislé jednoty československých legionářů, in: *Historie a vojenství*, roč. 45, 1996, č. 6, s. 47–61; TÝŽ: Legionáři a československá armáda 1918–1938, in: *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století: sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka*, Praha, Historický ústav 1997, s. 209–230; TÝŽ: "Zed' mezi odbojem domácím a zahraničním". (Z legionářských sporů o odbojové zásluhy),

zpracování této látky, tak analytické rozbory některých dílčích témat. O bližší prozkoumání konkrétní legionářské organizace se ve svých studiích pokusil především Ivan Šedivý, jenž se zaměřil na Družinu československých legionářů a Nezávislou jednotu československých legionářů, pozdějšího největšího konkurenta Československé obce legionářské.

Právě k této vůbec největší meziválečné legionářské organizaci přibylo větší množství odborných textů teprve na přelomu tisíciletí, kdy ve spolupráci s obnovenou Obcí legionářskou, Vojenských historickým archivem v Praze a zejména státními okresními archivy, popřípadě okresními muzei, došlo k rozsáhlé celostátní akci, snažící se o dohledání co největšího počtu československých legionářů a jejich základních životopisných údajů. Kvalita i kvantita zpracování tohoto tématu však byla velmi proměnlivá, neboť zpracovatelé dostali naprostou volnost při rozhodování, na co vše a pomocí jakých pramenů se zaměří.³ Nejinak se tomu stalo i u tématu legionářských organizací, kdy autoři byli limitováni dostupností potřebných archivních materiálů. Drtivá většina fondů jednot Československé obce legionářské, popřípadě dalších odbojářských organizací, je torzální a navíc stále nezpracovaná. Ještě horší stav pramenné základny panuje u žup Obce legionářské, přičemž archiv samotného ústředí se nedochoval vůbec. Ti nejvíce pečliví proto absenci přímých legionářských spisů nahrazovali informacemi z regionálního periodického tisku, nebo získali cenné údaje z výročních sborníků jednot. Díky sympatickému nasazení těchto historiků a archivářů vzniklo v rámci akce několik soupisů legionářů daného okresu, obsahujících mimo jiné alespoň krátký úvod do meziválečného života jednot Obce legionářské.⁴ Svých seznamů se v tomto období dočkaly

in: *Historie a vojenství*, roč. 47, 1998, č. 6, s. 84–93; ZABLOUDILOVÁ, Jitka – HOFMAN, Petr: Rudolf Medek, in: *Historie a vojenství*, roč. 43, 1994, č. 6, s. 133–157. Nelze opomenout ani dva významné sborníky k 75. a 80. výročí bitvy u Zborova, do nichž přispěli především výše vypsání, ale také například Eduard Stehlík nebo Jiří Fidler, dlouhodobě se zabývající Československou brannou mocí a jejími představiteli: *75. výročí Zborova*, Praha, Historický ústav ČSA 1993, 53 s.; *Zborov 1917–1997*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 158 s.

³ Blíže k tomuto projektu a kvalitě jeho výstupů: ZABLOUDILOVÁ, Jitka: O projektu zpracování soupisů československých legionářů v jednotlivých okresech České republiky, in: *Historie a vojenství*, roč. 52, 2003, č. 1, s. 235–238.

⁴ Jednalo se o tyto výstupy, jejichž kvalita zpracování meziválečného života legionářů byla taktéž variabilní: CTIBOROVÁ, Miroslava – KOVÁŘ, Daniel, et al.: *Za naši samostatnost. Českoslovenští legionáři – rodáci a občané okresu České Budějovice*, České Budějovice, Jelmo 2000, 136 s.; HALABICOVÁ, Jitka: *Českoslovenští legionáři: rodáci a občané okresu Opava 1914–1920*, Opava, Okresní úřad Opava – Státní

i jednoty Liberec a také Český Dub, u nichž ovšem k hlubšímu zkoumání fungování organizací nedošlo.⁵ Soupis legionářů okresu Liberec od Heleny Lacinové a Roberta Filipa v tomto směru obsahuje pouze ty informace, jež bylo možné dohledat ve sborníku jednoty, vydaném v roce 1931 k 10. výročí jejího vzniku, aniž by se autoři dále jakkoli zabývali činností jednoty až do konce první republiky a posléze ji náležitě zhodnotili.⁶ Pečlivě zpracovaný bohužel není ani soupis legionářů, neboť obsahuje řadu případů, kdy datum, a u některých legionářů dokonce ani místo narození, neodpovídá.⁷ Pro někdejší soudní

okresní archiv Opava 2001, 80 s.; HLOUŠEK, Ladislav, et al.: *Legionáři okresu Pardubice: rodáci a občané 1914–1920*, Pardubice, Státní okresní archiv Pardubice 2006, 249 s.; HUS, Miroslav: *Českoslovenští legionáři 1914–1920 z města Plzně a okolních vsí*, Plzeň, Albis international 2001, 83 s.; JANKŮ, Radka: *Legionáři Jičínska*, Pardubice, Okresní úřad Jičín – Státní okresní archiv Jičín 2000, 111 s.; MARTÍNEK, Zdeněk: *Českoslovenští legionáři: rodáci a občané okresu Pelhřimov*, Pelhřimov, Okresní úřad Pelhřimov – Státní okresní archiv Pelhřimov 2000, 144 s.; LACINOVÁ, Helena – FILIP, Robert: *Českoslovenští legionáři: soupis legionářů okresu Liberec*, Liberec, Státní okresní archiv Liberec 2001, 60 s.; PISKOVÁ, Renata, et al.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920: rodáci a občané okresu Jihlava*, Jihlava, Okresní úřad Jihlava 2001, 168 s.; PRZYBYLOVÁ, Blažena: *Českoslovenští legionáři: rodáci a občané Ostravy*, Šenov u Ostravy, Tilia 2002, 138 s.; *Rodáci a občané okresu Přerov v československé legionářské armádě v letech 1914–1920*, Přerov, Muzeum Komenského v Přerově – Státní okresní archiv Přerov 2001, 109 s.; SEDLÁŘ, Tomáš: *Českoslovenští legionáři: občané a rodáci města Olomouce*, Olomouc, Státní okresní archiv v Olomouci – Zemský archiv v Opavě 2003, 188 s.; SEKOTOVÁ, Věra: „*Ted' nebo nikdy*“: *Legionáři okresu Ústí nad Orlicí*, Vysoké Mýto, Okresní muzeum ve Vysokém Mýtě 2000, 59 s.; SMEJKAL, Ladislav: *Soupis legionářů Českolipska 1914–1920*, Česká Lípa, Okresní vlastivědné muzeum v České Lípě 2000, 60 s.; ŠULÁKOVÁ, Ludislava – KORDIOVSKÝ, Emil: *Legionáři okresu Břeclav*, Mikulov, FPO Znojmo – Státní okresní archiv Břeclav 2002, 96 s.; VÍŠEK, Ivan: *Českoslovenští legionáři: rodáci a občané okresu Most*, Most, Okresní muzeum v Mostě 2001, 56 s.; VONDRÁČKOVÁ, Daniela: *Legionáři: rodáci, občané a obyvatelé obcí okresu Semily*, Semily, Okresní úřad Semily – Státní okresní archiv Semily 2002, 173 s. Mezi ty nejrozsáhleji zpracované lze zařadit soupisy legionářů z okresů Jihlava, Olomouc a Ostrava.

⁵ LACINOVÁ, Helena – FILIP, Robert: *Českoslovenští legionáři: soupis legionářů okresu Liberec*. Tento soupis se týkal i oblasti Českodubská, kterou později podrobněji zpracoval: EDEL, Tomáš: *Legionáři z Českodubská*, Český Dub, Podještědské muzeum – Sdružení rodáků a přátel Karoliny Světlé 2008, 46 s.

⁶ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí k 10. výročí jejího trvání*, Liberec, Čs. O. L. pro Liberec a okolí 1931. Nynější fond liberecké meziválečné jednoty Obce legionářské, který je uložen ve Státním okresním archivu v Liberci, autoři v dané době nevyužili, neboť se nacházel ve Státním okresním archivu v Semilech a navrácen do Liberce byl teprve v roce 2004.

⁷ K tomuto tvrzení autor dospěl po konfrontaci údajů ze soupisu s matričními záznamy narozených a dále informacemi z legionářské Databáze Vojenského historického ústavu, o čemž bude blíže pojednáno dále.

okres Český Dub vytvořil soupis legionářů Tomáš Edel, jenž ovšem u tohoto zůstal a navzdory dostupným materiálům se rozboru jejich meziválečného života nevěnoval.⁸

Na další významný počín ve zkoumání legionářských organizací se tak dostalo až po roce 2000. Odhlédneme-li od dalších dílčích studií i prací Jana Galandauera a Ivana Šedivého z tohoto období, je potřeba zmínit kvalitní rozbor legionářských organizací Jana Michla, doktoranda právě Ivana Šedivého.⁹ Ten ve své studii podrobně rozklíčoval vznik i zánik legionářských organizací zvláště ve dvacátých letech minulého století a stanovil tak základní přehled o tom, jaké spolky československých dobrovolníků zde v meziválečné době působily. Na tuto studii posléze navázal ve své disertační práci, vydané rovněž tiskem.¹⁰ V té se pokusil o syntetické zpracování „*fenoménu legionářství*“ od samotného počátku první republiky až po poslední dny legionářů. V některých kapitolách – například o hlavních legionářských svátcích nebo charakteristice jednotlivých částí československých legií – úspěšně navázal na svůj předešlý, velmi kvalitní výstup. Jiným kapitolám ovšem nebyla dána taková pozornost, jakou by si jistě zasloužily, a v některých

⁸ V archivu Podještědského muzea a knihovny v Českém Dubu se nacházejí čtyři kartony se spisovými materiály přímo k legionářským organizacím nejen na Československu a dále rovněž čtyři kartony s osobními doklady a dokumenty většiny členů místní jednoty Československé obce legionářské. Podještědské muzeum a knihovna Český Dub, fond Československá obec legionářská Český Dub.

⁹ MICHL, Jan: Legionářské organizace v Československu, in: *Historie a vojenství*, roč. 56, 2007, č. 4, s. 4–23. Publikační činnost dvou prvně zmíněných historiků po roce 2000: GALANDAUER, Jan: 2. 7. 1917 – bitva u Zborova: česká legenda, Praha, Havran 2002, 153 s.; TÝŽ: Československé legie a jejich komemorace. Galandauer, in: *Česká společnost za velkých válek 20. století: pokus o komparaci*, Praha, Karolinum 2003, s. 293–312; ŠEDIVÝ, Ivan: Legionářská republika? K systému legionářského zákonodárství a sociální péče v meziválečné ČSR, in: *Historie a vojenství*, roč. 51, 2002, č. 1, s. 158–184; TÝŽ: Zur Loyalität der Legionäre in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. Šedivý, in: *Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik, 1918–1938: politische, nationale und kulturelle Zugehörigkeiten*, München, Oldenbourg 2004, s. 141–152; TÝŽ: Legionáři a mocenské poměry v počátcích ČSR, in: *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a vytváření meziválečné ČSR (1918–1919)*, Praha, Masarykův ústav – Archiv Akademie věd České republiky 2008, s. 16–28; TÝŽ: Die Tschechoslowakischen Legionäre: ein historischer Mythos des 20. Jahrhunderts, in: *Mythen und Politik im 20. Jahrhundert: Deutsche-Slowaken-Tschechen*, Essen, Klartext 2013 s. 91–99. Kromě těchto studií stál Ivan Šedivý i za dvěma významnými komparačními pracemi, na nichž se podíleli i další autoři, a které se okrajově věnovaly také našemu tématu meziválečného života legionářů a jejich organizací: GEBHART, Jan – Šedivý, Ivan (edd.): *Česká společnost za velkých válek 20. století: pokus o komparaci*, Praha, Karolinum 2003, 312 s.; KOLDINSKÁ, Marie – ŠEDIVÝ, Ivan: *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*, Praha, NLN 2008, 579 s.

¹⁰ MICHL, Jan: *Legionáři a Československo*, Praha, Naše vojsko 2009, 332 s.

pasážích pak autor zvolil možná až příliš příkré odsudky, když se inspirován „duchem prací“ Antonína Klimka jal uskutečňovat – v posledních letech v různých tématech nejen amatérskými badateli, ale mnohdy i profesně mladými historiky naprosto nesmyslnou a rádoby převratnou – demytizaci, v tomto případě „*legionářského fenoménu*“.¹¹ Zvláště kritickým byl Michl i vůči Československé obci legionářské, respektive jejímu vedení, na čemž se projevil smutný fakt, že dosud nebyla tato organizace v samostatné práci komplexně probádána, včetně nižších organizačních celků a jejich vlivu na své okolí. Pouze v roce 2015 vydala sama organizace své stručné dějiny, zpracované Jiřím Filipem, tajemníkem Obce legionářské, jež však mají spíše kompilativní charakter a ani si nekladou za cíl stát se rozsáhlým odborným dílem o tomto spolku.¹² Zajímavé téma tak na svého zpracovatele i nadále čeká.

V tomto ohledu snad pomohou velká jubilejní výročí sta let od zásadních událostí první světové války, respektive v životě československých legií, která už nyní zaujala řadu historiků, badatelů i studentů historie, již se započali tomuto tématu naplno věnovat, a mohou se tím dostat i k dosud méně oblíbenému období poválečného života legionářů.¹³

¹¹ Jednalo se například o velmi kritické zhodnocení československé generality, v níž legionáři drželi většinu. V autorově hledáčku se ocitli zejména generálové Ludvík Krejčí a Jan Syrový, kteří byli vykresleni jako zcela neschopní statisté. V případě armádního generála Krejčího k tomuto odsudku vedly autora i hodnocení od německých zpravodajců, u nichž je však otázkou, jak moc věřit hodnocení protistrany, v jejichž očích byli legionáři „starými“ zrádci. Naopak osobnost Radoly Gajdy zde vyznívá de facto bez poskvrny. Za méně propracované lze považovat i kapitoly o odrazu legionářů a jejich činů v meziválečné kultuře, účast ve druhém odboji i období poté.

¹² FILIP, Jiří: *Stručné dějiny Československé obce legionářské*, Praha, Československá obec legionářská 2015, 72 s.

¹³ V rámci každoročních mezinárodních konferencí, pořádaných Československou obcí legionářskou u příležitosti stých výročí významných událostí první světové války a československých legií, byly v minulých letech prezentovány a publikovány některé studie zaměřující se přímo na téma meziválečného období největší legionářské organizace: PANUŠ, Bernard: Sídlo ČsOL a Štefánikův dům, in: *Československé legie v boji za samostatný stát a jejich odkaz v 21. století: sborník příspěvků z I. mezinárodní konference Československé obce legionářské*, Praha, Československá obec legionářská 2016, s. 31–40; VAŠATA, Ondřej: Československá obec legionářská v severovýchodních Čechách, in: *Československé legie v boji za samostatný stát a jejich odkaz v 21. století*, s. 41–52; KÁRPÁTY, Vojtech: Košická jednota Československej obce legionárskej 1920–1938, in: *Vstříc naději! 1915–2015: sborník příspěvků z III. mezinárodní konference Československé obce legionářské*, Praha, Československá obec legionářská 2015, s. 163–174. K tématu československých legií a jejich komemoracím se v posledních letech vrátil i Jan Galandauer ve své práci o historii Národního památníku na Vítkově: GALANDAUER, Jan: *Nenaplnění*

Malým vkladem k tomuto snažení by měla být i tato mikrohistorická sonda, zabývající se dvěma meziválečnými jednotami v severočeském pohraničí.

Pro jejich zasazení do kontextu dějinného vývoje regionu slouží první kapitola o říjnovém převratu, obsazování pohraničí a zdejší politické, sociální i národnostní situaci v období do vzniku Československé obce legionářské v roce 1921. Zřetel je brán rovněž i na vojenskou stránku, pro příchod legionářů více než podstatnou. I z tohoto důvodu byly využity fondy Vojenského ústředního archivu – Vojenského historického archivu v Praze, obsahující především rozličná hlášení o přípravách a posléze uskutečnění obsazení provincie Deutschböhmen a také o zdejší situaci po připojení Liberecka k československému státu.¹⁴ S tím souvisejí i paměti několika hlavních aktérů – Václava Kulicha a Jana Köglera, doplněné zápisy kronikářů z Českého Dubu a Horního Růžodolu.¹⁵ Pro nastínění problematiky obsazování pohraničí, respektive období 1918–1919 byly v odborné literatuře využity především práce Libuše Horákové, Hanse Haase, Jiřího Kopici a dvojice autorů Jaroslava Césara a Bohumila Černého.¹⁶ Pro

poslání legionářského panteonu na Vítkově, in: *Historie a vojenství*, roč. 61, 2012, č. 3, s. 45–55; GALANDAUER, Jan: *Chrám bez boha nad Prahou*, Praha, Havran 2014, s. 285 s.

¹⁴ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (dále jen VÚA – VHA Praha), f. MNO – Hlavní štáb, operační oddělení 1; VÚA – VHA Praha, f. MNO – prezidium I. část.

¹⁵ Státní okresní archiv Liberec (dále jen SOkA Liberec), f. Archiv obce Horní Růžodol, SOkA Liberec, f. Archiv obce Český Dub. V případě vzpomínek zmíněných účastníků obsazení byly využity především paměti Jana Köglera, jenž je prezentoval ve výročních sbornících jednot legionářů a železničářů. Stejný text, jako použil u legionářského sborníku, byl na přelomu let 1920–1921 publikován formou seriálu také v regionálním týdeníku *Naše hory*. Z těchto textů vycházel i další přímý účastník Josef Kamenský, který je využil na většině míst ve své memoárové práci, jež tak nepřináší žádný zásadní poznatek, a proto přímo v textu této práce Kamenský zmiňován není. Strojopisný text Josefa Kamenského je dnes uložen ve Státním okresním archivu v Liberci. U paměti Václava Kulicha posloužily zvláště informace vojenského charakteru. Originální zápisy Kulichovy z této doby jsou uloženy ve Vojenském historickém archivu v Praze. KAMENSKÝ, Josef: *V Liberci před padesáti léty*, strojopis 1968, 27 s.; KULICH, Václav: *Paměti okresu turnovského za světové války a z doby státního převratu*, Turnov, Okresní správní komise 1925, 145 s.; *25 let železničářů v Liberci*, Liberec, Jednota zaměstnanců v Liberci 1932, s. 42; *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí k 10. výročí jejího trvání*, Liberec, Čs. O. L. pro Liberec a okolí 1931.

¹⁶ HORÁKOVÁ, Libuše: *Obsazení Liberecka čs. vojskem na konci roku 1918*, in: *Historický sborník Ústecka: Vznik samostatného Československa a severní Čechy*, Ústí nad Labem, Okresní archiv Ústí nad Labem 1968, s. 183–196; HAAS, Hans: *Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919*, in: *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*, Brno, Matice moravská 2000, s. 113–177;

doplnění vojenské situace na počátku první republiky posloužily monografie dlouholetých zaměstnanců Vojenského historického ústavu v Praze, a sice Radka Břacha a Jaroslava Lánika, a také Karla Straky a Tomáše Kykaly.¹⁷

Nelze opominout ani tři zásadní syntetické práce, které se ve dvou případech váží k Liberci a v jednom případě k Českému Dubu a jež byly zužitkovány i v dalších kapitolách. Nejnověji se jedná o kolektivní monografii *Liberec*, od univerzitních historiků pod vedením Miloslavy Melanové, která zapracovává nové poznatky učiněné v posledním dvacetiletí, respektive od doby, kdy vyšla rozsáhlá práce *Kniha o Liberci*, vydaná rovněž kolektivem autorů, vedených Romanem Karpašem.¹⁸ Oblast Československa zastupuje doposud nepřekonaná práce Rudolfa Anděla a Svatopluka Technika s názvem *Český Dub*, vydaná v roce 1991.¹⁹ V souvislosti s literaturou, využitou napříč touto prací, je třeba pro oblast dějin meziválečného Československa zmínit i dva výstupy celoživotního zájmu dvou historiků, respektive historičky a historika o toto období, kterými byly *Dějiny první republiky* od Věry Olivové a především pak obdivuhodná třisvazková řada *České země v éře první republiky* Zdeňka Kárníka, rozebírající nejenom politické, ale také sociální, hospodářské, kulturní i vojenské dějiny v tom nejširším slova smyslu.²⁰ Vývoj

CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety*, Liberec, Severočeské krajské nakladatelství 1960, s. 231; KOPICA, Jiří: *Zemská vláda Deutschböhmen v letech 1918 a 1919*, in: *Němci v českých zemích: zprávy Společnosti pro dějiny Němců v Čechách*, Ústí nad Labem, Společnost pro dějiny Němců v Čechách 2004, s. 5–66.

¹⁷ BŘACH, Radko – LÁNÍK, Jaroslav: *Dva roky bojů a organizační práce: Československá armáda v letech 1918–1920*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky 2013, 187 s.; STRAKA, Karel – KYKAL, Tomáš: *Československá armáda v letech budování a stabilizace 1918–1932*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky 2013, 198 s.

¹⁸ MELANOVÁ, Miloslava, et al.: *Liberec*, Praha, NLN 2017, 518 s.; KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, Liberec, Dialog 2004, 705 s.

¹⁹ ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1991, 205 s.

²⁰ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl I.: Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918–1929)*, Praha, Libri 2003, 571 s.; TÝŽ: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl II.: Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, Praha, Libri 2002; 577 s.; TÝŽ: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl III.: O přežití a o život (1936–1938)*, Praha, Libri 2003, 803 s.; OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*, Praha, Společnost Edvarda Beneše 2012, 359 s.

česko-německých vztahů pak charakterizovaly skvělé práce Johanna Wolfganga Brügela a Václava Kurala.²¹

Pro samotný vznik prvních legionářských organizací a jejich působení v Liberci a Českém Dubu poskytly nejvíce informací archivní prameny, uložené v Podještědském muzeu a knihovně v Českém Dubu, v němž se nachází téměř kompletní archivní fond místní jednoty. Dále se jednalo o jubilejní sborník liberecké jednoty k 10. výročí jejího vzniku a v neposlední řadě o regionální týdeníky – národně socialistický *Naše hory* a sociálně demokratický *Ještědský obzor*²². Zasazení vzniku těchto spolků do celostátního vývoje legionářských organizací zajistily texty už zmíněného Jana Michla.

Po úvodní kapitole již začíná první stěžejní část této práce, která se ve čtyřech kapitolách váže k samotnému fungování Československé obce legionářské, kdy jsou sledovány jak obě legionářské jednoty, tak i župa, respektive ústředí, a to v oblastech zvláště ovlivňujících činnost jim podřízených jednot. Pro všechny organizační složky bylo využíváno především pět archivních fondů legionářských jednot, byť ve čtyřech případech torzovitých, a dále periodického tisku, vydávaného Obcí legionářskou – *Legionářský směr*, *Legionářský týden* a *Národní osvobození*.²³ V případě jednot našly své využití i další archivní fondy, které se vázaly k dotčeným obcím i městům, popřípadě jiným českým spolkům.²⁴ Pramennou základnu v tomto ohledu doplňovaly jubilejní sborníky

²¹ BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1918–1938*, Praha, Academia 2006, 846 s.; KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství*, Praha, Nakladatelství R 1993, 273 s.

²² V případě týdeníku *Naše hory* bylo excerpováno osmnáct ročníků, v případě hůře dochovaného týdeníku *Ještědský obzor* ročníků šest.

²³ Jednalo se o tyto archivní fondy jednot Československé obce legionářské: PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou (dále jen SOKA Jablonec nad Nisou), f. Československá obec legionářská – jednota Jablonec nad Nisou; SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí; Státní okresní archiv Mladá Boleslav (dále jen SOKA Mladá Boleslav), f. Česká obec legionářská Nové Benátky; SOKA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská – jednota Dobrovice. U legionářského periodického tisku byly excerpovány veškeré ročníky *Legionářského týdne* a *Národního osvobození*. V případě jejich předchůdce – *Legionářského směru* tomu bylo rovněž tak s výjimkou nedostupného prvního ročníku. Kromě těchto periodik posloužilo i všech sedmáct ročníků *Moravského legionáře*, respektive nezávislého týdeníku *Legionářská stráž* z let 1927–1938.

²⁴ SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub; SOKA Liberec, f. Archiv města Liberec IV. – Nová evidence obyvatel; SOKA Liberec, f. Archiv města Liberec VI. – správa města Gd; SOKA Liberec, f. Archiv obce Doubí; SOKA Liberec, f. Archiv obce Horní Růžodol; SOKA Liberec, f. Archiv obce Ruprechtice;

a památníky.²⁵ Zaměříme-li se na literaturu, bylo upotřebeno především prací již zmíněných autorů, v případě Liberce doplněných například o studii Zdeňka Brunclíka o zdejší české menšině v letech 1918–1938 a o monografii Hany Chocholouškové, věnující se místnímu nejstaršímu českému spolku – České besedě.²⁶

Druhá zásadní část se zaměřila na samotné členy jednot Obce legionářské, na nichž byl zkoumán jejich původ, zaměstnání, charakter bydlení a také úmrtí a pohřby. V případě prvních tří kategorií bylo navázáno na studentskou práci autora, již obhájil dne 17. února 2016 na Konferenci Studentské vědecko-umělecké činnosti Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci, a ve které se věnoval libereckým legionářům.²⁷ V ní bylo nejprve dohledáno 221 jmen legionářů za pomoci sborníku k 10. výročí jejich jednoty a posléze dalších 58 jmen, k jejichž zjištění posloužily tři seznamy členů z let 1936–1937, uložené ve fondu jednoty ve státním okresním archivu v Liberci, a také – pro historickou práci poněkud netradičně na „bleším všehotrhu“ získané – legionářské tablo z roku 1928. K veškerým shromážděným jménům legionářů bylo následně zapotřebí připojit údaje o datu a místě narození, což se stalo za pomoci soupisu legionářů pro okres Liberec, *Databáze Vojenského historického archivu*

SOkA Liberec, f. Archiv obce Růžodol I.; SOkA Liberec, f. Archiv obce Staré Pavlovice; SOkA Liberec, f. Archiv obce Vesec; SOkA Liberec, f. Klub československých turistů; SOkA Liberec, f. Masarykova státní měšťanská škola Liberec; SOkA Liberec, f. Okresní úřad Liberec; SOkA Liberec, f. Spolek Česká beseda Liberec; SOkA Liberec, f. Sokol Liberec; SOkA Liberec, f. Sokol Horní Růžodol; PMAK Český Dub, f. Národní jednota severočeská Český Dub; PMAK Český Dub, f. Sbor dobrovolných hasičů Český Dub; PMAK Český Dub, f. Sokol Český Dub. Všechny vypsané fondy českých spolků se podobně jako fondy legionářských jednot nacházejí v torzálním stavu. Drtivá většina z nich je proto taktéž doposud nezpracována. Za jejich laskavé zpřístupnění proto patří velký dík vedením obou archivů.

²⁵ Kromě již zmíněného sborníku libereckých legionářů se jednalo o: KNÍŽEK, Stanislav: *Padesát let českého učňovského školství v Liberci*, Liberec, Školní výbor českých obvodových škol učňovských 1938, 133 s.; *Padesát let české školy v Liberci*, Liberec, Školský výbor Liberec 1931, 111 s.; *Padesát let Sokola v Liberci: 1886–1936*, Liberec, Tělocvičná jednota Sokol 1936, 113 s.; *Pravdu měli*, Mladá Boleslav, Mladoboleslavská župa Československé obce legionářské 1947, 89 s.

²⁶ BRUNCLÍK, Zdeněk: Česká menšina v Liberci 1918–1938. Pohled na národnostní, jazykové a politické poměry, in: *Pax bello potior. Sborník věnovaný doc. PhDr. Rudolfu Andělovi, CSc.*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2004, s. 251–277; CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana: *Česká Beseda: krajské sdružení rodáků a přátel Liberecka: 150 let činnosti pro český národ a Liberec*, Liberec, Roman Karpaš 2013, 107 s.

²⁷ HNĚLIČKA, Jan: *Členové Československé obce legionářské Jednoty pro Liberec a okolí v letech 1921–1938*. Liberec, 2016, Studentská vědecko-umělecká činnost. Technická univerzita Liberec. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Vedoucí práce Miloslava Melanová, 48 s.

a *Nové evidence obyvatel města Liberec*, ve které musely být prohledány veškeré její řady: nová evidence, duplikáty nové evidence, dodatky nové evidence a válečná evidence (1900–1945), přičemž obdobným způsobem bylo činěno i u evidencí obyvatel v okolních obcích.²⁸

Tyto informace byly dále porovnány s matričními záznamy a popřípadě upřesněny.²⁹ Díky využití matrik narozených došlo současně k získání poznatků o původu legionářů. O jejich meziválečném povolání informovaly jak některé seznamy členů jednoty tak především německy tištěné ročenky města *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg*³⁰. Ty umožnily vzniknout také kapitole o bydlení. Pro převod německých názvů ulic autor využil aplikaci *MARUSHKA* v Geografickém informačním systému pro město Liberec, obsahující historické názvy ulic.³¹ Pokud do aplikace nebyly některé ulice zahrnuty, pak se svého využití dočkal uliční plán města z roku 1946.³² Liberecké ročenky byly taktéž použity pro zjištění majitelů jednotlivých nemovitostí, které se staly legionářům novými domovy.

Obdobným způsobem bylo činěno i u českodubské jednoty, u níž se však stalo získání potřebných základních údajů o legionářích snazší, neboť v archivním fondu tohoto spolku se nachází kompletní seznam členů, včetně jejich dat narození a dále údajů

²⁸ Online dostupná databáze obsahuje základní informace o všech legionářích, které byly čerpány z osobních karet legionářů, legionářských poslužných spisů a osvědčení o vykonané legionářské službě. Databázi Vojenský historický archiv vytvářel v letech 1997–2004, a to na základě podnětu generálmajora Rudolfa Krzáka, druhoválečného veterána a významného představitele porevoluční Československé obce legionářské. Databáze VHA: databáze legionářů. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 10. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>. Nové evidence obyvatel spravuje v rámci fondů jednotlivých měst a obcí Státní okresní archiv v Liberci.

²⁹ Pro dohledání potřebných údajů bylo využito všech sbírek církevních matrik spravovaných státními oblastními archivy, zemskými archivy a matričným úřadem v Českém Dubu. Pokud nebylo možné dohledat matriční záznamy uložené v archivech, posloužily pro zjištění požadovaných informací Kopské Pražského policejního ředitelství I (1850–1914) uložené v Národním archivu, či Soupisy pražských domovských příslušníků (1830–1910) spravované Archivem Hlavního města Prahy.

³⁰ Jednalo se o celkem o osmnáct ročenek v rozmezí let 1921–1938. *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg*, Reichenberg, Stadt Reichenberg. Pro upřesnění některých povolání došlo k využití slovníku pojmů, převzatých z: LUTONSKÝ, Boleslav: *Lexikon genealoga*, Praha, B. Lutonský 2003, 432 s.

³¹ Všeobecná datová sada *MARUSHKA*. Geografický informační systém [online]. [vid 8. 5. 2018]. Dostupné z: <http://marushkapub.liberec.cz>.

³² *Plán a úplný, úředně kontrolovaný seznam ulic a náměstí Velkého Liberce*, 1946.

o povolání a bydlení. Pro získání chybějících informací o původu legionářů bylo postupováno stejně jako v případě jednoty liberecké, a to za pomoci matričních záznamů. Poslední kapitola této části práce, věnující se úmrtí a pohřbům členů obou jednot, byla postavena především na informacích z celostátního legionářského i regionálního tisku, které výsekově opět doplňovaly už zmíněné archivní fondy legionářských jednot.

Dosažené poznatky z obou hlavních částí práce se posléze rozšířily v sedmé kapitole, zabývající se vzájemnými vztahy jednot s českým a německým obyvatelstvem. Zde opětovně posloužily již uvedené periodické tiskoviny, jubilejní sborníky a památníky, kroniky Českého Dubu, Horního Růžodolu, archivní fondy jednot i dalších českých spolků a také regionální literatura. V případě Liberce a vztahu legionářů k německému obyvatelstvu bylo využito rovněž Vojenského historického archivu, ve kterém se nacházejí dokumenty, týkající se střetu legionářů s vedením města v roce 1920 a dále hlavního libereckého denního tisku – *Reichenberger Zeitung*.³³ O fungování liberecké odbočky Nezávislé jednoty československých legionářů dodal informace pro změnu její vlastní týdeník – *Legie*.³⁴

Závěrečná část pojednává o jednotách při obraně republiky a posléze nastiňuje činnost jejich členů během druhé světové války. Kromě již zmíněných pramenů a literatury z předchozí kapitoly se v případě pramenů opírá dále o informace z týdeníku *Hlasy od Ještěda*, zápisy z kroniky 44. pěšího pluku a osobní spisy účastníků II. zahraničního odboje, které jsou uloženy ve Vojenském historickém archivu. V případě literatury jde o texty Detlefa Brandese, Tomáše Edela, Albína Hejtmánka, Jiřího Procházky a především pak Libora a Jana Stejskalových, kteří se ve své monografii *Drama'38* věnovali událostem ve vojenské, respektive bezpečnostní sféře na Liberecku v roce 1938.³⁵

³³ VÚA – VHA Praha, f. MNO – prezidium I. část. V případě *Reichenberger Zeitungu* bylo excerpováno všech dvacet ročníků z meziválečného období s přednostním zaměřením na informace o libereckých legionářích.

³⁴ V případě týdeníku *Legie: orgánu Nezávislé jednoty československých legionářů* autor prošel všech čtrnáct ročníků, a to od počátku vydávání tiskoviny v roce 1926.

³⁵ VÚA – VHA Praha, f. Kroniky a fotoalba; VÚA – VHA Praha, f. Sbirka "24"; BRANDES, Detlef: Liberec v krizovém roce 1938, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2006, s. 106–123; BRANDES, Detlef: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Praha, Argo 2012, 428 s.; EDEL, Tomáš: *Podještědí v Hitlerově třetí říši*, Český Dub, Podještědské muzeum a knihovna v Českém Dubu 2015, 112s.; HEJTMÁNEK, Albín: *Seznam obětí bojů proti fašismu, nacismu, nacistické okupaci, druhé*

1. Revoluční převrat a návrat československých legií

1. 1 Obsazení Liberecka 1918

Toužebně očekávané rozuzlení prvního světového konfliktu, který se vyznačoval do té doby nepoznanou brutalitou, masivním nasazením vojenské techniky a ohromnými ztrátami na lidských životech, započalo na podzim roku 1918 doznávat reálných obrysů. Někdejší válečné nadšení a pozitivní smýšlení o výsledku války bylo u obyvatelstva válčících zemí vystřídáno hlubokou skepsí a vyčerpáním, které umocňovala stále tíživější sociální situace i neustále se rozšiřující seznamy padlých. Především však došlo v průběhu tohoto roku k zásadnímu obratu na válečném poli, když Ústřední mocnosti nedokázaly využít uzavření Brestlitevského míru plně ve svůj prospěch a po ztroskotání Ludendorffovy jarní ofenzivy na západní frontě převzaly definitivně iniciativu státy Dohody. Německo i Rakousko-Uhersko se dostaly do stavu permanentní vojenské, politické, hospodářské a sociální krize, která v konečném důsledku způsobila vnitřní rozklad zázemí a zhroucení dosavadní vládní moci. V případě Rakousko-Uherska nemohl stávající mnohonárodnostní stát zachránit ani manifest císaře Karla I. z 16. října, ve kterém se vyslovil pro přetvoření Předlitavska ve spolkový stát, složený ze státních útvarů dle národního sebeurčení. Pro české země se stalo stěžejní uveřejnění takzvané Andrásyho nóty 28. října 1918, obsahující souhlas s podmínkami amerického prezidenta Woodrowa Wilsona k uzavření mírové dohody, jež mělo vzápětí za následek naplnění hlavního cíle zahraniční i domácí politické reprezentace v podobě vyhlášení samostatného českého, respektive československého státu.³⁶

Zprávy o vyhlášení samostatnosti a činnosti Národního výboru v Praze se rozšířily do větších českých měst ještě téhož dne. V námi sledované oblasti způsobily nejnovější informace nepokryté nadšení českého lidu na Turnovsku, zatímco ve většinově německém Liberci byly přijaty chladně. Česká revoluční aktivita nevěstila v očích německého

války světové, za osvobození z okresu a na okrese Liberec, Liberec, strojopis 1978; PROCHÁZKA, Jiří: *Liberečtí komunisté proti henleinovcům*, in: *Severní Čechy a Mnichov: sborník statí k 30. výročí Mnichova*, Liberec, Vysoká škola strojní a textilní v Liberci – Pedagogická fakulta v Ústí nad Labem 1969, s. 69–139; STEJSKAL, Libor – STEJSKAL, Jan: *Drama'38: Opevnění. Češi a Němci. Mobilizace na Liberecku v roce 1938*, Liberec, Knihy 555 2003, 175 s.

³⁶ K tématu říjnových událostí přehledně a v chronologické posloupnosti: KLIMEK, Antonín: *Říjen 1918: vznik Československa*, Praha, Paseka 1998, 279 s.

obyvatelstva českých zemí nic dobrého. Znamenala totiž potřebu urychlení ustanovení Německého Rakouska, které vyhlásili dosavadní němečtí poslanci říšské rady 21. října téhož roku ve Vídni jako samostatný německorakouský stát a současně jeho provincie Deutschböhmen, na jejímž konstituování se usnesli němečtí poslanci z Čech o dva dny později. Z tohoto důvodu němečtí zákonodárci hned 29. října 1918 ustavili ve Vídni Provizorní zemský sněm Německého Rakouska a oblast Deutschböhmen prohlásili za svéprávnou provincii tohoto státu. Vlastní Českoněmecké zemské shromáždění se konalo 4. listopadu v Ústí nad Labem.³⁷ Do čela provincie se postavil nejprve poslanec a známý německý nacional Raphael Pacher, kterého po přijetí ministerského postu v německorakouské vládě vystřídal zástupce německých liberálů Rudolf Lodgman von Auen. Funkci jeho prvního náměstka vykonával německý sociální demokrat Josef Seliger. Druhým náměstkem se stal za německé agrárníky Wilhelm Maixner.³⁸

Provincie Deutschböhmen se rozkládala na rozlehlém, fragmentovaném území, táhnoucím se od Orlických hor a Krkonoš přes celé severní Čechy až po Chebsko, Karlovarsko a Tachovsko. Pomyslné vytyčení jejích hranic vůči československému státu probíhalo zcela živelně a neformálně. Při rozhodování příslušnosti daného sídla k jednomu z nových států šlo především o procentuální zastoupení toho, či onoho národa, přítomnost vojenských jednotek a loajalitu vedoucích představitelů státních úřadů i činitelů okresní a místní samosprávy. Pro Liberec znamenala hraniční linie vážný problém, neboť se nacházela již na ještědském hřebeni a u Hodkovic nad Mohelkou, což znamenalo ztrátu venkovského zázemí, tradičně zásobujícího město potravinami. V Turnově se zformoval okresní národní výbor 29. října, do jeho čela se postavil Josef Žďárský a za místopředsedy byli zvoleni Josef Průša a Josef Veselý. Ti posléze zajistili veškeré úřady ve městě, a především pak vojenskou posádku. Blízký Český Dub si ale na své revoluční změny musel teprve počkat. Zpráva o převratu se do města dostala až s jednodenním zpožděním, kdy ji z Turnova přinesl řídicí učitel Karel Žádník, který se o ni nejprve podělil s náčelníkem českodubského Sokola Ludvíkem Roubíčkem. Od něj pak v ústním podání

³⁷ BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1918–1938*, Praha, Academia 2006, s. 94.

³⁸ HAAS, Hans: Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919, in: *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*, Brno, Matice moravská 2000, s. 125–126.

kolovala po celém městě a jeho okolí.³⁹ Tištěné informace toho dne nebyly k dispozici až na výtisk *Reichenberger Zeitung*, který se o událostech v Praze zmiňoval pouze okrajově.⁴⁰

Teprve 30. října se do Českého Dubu dostaly další tištěné zprávy, doplněné novými poznatky obyvatel z okolních vesnic. Zároveň byl navázán telefonní styk s Turnovem a českodubská sokolovna se pro nadcházející dny proměnila v hlavní štáb představitelů českého obyvatelstva, kteří ze Svijanského Újezda obdrželi deset mladých sokolů na pomoc k zajištění bezpečnosti. Po dohodě s Okresním národním výborem v Turnově bylo dohodnuto, že dojde k slavnostnímu shromáždění lidu a převzetí radnice, která se až dosud nacházela v německých rukou. Z důvodu bezpečného převzetí vlády nad městem rozhodli čeští předáci posunout termín této akce na 3. listopad, o čemž záhy zpravili i městskou radu v čele s Ferdinandem Wehlem. Ta bez námitek souhlasila a současně vyhověla i dalším dvěma českým požadavkům, týkajícím se veřejného vyhlášení plánované události a vyvěšení praporů v národních barvách v den slavnostního shromáždění. V předvečer slavnosti byl v sokolovně za přítomnosti zástupců Okresního národního výboru v Turnově Josefa Stejskala a Josefa Průši dohodnut postup na sestavení obecní správní komise v poměru 10:5 ve prospěch české strany, a to dle reálného odhadu početnosti obou národností, a dále vypracován návrh k volbě okresního národního výboru a okresní hospodářské rady.⁴¹

Nadcházející den se nesl v radostném duchu, když se slavnostního shromáždění lidu zúčastnily tisíce obyvatel z celého Českodubska, ale též Turnovska a Hodkovicka. Mezi shromážděnými vynikali svými uniformami zástupci osmi sokolských jednot, dobrovolní hasiči ze čtyřiaadvaceti sborů, dívky v selských krojích, četa vojáků z Turnova a také francouzští a italsí vojáci, kteří v předchozích dnech uprchli ze zajateckých záborů. O hudební vložku se postaraly hned čtyři kapely.⁴² Po slavnostních projevech, pronesených několika řečníky z balkonu radnice, se ujal slova Josef Stejskal, který oficiálně vyhlásil

³⁹ ROUBÍČEK, Ludvík: Přebrot v Českém Dubě, in: *Od Ještěda k Troskám*, roč. 7, 1928, č. 2, s. 58.

⁴⁰ Bylo tak z důvodu dalšího případu, kdy došlo k záměně názvů měst, a noviny byly zaslány do České Lípy. Česky psaného tisku se proto Českodubští dočkali teprve 30. října. Státní okresní archiv v Liberci (dále jen SOKA Liberec), fond (dále jen f.) Archiv města Český Dub, inv. č. 122, kn. 107, Kronika města 1890–1925; Eigene Drahtnachrichten. Der tschecho-slowakische Staat, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 59, 1918, č. 256, s. 6.

⁴¹ ROUBÍČEK, Ludvík: Přebrot v Českém Dubě, in: *Od Ještěda k Troskám*, s. 58–60.

⁴² SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 122, kn. 107, Kronika města 1890–1925.

rozhodnutí Okresního národního výboru v Turnově o rozpuštění městského zastupitelstva a přečetl návrh kandidátní listiny pro obecní správní komisi, okresní hospodářskou radu a okresní národní výbor. Za předsedu Okresního národního výboru v Českém Dubě byl zvolen Ludvík Roubíček, místopředsedou Václav Brož a jednatelem Jan Mlejnek. Ihned druhý den zajistil předseda národního výboru poštu, berní úřad, okresní soud a četnickou stanici.⁴³ Ve městě zároveň zůstala stálá vojenská posádka o síle třiceti mužů, majících za úkol chránit okresní hranice proti sousedním německým oblastem a zamezit jakémukoli přenášení potravin z vnitrozemí. Dne 8. listopadu nařídilo okresní vedení obecním úřadům vyzvat bojeschopné muže ročníků 1873–1900, aby se přihlásili k soupisu a vstoupili do nově budovaného Pojizerského pluku.⁴⁴

Po krachu pražských jednání Národního výboru s hlavními představiteli provincie Deutschböhmen a počátku tvorby dobrovolnických oddílů, tzv. *Volkswehru*, majících za úkol udržovat pořádek a bránit provincii, bylo totiž naplno jasné, že při připojování českého pohraničí bude zapotřební vojenského zásahu, vyžadujícího většího počtu mužů.⁴⁵ Z českého pohledu nebylo myslitelné, aby provincie zůstala zachována, neboť by došlo k přerušení důležitých dopravních spojů, ohrožení zásobování, rozbití dlouhodobě budovaných hospodářských vztahů mezi vnitrozemím a pohraničím, ztrátě velké části obyvatelstva i průmyslu a v neposlední řadě by se výrazným způsobem zhoršila obranyschopnost nového státu. Obě dvě strany se však na počátku svého soupeření potýkaly s akutním nedostatkem lidí i vojenského materiálu. Revoluční převrat zastihl na území nového státu především jednotky složené z Němců, Maďarů a Rumunů, které zde konaly strážní službu namísto domácích pluků. Po vyhlášení samostatnosti a počátku rozpadu rakousko-uherské monarchie začaly tyto jednotky odjíždět do svých domovin,

⁴³ ROUBÍČEK, Ludvík: Převrat v Českém Dubě, in: *Od Ještěda k Troskám*, s. 60.

⁴⁴ SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 122, kn. 107, Kronika města 1890–1925.

⁴⁵ Více k vojenskému připojování pohraničí na území českých zemí: BŘACH, Radko – LÁNÍK, Jaroslav: *Dva roky bojů a organizační práce: Československá armáda v letech 1918–1920*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky 2013, s. 34–36; STRAKA, Karel – KYKAL, Tomáš: *Československá armáda v letech budování a stabilizace 1918–1932*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky 2013, s. 20–22. Vzhledem k obtížně definovatelnému pojmu pohraničí bude tento termín spojen s hranicemi státními a vymezením polickými a soudními okresy. Podrobněji k termínu pohraničí a jeho charakteristice pro meziválečné období: BARTOŠ, Josef: K pojmu a pojetí pohraničí v ČSR 1918–1938: územní a národnostní principy a problémy, in: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*, Ostrava, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci 2003, s. 13–33.

aniž by hodlaly na českém území jakkoli zasahovat. Počáteční síly byly proto velmi slabé. Česká strana měla k dispozici zhruba pět až šest tisíc pušek, minimální počet příslušníků pravidelné armády a především pak dobrovolníky v čele se sokoly.⁴⁶ Ještě horší situace zavládla v provincii Deutschböhmen, která postrádala nejenom regulérní armádní sílu, ale i jednotné a rozhodné velení.⁴⁷ Případná obrana provincie byla ztížena i jejím nesourodým územím a špatným železničním spojením. Naopak česká strana měla v tomto ohledu již od počátku výhodu a plně ji využívala.⁴⁸ S přibývajícím časem se jí dařilo navyšovat počty vojáků i zbraní, a to zvláště díky navracejícím se jednotkám, skupinám i jednotlivcům bývalé rakousko-uherské armády.⁴⁹ V případě delšího konfliktu měla kromě jiného v záloze dohromady na třicet tisíc příslušníků československých legií ve Francii a Itálii, kteří se hodlali do Československa v brzké době přesunout. Tyto jednotky představovaly účinnou bojovou sílu, plně vyzbrojenou a morálně posílenou závěrečnými boji války. Pro legionáře i pro domácí vojsko pak platila ještě jedna stěžejní výhoda, jíž bylo nacionální nadšení z vyhlášení samostatného státu, který navíc patřil k vítězným dohodovým spojencům, na rozdíl od Německého Rakouska.⁵⁰ To se už od počátku potýkalo ve své provincii Deutschböhmen s nedostatkem mužů i mizivou disciplínou,

⁴⁶ O nechuti bojovat svědčí i případ vyslání setniny myslivců z Liberce do Turnova na rozkaz litoměřického sborového velitelství generála Polešenského ze dne 30. října, kdy se setnina vyzbrojená několika strojními puškami rozutekla při své cestě v Rychnově u Jablonce nad Nisou. KULICH, Václav: *Paměti okresu turnovského za světové války a z doby státního převratu*, Turnov, Okresní správní komise 1925, s. 57.

⁴⁷ Více o nemohoucnosti litoměřického velení, nově v čele s generálem Goldbachem, a počátečním stavu německé obrany i o neexistenci komplexního plánu obrany: KOPIKA, Jiří: *Zemská vláda Deutschböhmen v letech 1918 a 1919*, in: *Němci v českých zemích: zprávy Společnosti pro dějiny Němců v Čechách*, Ústí nad Labem, Společnost pro dějiny Němců v Čechách 2004, s. 13–18.

⁴⁸ Náhradnímu praporu pěšího pluku 94, mířícího z uherského Kecskemétu do Liberce, byla kromě zadržení veškerého vojenského majetku zabavena i polní kuchyně a pokladna. KULICH, Václav: *Paměti okresu turnovského*, s. 59.

⁴⁹ Do poloviny prosince se pro české země podařilo postavit 20 praporů v Čechách, 8 praporů na Moravě a 20 asistenčních setnin ve Slezsku. BŘACH, Radko – LÁNÍK, Jaroslav: *Dva roky bojů a organizační práce*, s. 31.

⁵⁰ Nelze však paušálně říci, že morálka všech domácích jednotek byla na potřebné výši. I v námi sledovaném území docházelo k případům, kdy někteří jednotlivci zabírali místnímu obyvatelstvu potraviny, kuřivo a další proviant, nechávali se podplácet a umožňovali pašování potravin. Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (dále jen VÚA – VHA Praha), f. MNO – prezidium I. část, inv. č. 2285, sign. 4/2, kart. 53, Hlášení staničního velitele v České Lípě 6. 12. 1918; ROUBÍČEK, Ludvík, *Převrat v Českém Dubě*, in: *Od Ještěda k Troskám*, s. 62.

a to navzdory snaze německorakouské vlády zásobit provincii zbraněmi i jednotkami navrátilců přes Bavorsko. Poraženecká nálada, psychické vyčerpání z několikaleté války a především pak tíživá sociální situace převládly nad nacionálním zápalem pro odtržení se od Čechů.⁵¹ Jako nespolehlivé se nakonec projevíly i oddíly *Volkswehru*, představujícího nesourodou skupinu dobrovolníků, mezi nimiž bylo možné nalézt především nacionálně naladěnou mládež, muže dosud zproštěné vojenské služby i některé navrátilčí se frontové vojáky, kteří se přihlásili především kvůli dobrým platovým podmínkám, zlepšujícím jejich tíživou sociální situaci.⁵² Jedinou účinnou pomoc mohla představovat německá armáda, jejímuž nasazení by se někteří zástupci provincie i samotného Německa nebránili, avšak nakonec v této úvaze zvítězil reálný a střízlivý diplomatický pohled. Nebylo totiž myslitelné, aby Dohoda souhlasila s teritoriálním posílením poraženého Německa.⁵³

Samotné hlavní město provincie Liberec bylo na počátku krátké existence Deutschböhmen téměř bez jakýchkoli vojenských sil, zvláště pak poté, co odešla uherská pěchota a štýrští myslivci. V libereckých horních i dolních kasárnách se nacházelo málo početné mužstvo, jehož s přibývajícími dezercemi neustále ubývalo. Ani narychlo utvořený *Volkswehr* nebyl na počátku listopadu schopný čelit případnému útoku z českého vnitrozemí. Kvalitativní i kvantitativní stav jednotky byl natolik špatný, že její příslušníci nedokázali plnit ani základní požadavek na udržení pořádku ve městě a jeho přilehlém okolí. To se naplno projevilo 7. listopadu, během kterého došlo na dvou místech k hromadnému rabování skladů oděvů a potravin. První nepokoje nastaly v dopoledních hodinách v Nádražní ulici, v níž mělo dojít k předem ohlášené distribuci zásob oděvů a látek. Situace se ale zvrhla v bezmezné drancování skladu krátce po jeho otevření, kdy se početné shromáždění lidu vrhlo na připravené zásoby, aniž by jim v tom úředníci a přítomní příslušníci *Volkswehru* dokázali zabránit.⁵⁴ Rozvášněný dav nedovedla umravnit

⁵¹ Podrobněji k vnitřní situaci v provincii Deutschböhmen i dalších tří provincií – Deutschsüdmähren, Böhmerwaldgau a Sudetenland. HAAS, Hans: Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu, in: *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*, s. 159–167.

⁵² O nesourodosti příslušníků *Volkswehru* více: CAJTHAML-LIBERTÉ, František: *Sláva a pád provincie Deutschböhmen*, Ústí nad Labem, O. J. Bukač 1924, s. 37; CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety*, Liberec, Severočeské krajské nakladatelství 1960, s. 105.

⁵³ BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1918–1938*, s. 102–104.

⁵⁴ Na způsob rabování nám zanechal vzácnou vzpomínku významný menšinový pracovník a železničář Jan Kögler: „*Odnášejí se celé soupravy ústrojů, prádla, přikrývek, obuvi, odnáší se v malém i velkém a vyvází se*

ani záhy přichází posila *Volkswehru* i četnictva. V tu chvíli se však naskytla vhodná příležitost k vyzbrojení české menšiny, která ji vzápětí obratně využila, když po delším váhání liberecké okresní politické správy bylo schváleno dodání zbraní z kasáren do Horního Růžodolu, kde se ve školní budově narychlo utvořila jednotka sto osmdesáti uniformovaných českých vojáků, kteří se rozdělili do tří stejně početných skupin a pod velením oblíbeného hostinského Josefa Votočka vyrazili směrem ke skladišti. Při cestě se spojili se skupinou třiceti četníků vyzbrojených karabinami a společnými silami se jim do večera podařilo vytlačit drancující lid.⁵⁵ Téhož dne došlo i k druhému nepokoji, kdy bylo ve večerních hodinách úmyslně zapáleno skladiště oděvů a potravin v nedalekém ostašovském zajateckém táboře, přičemž při hašení požáru vtrhli lidé do budovy a nastalo další rabování. Při umravňování přítomných došlo ke střelbě, která si vyžádala smrt mladého chlapce.⁵⁶

Díky vyzbrojení hornorůžodolské jednotky a špatnému stavu libereckých obránců se české straně dostalo toho dne taktické výhody, která však v konečném důsledku přišla vniveč. Přestože byl v Horním Růžodole narychlo připravován plán obsazení, počítající s pomocí dvou set mužů jičínské posádky, jež byli na cestě vlakem do Dlouhého Mostu, a dalších tří set padesáti vojáků z České Lípy, majících přijít skrz hodkovický průsmyk, rozhodl se nejvyšší správce československých vojsk Josef Scheiner celou akci odvolat, neboť v průběhu příprav došlo hned ke třem selháním. Prvním bylo jednání české delegace s vedením města o pomoci českého vojska při zabezpečování pořádku, které tím bylo upozorněno na nebezpečí příchodu českého vojska a dalo najevo jednoznačné rozhodnutí se případnému vstupu českých jednotek bránit, dále se jednalo o zastavení jičínských vojáků na Dlouhém Mostě, kde jim byla německými železničáři v nestřežené chvíli odpojena lokomotiva a poslána do Liberce, a nakonec i o pozdní příchod českolipských posil, který

dokonce i na vozech. Po rabujících šlapou jiní nenasyti bez ohledu kam šlápnou, jsou tu prosté nadávky, rány, krev, až konečně s drancujícími v prvním poschodí praská přetížený strop a rítí se dolů na ty spodní.“ Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí k 10. výročí jejího trvání, Liberec, Čs. O. L. pro Liberec a okolí 1931, s. 47.

⁵⁵ SOkA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 28.

⁵⁶ Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec, s. 48.

se zpozdil o dvanáct hodin.⁵⁷ Hlavní město provincie tak na čas uniklo obsazení, ačkoliv na jeho neschopnosti účinné obrany se hned druhý den shodla liberecká vojenská rada.⁵⁸

I přes její usnesení ale nedošlo k automatickému složení zbraní a dobrovolnému přijetí příchodu českého vojska, naopak. Příjezd vlaku s navrátilivšími se vojáky ještě téhož dne znamenal posílení libereckého *Volkswehru*, když představitelé města uvítali na nádraží nově příchozí a účelným agitováním se jim podařilo počet dobrovolných obránců města zečtyřnásobit. Následující dny příslušníci *Volkswehru* obsadili a opevnili všechna důležitá místa a začali dotírat na hornorůžodolskou jednotku, která byla do té doby stále trpěna na svých pozicích v Nákladní ulici.⁵⁹ Zesílení obrany Liberce zabránilo zdárnému uskutečnění i druhého pokusu o obsazení 12. listopadu. V civilu příchozí nadporučík Albert, praporčík Nový a šikovatel Kaucký, kteří v Horním Růžodolu jednali s českými představiteli o postavení *Volkswehru*, po pečlivé prohlídce zabezpečení železniční trati a okolí nádraží seznali, že bude zapotřebí větších sil.⁶⁰ Téhož dne Prozatímní národní shromáždění prohlásilo Německé Rakousko republikou a proklamovalo připojení státu k Německé říši.⁶¹

⁵⁷ K situaci při 7. listopadu více: KULICH, Václav: *Paměti okresu turnovského*, s. 58–59; *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec*, s. 47–50.

⁵⁸ HORÁKOVÁ, Libuše: Obsazení Liberecka čs. vojskem na konci roku 1918, in: *Historický sborník Ústecka: Vznik samostatného Československa a severní Čechy*, Ústí nad Labem, Okresní archiv Ústí nad Labem 1968, s. 187.

⁵⁹ Němečtí obránci města správně viděli v české jednotce pomyslnou Achillovu patu, neboť bylo zcela jasné, že je česká menšina ve spojení s vnitrozemím a úpěnlivě pracuje na obsazení města. I kvůli trpkým zkušenostem, nasbíraným za posledních několik desítek let, nemohly liberecké Čechy překvapit některé kroky zemské vlády, která připravovala propouštění všech státních úředníků české národnosti, výrazné omezení rozvoje českého školství a celkové zvýšení tlaku na odchod českých obyvatel z pohraničí, čímž dala jasně najevo své plány na úplný rozchod obou národů v daném území. O nedůvěře v ně se mohli přesvědčit i během prohlídek *Volkswehru*, hledajícím v jejich domech ukryté zbraně. Takoveto kontrole v libereckém případě neunikla ani Česká beseda. CAJTHAML-LIBERTÉ, František: *Sláva a pád provincie Deutschböhmen*, s. 38; CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety*, s. 132.

⁶⁰ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec*, s. 51. Jan Kögler nás ve výročním sborníku Jednoty libereckých železničářů blíže informuje o rozestavění libereckých obránců, kteří v nádražních dílnách měli ubytován silný oddíl, disponující strojní puškou, naproti výtavně umístili hlídku v upraveném vagonu a ve vodárně rozmístili strojní pušky. Dále pobývalo vojsko v celém přízemí hostince U Nádraží v Horním Růžodole, hlavní nádražní budova byla obsazena zcela a silné posádky se vyskytovaly u Viaduktu, v hostinci *Deutsches Haus* na Františkově a ve škole na Jeřábu. *25 let Jednoty železničářů v Liberci*, Liberec, Jednota zaměstnanců v Liberci 1932, s. 13.

Zesílení počtu příslušníků *Volkswehru* umožnilo libereckému velení začít rozšiřovat svou působnost a zkoušet připravenost českých vojáků, dlících toho času na ochranném pásmu Vápno – Světlá pod Ještědem – Rašovka – Hodkovice nad Mohelkou – Pelíkovice – Frýdštejn. V průběhu několika dní došlo k menším střetům, při nichž nikdo nebyl raněn, ani zabit.⁶² Stupňování aktivity *Volkswehru* mělo 20. listopadu za následek ustoupení hornorůžodolské jednotky ze svých pozic, kdy část přešla v plné zbroji do Frýdštejna a připojila se k budovanému Pojizerskému pluku, zatímco druhá část předala německé straně staré pušky verndlovky, které našla ve skladech, a své zbraně ukryla pro pozdější použití.⁶³ Nucené rozpuštění české jednotky v Liberci bylo posledním úspěchem obránců hlavního města provincie. Od té chvíle se dostali do zesíleného tlaku, když se dosavadní ochranné pásmo přeměnilo na takzvanou *Ještědskou frontu*, české jednotky nabývaly každým dnem na síle a plánované obsazení Liberce se nezadržitelně blížilo. Že nebude možné město ani provincii zachránit bylo vzhledem k posledním událostem v libereckém regionu i mimo něj jasně většině německých představitelů. Nic na tom nezměnila ani plamenná řeč o důsledné obraně, včetně použití dělostřelectva, sociálně demokratického poslance Karla Kreibicha, kterou pronesl 5. prosince u příležitosti šestihodinové stávky na protest proti blížícímu se obsazení. O den později hlásil českolipský staniční velitel, že kázeň *Volkswehru* v Liberci i nedalekém Jablonci nad Nisou je nevalná a šarže nejsou uznávány. Vojáci konali službu pouze do doby, kdy byli placeni.⁶⁴ Jejich psychickému

⁶¹ CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety*, s. 133.

⁶² Nejvýznamnější případ se stal 13. listopadu při střetnutí české hlídky s oddílem *Volkswehru* u Rašovky, kde po krátké přestřelce zajali čeští vojáci osádku automobilu vyzbrojenou strojní puškou. V čele zajatého oddílu stál německý důstojník Rettling, který se o několik dní dříve dostal do sporu s hornorůžodolskou jednotkou, když se ji z rozhodnutí městského vojenského velitele neúspěšně pokusil převzít pod své velení. Více o průběhu této srážky a dalších v okolí Liberci v kompletním chronologickém přehledu: KARPAŠ, Roman, et al: *Stalo se na severu Čech*, Liberec, Nakladatelství 555 2001, s. 30; 2leté jubileum obsazení libereckého nádraží, in: *Naše hory*, roč. 3, 1921, č. 1, s. 1–2. Ochranné pásmo bylo zřízeno za účelem zabezpečení české menšiny a zabránění vyvážení potravin z českého vnitrozemí. O způsobech převážení potravin za pomoci železnice nás informuje Jan Kögler ve své vzpomínce ve sborníku *Jednoty železničářů: „Rafinovanost keřasů byla pozoruhodná. Seděl ve svém vagoně téměř bez zavazadel a jel obyčejně v noci. Za to na střechě vagonu, pod lavicí, na záchodku nebo na řemenech, vyvěšených z oken vozu, bylo vždy dosti balíků.“ 25 let Jednoty železničářů v Liberci*, s. 12–13.

⁶³ Tamtéž, s. 52.

⁶⁴ Staniční velitel mimo jiné podává zprávu i o plánované letákové akci, kdy mají být letáky s názvem „Českému národu v Čechách“, podepsaném poslanci z Deutschböhmen, letecky rozhazovány po blízkém okolí. VÚA – VHA Praha, f. MNO – prezidium I. část, inv. č. 2285, sign. 4/2, kart. 53, Hlášení staničního

rozpoložení nemohla pomoci ani fáma o „*velikém kanonu za Ještědem*“, kterým by české jednotky mohly zničit značnou část Liberce.⁶⁵

Od 11. prosince se započala ještědská fronta posunovat směrem k Liberci, kdy došlo k obsazení Křižan, Ještědu, Dlouhého Mostu a Proseče pod Ještědem. Téhož dne se rozhodla zemská vláda přesídlit do saské Žitavy, odkud se později přes Drážďany dostala do Vídně. S sebou se pochopitelně snažila odvézt hmotný i peněžní majetek, jehož „evakuace“ probíhala už po jistou dobu.⁶⁶ Do 16. prosince, kdy mělo dojít k úplnému obsazení města, byly českými jednotkami obsazeny Vratislavice nad Nisou a Hrádek nad Nisou, čímž došlo k zastavení železniční dopravy do Žitavy. V předvečer obsazení disponovalo české vojsko zhruba dvěma tisíci sedmi sty muži, pancéřovým vlakem a dělostřeleckou baterií. Na opačné straně stály dva tisíce mužů, disponující čtyřiceti pěti strojnými puškami, přičemž obyvatelstvo mělo obdržet na tisíc pušek i s municí.⁶⁷

Samotné obsazování Liberce bylo zahájeno o páté hodině ranní. K prvnímu styku českých vojáků s příslušníky *Volkswehru* došlo v hornorůžodolské nádražní restauraci, kde byla německá hlídka ihned odzbrojena. Posléze následovalo obsazení hlavního libereckého nádraží, dále pošty, úřadů a centrály bavlny. Ve zhruba stejném čase ovládlo osmnáct Čechoslováků pod velením štábního šikovatele Hladíka liberecké kasárny, když v mezidobí čekání na posily namluvilo místní posádce, že jich je několik tisíc, včetně francouzských jednotek. Dopoledne se vzdala i početná a silně vyzbrojená skupina na radnici pod velením městského vojenského velitele nadporučíka Michlera.⁶⁸ Po vojenském zajištění města následovalo dopolední jednání s německými představiteli, kteří ústy starosty Franze Bayera odmítli vojenské obsazení Liberce. Stejného nesouhlasu se českým vyjednavacům dostalo i při druhém jednání v odpoledních hodinách, když německý, sociálně demokratický zástupce Karel Kreibich protestoval proti připojení Liberce k Československé republice a jeho stranický kolega Alois Neurath nesouhlasil

velitele v České Lípě 6. 12. 1918. Je možné, že k tomuto účelu mělo být použito jediného letadla, v Liberci, respektive Pavlovicích se nacházejícího, které se již v listopadu neúspěšně pokusil zničit šikovatel českolipské posádky Kaucký. K této akci více: *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec*, s. 52.

⁶⁵ CAJTHAML-LIBERTÉ, František: *Sláva a pád provincie Deutschböhmen*, s. 92.

⁶⁶ *25 let Jednoty železničářů v Liberci*, s. 14–15.

⁶⁷ HORÁKOVÁ, Libuše: Obsazení Liberecka čs. vojskem na konci roku 1918, in: *Historický sborník Ústecka: Vznik samostatného Československa a severní Čechy*, s. 187.

⁶⁸ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec*, s. 54–55.

s poměrem českých a německých zástupců ve správní komisi, v níž mělo zasednout sedm Němců a čtyři Češi. Všichni němečtí účastníci jednání si i přes tyto protesty byli plně vědomi, že připojení Liberce k novému státu nemohou zabránit. Následné vyvěšení červenobílých vlajek na budově radnice faktické připadnutí města k Československé republice definitivně potvrdilo.⁶⁹

1. 2 Příchod legionářů a vznik jejich prvních organizací

Přestože v prosinci 1918 došlo k vojenskému zlomení odporu proti připojení provincie Deutschböhmen k nově vzniklému Československu, neznamenalo to pro českou stranu automatické uklidnění zdejší situace. Stále se našel dostatek německy mluvících obyvatel, kteří nepostrádali nacionální zápal ani nyní a dokázali jej dát zřetelně najevo.⁷⁰ Jednalo se především o německou mládež, která se v centru města dostávala do pravidelných třenic a bitek s českými vojíny, přičemž vinu na těchto incidentech mnohdy nesly obě dvě strany.⁷¹ Nelze z toho vynechat ani libereckou českou menšinu, jež

⁶⁹ HORÁKOVÁ, Libuše: Obsazení Liberecka čs. vojskem na konci roku 1918, in: *Historický sborník Ústecka: Vznik samostatného Československa a severní Čechy*, s. 188–189. Hana Chocholoušková ve své monografii o nejstarším českém spolku v Liberci – České besedě – připomenula vzpomínky menšinového pracovníka Josefa Frydrycha, ve kterých píše o zcela jiném stylu předání správy města do českých rukou. Zároveň ale autorka upozorňuje na nepravděpodobnost dobrovolného příchodu německého vedení města do České besedy a následného předání vlády. Vystává proto otázka, zdali nešlo o neúmyslnou záměnu dvou rozdílných událostí, neboť vedení provincie i Liberce podvakrát v České besedě bylo, ale ani v jednom případě nešlo o předání správy města do českých rukou. I další jeho vzpomínky navíc prokazatelně obsahují některé faktografické chyby. Srovnej: CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana: *Česká Beseda: krajanské sdružení rodáků a přátel Liberecka: 150 let činnosti pro český národ a Liberec*, Liberec, Roman Karpaš 2013, s. 43; *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec*, s. 49–51.

⁷⁰ Nakonec, ještě téhož dne, kdy na liberecké radnici zavlály červenobílé prapory, došlo na Staroměstském náměstí (dnes náměstí Dr. Edvarda Beneše) k menším potyčkám mezi vojskem a českou menšinou na jedné straně a německým obyvatelstvem na straně druhé. KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, Liberec, Dialog 2004, s. 275.

⁷¹ Jednalo se zvláště o střety z 16. – 17. a 19. ledna, kdy byli vojáci v centru města provokováni německou mládeží, nosící odznaky v německých národních barvách a pokřikující nadávky, jako například „*Bagage*“ nebo „*Lumpen*“. Ačkoliv bylo nošení odznaků 12. ledna povoleno, několik českých vojínů se přesto neudrželo a došlo ke srážkám. Z české strany lze naopak za provokaci brát slavnostní koncert vojenské kapely 36. pěšího pluku před budovou městského divadla. ŠEDIVÝ, Ivan – KOLDINSKÁ, Marie: *Válka a armáda v českých dějinách*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2008, s. 258–259; KOČMAN, Alois (ed.): *Souhrnná týdenní hlášení presidia zemské správy politické v Praze o situaci v Čechách 1919–1920*, Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1959, s. 16–17; VÚA – VHA Praha, f. MNO – Hlavní

posilněna historickým úspěchem hodlala v řadě případů ukázat, kdo je zde nyní pánem a dopomoci jí k tomu měla československá armáda. Situace způsobená naváděním příslušníků 1. praporu 91. pěšího pluku z Českých Budějovic, nedávno přemístěných na sever Čech, se v lednu 1919 stala natolik neudržitelnou, že okrskový velitel podplukovník Wít rozhodl o jejich prozatímním vyslání do okolí Liberce. Mezitím byla do města pro udržování pořádku a ukáznění tamější posádky povolána 11. rota 23. střeleckého pluku československých legií ve Francii.⁷² Tím do města přišli první českoslovenští legionáři, kteří zde po několik měsíců působili. Jejich příchod zpočátku naplnil očekávání vyšších míst a v následujících týdnech nedošlo k výraznějším komplikacím. Částečné uklidnění ovšem netrvalo dlouho. Hned na počátku března francouzští legionáři zasahovali proti německým demonstrantům, kteří se 4. března připojili ke generální stávce, vyvolané německou sociální demokracií na protest proti znemožnění konání voleb do parlamentu Německého Rakouska. S nacionálním rozhořčením se spojila i tíživá sociální situace a na několika místech došlo při zásahu vojska k tragickým událostem.⁷³ Liberec byl naštěstí těchto událostí ušetřen, a to navzdory tomu, že i zde došlo ke střelbě. Stalo se tak poté, co zhruba deset tisíc demonstrantů dorazilo na Staroměstské náměstí, na němž vyslechlo plamenné projevy, kypící negativismem vůči všemu českému. Ve spojení s tím a zásahem městské policie, jež odstranila velký prapor v říšskoněmeckých barvách, který přichodí během projevů vztyčili na kašně, se mladší část demonstrantů natolik rozhorlila, že vzápětí zaútočila na radniční bránu, na níž se od prosince tkvěl znak používaný československými legiemi, značící svrchovanost československého státu nad tímto územím, alias v očích

štáb, operační oddělení 1, inv. č. 974, sign. 21 10/3, 21 10/4, kart. 9, Násilnosti československého vojska v Liberci.

⁷² Prapor byl nakonec odeslán do domovských Českých Budějovic. Vyjma toho se nově přichodí podplukovník Wít zaměřil i na další jednotky situované v Liberci, které při svém příchodu našel zcela neukázněné, bez zaměstnání a potloukající se po městě. Energicky se proto pustil do zavedení řádného kasárenského režimu, vojákům nařídil dopolední i odpolední činnost, a také nechal vytvořit vojenskou policii, jež ve městě kontrolovala každému vojáku platnost propustky. VÚA – VHA Praha, f. MNO – Hlavní štáb, operační oddělení 1, inv. č. 51, sign. 2 8/2, kart. 1, Odeslání čs. divize z Francie do Liberce; VÚA – VHA Praha, f. MNO Hlavní štáb, operační oddělení 1, inv. č. 2296, sign. 27 3/21, kart. 33, Národní nepokoje v Liberci.

⁷³ Podrobněji k březnovým událostem, jejich příčinám i důsledkům: BRÜGEL, Johann, Wolfgang, *Češi a Němci 1918–1938*, s. 130–133; CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil, *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety*, s. 141–156; KOPICA, Jiří, *Zemská vláda Deutschböhmen v letech 1918 a 1919*, s. 24–38; KURAL, Václav, *Konflikt místo společenství?: Češi a Němci v Československém státě (1918–1938)*, Praha, Nakladatelství R 1993, s. 15–16.

Němců „národní porobu“. Zakročivší vojenská policie byla vzápětí napadena, což umožnilo okrskovému veliteli dát rozkaz k vyklizení náměstí. Rota legionářů nato vyšla z radnice a jala se rozhánět rozvášněný dav. Podle hlášení velitele roty kapitána Antonína Haugvice bylo na zasahující legionáře stříleno z oken několika domů i ze samotného davu. Na některé tyto výstřely měli legionáři odpovědět palbou do vzduchu. Jak již ale bylo uvedeno, nikdo během této události nebyl zasažen a během krátké doby byl zjednan klid a pořádek.⁷⁴

Francouzským legionářům se v tento den podařilo plechový znak na radnici uchránit, a proto u něj i nadále ve dne v noci konala výhradně 11. rota strážní službu. Nemělo tomu ale být nadlouho. Již na počátku dalšího měsíce byly v souvislosti s příslušnými směrnicemi – prapory a znaky státu mají být vojskem vyvěšovány pouze na vojenských a politických úřady na státních budovách – z radnice nenápadně sejmuty červenobílé prapory a vzápětí mělo dojít i na dosud hlídaný znak. O jeho novém umístění na libereckých kasárnách se dohodl okresní hejtman dr. Karel Polák s okrskovým velitelem podplukovníkem Wítem. Dne 7. dubna byl proto znak v dopoledních hodinách bez jakéhokoli ohlášení sejmut a přelakován. Zamýšlený tajný přenos se přesto nezdařil, neboť české civilní obyvatelstvo ihned zalarmovalo obě strážní setniny v nedalekém zajateckém táboře a také k městu se ze cvičení blízkí domobranecký prapor 34. Vojáci domácího vojska posléze vyslali deputaci za 11. rotou, aby zvěděli, jak legionáři smýšlejí a dle toho se mohli zachovat. Ti se po zjištění bližších informací ihned rozhodli o vyslání svých zástupců za okresním hejtmanem, u něhož se dožadovali opětovného připevnění znaku na radniční bránu. Třebaže se hejtman dr. Polák snažil legionářům vysvětlit, že budova není státní, musel nakonec ustoupit on, a to pod pohrůžkou, že dojde k demonstraci mužstva. Po tomto nátlakovém jednání byl znak opětovně vyvěšen, nicméně dramatické chvíle onoho dne ještě nebyly u konce. O své slovo se pro změnu přihlásilo německé obyvatelstvo, které se ve větším počtu shromáždilo před radnicí, kde došlo k novým potyčkám s legionáři. Teprve po oddělení znesvářených stran mohl být obnoven pořádek.

Po tomto neúspěšném pokusu dojednal okresní hejtman s okrskovým velitelem, že znak prozatím zůstane na svém místě, aby nemohlo být vojsko i nadále provokováno štvavými řečmi o ústupcích německé straně, a naopak legionáři budou podrobena

⁷⁴ VÚA – VHA Praha, f. MNO – Hlavní štáb, operační oddělení 1, inv. č. 974, sign. 21 10/6, kart. 9, Hlášení kapitána Antonína Haugvice o průběhu demonstrace 4. března 1919.

důraznému poučení, že je výslovným přáním prezidenta republiky a ministra národní obrany, aby byly znaky z radnic sejmuty.⁷⁵ Aféra na čas utichla, nicméně v následujícím měsíci, při dalším neúspěšném pokusu o odstranění znaku, to byli zase legionáři, kteří se ostře ohradili proti. Veliteli roty kapitánu Haugvicovi nezbylo nakonec nic jiného, než přiznat, že v legionářských řadách je možné „*pozorovati neblahý vliv podvratných živlů, kteréž využítují národností nadšení legionářů a pobuřují je*“ a navrhnout, aby byla rota převelena, s čímž souhlasilo okrskové i zemské velitelství.⁷⁶ První velká skupina dosud vojensky organizovaných legionářů byla poté převelena do Pardubic. Tím však byla eliminována pouze jedna část problému. Ta druhá, o které se zmiňoval i velitel legionářů a kterou představovali někteří příslušníci české menšiny v Liberci, zde i nadále setrvala a nehodlala svou činnost utlumit, natož ukončit. Okresní hejtmanství proto v polovině července přišlo s promyšleným nápadem, jak se domoci klidného odstranění znaku. Ve spolupráci s armádou a čelnými představiteli české menšiny bylo uspořádáno jeho slavnostní sejmutí, kterého se zúčastnili členové četných českých spolků a korporací, úřednictvo, občanstvo a deputace vojska, v níž byli zastoupeni důstojníci všech přítomných jednotek, jedna četa 9. domobraneckého praporu a posádková hudba. Organizátorům se tak díky zapojení jednotlivých zainteresovaných složek podařilo vyřešit několik měsíců trvající aféru, aniž by se vojáci postavili na odpor.⁷⁷

Jestliže se v první polovině léta 1919 podařilo vyřešit tento nepříjemný problém a především uklidnit libereckou posádku, pak na jeho sklonku začaly problémy nanovo. V srpnu přestaly válečné operace na Slovensku, kdy Maďarsko bylo Dohodou nuceno ustoupit a vydat velkou část své země Československu.⁷⁸ Pohraniční oblasti byly po celém území státu zajištěny, a proto mohlo dojít k uvolnění mimo jiné i francouzských a italských legií ze Slovenska, které se poté rozmístily do několika posádkových měst. Jedním z těch,

⁷⁵ Zde můžeme vidět jeden z příkladů psychologického nátlaku na legionáře, který je v některých případech dokázal uklidnit. Osoba prvního prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka byla pro ně totiž natolik posvátná, že nebylo žádoucí, aby se otevřeně postavili proti jeho přáním. Označení „Tatíček Masaryk“ nabývalo v případě legionářů zvláštního významu, neboť výstižně vyznačovalo jejich vzájemný vztah, kdy Masaryk dovedl účelně „své syny“ chválit ale i kárat.

⁷⁶ VÚA – VHA Praha, f. MNO – prezídium I. část, inv. č. 3184, sign. 6439, kart. 158, Situační zprávy Liberec.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Více k bojům o hranice nového státu: BŘACH, Radko – LÁNÍK, Jaroslav: *Dva roky bojů a organizační práce*, s. 47–104.

jejichž kasárny legionáři obývali, byl i severočeský Liberec, kam 12. září přijel I. prapor 34. střeleckého pluku československých legií v Itálii. Jeho důstojníci obdrželi okamžitě po příjezdu informace o poměrech ve zdejší regionu a poučení, že část české menšiny i nadále „působí na vojsko způsobem kázeň porušujícím“.⁷⁹

O jejich činnosti se mohli záhy přesvědčit sami, když už o osm dní později bylo okrskové velitelství zpraveno, že mužstvo I. praporu bylo jednotlivci českého obyvatelstva vybízeno k neuváženým činům. O co se konkrétně jednalo, dává tušit hlášení velitele legionářského praporu okrskovému veliteli o plánované návštěvě deputace zdejší české menšiny a legionářů, která bude žádat odstranění německých nápisů a soch Josefa II., Friedricha Ludwiga Jahna a dalších. O tři dny později pak přišlo další hlášení, tentokrát přímo z řad české menšiny, že se legionáři chtějí pokusit o opětovné vyvěšení nedávno sejmutého znaku. Díky včasné a rázné reakci podplukovníka Wíta nakonec k žádnému z těchto plánů nedošlo.⁸⁰

Jiné akci italských legionářů se nicméně zabránit nepodařilo, což bylo způsobeno především její spontánností a menšímu měřítku. Ještě v září 1919 přišli čtyři italští legionáři do redakce časopisu *Der Grade Michel*, ve které uhodili na redaktora Gustava Möllera, jenž měl dle jejich informací stát za vydáním jistého čísla časopisu *Der Rübzahl*, obsahujícího na úvodní straně karikaturu zesměšňující český národ. Vystrašený redaktor se jim pokoušel vysvětlit, že není autorem karikatury ani vydavatelem časopisu. Jeho obhajoba byla ztížena i jazykovou bariérou, kdy německy uměl částečně pouze jeden legionář, který nakonec nejspíše pochopil, co se redaktor Möller snaží říct a uklidnil své

⁷⁹ VÚA – VHA Praha, f. MNO – Hlavní štáb, operační oddělení 1, inv. č. 2296, sign. 27 3/21, kart. 33, Národní nepokoje v Liberci.

⁸⁰ VÚA – VHA Praha, f. MNO – Hlavní štáb, operační oddělení 1, inv. č. 2296, sign. 27 3/21, kart. 33, Národní nepokoje v Liberci. Pokus o odstranění pomníku Josefa II. a Friedricha Ludwiga Jahna byl skutečně ještě jednou, a to v listopadu téhož roku, kdy se vojáci liberecké posádky usnesli, že oba dva pomníky rozbijí 18. listopadu ve večerních hodinách. Informace se ale zavčasu dostala do redakce *Reichenberger Zeitung*, která ji poskytla policejnímu radovi Protivenskému. Ten ji sdělil zemskému vojenskému velitelství v Praze, jež okamžitě zasáhlo. VÚA – VHA Praha, f. MNO – prezídium I. část, inv. č. 3184, sign. 6439, kart. 158, Situační zprávy Liberec.

kamarády. Legionáři následně prohlásili, že si tuto informaci prověří a hrozcí pěstmi odešli.⁸¹

V dalším období se okrskové velitelství s potížemi podobného charakteru již nemuselo potýkat, neboť prapor legionářů byl po několika měsících opět převelen a zároveň začala probíhat demobilizace několika ročníků domácího vojska i legionářů.⁸² Dosavadní příslušníci živelně vznikající československé armády, mezi nimiž byla řada těch, kteří do té doby podlehlí nacionální vítězné vlně, byli nově konfrontováni s jinými obtížemi, s nimiž se dosud nemuseli potýkat, ale nyní se staly každodenní náplní jejich činnosti. Jednalo se především o získání civilního zaměstnání, bydlení i potravin. Dosud byly zmíněny především nacionální problémy, které však po ukončení první světové války v československém státě eskalovaly kontinuálně s problémy sociálními, postihujícími drtivou většinu obyvatel. Podobně jako jiné na válce zainteresované státy se i Československo potýkalo s poválečnou hospodářskou krizí, znamenající kritický nedostatek zboží, selhávající lístkový systém, bující lichvu, černý obchod, bytovou nouzi, vysokou nezaměstnanost a mnohé další obtíže. I proto měla první československá vláda vedená Karlem Kramářem odvážný program, který zahrnoval přísné stíhání lichvy, zdanění válečných zisků, zavedení dávek z majetku nebo zestátnění dolů a vyvlastnění velkostatků. Již Národní výbor československý a posléze tato vláda nařídily změny ve výrobě, osmihodinovou pracovní dobu, regulaci zásobování, podporu nezaměstnaným, zřízení Všeobecného penzijního ústavu a mnohá další opatření.⁸³ Po dlouhý čas se vládě i přes nejlepší vůli nedařilo nastalou krizi vyřešit, a proto na mnoha místech republiky probíhaly rozsáhlé demonstrace i stávky, jejichž cílem bylo v první řadě vynutit si zlepšení zásobování potravinami a uhlím, zvýšení mezd a vyjednání lepších pracovních podmínek.⁸⁴ Právě do takovéto situace vstupovali nejprve italští a francouzští legionáři,

⁸¹ KOČMAN, Alois (ed.): *Souhrnná týdenní hlášení presidia zemské správy politické v Praze o situaci v Čechách 1919–1920*, s. 99; VÚA – VHA Praha, f. MNO – prezidium I. část, inv. r. 3184, sign. 6439, kart. 158, Situační zprávy Liberec. Prapor italských legionářů byl pro podobné důvody jako u rotý francouzských legionářů nakonec po několika měsících opět převelen. Tamtéž.

⁸² BŘACH, Radko – LÁNÍK, Jaroslav: *Dva roky bojů a organizační práce*, s. 158.

⁸³ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl I.: Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918–1919)*, Praha, Libri 2003, s. 42; OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*, Praha, Společnost Edvarda Beneše 2012, s. 89–90.

⁸⁴ O četnosti a průběhu těchto akcí v severočeském Liberci nás informují například týdenní hlášení zemské správě politické v Praze. KOČMAN, Alois (ed.): *Souhrnná týdenní hlášení presidia zemské správy politické*

kteřé v roce 1920 následovala nejpočetnější část československých legií, jež se v několika desítkách transportů konečně navrátila ze své ruské anabáze.⁸⁵

Mladá republika si naplno uvědomovala, že především díky těmto lidem se podařilo československému odboji v zahraničí získat uznání dohodových spojenců, díky nimž mohla vzniknout. Bylo proto zapotřebí se postarat o více než sto tisíc vojáků zahraniční armády, přicházejících do své vlasti mnohdy s až idylickými představami o lepším a sociálně spravedlivějším životě. Za žádných okolností nebylo přípustné, aby došlo k jejich případné radikalizaci, která by mohla zcela destabilizovat vnitřní život republiky.⁸⁶ Ta sama o sobě ještě dlouho bojovala s mnohými rozvratnými hnutími a skupinami,

v *Praze o situaci v Čechách 1919–1920*, s. 55, 57–58, 60, 65, 70, 77, 137, 145, 185, 207, 231, 235–235, 277, 304, 308, 314. Sociální situaci na Liberecku se pro toto období věnoval: POŽÁRSKÝ, Josef: Německá dělnická třída na Liberecku při vzniku Československa, in: *Severní Čechy a Mnichov: sborník statí k 30. výročí Mnichova*, Liberec, Vysoká škola strojní a textilní v Liberci – Pedagogická fakulta v Ústí nad Labem 1969, s. 44–47.

⁸⁵ BŘACH, Radko – LÁNÍK, Jaroslav: *Dva roky bojů a organizační práce*, s. 54, 60, 153–154.

⁸⁶ K tématu obtížného začleňování, zvláště ruských, legionářů více: ŠEDIVÝ, Ivan: Legionáři a mocenské poměry v počátcích ČSR, in: *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a vytváření meziválečné ČSR (1918–1919)*, Praha, Masarykův ústav – Archiv Akademie věd České republiky 2008, s. 19; TÝŽ: Zur Loyalität der Legionäre in der Ersten Tschechoslowakischen Republik, in: *Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik, 1918–1938: politische, nationale und kulturelle Zugehörigkeiten*, München, Oldenbourg 2004, s. 146–147; SEDLÁŘ, Tomáš: *Českoslovenští legionáři: občané a rodáci města Olomouce*, Olomouc, Státní okresní archiv v Olomouci – zemský archiv v Opavě 2003, s. 50–57. I kvůli takovému událostem označil Richard N. Coudenhove-Kalergi ve své poměrně věrně zprávě o počátcích Československé republiky v roce 1920 legionáře za hlavní nositele českého šovinismu v pohraničí a viníky rozrůstání národní nenávisti. HAHNOVÁ, Eva: *Od Palackého k Benešovi: německé texty o Čechách, Němcích a českých zemích*, Praha, Academia 2014, s. 281–283. Otázkou ovšem zůstává, nakolik byli legionáři těmi hlavními aktéry nacionálních výstřelků v pohraničí, když se jejich největší část – ruská – navrátila teprve roku 1920 a její pluky byly dislokovány do převážně českých měst. Ti, kdo obsadili německy hovořící oblasti, byli především příslušníci domácího vojska a teprve poté přicházely menší legionářské jednotky. Na příkladu Liberce můžeme kromě jiného vidět, že se v jeho prostoru v roce 1919 nacházelo hned několik jednotek různého charakteru, jež pro neznalé civilisty bylo obtížné od sebe vzájemně rozlišit, přičemž všechny se dostaly do hledáčku české menšiny, snažící se o využití vojska pro svůj vlastní, mnohdy jednoznačně ne bezdůvodný, revanš vůči dlouhodobému nepříteli. Stejně tak nelze opomenout ani chování německých nacionalů a obzvláště stále bojovně naladěné německé mládeže, mnohdy stojících za vyprovokováním i tragicky končících střetů. Označit proto pouze legionáře za hlavní strůjce tohoto stavu by bylo až příliš příkré.

přičemž svou suverenitu musela obhajovat i navenek.⁸⁷ Prvním významným rozhodnutím pro zajištění příchozích legionářů se stalo vytvoření Kanceláře československých legií při Ministerstvu národní obrany, která vznikla 25. listopadu 1918. Jejím úkolem bylo vedení kompletního seznamu legionářů, usnadnění přechodu z vojenské služby do civilního života, péče o válečné invalidy a pozůstalé po padlých a popravených legionářích a v neposlední řadě vedení podpůrných fondů. Pro tyto účely měla kancelář referáty umístovací, evidenční, právní, pozemkový, živnostenský, humanitních ústavů, zaopatřovací a podpůrný.⁸⁸ Na legionáře bylo pamatováno i v legislativní formě, kdy v roce 1919 vznikly dva ústřední legionářské zákony. Prvním z nich se stal *zákon č. 462/1919 Sb. o propůjčování míst legionářům*, který jim vyhrazoval polovinu nižších zaměstnaneckých postů na úřadech i ve státních podnicích a dále definoval, kdo je legionář, a může tak obdržet legionářské osvědčení.⁸⁹ Druhý, *zákon č. 282/1919 Sb. o úlevách při přijímání legionářů do státních úřadů*, měl pro některé legionáře minimalizovat těžko překonatelné podmínky.⁹⁰ O dohled nad dodržováním legionářských zákonů a další podporu se měli od roku 1920 starat legionáři-poslanci, pro které byl v Národním shromáždění schválen speciální ústavní zákon č. 234/1920 *Sb. o zastoupení sibiřských legionářů v Poslanecké sněmovně*, vyhrazujícím jim čtyři poslanecká místa, aniž by museli projít řádným volebním procesem.⁹¹ V letech 1920–1925 takto československé legionáře zastupovali dr. Josef Patejdl a Jožka David ve straně národně socialistické, Václav Jaša v sociálnědemokratické straně a slovenský legionář Martin Oríšek ve straně agrární.⁹²

⁸⁷ OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*, s. 107–116.

⁸⁸ MICHL, Jan: *Legionáři a Československo*, Praha, Naše vojsko 2009, s. 27–28.

⁸⁹ *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha, Státní tiskárna 1918–1919, s. 647–648. Za legionáře byl považován každý, kdo byl zařazen do československých legií, nebo spojeneckých armád, a to do 28. října 1918. Právě tento požadavek se stal v mnoha případech velmi sporným, což mělo za následek řadu soudních řízení a nabytí hořkých zkušeností. MICHL, Jan: *Legionáři a Československo*, s. 16–17.

⁹⁰ *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, s. 394. Více k problematice legionářského zákonodárství, jeho proměňám a naplňování: ŠEDIVÝ, Ivan: Legionářská republika? K systému legionářského zákonodárství a sociální péče v meziválečné ČSR, in: *Historie a vojenství*, roč. 51, 2002, č. 1, s. 158–184.

⁹¹ *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha, Státní tiskárna 1920, s. 523–524.

⁹² KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky 1918–1938, Díl II.: Československo a České země v krizi a ohrožení (1930–1935)*, Praha, Libri 2002, s. 336.

Ačkoliv legionáři v prvních dvou letech obdrželi tato výsadní práva, kterých se bývalým příslušníkům rakousko-uherské armády ani náznakem nedostalo, nemohli být se svou situací spokojeni. Realita všedních dní totiž naplno ukázala, že k prosazování legionářských zákonů není na mnoha místech vůle a především není ani dostatek pracovních míst. Demobilizace italských a francouzských legionářů proběhla teprve po ukončení války s Maďarskem, těch ruských ještě o rok déle. Z toho důvodu byla řada postů již obsazena, popřípadě je obdrželi zástupci prvních dvou skupin legionářů. I tak ale byla disproporce mezi umístěnými a demobilizovanými značná a zcela očividná.⁹³

V rozháraných politických i sociálních poměrech prvních let Československé republiky proto začali legionáři opět pociťovat potřebu spojit se a tentokrát bojovat za svá práva na poli domácím. Jejich hlavní idea, která je za hranicemi vlasti dokázala v několika válčících státech stmelit, sice již byla naplněna, současně ale vyvstaly dva nové a velké úkoly, před kterými legionářstvo chtě nechtě stálo a jimiž bylo uhájit svou vlastní existenci v novém státě a ozřejmit činnost zahraničního odboje široké veřejnosti. Vzhledem k rozličným politickým preferencím se však na počátku jejich meziválečné integrace nepodařilo vytvořit jednu všelegionářskou organizaci, nýbrž jich vzniklo hned několik. Mezi nejpočetnější patřila Družina československých legionářů, která se ustavila na počátku října 1919 a poté Svaz československých legionářů, následující Družinu ještě v tomtéž měsíci.⁹⁴ První ze zmíněných přijímala do svých řad kromě legionářů samotných i jejich příbuzné a definovala se jako apolitická. Svaz naopak důsledně dbal na budování členské základny pouze na základě legionářského osvědčení a svými veřejnými projevy dával jasně najevo, že sympatizuje se stranami socialistickými.⁹⁵ Už z jejich zaměření a politiky vyplývá, že mezi nimi muselo dojít k názorovým střetům, které se odehrávaly po celou dobu jejich existence. Přestože se mnozí legionáři do těchto organizací stále hlásili, současně sílil tlak na vytvoření jednotné organizace. Takové, která by dokázala obsáhnout všechny legionáře napříč politickým spektrem, dovedla je v případě potřeby umravnit, byla akceschopná a věnovala se hlavním úkolům legionářstva ve státě.⁹⁶ Za tímto účelem

⁹³ V letech 1919–1921 demobilizovalo na 71 093 legionářů, z nichž v období 1919–1920 získalo umístění pouhých 19 517. I s přihlédnutím k faktu, že ne všichni chtěli nastoupit do veřejných služeb, lze pro umístění konstatovat malou úspěšnost. MICHL, Jan: *Legionáři a Československo*, s. 30–37.

⁹⁴ MICHL, Jan: *Legionářské organizace v Československu*, in: *Historie a vojenství*, roč. 56, 2007, č. 4, s. 4.

⁹⁵ MICHL, Jan: *Legionáři a Československo*, s. 58.

⁹⁶ Teprve po sjednocení dosavadních legionářských organizací v novou Československou obec legionářskou mohli vůdčí představitelé zahraničního odboje naplno projevit svůj vliv a radikální vystupování legionářů

vznikla další velká organizace – Jednota československých legionářů, kteří se nechtěli vázat k předchozím dvěma spolkům, ale hodlali se zasadit o vznik tolik potřebné všelegionářské organizace. Takovouto iniciativu podporoval i prezident Masaryk.⁹⁷ Stmelovací snažení nakonec slavilo úspěch, když byl po mnohých jednáních uskutečněn ve dnech 15. – 17. ledna 1921 Všelegionářský sjezd v Karlíně, na němž zástupci Družiny, Svazu, Jednoty a dalších menších legionářských organizací odsouhlasili usnesení o vzniku jednotné organizace. Následující sjezd na Královských Vinohradech, konaný 22. – 23. května 1921 pak znamenal její oficiální ustanovení s názvem Československá obec legionářská. Se vznikem Obce legionářské zcela zanikly Jednota i Svaz a jejich členstvo se plynule přesunulo do nové organizace. U Družiny nakonec pro odpor části členské základny nedošlo k úplnému zániku, a tento spolek proto i nadále existoval, ačkoliv se svou početností nepředstavoval pro Obec legionářskou vážnou konkurenci.⁹⁸

Vrátíme-li se na sever Čech, nalezneme i zde v období let 1919–1921 již demobilizované legionáře, kteří se živě zajímali o vývoj legionářstva a aktivně se zúčastnili procesu jeho sjednocování. V samotném Liberci se začali objevovat na přelomu let 1919 a 1920, kdy se sem navraceli místní rodáci a předváleční obyvatelé, kteří se zde nejčastěji ocitli kvůli dobrým pracovním příležitostem. Je doplňovali ti legionáři, již ve svých původních domovech nedokázali získat zaměstnání a z toho důvodu museli odejít do pohraničí, i když věděli, že se ocitnou na území většinově německém, a tedy nepřátelsky naladěném.⁹⁹ Tento aspekt byl však pro legionáře paradoxně i výhodou, protože pro ně představoval možnost se uchytit ve veřejných službách, neboť československý stát nutně potřeboval loajální zaměstnance, obzvláště v pohraničních oblastech. Kdo jiný než legionáři mohl tuto podmínku splňovat lépe.

omezit. ŠEDIVÝ, Ivan: Zur Loyalität der Legionäre in der Ersten Tschechoslowakischen Republik, in: *Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik, 1918–1938*, s. 147–148.

⁹⁷ Z projevu prezidenta Masaryka předneseném v zastoupení na Karlínském sjezdu „*Přináleželi jsme každý k některé politické straně, ale přesto měli jsme a máme společné cíle, které nám nemůže nikdo vzítí... Pracovat máme pro republiku a máme pomáhat každému a všem bratřím. Přál bych si, aby legionáři se stali administracním a sociálním vzorem.*“ MICHL, Jan: *Legionáři a Československo*, s. 70.

⁹⁸ FILIP, Jiří: *Stručné dějiny Československé obce legionářské*, Praha, Československá obec legionářská 2015, s. 20–21.

⁹⁹ Z celkem 279 zjištěných členů Československé obce legionářské Jednoty pro Liberec a okolí bylo pouze 9 místními rodáky. HNĚLIČKA, Jan: *Členové Československé obce legionářské Jednoty pro Liberec a okolí v letech 1921–1938*. Liberec, 2016, Studentská vědecko-umělecká činnost. Technická univerzita Liberec. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Vedoucí práce Miloslava Melanová, s. 10–11.

První oficiální setkání legionářů přítomných v Liberci a jeho okolí zorganizoval v květnu 1920 ruský legionář František Nechvíle v hornorůžodolském hostinci U Votočků, známém to předválečném i meziválečném centru českých spolků.¹⁰⁰ Shromáždění se shodli na potřebě vytvoření organizace, avšak teprve poté, co dorazí alespoň většina ruských legionářů. Tato podmínka byla v průběhu letních měsíců splněna, a proto František Nechvíle na 1. srpna svolal další legionářskou schůzi, tentokrát do Národního domu.¹⁰¹ Zde bylo přítomno na čtyřicet jedna legionářů, kteří vyslechli od delegátů Svazu i Družiny jejich programovou náplň a následně se na třicet šest z nich přihlásilo ke Svazu. Ten si jejich sympatie získal především díky akcentování sociální stránky legionářské problematiky, což bylo pro legionáře z pohraničí o to důležitější. Zbýlých pět legionářů se vyslovilo pro Družinu, avšak nakonec i oni vstoupili do nové odbočky Svazu československých legionářů pro Liberec a okolí. Jejím předsedou byl zvolen František Rajman, místopředsedou Josef Novák a jednatelem František Cerman.¹⁰² Své výborové

¹⁰⁰ Více k hostinci U Votočků: KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 552. František Nechvíle se narodil v malé obci Srnojedy u Pardubic dne 11. června 1875. Zde také trávil své mládí, dokud neodešel za prací do severočeského Liberce. Právě v něm obdržel v roce 1914 povolávací rozkaz do rakousko-uherské armády, v níž se mu domovským útvarem stal 88. pěší pluk z Českých Budějovic. S ním bojoval na východní frontě až do března 1915, během kterého byl carskými vojáky zajat. V zajateckých táborech strávil dva roky, než se přihlásil a posléze i vstoupil do tvořících se československých legií v Rusku, v nichž sloužil nejprve u inženýrské roty a nakonec u 2. technické roty. Do vlasti se navrátil už na konci roku 1919. Krátce poté demobilizoval a odešel zpět do Liberce, v němž v meziválečném období pracoval jako dělník u státních drah. Databáze VHA: František Nechvíle. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 10. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14087453>; SOA Zámorsk, fond Sbirka matrik Východočeského kraje, inv. č. 4823, sign. 6582, Matrika narozených farní úřad Lány na Důlku (1852–1904), fol. 23; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1934*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1933, s. 596.

¹⁰¹ Více k Národnímu domu v Liberci: CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana, *Česká beseda*, s. 17–22.

¹⁰² František Rajman se narodil 27. srpna 1892 v západočeské Radnici. Během první světové války mu byl první jednotkou 9. prapor pevnostního dělostřelectva ze Lvova, s nímž bránil pevnost Přemyšl do března 1915, kdy posádka pro nedostatek zásob kapitulovala. V zajetí se o dva roky později přihlásil do vznikajících československých legií v Rusku, kam byl posléze přijat a zařazen k 1. záložnímu praporu, odkud se nakonec přesunul k 1. pluku lehkého dělostřelectva, se kterým absolvoval veškeré boje. Do vlasti se navrátil teprve v roce 1920 v hodnosti poručíka ruských legií a armádě zůstal věren i v době meziválečné. Nejspíše proto se jeho jméno od roku 1921 v Liberci již nevyskytuje, neboť je velmi pravděpodobné, že byl převelen na jiné místo. Databáze VHA: František Rajman. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 10. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14103577>; Baterie 1. pluku lehk. dělostřelectva ruských legií, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 57, s. 1.

schůze konala odbočka střídavě v Prátru a v Národním domě. Později, po přenesení spolkové místnosti, v hostinci U Votočků. Na své první valné hromadě, uspořádané 2. ledna 1921, vykazala odbočka šedesát čtyři organizovaných členů a došlo k obměně jejího vedení. Předsedou se stal ruský legionář Jindřich Prokop, místopředsednický post zastával i nadále Josef Novák a funkci jednatele převzal další ruský legionář Josef Jirucha.¹⁰³ Delegátem za Liberec byl na Všelegionářský sjezd zvolen rovněž ruský legionář

Místopředseda jednoty Josef Novák se narodil 26. října 1893 ve Všejeanech na Poděbradsku. První vojenskou jednotkou, jíž se stal příslušníkem, mu byl 36. pěší pluk z Mladé Boleslavi, od něhož se později přesunul k 95. pěšímu pluku ze Lvova. S touto jednotkou bojoval v první světové válce na východní frontě, než byl 7. října 1915 carskými vojáky zajat. Z ruského zajetí se vymanil teprve v roce 1918, po přijetí do československých legií, u nichž sloužil jako voják 9. střeleckého pluku „Karla Havlíčka Borovského“. Se svou jednotkou se přelavil v roce 1920 do Evropy a v srpnu téhož roku ve vlasti demobilizoval. V poválečném období našel zaměstnání u státních drah. Databáze VHA: Jindřich Prokop. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 10. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/13879740>; SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Seznam členů.

František Cerman se narodil ve středočeském Mnichově Hradišti 14. dubna 1887. Na počátku světové války nastoupil k 94. pěšímu pluku z Liberce, se kterým byl odeslán bojovat do Karpat proti carské armádě. Roku 1915 ale upadl do ruského zajetí, ve kterém zůstal po další dva roky. Teprve poté mohl vstoupit do československých legií, v nichž sloužil u 4. střeleckého pluku „Prokopa Velikého“. Po návratu do vlasti demobilizoval a ocitl se na severu Čech, kde byl trvale zaměstnán u státních drah jako průvodčí. Databáze VHA: František Cerman. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 10. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/13801484>; SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Seznam členů; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1930*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1929, s. 301; SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Seznam členů.

¹⁰³ Jindřich Prokop se narodil 4. září 1882 v Neřežině na Hořovicku. Na počátku první světové války nastoupil v řadách rakousko-uherské armády na východní frontu, kde byl ještě téhož roku zajat. O dva roky později se přihlásil do vznikajících československých legií v Rusku, v nichž posléze sloužil u 1. střeleckého pluku „Mistra Jana Husi“. Po válce pracoval jako vedoucí nádražních dílen v Liberci. Databáze VHA: Jindřich Prokop. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 10. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/13879740>; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1930*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1929, s. 473.

Josef Jirucha, jeden z mála Pražanů v liberecké jednotě, se narodil 12. července 1892. O jeho válečnému vystoupení v řadách rakousko-uherské armády není dostatek informací, avšak víme, že se již v září 1914 ocitl v ruském zajetí, z něhož se dostal teprve po téměř čtyřech letech, v červenci 1918. V tomto měsíci byl odveden k československým legiím v Rusku, u nichž sloužil v 11. střeleckém pluku „Františka Palackého“, se kterým se navrátil v roce 1920 do vlasti, kde ještě téhož roku v listopadu demobilizoval. O jeho povolání

Alois Vaňura, jenž jednotu zastupoval i na vinohradském sjezdu.¹⁰⁴ Během své krátké existence odbočka uspořádala dvě společenské zábavy, přičemž první byla konána ve prospěch sirotků a vdov po legionářích a druhá za účelem pořízení vánoční nadílky školním dětem. Dále se liberečtí členové Svazu zúčastnili župního sjezdu v Mladé Boleslavi i celostátního sjezdu v Praze a zorganizovali oslavu vzniku Československa 28. října 1920.¹⁰⁵ Aktivními se projeví i na poli osvětovém, když ve spolupráci s dalšími českými spolky uspořádali přednášku ruského legionáře a poslance dr. Josefa Patejdlu na téma „*Význam Masarykův*“.¹⁰⁶ Ve větším počtu byli kromě již zmíněných akcí zastoupeni též na legionářském táboru 29. května 1921, který na Pláních pod Ještědem uspořádala sousední odbočka z Českého Dubu.¹⁰⁷ Hlavním bodem hojně navštívené akce se stalo

a dalším životě v meziválečné době dosud není dostatek zpráv. Databáze VHA: Jindřich Prokop. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 10. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/13832531>.

¹⁰⁴ Budoucí významný člen liberecké odbočky Nezávislé jednoty československých legionářů Alois Vaňura se narodil 26. května 1877 ve východočeském Dvoře Králové. V Liberci žil již před vypuknutím první světové války a stal se jedním z prvních členů místního Sokola. Na počátku světového konfliktu nastoupil k 10. zeměbraneckému pěšímu pluku z Mladé Boleslavi, s nímž byl nasazen na východní frontu, kde bránil pevnost Přemyšl až do její kapitulace v březnu 1915. Poté se na více než rok ocitl v ruských zajateckých táborech, odkud se posléze dostal k prvním jednotkám československých legií v Rusku. V jejich řadách nejprve působil u 1. záložního praporu a poté u polního soudu. Pro své organizační i rétorické schopnosti se stal mimo jiné i členem předsednictva Čeljabinského sjezdu. Po návratu do vlasti v prosinci 1919 demobilizoval a záhy se přesunul zpět do severočeského Liberce, ve kterém stal se velmi aktivním v legionářských a opětovně i sokolských řadách, když byl roku 1920 zvolen starostou libereckého Sokola. Do liberecké jednoty Československé obce legionářské však nejspíše nevstoupil, popřípadě ihned roku 1926 po vzniku Nezávislé jednoty z ní odešel a naopak začal být aktivním v této nové organizaci. Během první republiky spoluvlastnil a provozoval obchod se sukrem Škaloud & Vaňura, který po záboru pohraničí přesídlil do Turnova. Databáze VHA: Alois Vaňura. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 10. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14133555>; *Padesát let Sokola v Liberci: 1886–1936*, Liberec, Tělocvičná jednota Sokol 1936; s. 39–41; *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 62; Liberec, in: *Legie*, roč. 12, 1937, č. 20, s. 8; Škaloud a Vaňura, in: *Legie*, roč. 13, 1938, č. 46, s. 3.

¹⁰⁵ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 22–23. V průběhu oslavy 28. října 1920 došlo k dramatickému jednání na liberecké radnici, kde se rozvášnění legionáři domáhali umožnění vystoupení jejich řečníka na balkonu radnice a vyvěšení národních praporů. Celá tato událost bude blíže rozebrána v kapitole o vztazích legionářů s místním německým obyvatelstvem.

¹⁰⁶ Odbočka „Svazu čs. legionářů pro Liberec a okolí“ pořádá přednášku, in: *Naše hory*, roč. 3, 1921, č. 9, s. 4.

¹⁰⁷ Přestože se českodubští legionáři na pozvánkách pojmenovali jako Všelegionářská organizace – odbočka Český Dub, jednalo se o dosavadní odbočku Svazu československých legionářů. K uvedení neoficiálního názvu došlo z důvodu překotného vývoje sjednocování legionářských organizací, kdy v průběhu příprav

vystoupení legionářského poslance Jožky Davida, který ve svém projevu hovořil o rozdílech mezi tužbami legionářů za hranicemi a skutečností, současné politické situaci a otázce českých menšin v pohraničí.¹⁰⁸ Ze setkání posléze vznikla rezoluce českodubských legionářů, kteří požadovali, aby se Češi i Slováci domluvili svým jazykem kdekoli v republice, němečtí a maďarští úředníci ovládali státní jazyk, byly odstraněny všechny památky a pomníky připomínající habsburskou monarchii, došlo k vyvlastnění dolů, velkostatků i velkého průmyslu, dále byla zahájena odluka od církve a v neposlední řadě aby se ctily a plnily legionářské zákony.¹⁰⁹

V požadavcích českodubských legionářů se odráželo tehdejší smýšlení většiny legionářstva a nejen jeho. I na malém Českodubsku, nacházejícím se mezi výraznými centry českého a německého národa, tj. Turnovem a Libercem, panovala poválečná krize. Ve starodávném městě Český Dub sice došlo po vzniku republiky k zásadním změnám, mezi nimiž je nutné zmínit především přenesení vlády nad městem z německých do českých rukou, připojení sousedních obcí Malý Dub, Zámecký okres, Sobotice Staré a Nové Loukovičky, otevření české měšťanské školy a založení okresního muzea, nicméně i zde se museli místní obyvatelé vypořádávat s nedostatkem potravin a zvláště pracovních příležitostí.¹¹⁰ Stálým mínusem pro Českodubsko byla taktéž absence železničního nebo hlavního silničního spojení. I kvůli tomu byla oblast pro demobilizované legionáře málo přitažlivá, a proto většinu místní legionářské organizace tvořili rodáci z Českého Dubu a okolí.¹¹¹ O samotném vzniku místní odbočky Svazu bohužel nejsou žádné zprávy.

legionářského tábora bylo na Vinohradském sjezdu rozhodnuto o vzniku Československé obce legionářské. Podještědské muzeum a knihovna Český Dub (dále jen PMAK Český Dub), f. Československá obec legionářská Český Dub, Pozvánka na legionářský tábor 29. května 1921.

¹⁰⁸ Všelegionářská organizace, odbočka Český Dub, in: *Naše hory*, roč. 3, 1921, č. 21, s. 1.

¹⁰⁹ Legionáři shromáždění na táboru, in: *Naše hory*, roč. 3, 1921, č. 22, s. 3.

¹¹⁰ ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1991, s. 65–67. Podobně jako na Liberecku docházelo především v letech 1919–1920 i na Turnovsku a Českodubsku k demonstracím, stávkám a protestním bouřím, které byly konány ze stejných důvodů. KOČMAN, Alois (ed.): *Souhrnná týdenní hlášení presidia zemské správy politické v Praze o situaci v Čechách 1919–1920*, s. 67, 151, 153, 156, 183–184, 315.

¹¹¹ Z celkem 55 zjištěných členů Československé obce legionářské Jednoty pro Český Dub a okolí bylo 39 místními rodáky. PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů. Výraznému zvýšení jejich počtu nepomohl ani příjezd slavného úderného praporu československých legií z Ruska do nedalekého Turnova, který se za nadšeného přivítání místním obyvatelstvem konal 20. července 1920. SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 122, kn. 107, Kronika města 1890–1925; Turnov,

Vzhledem k zápisům o přijetí do Svazu v seznamu členů lze však předpokládat, že odbočka byla založena v květnu 1920 a měla patnáct členů.¹¹²

Obě dvě námi sledované organizace tak položily svůj organizační základ již v roce 1920 pod hlavičkou Svazu československých legionářů. Každá z nich uspořádala dle svých možností několik veřejných akcí, nebo se jich zúčastnila. Po oficiálním ustanovení Československé obce legionářské obě odbočky automaticky přešly do nové organizace a navázaly na svou dosavadní činnost.¹¹³

in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 40, s. 2; Úderníci v Turnově, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 56, s. 1. Z tohoto praporu se stali členy československé organizace pouze dva legionáři – Antonín Růta a Karel Krušínský, přičemž Antonín Růta byl místní rodák. Samotná turnovská posádka byla v Českém Dubě zastoupena pouze jedním legionářem, poručíkem Emilem Cimrmanem. PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů.

¹¹² PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů.

¹¹³ První zmínka o novém názvu liberecké legionářské organizace je ze srpna téhož roku, kdy byli její členové vyzýváni, aby se zúčastnili nadcházejícího krajského sletu Sokolstva v Pojizeří. Bratři legionáři Jednoty Č. O. L. v Liberci a okolí, in: *Naše hory*, roč. 3, 1921, č. 32, s. 5. Českoslovenští s novým názvem veřejně vystoupili na počátku září, když blahopřáli svému členu ke sňatku. Blahopřání, in: *Legionářský směr*, roč. 2, 1921, č. 9, s. 7.

2. Československá obce legionářská – organizační struktura a její fungování

2.1 Ústředí

Na počátku existence největší meziválečné organizace československých legionářů se muselo její vedení vypořádat s otázkou vytvoření funkční organizační struktury. Jako řešení se nabízely hned dvě možnosti, a to: ponechat stávající organizační schema Svazu československých legionářů s drobnými úpravami, nebo vytvořit zcela nový koncept fungování organizace. Vzhledem k již zavedené a po celé republice rozšířené struktuře Svazu, do té doby největší a nejpočetnější organizace, padlo rozhodnutí ve prospěch první varianty.¹¹⁴ Nejvyšším rozhodujícím orgánem zůstal i nadále sjezd, jehož funkci v mezidobí přebíral volený ústřední výbor, později definitivně přejmenovaný na zastupitelstvo. Společně s výkonným výborem a předsednictvem tvořily tyto tři organizační složky tzv. ústředí. Výkonný výbor, jenž zastával každodenní činnost organizace a plnil mu sjezdem a zastupitelstvem zadané úkoly, se skládal z předsedy, několika místopředsedů, jednoho až dvou pokladníků, dvou jednatelů, referentů jednotlivých odborů a později též dalších pěti členů zastupitelstva. Samotné předsednictvo zasedalo v obdobném složení jako výkonný výbor, jen s rozdílem v absenci referentů.¹¹⁵ Mezi stálé odbory patřily: osvětový, sociálně-humanitní, státně-zaměstnanecký, pozemkový, právní, živnostenský, menšinový, organizační, tiskový a hospodářsko-finanční.¹¹⁶ Při ústředí bylo dále možné nalézt zájmové skupiny, které legionáři vytvářeli

¹¹⁴ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, *První rok práce Československé obce legionářské – stati programové a informační*, Praha, Čs. O. L. 1922, s. 8.

¹¹⁵ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, *Programové prohlášení – organizační řád*, Praha, Svaz československých legionářů 1920, s. 7–10; PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, *Stanovy Československé obce legionářské a programové prohlášení*, Praha, Československá obec legionářská 1924, s. 5–11; Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou (dále jen SOkA Jablonec nad Nisou), f. Československá obec legionářská – jednota Jablonec nad Nisou, *Stanovy Československé obce legionářské a programové prohlášení*, Praha, Československá obec legionářská 1929, s. 3–11.

¹¹⁶ Státní okresní archiv Mladá Boleslav (dále jen SOkA Mladá Boleslav), f. Česká obec legionářská Nové Benátky, *Výkaz práce Československé obce legionářské za rok 1926–1927*, Praha, Československá obec legionářská 1927, s. 6.

i u výborů jednot. Zcela samostatným orgánem byl dohlédací výbor o osmi, respektive dvanácti členech, kontrolující správné hospodaření Obce legionářské.¹¹⁷

Personální složení vedení organizace zůstávalo po dobu první republiky téměř neměnné. Jediným předsedou za celé meziválečné období čas byl legionářský poslanec dr. Josef Patejdl. Mezi další nejvýznamnější osobnosti Obce legionářské patřili místopředsedové Ján Kápar a dr. Lev Sychrava, jednatelé Jožka David a Vojtěch Beneš, finanční referent Ladislav Sýkora a organizační tajemník Josef Svatoš.¹¹⁸

Pod výše popsané pražské ústředí spadaly dva zemské sekretariáty, bratislavský a brněnský, a dále na dvacet žup, přičemž jednoty v Liberci a Českém Dubu byly příslušné k mladoboleslavské župě.¹¹⁹ Na regionální úrovni bylo možné vytvořit také okresní nebo obvodní výbory, spadající pod župní výbor, které současně měly za úkol koordinovat činnost základních organizačních jednotek Obce legionářské – jednot. Ty mohly být založeny po přihlášení se minimálně dvaceti legionářů, avšak už na konci dvacátých let došlo u této podmínky ke snížení na patnáct, neboť se v mnoha menších sídlech ukázala být kontraproduktivní. Pokud v daném místě nebylo pro nízký počet legionářů možné ustavit jednotu, vznikla odbočka, organizačně připojená ke geograficky nejbližší jednotě

¹¹⁷ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, *Programové prohlášení – organizační řád*, Praha, Svaz československých legionářů 1920, s. 7–10; PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, *Stanovy Československé obce legionářské a programové prohlášení*, Praha, Československá obec legionářská 1924, s. 5–11; SOkA Jablonec nad Nisou, f. Československá obec legionářská – jednotka Jablonec nad Nisou, *Stanovy Československé obce legionářské a programové prohlášení*, Praha, Československá obec legionářská 1929, s. 3–11.

¹¹⁸ FILIP, Jiří: *Stručné dějiny Československé obce legionářské*, s. 29–34; SOkA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská Nové Benátky, *Výkaz práce Československé obce legionářské za rok 1926–1927*, Praha, Československá obec legionářská 1927, s. 6.

¹¹⁹ Kromě zmíněné župy Mladá Boleslav se jednalo o župu tábořskou, pražskou, pardubickou, kolínskou, jihlavskou, brněnskou, olomouckou, královéhradeckou, lounskou (později slánskou), duchcovskou (později severočeskou), plzeňskou (později západočeskou), budějovickou (později jihočeskou), moravsko-ostrovskou (později moravsko-slezskou), uherskohradištskou (později slováckou), košickou (později východoslovenskou), bratislavskou, povážskou, pohronskou a podkarpatoruskou. FILIP, Jiří: *Stručné dějiny Československé obce legionářské*, s. 22; SOkA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská Nové Benátky, *Výkaz práce Československé obce legionářské za rok 1926–1927*, Praha, Československá obec legionářská 1927, s. 10–16.

a zastoupená minimálně jedním důvěrníkem. Členy organizace mohli být pouze nositelé legionářského osvědčení na základě *zákona č. 462/1919 Sb.*¹²⁰

Pro ty, kteří nebyli legionáři, ale chtěli se podílet na naplňování jejich programu a odkazu, vytvořila Obec legionářská v roce 1922 Sdružení přátel legionářského sjednocení, ze kterého o dva roky později vznikl Svaz národního osvobození, soustřeďující pokrokové síly, za něž se pokládaly především Československá obec legionářská, Československá obec učitelská a Volná myšlenka. Tyto a další, menší organizace hodlaly pod hlavičkou Svazu čelit společnými silami protidemokratickým hnutím a vyvíjet drobnou kulturní a vydavatelskou činnost. Všechny jednoty Obce legionářské byly proto vyzývány, aby se v místě svého působení snažily založit také jednoty Svazu.¹²¹ Přátelé Obce legionářské se v tomto zastřešujícím svazku pokrokových spolků organizovali až do roku 1936, kdy legionáři opětovně usoudili, že bude vhodné vybudovat svou vlastní pobočnou organizaci příznivců a vytvořili Obec přátel legionářů.¹²² Ta ještě téhož roku oznámila vznik dvou set dvaceti dvou odboček a skupin po celé republice, v nichž se nalézalo na patnáct tisíc členů.¹²³ Legionáři nicméně nezapomínali ani na své potomky, když společně s dalšími legionářskými organizacemi pomáhali založit již v roce 1933 Sdružení legionářského dorostu.¹²⁴

¹²⁰ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, *Programové prohlášení – organizační řád*, Praha, Svaz československých legionářů 1920, s. 7–10; PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, *Stanovy Československé obce legionářské a programové prohlášení*, Praha, Československá obec legionářská 1924, s. 5–11; SOkA Jablonec nad Nisou, f. Československá obec legionářská – jednota Jablonec nad Nisou, *Stanovy Československé obce legionářské a programové prohlášení*, Praha, Československá obec legionářská 1929, s. 3–11.

¹²¹ FILIP, Jiří: *Stručné dějiny Československé obce legionářské*, s. 22–23; Organizace přátel legionářů, in: *Legionářský směr*, roč. 2, 1921, č. 23, s. 4–5; ČsOL a Svaz národního osvobození, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 7, s. 3.

¹²² KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky 1918–1938, Díl II.*, s. 337.

¹²³ Obec přátel legionářů pevně zakotvila, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1936, č. 25, s. 1. K uvedenému vysokému počtu členů je nutné dodat, že jimi mohli být a v řadě případů také byli, i samotní legionáři. Obec přátel legionářů v Liberci ustanovena, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 44, s. 2.

¹²⁴ Iniciativa k jeho založení však vyšla přímo z řad legionářské mládeže, a to především sirotků – odchovanců Podpůrného fondu Ministerstva národní obrany. Na rozdíl od Obce přátel legionářů se tak jednalo o organizaci vzniklou zdola. Vznik a počátky Sdružení, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 10, s. 4.

Zůstaneme-li u organizačních záležitostí, je potřeba zmínit též členství samotné Československé obce legionářské, která se v průběhu dvacátých let stala součástí mezinárodních organizací válečných vysloužilců FIDAC a CIAMAC. Své členství Obec zúžitkovala především v CIAMACu, který se orientoval spíše pokrokově a socialisticky, než tomu tak bylo u konzervativního FIDACu. Ve třicátých letech se předsedou CIAMACu stal dokonce vrcholný člen Obce legionářské a předseda Svazu národního osvobození dr. Lev Sychrava, jenž se i zde snažil naplňovat mírovou politiku, která byla jednou z hlavních náplní jeho domovské organizace ve třicátých letech.¹²⁵

S funkční organizační strukturou se mohla Obec legionářská zcela vrhnout do naplňování svého poslání, zakotveném v jejím programovém prohlášení a svými základy odpovídajícím Washingtonské deklaraci.¹²⁶ Pro budoucí činnost tyto požadavky nicméně znamenaly vážný problém, protože jejich výklad i naplňování mohly být vedeny různými způsoby, což značilo, že mohou nastat vážné názorové střety, a tak se později i stalo. V období let 1920–1925 měla nová organizace na celostátním poli usnadněnou situaci díky svému zastoupení čtyř legionářských poslanců v Národním shromáždění, kteří se nejučelnějším možným způsobem, tj. legislativním, věnovali legionářské problematice.¹²⁷ Z tohoto pozitiva se však v krátké době stalo rovněž i negativum, když vyvstaly otázky: Co bude dál? Je možné naplňovat legionářský program i bez poslanců? Popřípadě je záhodno ho prosazovat i na obecní úrovni? Veškeré otázky tohoto charakteru byly živě probírány na všech úrovních Obce před téměř každými volbami. Ani v jednom případě ale ústředí nepovolilo, nebo samo neiniciovalo vznik samostatné legionářské kandidátky.¹²⁸ Naopak bylo rozhodnuto, aby se členové podle svého politického

¹²⁵ MICHL, Jan: *Legionáři a Československo*, s. 117–119, 187.

¹²⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, f. Československá obec legionářská – jednota Jablonec nad Nisou, *Stanovy Československé obce legionářské a programové prohlášení*, Praha, Československá obec legionářská 1929, s. 13; SOKA Jablonec nad Nisou, f. Československá obec legionářská – jednota Jablonec nad Nisou, *Stanovy místních jednot Čsl. obce legionářské a programové prohlášení*, Praha, Československá obec legionářská 1937, s. 10–11; *Za vnitřní svobodu národa: snahy, cíle a organizace Svazu národního osvobození*, Praha, Svaz národního osvobození 1928, s. 51–52.

¹²⁷ V roce 1920 dosáhli ve volbách poslaneckého mandátu i další účastníci zahraničního odboje a legionáři: dr. Edvard Beneš, dr. Vincenc Charvát, Ján Janček, Jaromír Špaček a Jozef Vrabc. Na rozdíl od již zmíněných legionářských poslanců byli tito zákonodárci podřízeni svým politickým stranám, kdežto jejich kolegové výhradně Obci legionářské. O další postup ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 37, s. 1.

¹²⁸ Naopak k této otázce vždy zaujalo zamítavé stanovisko a ostře odsuzovalo některé jednoty, jako například Úvaly, Německý (dnes Havlíčkův) Brod, Písek nebo Jičín, které přesto v obecních volbách ve dvacátých

přesvědčení aktivně hlásili do příslušných stran, kde by v některých důležitých otázkách naplňovali legionářský program. Tak tomu mělo být na úrovni komunální i celostátní. Háček však spočíval v tom, že ne všechny politické strany dokázaly akceptovat program legionářstva a také sama Obec legionářská neměla s některými, eufemisticky řečeno, dobré vztahy.¹²⁹ Z tohoto důvodu veřejně preferovala sociální demokraty a národní socialisty, k nimž připojila živnostníky a agrárníky. Tito zástupci pokrokových, socialistických i republikánských stran totiž před volbami do Národního shromáždění v roce 1925 víceméně souhlasili s požadavky legionářů, jimiž byly: odluka státu od církve, reforma školství a odstranění konfesijního školství, úprava volebních řádů a vázaných kandidátek, úprava zákona o župách, vybudování silné a demokratické armády, zákon o sociálním pojištění, plán na znárodnění dolů, zestátnění velkého lesního majetku a změna průběhu pozemkové reformy tak, aby alespoň její poslední etapa vyšla vstříc zabezpečení a potřebám legionářů.¹³⁰ Slabá místa daného postupu se projevila hned následující rok, když vládu utvořila tzv. panská koalice středopravicových stran, které zahájily schvalování, alespoň pro ně, důležitých zákonů, dosud kvůli účasti socialistických stran na vládě neprosaditelných.¹³¹ Do obtížné situace se v danou chvíli nedostal jen dr. Edvard Beneš, který zvolen za opoziční stranu vykonával post ministra zahraničních věcí i v této Švehlově vládě, ale také sama Obec legionářská, jejíž dvě nejbližší strany se octly v opozičních lavicích a další dvě, se kterými spolupracovala, zasedaly ve vládě připravující zákony, z nichž některé legionáře nenechaly lhotejnými.¹³² Spolupráce se stranou agrární

letech své kandidátky postavily. PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžník ústředí Obce legionářské 1923; Politická stránka našich stanov, in: *Legionářský směr*, roč. 2, 1921, č. 1, s. 3.

¹²⁹ Velmi lapidárně popsal následující postup neznámý autor v článku „Legionáři a politické strany“, když napsal: „*Program Obce legionářské nám dává direktivu, které strany to jsou, v nichž má a může legionář, v Obci organizovaný, pracovat. Jsou to: strany republikánské, pokrokové, demokratické, pracující pro sociální spravedlnost. (...) Sloužit čertu a pánubohu najednou se nedá a celá minulost i přítomnost staví legionáře do šiků pokrokových, sociálně citících demokratů – republikánů.*“ Legionáři a politické strany, in: *Legionářský směr*, roč. 4, 1923, č. 35, s. 1–2.

¹³⁰ O další postup ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 37, s. 1; Další postup ČsOL a její požadavky, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 37, s. 1. Výsledky několika zásadních výzkumů pozemkové reformy ve své studii shrnul: SOMMER, Karel: Průběh a výsledky pozemkové reformy v pohraničí českých zemí, in: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*, s. 35–108.

¹³¹ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl I.*, s. 399–401.

¹³² Jednalo se například o kongruový zákon nebo odnětí volebního práva vojsku a četnictvu. Proti zemědělským člům Obec legionářská zaujala neutrální, vyčkávací postoj. MÍCHL, Jan: *Legionáři a Československo*, s. 79; SOKA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská Nové Benátky, Oběžník ústředí

i živnostenskou proto v dalších letech ochladla, byť zcela nezanikla.¹³³ Obě dvě strany i nadále poskytovaly možnost umístit své straníky-legionáře na příslušné kandidátky, ale oproti socialistickým stranám, bylo takových míst uvolněno málo a ne zrovna nejvýše.¹³⁴ Zásadní změna dosavadní politiky Obce legionářské nastala až v krizovém roce 1938 při obecních volbách, kdy ústředí vydalo jasné instrukce svým jednotám, aby důrazně dbaly na vzájemnou spolupráci politických stran a snažily se o společný postup všech českých demokratických stran.¹³⁵

Jak již bylo avizováno, do té doby se největší legionářská organizace dostala s některými stranami do vážných rozporů, což pro ni v konečném důsledku znamenalo početní oslabení, když členové příslušní do dané politické strany z Obce legionářské vystoupili, anebo byli rovnou vyloučeni. Jako první se odpojili katoličtí legionáři, kteří nesouhlasili s proticírkevní, respektive protikatolickou politikou Obce a stejně tak s vyloučením těch členů, kteří se ve svých uniformách zúčastnili sjezdu katolické tělovýchovné organizace Orel. Z tohoto důvodu si založili vlastní Ústřední jednotu československých legionářů – katolíků, svou činností blízkou straně lidové.¹³⁶ Dalšími na řadě byli národnědemokratičtí legionáři, s jejichž stranou spolek zahájil dlouhotrvající válku již v roce 1922 po projevu ministra financí Aloise Rašína na sjezdu Mladé generace národní demokracie 10. prosince v Pardubicích, kde měl mimo jiné prohlásit slavný výrok:

Obce legionářské 1926; Současná situace a další postup ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 73, s. 1; Resoluce k otázkám církevně politickým, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 87, s. 3; Proti odnětí voleb. práva vojákům a četníkům, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 87, s. 7.

¹³³ Obec pokládala obě dvě strany i nadále za demokratické a státotvorné, a tedy vhodné ke spolupráci. U strany agrární nicméně docházelo k vzájemným přestřelkám s její pravicovou částí, občasně útočící na osobu ministra zahraničí. Spolupráci se legionáři nevyhýbali ani s národními demokraty, lidovci či německými aktivistickými stranami, podmínkou ale bylo, aby tyto strany neměly rozhodující slovo. Poměr legionářů k veřejnému životu, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 23, s. 1.

¹³⁴ Legionáři a volby, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 79, s. 1; Kandidatury legionářů, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 38, s. 1. I přes takto nepříznivý vývoj se Obci legionářské dařilo každé parlamentní volby prosadit do obou komor Národního shromáždění stále více svých členů. Při posledních volbách v roce 1935 to bylo pro Poslaneckou sněmovnu devět členů Obce legionářské a pro Senát dva. Počet legionářů-poslanců se v příštím parlamentu zvýší, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 41, s. 1; Legionáři budou zasedat ve sněmovně i v Senátu, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 123, s. 4.

¹³⁵ Legionáři a obecní volby, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 38, s. 2.

¹³⁶ MICHL, Jan: *Legionáři a Československo*, s. 84–85; PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžník ústředí Obce legionářské 1922.

„Jsou lidé, kteří bezesporně ověřili své hlavy slávou, přišli do svobodného, mladého, v poválečných obtížích se nalézajícího státu, a nastavili ruku řkouce – Bojovali jsme za tebe, zaplat'. Zaplat' hotově, zaplat' výhodami, privilegii ve svobodné rovnoprávné demokratické republice. Tvrdím..., že za to, co se dělá pro národ, se neplatí“.¹³⁷

Při následných bouřích, vyvolaných ústředím Československé obce legionářské, došlo i k zapojení velké většiny jejích jednot, čímž se vedení Obce potvrdila do budoucna možnost rychlé mobilizace jejích členů k zapojení do celostátních kampaní.¹³⁸ Uklidnění situace mezi spolkem a národně demokratickou stranou nenastalo ani po atentátu na hlavního aktéra této aféry, po kterém legionáři vydali odsuzující stanovisko vůči pachateli, důrazně se distancovali od takovýchto praktik a zcela odmítli nařčení, že na vražedném činu mají podíl jejich hlavní představitelé.¹³⁹ O rok později byla na novinových stránkách těchto dvou soupeřů a dalších organizací rozpoutána slovní přestřelka o zásluhách domácího a zahraničního odboje.¹⁴⁰ To už se ale přímo v řadách Obce legionářské naplno projevila její nejednotnost, když někteří členové veřejně vyslovili svůj nesouhlas se směřováním organizace, která se dle jejich úsudku nechovala apoliticky a nechávala se strhávat do politických půtek. Mezi hlavní představitelé této šedesátičlenné skupiny patřili Rudolf Medek, Radola Gajda, Josef Kudela a Antonín Pastyřík.¹⁴¹ Přestože měli odlišný názor než ústředí Obce legionářské, hodlali být loajální opozicí. Předpokládali, že jejich námítky budou vyslyšeny na bratislavském sjezdu, na kterém ale i kvůli svému vlastnímu organizačnímu selhání nedovedli změnit dosavadní kurz směřování spolku. Pomyslnou poslední kapkou pro ně byly události z roku 1925, kdy se národní demokracie pokusila před volbami do Národního shromáždění vytvořit na základně Obce legionářské autonomní

¹³⁷ Více ke sporu Aloise Rašina s legionáři: KUBŮ, Eduard – ŠETŘILOVÁ, Jana: Hrad a Alois Rašín v letech 1922–1923. Zápas o deflaci a omluvu legionářům, in: *Český časopis historický*, roč. 93, 1995, č. 3, s. 451–469.

¹³⁸ Jednoty byly v tomto případě vyzvány, aby její členové podepsali mocný list a připojili se tak k žalobě na ministra financí Rašina za urážlivé výroky v Pardubicích. PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžník ústředí Obce legionářské 1923.

¹³⁹ Československé veřejnosti!, in: *Legionářský směr*, roč. 4, 1924, zvláštní vydání, s. 1.

¹⁴⁰ Více k této kauze: GALANDAUER, Jan: Muži 28. října a „spor o zásluhy“ na vzniku Československa, in: *Muži října 1918: osudy aktérů vzniku republiky Československé*, Praha, Masarykův ústav – Archiv Akademie věd České republiky 2011, s. 193–202; ŠEDIVÝ, Ivan: „Zed' mezi odbojem domácím a zahraničním“ (Z legionářských sporů o odbojové zásluhy), in: *Historie a vojenství*, roč. 47, 1998, č. 6, s. 84–93.

¹⁴¹ Prohlášení menšiny, in: *Legionářský směr*, roč. 4, 1924, č. 40, s. 10.

Sdružení národně demokratických legionářů, na což ústředí reagovalo tvrdým protiúderem, když členům Sdružení dalo ultimátum – buď Sdružení, nebo Obec.¹⁴² Národně demokratičtí legionáři si vybrali první možnost, a byli proto záhy vyloučeni. Dosavadní loajální opozice nato opustila řady Obce legionářské a na počátku července 1926 založila Nezávislou jednotu československých legionářů, v jejímž čele po většinu času stál brigádní generál Rudolf Medek. Organizace se prezentovala jako nestranná, nicméně ani u ní toto předsevzetí nebylo naplněno. Ve dvacátých letech měla Nezávislá jednota blíže k národní demokracii, ve třicátých pak k pravicové části agrární strany.¹⁴³

Členem Nezávislé jednoty byl po dva roky i slavný sibiřský generál a pozdější náčelník generálního štábu československé branné moci Radola Gajda, který se v tomtéž roce, částečně i svým přičiněním, dostal do mocenského soukolí, proti němuž se nedovedl účinně bránit. Hradní skupina v čele s prezidentem Masarykem a ministrem zahraničí Benešem byla nad generálovy síly. Po celou dobu první republiky Hrad úzkostlivě dbal na to, aby žádný schopný vojevůdce nezískal velké sympatie armády a tím i moc, kterou by mohl zneužít. Jako memento jim posloužily události v sousedním Polsku a pobaltských státech.¹⁴⁴ Vojenská kariéra Radoly Gajdy byla rázem zničena a bývalý generálmajor se stal naplno politikem, stojícím se svou fašistickou stranou na samém okraji politického spektra. Na jeho pádu měli velký podíl někteří členové Obce legionářské, včetně jejich vrcholných představitelů a poslanců-legionářů Jožky Davida a dr. Josefa Patejdla.¹⁴⁵ Právě

¹⁴² SOKA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská Nové Benátky, Oběžník ústředí Obce legionářské 1925; Po prvním nezdaru druhý pokus, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 93, s. 1.

¹⁴³ Více ke vzniku Nezávislé jednoty: ŠEDIVÝ, Ivan: Vznik Nezávislé jednoty československých legionářů, in: *Historie a vojenství*, roč. 45, 1996, č. 6, s. 50–60. Na prvním sjezdu spolek vykázal členskou základnu o 3 204 členech, z nichž 43 % bylo příslušníky armády, 20 % řemeslníky a dělníky, 14 % státními zaměstnanci, 12 % soukromými zaměstnanci a 11 % živnostníky. MICHL, Jan: *Legionáři a Československo*, s. 91. Početnost Nezávislé jednoty se v průběhu času navyšovala, avšak nikdy se nedokázala přiblížit vysokému počtu členů Obce legionářské. Jeden z hlavních důvodů lze spatřit i ve vypsáném procentuálním zastoupení jednotlivých povolání, kdy členové byli především armádní důstojníci, živnostníci a soukromí zaměstnanci, tedy tradiční voliči středopravicových a pravicových stran.

¹⁴⁴ Přehledně k vývoji těchto států: LAINOVÁ, Radka – HLAVIČKOVÁ, Zora – STRAKA, Michal: *Diktatury v rukavičkách?*, Praha, Triton 2003, s. 47–140. K výrazným vojenským osobnostem, které byly během první republiky upozaděny, patřili dále generálové Josef Šnejdárk a Lev Prchala. MICHL, Jan: *Legionáři a Československo*, s. 180–181.

¹⁴⁵ K tématu Radoly Gajdy a úloze dalších legionářů v této kauze více: KLIMEK, Antonín: *Boj o Hrad 2*, Praha, Panevropa: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 1998, s. 33–74; TÝŽ – HOFMAN, Petr:

fašisté se ve druhé polovině dvacátých let i první polovině let třicátých stali jednou ze dvou politických skupin, proti kterým Obec legionářská důrazně vystupovala, dokud se na politické scéně neobjevil mnohem nebezpečnější soupeř v podobě Sudetoněmecké strany Konráda Henleina (*Sudetendeutsche Partei – SdP*).¹⁴⁶ Jeho postranní úmysly a stejně tak válečné plány Hitlerovy legionáři prohlédli už na samém počátku.¹⁴⁷ Právě sílící německý nacionalismus, zcela zásadně ohrožující samu integritu československého státu, se pro ně stal novým a úhlavním nepřítelem. Politika Obce legionářské se na základě tohoto vývoje zcela změnila, když od svého sjezdu v roce 1936 nově dbala především na udržení míru v Evropě, k čemuž se přidal důraz na brannost a odhodlanost československého národa bránit svou vlast.¹⁴⁸ Členská základna šla v tomto příkladem, když se aktivně a ve velkém

Vítěz, který prohrál, Praha, Paseka 1995, s. 81–137; PECHÁČEK, Jaroslav: *Masaryk, Beneš, Hrad. Masarykovy dopisy Benešovi*, Praha, Faun 1996, s. 44–50; ŠEDIVÝ, Ivan: Gajdova aféra 1926–1928, in: *Český časopis historický*, roč. 92, 1994, č. 4, s. 732–758.; TÝŽ: Radola Gajda (1892–1948): necharismatický vůdce a povaha meziválečné demokracie, in: *Lidé a dějiny: k roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*, Praha, Academia 2017, s. 481–490. U osoby předsedy Obce legionářské dokonce nacházíme přímé propojení s Hradem, kdy dr. Josef Patejdl pracoval pro Kancelář prezidenta republiky. KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky 1918–1938, Díl II.*, s. 336.

¹⁴⁶ Legionáři se od druhé poloviny dvacátých let otevřeně stavěli proti fašistům i komunistům, které považovali za nestátotvorné živly. Z tohoto důvodu ústředí Obce legionářské v roce 1933 rozhodlo o neslučitelnosti členství v organizaci a zároveň v jedné z těchto dvou stran. Komunističtí legionáři byli do té doby trpěni, neboť se objevovaly případy, kdy jejich příslušnost ke straně, respektive jejím odborům, měla až existenční význam. V polovině dvacátých let ale měli dle názoru ústředí daleko více možností ve výběru odborových organizací, a proto došlo k této restrikcii. PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, oběžník ústředí Obce legionářské 1933; Legionářské organizace, in: *Legionářský směr*, roč. 5, 1924, č. 4, s. 2–3; ČsOL a současná situace, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 37, s. 1–2.

¹⁴⁷ Legionáři upozorňovali na fakt, že se Německo aktivně připravuje na válku, mající zvrátit versailleský systém. Velmi prozíravě upozornili na první cíle německé expanzní politiky, kdy jako první na řadě mělo být Rakousko a ihned poté Československo a Polsko. Vzhledem k tomu, že německá národně socialistická strana dělnická (*Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei – DNSAP*) a německá nacionální strana (*Deutsche Nationalpartai – DNP*), působící v Československu, se s politikou říšskou ztotožňovaly, hodlali se legionáři zaměřit i na jejich potírání. „Úkol nás legionářů je dán touto situací velice jasně: budeme bedlivě střežiti svobodu a nezávislost našeho státu a v případě nutnosti obětí půjdeme první, dávajíce příklad druhým. Budeme bedlivě sledovati vnitřního nepřítele a postavíme se na odpor jeho protistátní činnosti.“ Naše situace a další práce, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 73, s. 1.

¹⁴⁸ V oblasti brannosti měl být dle legionářského názoru kladen důraz předně na motorizaci armády. Současně si legionáři plně uvědomovali, že k této modernizaci branné moci bude zapotřebí vysokých finančních obnosů, a proto se členstvo vyzývalo, aby motorizaci popularizovalo mezi veřejností, od které se měly potřebné peníze získat. Kromě moderní techniky, výzbroje i výstroje bylo zapotřebí též odhodlaného

počtu hlásila do vojenského převýcviku.¹⁴⁹ Po anšlusu Rakouska v březnu 1938 dospěla krizová situace tak daleko, že se Obec dokázala spojit i s dávnými politickými nepřáteli, včetně komunistické strany, a vyslala své zástupce na jednání s dalšími legionářskými spolky, týkající se opětovného legionářského sjednocení, které bylo naplněno ještě téhož roku.¹⁵⁰ Výsledky Mnichovské konference na podzim 1938 citelně zasáhly i tuto organizaci, jež ztratila sto dva jednot a tisíce jejích členů se ocitly bez střechy nad hlavou.¹⁵¹ Ústředí okamžitě zahájilo kampaň na jejich pomoc, ale ani ono se nevyhnulo dosud nepoznanému zklamání, skrývaném v bagatelizaci drtivých následků konference a snaze burcovat členy spolku k ještě intenzivnější práci pro budování nové republiky.¹⁵²

Pohlédneme-li na tyto nejzásadnější události v životě meziválečné Československé obce legionářské, je patrné, že samo ústředí by nebylo schopno naplňovat programové prohlášení ze Všelegionářského sjezdu v Karlíně, ani účinně bojovat proti svým nepřátelům politickým, natož legionářské konkurenci v podobě mnoha menších legionářských spolků. Sílu Obci legionářské dodávalo její početné členstvo, rozesté po všech místech republiky. Jeho počty se od vzniku spolku téměř neustále zvyšovaly, aniž by s nimi výrazně zahýbaly odchody některých členů do jiných legionářských organizací. V době před vznikem Nezávislé jednoty – druhé nejpočetnější – evidovalo ústředí Obce na 38 145 členů. O více než deset let později jich mělo být 41 245 a při posledním sčítání v roce 1937 zhruba 43 000 v téměř 700 jednotách.¹⁵³ Aby bylo možné členstvo využít

ducha, který skrze vojenské tradice zajistili už sami legionáři svými bojovými výstupy během první světové války. Jak zvýšit brannost národa, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 89, s. 1; Časové úkoly našich jednot, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 7, s. 1; Výzva legionářům, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 29, s. 2.

¹⁴⁹ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžník ústředí Obce legionářské 1934.

¹⁵⁰ Náš 1. květen, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 35, s. 1. V září 1938 se sjednotitelskou snahu podařilo naplnit, když vznikla Sjednocená Československá obec legionářská, která zahrnovala i do té doby svého největšího konkurenta Nezávislou jednotu československých legionářů. KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky 1918–1938, Díl II.*, s. 336.

¹⁵¹ Naše oběť, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 83, s. 1.

¹⁵² Z předsednictva Čs. obce legionářské, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 82, s. 1.

¹⁵³ První statistika Čsl. obce legionářské, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 63, s. 1; Čs. obec legionářská v minulém roce, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 4, s. 1; Úspěchy organizační činnosti v minulém roce, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1937, č. 6, s. 1. V souvislosti s početností spolku je zapotřebí upozornit, že veškerá čísla je nutné brát s rezervou, neboť ne všechny jednoty odpovídaly zavčasu, nebo neodpovídaly

v rámci celostátních kampaní, bylo zapotřebí vytvořit účinný informační systém, který by zajišťoval průběžné zpravování jednot a jejich členů o nejnovějších událostech, plánovaných krocích ústředí a v neposlední řadě jím zadaných úkolech. První část tohoto systému tvořilo už na počátku kapitoly uvedené košaté organizační schéma, přičemž schůze jednotlivých organizačních jednotek byly pravidelně navštěvovány delegáty jednotek vyšších, župy a jednoty dostávaly věstníky a oběžníky ústředí, respektive žup, anebo došlo k přímému spojení dané organizační jednotky s pražským ústředím. To se dělo prostřednictvím sekretariátu, sídlícího od roku 1930 trvale v Legerově ulici v centru Prahy.¹⁵⁴ Kromě sekretariátu zde našel své sídlo i Svaz národního osvobození a dále nakladatelství Pokrok a Čin, administrace knihtiskárny a redakce *Národního osvobození*.¹⁵⁵ Právě poslední tři zmínění nájemci tvořili druhou část informačního systému, když společně vytvářeli vlastní denní tisk Československé obce legionářské – *Národní osvobození*.¹⁵⁶ O vzniku deníku legionářů bylo debatováno už na Karlínském sjezdu, avšak teprve v roce 1923 začalo toto předsevzetí nabývat reálných obrysů poté, co se legionáři dostali do několika sporů, ve kterých jejich protivníci účinně používali své vlastní

vůbec, na dotazníky přicházející z ústředí a současně řada členů byla vedena, ačkoliv již delší čas nezapltila členské příspěvky.

¹⁵⁴ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžníky ústředí Obce legionářské a mladoboleslavského župního výboru; SOKA Jablonec nad Nisou, f. Československá obec legionářská – jednota Jablonec nad Nisou, Oběžníky ústředí Obce legionářské a mladoboleslavského župního výboru; SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Oběžníky ústředí Obce legionářské a mladoboleslavského župního výboru; SOKA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská Nové Benátky, Oběžníky a věstníky ústředí Obce legionářské a mladoboleslavského župního výboru; SOKA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská – jednota Dobruška, Oběžníky ústředí Obce legionářské a mladoboleslavského župního výboru. Před posledním stěhováním, které zároveň spojilo dosud po Praze rozseté části Obce legionářské, sídlil sekretariát spolku v Kateřinské ulici a od roku 1922 v ulici Lazarské. Blíže k tématu sídel Československé obce legionářské: PANUŠ, Bernard: Sídlo ČsOL a Štefánikův dům, in: *Československé legie v boji za samostatný stát a jejich odkaz v 21. století: sborník příspěvků z I. mezinárodní konference Československé obce legionářské*, Praha, Československá obec legionářská 2016, s. 31–40.

¹⁵⁵ K dispozici byly dále zasedací síně a noclehárna pro funkcionáře ze vzdálenějších míst republiky. Různé, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 71, s. 1.

¹⁵⁶ Na jeho vydávání se podíleli i menšinová podílníci Československá obec učitelská a skupina Čas. PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžník ústředí Obce legionářské 1923. Vyjma deníku Obec vydávala i historický čtvrtletník *Naše revoluce*. Její nakladatelské podniky Pokrok a Čin byly rovněž významnými vydavateli legionářské literatury. KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky 1918–1938, Díl II.*, s. 337.

deníky.¹⁵⁷ Do té doby legionáři vydávali pouze týdeník *Legionářský směr*, který se v nové tiskovině přeměnil na *Legionářský týden*, vycházející pravidelně ve středu a ve čtvrtek. Hlavním představitelem a ideologem *Národního osvobození*, stojícího plně na straně Hradu, byl dr. Lev Sychrava. Za účelem ekonomičtějšího a kvalitnějšího vydávání deníku, publikací a dalších tiskovin Obce legionářské byla v roce 1925 zakoupena vlastní tiskárna Pokrok za 1 500 000 Kč. Obdobnou částku musela Obec vynaložit i na nákup nových technologií.¹⁵⁸ Aby bylo možné uskutečnit takto finančně náročnou akvizici, vyhlásilo ústředí sbírku mezi členstvem, při které měl každý člen povinnost zaplatit 100 Kč, čímž získal na tiskárně svůj podíl. Dále jednoty musely upisovat část svého jmění na tzv. tiskový fond, a především se ruští legionáři rozhodli, že věnují pět procent ze sibiřských nedoplatků ve prospěch tohoto podniku.¹⁵⁹

Kromě celostátních kampaní dokázali legionáři svou vyspělou organizovanost a sílu projevit i na mohutných manifestačních sjezdech v Praze, které se konaly v letech 1924, 1928 a 1935. Vlastní průběh sjezdů byl vždy velmi podobný – legionáři se zúčastnili odhalování pomníků a pamětních desek, kladli věnce k hrobu neznámého vojína od Zborova, nebo popraveným italským legionářům na Olšanských hřbitovech, pořádali slavnostní průvod městem, navštěvovali divadelní představení a vysílali delegaci k prezidentu republiky. Největším meziválečným sjezdem se stal ten poslední, kterého se zúčastnilo na třicet pět tisíc legionářů, neboť se nejednalo pouze o sjezd Obce legionářské, ale sjezd všelegionářský, konaný v době silícího ohrožení republiky.¹⁶⁰

¹⁵⁷ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžník ústředí Obce legionářské 1923; Schůze zastupitelstva ČsOL, in: *Legionářský směr*, roč. 15, 1923, č. 13, s. 1.

¹⁵⁸ FILIP, Jiří: *Stručné dějiny Československé obce legionářské*, s. 25; Pohled do práce a bojů prvních deset let, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 102, s. 1.

¹⁵⁹ FILIP, Jiří: *Stručné dějiny Československé obce legionářské*, s. 25. Na tiskový fond přispěli i členové jednot v Liberci a Českém Dubu. *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 26; PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Zápis z výborové schůze jednoty 1925; SOkA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská Nové Benátky, Oběžník ústředí Obce legionářské 1925.

¹⁶⁰ MICHL, Jan: *Legionáři a Československo*, s. 125. Blíže o programu, průběhu a rezolucích jednotlivých sjezdů nás informují sjezdové památníky: *Manifestační sjezd legionářstva československého ve dnech 28., 29. a 30. června 1924 v Praze*, Praha, Československá obec legionářská 1924, 52 s.; *2. manifestační sjezd legionářstva československého v Praze ve dnech 29. VI. až 2. VII. 1928: sjezdový průvodce*, Praha, Československá obec legionářská 1928, 80 s.; *3. manifestační sjezd československých legionářů v Praze 4. – 7. července 1935*, Praha, Československá obec legionářská 1935, 88 s.; *Památník III. manifestačního*

Za pomoci všech těchto aspektů dokázala Československá obec legionářská hrát významnou roli ve veřejném životě první republiky, a to navzdory tomu, že kvůli svému programu a příklonu k levici nedovedla být plně apolitickou, a tudíž se dostávala do střetů s některými politickými stranami, což ji v konečném důsledku stálo ztrátu jistého počtu členů.¹⁶¹ Vinu na tříštění legionářstva ovšem nenesla pouze Obec, ale i ony politické strany, které se pokoušely narušit jednotu organizace a oslabit ji. Nelibě totiž nesly její „*nepolitickou politiku*“, jak ji v roce 1929 nazval významný člen Josef Kudela, ale i monopol na sdružování legionářů, jejichž společenského étosu a energie chtěly využít v rámci vlastních organizací ve svůj prospěch.¹⁶²

2. 2 Mladoboleslavská župa

Pomyslnou převodovou pákou mezi pražským ústředím a jednotlivými jednotami se od počátku vzniku Československé obce legionářské staly župy. V našem případě se jednalo o župu Mladá Boleslav, na jejímž vytvoření se pracovalo od prosince 1921, kdy ústředí vydalo pokyn jednotě v tomtéž městě, aby se ujala zřízení župy. Ta byla následně 5. února 1922 ustavena na schůzi zástupců jednot v hotelu Vysoký v Mladé Boleslavi. Přítomní legionáři zde vytvořili čtrnáctičlenný výbor v čele s předsedou Václavem Šulcem, jemuž byl místopředsedou Karel Rieger, jednatelem Emil Federer a pokladníkem Bohumil Bernat.¹⁶³ Předsedu Václava Šulce vystřídal v roce 1924 Čeněk Drbohlav, jenž tuto funkci zastával pouze jeden rok, než ji převzal Ludvík Hédl, kterého v roce 1933 nahradil poslední předseda – Josef Botka.¹⁶⁴ Vyjmenování pocházeli z Mladé Boleslavi, což předem naznačovalo budoucí vývoj při obsazování uprázdněných míst v předsednictvu výboru, kdy byli funkcionáři většinou nahrazováni někým ze župního sídla.¹⁶⁵ V roce 1930 pak

sjezdu čs. legionářů, konaného pod protektorátem pana presidenta republiky dra. T. G. Masaryka ve dnech 4. – 7. července 1935 v Praze, Praha, Československá obec legionářská 1935, 93 s.

¹⁶¹ O levicovém smýšlení a směřování Československé obce legionářské výmluvně hovoří zhruba dvacetistránková brožura významného člena a ideologa spolku Lva Sychravy, který v ní jasně deklaruje, že nyní je národním úkolem legionářů řešení sociálních otázek. SYCHRAVA, Lev: *Legionářský socialismus*, Praha, Československá obec legionářská 1923, s. 9.

¹⁶² KUDELA, Josef: *Legionáři dnes*, Brno, Moravský legionář 1929, s. 21.

¹⁶³ *Pravdu měli*, Mladá Boleslav, Mladoboleslavská župa Československé obce legionářské 1947, s. 53–55.

¹⁶⁴ PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Župní oběžníky; SOkA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská – jednoty Dobrovice, Župní oběžníky; SOkA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská Nové Benátky, Župní oběžníky.

¹⁶⁵ Tamtéž.

došlo k rozšíření předsednictva župního výboru o II. místopředsedu a další tři členy, a to pro zvládnutí stále rostoucí administrativní zátěže.¹⁶⁶ Svého zastoupení se ve výboru dočkaly i jednoty Liberec a Český Dub, kdy libereckou organizaci nejprve zastupoval Josef Jirucha a poté Vít Frič, přičemž jednota byla po rozšíření předsednictva zastoupena dalším svým členem – Janem Smisitem.¹⁶⁷ Českodubskou organizaci reprezentoval od počátku župy až do roku 1935 František Hájek, kterého posléze nahradil Josef Škoda.¹⁶⁸

¹⁶⁶ SOkA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská – jednota Dobrovice, Župní oběžník 1930.

¹⁶⁷ SOkA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská – jednota Dobrovice, Župní oběžníky 1924 a 1930; Ze župního výboru ČsOL v Ml. Boleslavi, in: *Legionářský týden*, r. 1, 1924, č. 46, s. 4.

Vít Frič se narodil 15. června 1892 v Nové Vsi u středočeské Dobříše. Odtud v roce 1915 narukoval do řad rakousko-uherské armády, v rámci níž byl nasazen na východní frontě, kde se mu u Klevané podařilo přejít do zajetí. V něm se později přihlásil k československým legiím a stal se příslušníkem proslulého a nepřáteli obávaného úderného praporu. Po válce se navrátil do Dobříše, kde pomáhal založit místní jednotu Obce legionářské a platil za jejího duchovního vůdce. V roce 1924 však odešel na sever Čech do Liberce, kde se stal učitelem na místní české měšťanské škole. Od roku 1930 působil jako zástupce ředitele dívčí měšťanky a o tři roky později byl již jmenován jejím ředitelem. V této funkci působil do roku 1937, v němž odešel na odpočinek. Patřil mezi nejagilnější pracovníky jednoty i liberecké české menšiny. Svou energii věnoval především školní mládeži a budování Obce legionářské, ve které zastával funkce mimo jiné i v župním výboru a celostátním zastupitelstvu. Databáze VHA: Vít Frič. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 11. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14035579>; SOkA Liberec, f. Masarykova státní měšťanská škola Liberec, Školní kronika, s. 57–58; Bratrský dík, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 38, s. 3; Br. Vít Frič, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 92, s. 3; Z Liberce, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 219, s. 4; Na zasloužený odpočinek, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 79, s. 3.

Jan Smisitel se narodil 20. března 1896 v obci Česká u Brna. Svou vojenskou kariéru započal u brněnského 14. zeměbranceckého pěšího pluku, s nímž byl nasazen na východní frontu proti carským vojskům. Zde v červenci 1916 u Lucku padl do ruského zajetí, v němž se již po třech měsících přihlásil do československých legií v Rusku, do nich byl přijat o rok později. Nejprve vykonával službu u 5. střeleckého pluku „T. G. Masaryka“, avšak díky svým schopnostem byl nakonec převelen k 1. údernému praporu. Do vlasti se v řadách této jednotky navrátil v roce 1920. Narozdíl od většiny svých spolubojovníků armádu neopustil a stal se kariérním důstojníkem libereckého 44. pěšího pluku. Databáze VHA: Jan Smisitel. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 11. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14112546>; VÚA – VHA Praha, f. Kroniky a fotoalba, inv. č. 148, Kronika pěšího pluku 44 (1926–1930), s. 35.

¹⁶⁸ SOkA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská – jednota Dobrovice, Župní oběžník 1930; PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Zápis z členské schůze 1935.

František Hájek se narodil 30. června 1895 v osadě Pohoří, patřící k obci Olešnice u Turnova. V čase první světové války bojoval nejprve v řadách rakousko-uherské armády, než v roce 1916 padl do ruského zajetí. V něm se přihlásil do řad československých legií, a jako voják působil u 5. střeleckého pluku „T. G. Masaryka“. Po příjezdu do vlasti se zabydlel v Českém Dubu, ve kterém získal na základě

Přestože župa sídlila v Mladé Boleslavi, zhruba uprostřed svého působení, konaly se výborové schůze vždy na jiném místě tak, aby v průběhu času byly župním výborem navštíveny všechny jednoty, výbor se seznámil s jejich prací i situací a popřípadě povzbudil příslušné členy k větší aktivitě.¹⁶⁹ Počet jednot za dobu existence župy kolísal mezi čtyřiceti šesti až jedenapadesáti.¹⁷⁰ Pokud bychom se zaměřili na vytyčení geografického prostoru působení mladoboleslavské župy, pak obvod tvořily jednoty: Rumburk, Varnsdorf, Rybníště, Hrádek nad Nisou, Frýdlant v Čechách (dnes Frýdlant), Tanvald, Velké Hamry, Horní Branná, Jilemnice, Lomnice nad Popelkou, Nová Paka, Lázně Bělohrad, Kopidlno, Rožďalovice, Straky, Milovice, Lysá nad Labem, Nové Benátky, Všetaty, Obříství, Mělník, Lužec nad Vltavou, Mšeno, Česká Lípa, Nový Bor

legionářských zákonů místo účetního na městském úřadě, na němž později působil ve funkci tajemníka, a to až do svého zatčení a odsouzení v polovině třicátých let. Databáze VHA: František Hájek. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 20. 4. 2018]. Dostupné z: <http://www.vuapraha.cz/soldier/13816756>; PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů.

Josef Škoda, synovec Karoliny Světlé, se narodil 25. dubna 1895 v Proseči pod Ještědem na Československu. Svou vojenskou kariéru započal v řadách 10. zeměbranceckého pluku z Mladé Boleslavi, s nímž měl bojovat proti carské armádě, avšak už na konci srpna 1914 přešel do ruského zajetí. Zde se o tři roky později dostal do československých legií k 5. střeleckému pluku „T. G. Masaryka“. Návrat do vlasti v roce 1920 pro něj znamenal odchod do civilu a opětovné setkání se s rodnou Prosečí, v níž v meziválečném období žil, pracoval jako učitel a byl činný i jako náčelník sokolské župy Ještědské. Do povědomí místního obyvatelstva se dostal i díky svým sběratelským aktivitám na poli botaniky a mineralogie. Databáze VHA: Josef Škoda. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 20. 4. 2018]. Dostupné z: <http://www.vuapraha.cz/soldier/13899387>; ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, s. 116; *Pravdu měli*, s. 65.

¹⁶⁹ Konference župy mladoboleslavské, in: *Legionářský směr*, roč. 3, 1922, č. 5, s. 2; Ze župního výboru ČsOL v Ml. Boleslavi, in: *Legionářský týden*, r. 1, 1924, č. 11, s. 5; Konference župy Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 35, s. 4; Župa mladoboleslavská, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 33, s. 3; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 76, s. 2; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 34, s. 2.

¹⁷⁰ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Župní oběžníky; SOkA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská – jednoty Dobruška, Župní oběžníky; SOkA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská Nové Benátky, Župní oběžníky; *Pravdu měli*, s. 54; Veďte v župách řádné statistiky, in: *Legionářský týden*, r. 2, 1925, č. 6, s. 2; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 83, s. 3; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 23, s. 3; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 25, s. 2; Z výroční konference župy mladoboleslavské – Se svobodou své země žijeme a umíráme!, in: *Legionářský týden*, r. 15, 1938, č. 61, s. 2; Sjezd mladoboleslavské župy Československé obec legionářské, in: *Národní osvobození*, roč. 3, 1926, č. 81, s. 1.

a Röhrsdorf (dnes Svor).¹⁷¹ Mezi jednotami a župou měly v první polovině dvacátých let vzniknout okresní, respektive obvodní výbory, které by fungovaly jako pomocné a poradní orgány župy a ústředí Obce legionářské. V místě svého působení by zároveň dohlížely na činnost jednot, snažily se o udržení a zvýšení jejich činnosti, pomáhaly zakládat nové, kooperovaly sociální, kulturní i osvětovou činnost a v neposlední řadě udržovaly komunikaci mezi jednotami.¹⁷² Právě komunikace byla nejspíše tou, která minimálně v případě mladoboleslavské župy znamenala příčinu neuskutečnění těchto plánů, neboť z chystaných obvodů se ustavil a krátce fungoval pouze IV. obvod, do kterého patřily jednoty: Český Dub, Jablonec nad Nisou, Liberec, Svijany-Podolí, Šumburk, Turnov a Velké Hamry.¹⁷³ Předsedou obvodu se stal liberecký zástupce Jindřich Kuthan, avšak ani on nemohl zabránit brzkému zániku tohoto organizačního konstruktů a od druhé poloviny téhož desetiletí nemáme zprávy o činnosti jakéhokoli okresního nebo obvodního výboru na území župy.¹⁷⁴ Tento pokus byl proto nadlouho poslední organizační změnou, kterou župa zažila. Změna nastala teprve v roce 1938, kdy valná hromada župy schválila návrh libereckého zástupce Víta Friče, aby se její pojmenování rozšířilo o čestný název „*Štorcha*,

¹⁷¹ SOkA Jablonec nad Nisou, f. Československá obec legionářská – jednotka Jablonec nad Nisou, Mapa Mladoboleslavské župy Československé obce legionářské 1933. Tuto oblast v roce 1928 rozšířila západním směrem jednotka Děčín, která se na vlastní žádost nechala administrativně přesunout z duchcovské župy do mladoboleslavské a tvořila „samostatný ostrůvek“ župy. SOkA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská – jednotka Dobruška, Župní oběžník 1928.

¹⁷² Jednací řád okresních výborů Čs. O. L., in: *Legionářský směr*, roč. 2, 1921, č. 13, s. 5.

¹⁷³ Později byla jednotka Svijany-Podolí vyjmuta a místo ní přijata nově vzniklá jednotka ve Frýdlantu. PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Zpráva jednatele župního výboru Československé obce legionářské v Mladé Boleslavi za rok 1923. Celkem se jednalo o šest plánovaných obvodů se sídly v Mladé Boleslavi, Mělníku, Novém Boru, Liberci, Nové Pace a Jičíně. Ze župního výboru ČsOL v Mladé Boleslavi, in: *Legionářský směr*, roč. 4, 1923, č. 22, s. 13.

¹⁷⁴ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Referát o valné hromadě IV. obvodního výboru Čs. Obce legionářské 1924.

Jindřich Kuthan se narodil v Malé Chyžce na Milevsku 12. června 1882. Do bojových operací první světové války se zapojil krátce po jejím vypuknutí, kdy byl se svým 22. plukem polních kanónů z Plzně nasazen na východní frontě. V rakousko-uherských řadách bojoval pouze do září 1914, než padl do ruského zajetí. V něm pobyl téměř čtyři roky, a poté byl přijat do československých legií, ve kterých sloužil jako intendant. V hodnosti kapitána ruských legií se navrátil v roce 1920 do vlasti a zůstal v armádě. Se svou novou jednotkou zamířil do Liberce, kde byl v místní legionářské jednotě aktivní do roku 1924, než došlo k jeho převelení do Chebu. Databáze VHA: Jindřich Kuthan. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 20. 4. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/13850434>; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 78, s. 4.

Turpiše a Hojsáka“, odkazující na popravené italské legionáře, narozené v prostoru župy.¹⁷⁵

Svého zastoupení se župě dostalo i ve vrcholných orgánech Obce legionářské. V zastupitelstvu župu reprezentovali Joža Řepka ze Semil a Josef Šťovíček z Nového Boru, kterého od roku 1927 nahradil Emil Federer z Mladé Boleslavi. O dva roky později opět došlo ke změně, kdy k Jožovi Řepkovi natrvalo přibyl liberecký zástupce Vít Frič a jako náhradník byl zvolen českodubský František Hájek.¹⁷⁶ Přímou ve výkonném výboru měla župa svého předsedu dr. Ludvíka Hedla, jenž po smrti sociálního referenta Československé obce legionářské Karla Zmrhala v roce 1935 převzal jeho funkci.¹⁷⁷ I díky tomuto zástupci na ústředí měla župa velmi dobré vztahy s vrcholnými orgány spolku, a není proto známo, že by došlo k nějakému výraznému střetu, tak jako tomu bylo například v župách tábořské a jihlavské.¹⁷⁸

Úkolem každé župy bylo dohlížet na činnost jednot, kooperovat celostátní kampaně Obce legionářské, věnovat se sociálním záležitostem členstva a v tomto ohledu ho co nejvíce podporovat a v neposlední řadě konat vlastní osvětové podniky, kterými byly především tzv. župní sjezdy. V případě potřeby ústředí vyzvalo župní výbory, aby prezentovaly stanovisko všech zastoupených legionářských jednot k aktuálním otázkám.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Z výroční konference župy mladoboleslavské – Se svobodou své země žijeme a umíráme!, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 23, s. 2. Samotná debata o čestném přídomku započala už v roce předešlém. Pracovní konference župy mladoboleslavské, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 91, s. 2.

¹⁷⁶ Ze župního výboru ČsOL v Mladé Boleslavi, in: *Legionářský směr*, roč. 4, 1923, č. 43, s. 12; Zastupitelstvo, výkonný a dohlédací výbor, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 87, s. 5; Nově zvolené orgány Čsl. obce legionářské, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 88, s. 2.

¹⁷⁷ Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 41, s. 4; Poslední cesta br. K. Zmrhala, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 104; Sociální ústav legionářský v dnešní krizi, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 4, s. 1.

¹⁷⁸ Zde se župní funkcionáři dostali pod palbu kritiky ústředí, že svoji činnost uzpůsobují vlastním finančním a politickým zájmům, lidsky se odcizují členstvu a žijí z jeho příspěvků. MARTÍNEK, Zdeněk: *Českoslovenští legionáři: rodáci a občané okresu Pelhřimov*, Pelhřimov, Okresní úřad – Státní okresní archiv Pelhřimov 2000, s. 60–61.

¹⁷⁹ Jednalo se například o rezoluce vymezující se vůči snahám oslabit členskou základnu Obce legionářské; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 100, s. 2. Dále se župa ve svých rezolucích věnovala odsouzení fašismu a komunismu. Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 40, s. 4; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 22, s. 2. Ve dvacátých letech se vymezila také proti útokům na představitele Hradu a pravicovou vládou schvalovaným zákonům. Sjezd

Nejčastější, téměř každodenně, vykonávanou činností však byla již zmíněná sociální pomoc členům. Vedení mladoboleslavské župy se snažilo především o umístění nezaměstnaných legionářů i jejich dětí, získání finanční podpory ze Sociálního ústavu legionářského a poskytnutí prázdninových pobytů pro legionářské potomstvo. Ze svých skrovných finančních prostředků dále podporovalo jednotlivé župy, spřátelené spolky i konkrétní legionáře, kteří byli nezaměstnaní, nebo invalidé. V nejuvytíženější době první poloviny třicátých let se jednalo o částky uvedené v tabulce č. 1.¹⁸⁰

ROK POSKYTNUTÍ PODPORY	ČÁSTKA
1930	6 575 Kč
1931	9 060 Kč
1932	10 007 Kč
1933	10 000 Kč
1934	(více než) 10 000 Kč
1935	10 330 Kč

(Tabulka č. 1)

Vyjma těchto pravidelných podpor darovala župa v roce 1933 pět tisíc korun na Půjčku práce a o tři roky později stejný obnos na Půjčku obrany státu.¹⁸¹ Nejvýznamnější

mladoboleslavské župy ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 12, s. 3. Třicátá léta pak znamenala kritiku sudetoněmecké strany Konráda Henleina a důraz na obranu vlasti. Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 25, s. 2; Župa mladoboleslavská, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 24, s. 3; Legionáři-hraničáři varují před činností henleinovců v pohraničí, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 24, s. 1–2.

¹⁸⁰ V tabulce je jasně patrný vysoký nárůst v prvních dvou letech nového desetiletí, kdy hospodářská krize naplno zasáhla i Československo. Následující roky se částka ustálila na zhruba deseti tisících korunách, a to navzdory postupně klesající nezaměstnanosti. Důvod spočíval především v neustále se zvyšujícím věku legionářů a tím i jejich menší přáceschopnosti. Župa mladoboleslavská, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 83, s. 3; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 23, s. 3; Župa Mladá Boleslav, roč. 10, 1933, č. 22, s. 2; Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 25, s. 2; Sociální poměry v našich župách – na Mladoboleslavsku, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1935, č. 1, s. 1; Legionáři-hraničáři varují před činností henleinovců v pohraničí, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 24, s. 1–2.

¹⁸¹ Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 22, s. 2; Župa mladoboleslavská, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 85, s. 3.

sociální počin nastal až v roce 1937. Tehdy bylo za přispění všech jednot župy postaveno koupaliště pro potomky členů Obce v Legionářském domově v Krnsku.¹⁸²

Podobně jako kolísal počet jednot, docházelo ke každoročním změnám počtu legionářů, organizovaných při mladoboleslavské župě Obce legionářské. Výkyvy nicméně nebyly nikterak veliké, tudíž se počet organizovaných členů pohyboval mezi 2 500 – 2 750 členy.¹⁸³ Pro rok 1925 se nám dokonce dochovala statistika členů dle jejich zaměstnání. Z celkem 2 746 legionářů bylo 41 učitelů, 132 vojáků, 350 zemědělců, 371 živnostníků, 730 dělníků, 772 státních zaměstnanců, 322 jiného povolání a 121 se nacházelo toho času bez práce.¹⁸⁴ Vypsána data nám poměrně přesně reprezentují jednotlivé, v župě se vyskytující oblasti. Především se jednalo o pohraničí s většinovým německým obyvatelstvem, ve kterém bylo více státních zaměstnanců, menší česká města s živnostníky, středočeskou oblast s více zastoupenými zemědělci a průmyslovou Mladou Boleslav se svým okolím, kde se nacházel vysoký počet dělníků. Poměrně nízké číslo vojenských gážístů ukazuje jednak malé procento legionářů, kteří zůstali v československé armádě po svém příjezdu do vlasti a jednak menší počet posádkových měst, ve kterých byli dislokováni především nástupci rakousko-uherských pluků.¹⁸⁵

Hovoříme-li o hlavních činnostech župy, je zapotřebí si představit také její aktivitu v oblasti pořádání župních sjezdů, konajících se od roku 1924 každý rok, častokráte v pohraničních oblastech. Tyto akce byly jednotami velmi žádané, a proto se pravidelně na župní valné hromadě konala soutěž o budoucí místo sjezdu. Zástupci jednot na schůzích představovali svá města, upozorňovali na potřebnou pomoc při povzbuzení jejich členstva k větší aktivitě i dodání lesku místní legionářské organizaci a velmi často hodlali spojit župní sjezd s nějakou regionální, či nadregionální událostí, jako například půlkulaté, popřípadě kulaté výročí zborovské bitvy, sklářská výstava v Železném Brodě, výročí

¹⁸² Pracovní konference župy mladoboleslavské, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 91, s. 2.

¹⁸³ Veďte v župách řádné statistiky, in: *Legionářský týden*, r. 2, 1925, č. 6, s. 2; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 83, s. 3; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 23, s. 3; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 25, s. 2; Z výroční konference župy mladoboleslavské – Se svobodou své země žijeme a umíráme!, in: *Legionářský týden*, r. 15, 1938, č. 61, s. 2; Sjezd mladoboleslavské župy Československé obec legionářské, in: *Národní osvobození*, roč. 3, 1926, č. 81, s. 1.

¹⁸⁴ Veďte v župách řádné statistiky, in: *Legionářský týden*, r. 2, 1925, č. 6, s. 2.

¹⁸⁵ BŘACH, Radko – LÁNÍK, Jaroslav: *Dva roky bojů a organizační práce: Československá armáda v letech 1918–1920*, s. 183.

narození Miroslava Tyrše v Děčíně nebo připomenutí si Rumburské vzpoury ve stejnojmenném městě a také Novém Boru. Sjezdy organizátoři připravovali zpravidla třídní, během nichž proběhla slavnostní schůze župy, kladení věnců a kytic u pomníku padlým, nebo Tomáše Garrigua Masaryka, krojovaný průvod městem, divadelní, hudební či filmové představení a v neposlední řadě večerní zábava. Téměř vždy v rámci sjezdu předstoupil před shromážděné legionářstvo a veřejnost poslanec Jožka David, jenž ve svých několikahodinových projevech pojednával o hrdinném boji legionářů za první světové války, vedoucích osobnostech zahraničního odboje, aktuální politické a hospodářské situaci i slastech a především strastech legionářů po jejich návratu do vlasti. Závěry sjezdů, jichž se vždy zúčastnilo několik set legionářů a tisíce místních občanů, včetně řady spolků, patřily organizovaným rodinným výletům po okolí hostičího města. Vůbec prvním oficiálním sjezdem mladoboleslavské župy byl ten v Hodkovicích–Jílovém v roce 1924. O rok později následoval sjezd v Šumberku nad Desnou a v roce 1926 hned dva sjezdy – v Rumburku, který pořádala šluknovská jednota a ve Vrchlábí, za jehož organizací stáli legionáři z jednoty ve Staré Branné. Rok 1927 patřil samotnému sídlu župy – Mladé Boleslavi, kterou o rok později vystřídal Jablonec nad Nisou a odtud bylo v roce 1929 „předáno žezlo“ do Nové Paky. Třicátá léta zahájili legionáři svým sjezdem v Želeném Brodě, vystřídaném v roce 1931 Jičínem. Při roku následujícím konali sjezd na opačné straně župy, tentokrát v Děčíně. V pohraničí zůstali legionáři i v příštích dvou letech, když se sjeli do Hrádku nad Nisou a posléze do České Lípy. Rok 1935 poté patřil opět Nové Pace, po níž pořádání sjezdu vyhrál Mělník. Poslední dva sjezdy, které se konaly v letech 1937 a 1938, byly uspořádány v Jilemnici a Novém Boru.¹⁸⁶

¹⁸⁶ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Programy župních sjezdů; SOkA Jablonec nad Nisou, f. Československá obec legionářská – jednota Jablonec nad Nisou, Programy župních sjezdů; SOkA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská Nové Benátky, Programy župních sjezdů; SOkA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská – jednota Dobrovice, Programy župních sjezdů; Sjezd legionářské župy Ml. Boleslavské, Hodkovice–Jílové, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 17, s. 4; Župní sjezd legionářů v Šumberku, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 150, s. 1; Sjezdy našich žup, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 40, s. 1; Sjezd župy mladoboleslavské, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 59, s. 3; K župnímu sjezdu ve Vrchlábí, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 65, s. 2; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 46, s. 2; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 62, s. 2; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 43, s. 2; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 60, s. 2; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 41, s. 2; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 23, s. 3; Župa Mladá Boleslav, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 42, s. 2; Župa mladoboleslavská, in: *Legionářský týden*, roč. 11,

Župní sjezdy nám tímto doplňují fungování mladoboleslavské župy, jejíž činnost byla v menším měřítku obdobná působení ústředí, respektive celé Československé obce legionářské v rámci republiky. Současně tvořila jakousi první vyšší instanci, dohlížející na činnost jednotlivých jednot a popřípadě je podporující. Ty naopak mohly využít župy jako odrazového můstku svých členů pro získání důležitých pozic v celostátních orgánech, čemuž se v případě liberecké i českodubské jednoty také tak stalo.

2. 3 Jednoty Liberec a Český Dub

Činnost základních organizačních jednotek Československé obce legionářské se odvíjela podle stanov přímo určených jednotám, závěrů sjezdů, aktuálních nařízení ústředí spolku a vlastní iniciativy výboru jednoty. Ten byl volen na valných hromadách, pořádaných v období prvních tří měsíců každého roku. Výbor posléze zasedal minimálně jednou za měsíc, svolával členské schůze, vyřizoval každodenní agendu a rovněž dle potřeby ustanovoval zvláštní odbory, mezi něž patřily především sociálně-humanitní, hospodářský, zájmový nebo zábavní.¹⁸⁷ V libereckém případě tvořilo výbor až dvacet pět členů, kteří zastávali tu či onu funkci. V čele výboru stál předseda, jehož funkci zde vykonával do roku 1923 ruský legionář Jindřich Prokop, a poté až do zániku jednoty další ruský legionář Josef Ropek.¹⁸⁸ Dále se výbor skládal ze dvou místopředsedů, jednatele, pokladníka, zapisovatele, osvětového a sociálního referenta, knihovníka, předsedy hospodářského odboru, kolportéra a dalších patnácti členů. Funkce náhradníků patřily pěti

1934,

č. 37, s. 4; Župa mladoboleslavská, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 60, s. 2; Župa mladoboleslavská, roč. 13, 1936, č. 50, s. 2; Župa mladoboleslavská, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 39, s. 4; Župní sjezd našeho Mladoboleslavska, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 59, s. 2.

¹⁸⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, f. Československá obec legionářská – jednota Jablonec nad Nisou, *Stanovy místních jednot Čsl. obce legionářské a programové prohlášení*, s. 5–7.

¹⁸⁸ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 39; Valná hromada jednoty ČsOL, in: *Ještědský obzor*, roč. 31, 1938, č. 5. Josef Ropek se narodil 20. února 1887 ve Srubech na Vysokomýtsku, kde po získání maturity odešel pracovat ke státním drahám. V září 1914 obdržel povolávací rozkaz a odešel na východní frontu, na které byl ještě téhož roku zajat. Později se přihlásil k československým legiím, sloužil u dopravní roty a stal se velitelem několika železničních stanic na Sibiři. V období první republiky pracoval jako vrchní adjunkt u státních drah. Databáze VHA: Josef Ropek. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 10. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/13883373>; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1930*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1929, s. 535; Br. Josef Ropek z Liberce, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 28, s. 1.

dalším členům a jiní dva fungovali jako revizoři účtů.¹⁸⁹ Zaměříme-li se na předsednictvo výboru, můžeme konstatovat, že nedocházelo k častým obměnám, a pokud, jednalo se především o změnu z důvodu odchodu daného funkcionáře do jiného působiště.¹⁹⁰ Výborové schůze se do roku 1930 odehrávaly v nádražní restauraci, kterou později nahradila spolková místnost v Národním domě v Liberci. Členské schůze, konané téměř každý měsíc – vyjma léta, kdy spolková činnost plánovaně utichala – pořádala jednota ve svém hlavním sídle, v hostinci U Votočků v Horním Růžodole, kde se odehrávaly rovněž i valné hromady.¹⁹¹ O průběhu těchto setkání a jejich výsledcích legionáři informovali v regionálních novinách *Naše hory a Ještědský obzor*, ve kterých jako redaktor působil i II. místopředseda jednoty, ruský legionář František Plecháček.¹⁹² Činnost jednoty byla prezentována také v celostátním *Legionářském týdnu*, kam za ni dopisoval zvláště její I. místopředseda a zástupce ve vrcholných orgánech spolku, ruský legionář Vít Frič.

Četnost zpráv o práci jednoty v těchto novinách byla poměrně značná, avšak i přes to Vít Frič v roce 1937 otevřeně přiznal, že členstvo jednoty často svému vedení vytýká, že v *Legionářském týdnu* není dostatek zpráv o zdejší činnosti a nechápe tento stav s ohledem na to, že v jednotě je organizováno několik učitelů, úředníků, důstojníků, a dokonce i jeden redaktor, od nichž by očekávali ochotu a schopnost napsat jakoukoli zprávu.¹⁹³ Na tyto výtky Frič ve stejném článku reagoval s tím, že jednota dosud neregistrovala žádného

¹⁸⁹ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 41.

¹⁹⁰ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 40; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 5, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 15, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 16, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 21, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 16, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 12, s. 2.

¹⁹¹ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 31.

¹⁹² František Plecháček se narodil 21. března 1890 ve Zminné na Pardubicku. Svou válečnou anabázi započal u 98. pěšího pluku z Vysokého Mýta, s nímž bojoval proti carské armádě, a to až do roku 1915, kdy padl do zajetí. V něm zůstal necelé tři roky, než si podal přihlášku do československých legií v Rusku, kam byl přijat a zařazen k 3. střeleckému pluku „Jana Žižky z Trocnova“, s nímž se účastnil všech bojů. Po návratu do vlasti se usídlil natrvalo v Liberci, ve kterém pracoval jako redaktor sociálnědemokratických novin *Ještědský obzor* a v legionářské jednotě zastával pozici II. místopředsedy. Databáze VHA: František Plecháček. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 11. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14097824>; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1931*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1930, s. 514; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 48, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 16, s. 3.

¹⁹³ Vyjma získávání důležitých informací organizačního rázu šlo členům i o sebereprezentaci jednoty a jejích aktivit na poli celostátního tisku.

vysokoškolsky vzdělaného člena nebo přednostu, či náměstka jakéhokoli úřadu. Důstojníci se sice v jednotě vyskytují, ale nezapojují se do funkcí, a proto veškerá práce zbývá na státních zaměstnancích, včetně jeho osoby.¹⁹⁴ Tento vnitřní problém je však jedním z mála, o němž jsme informováni. Jakékoli zprávy, které by obsahovaly informace o větších střetech uvnitř jednoty, nejsou známy. O soudržnosti legionářů hovoří i fakt stálosti předsedy a dalších funkcionářů. V neposlední řadě sám autor výše zmíněného článku po druhé světové válce konstatoval, že se jednota vyznačovala soudržností a demokratickým rozhodováním.¹⁹⁵

Dobré vztahy panovaly také mezi jednotou a župou, popřípadě ústředím, na základě jehož požadavků dokázali liberečtí legionáři v případě potřeby jasně formulovat svá stanoviska k otázkám převážně politického charakteru, která korespondovala s většinovým názorem v celé organizaci, tedy i ústředí. Tak například ostře odsoudili snahu třístit legionářstvo v polovině dvacátých let, požadovali zjištění pravdy o činnosti vůdců domácího odboje, deklarovali potřebu odluky státu od Říma, odmítali nacionální štvání a zneužívání hospodářské krize nebo hájili představitele zahraničního odboje.¹⁹⁶ Právě poslední zmíněný typ veřejných manifestů legionářů se stal nejčastějším a nejhorlivějším. O jejich charakteru vhodně vypovídá rezoluce ze srpnové členské schůze v roce 1926:

„Jsme zaměstnáni a žijeme na našem českém, ale zněmčeném severu republiky. Pozorujeme bedlivě své okolí a plníme seč můžeme odkaz naší revoluce. Cizí okolí nutí nás, více jak kdekoliv jinde, sledovati náš vnitřní život politický, hospodářský, národnostní atd. A tu do našeho těžkého života zatínají se bolestně poslední události, které nás a celou vlast hluboce skandalizují a kompromitují. Na hranicích to pociťujeme snad více, než v Praze. Spolitováním konstatujeme neblahé komplikace nepromyšleného klepaření a ostouzení nejzasloužilejších osob o svobodu státu, částí naší žurnalistiky. (...) Nakonec důrazně připomínáme nejsvětějšího statku našeho – naší demokratické svobody a klidu: Nezapaluje – uhoříte! Zůstali legionáři – byť bez generálů. Zůstali na stráži se vším

¹⁹⁴ ČsOL, jednota Liberec, in: *Národní osvobození*, roč. 14, 1937, č. 147, s. 5.

¹⁹⁵ *Pravdu měli*, s. 38.

¹⁹⁶ Tyto rezoluce byly prezentovány výhradně v celostátním tisku. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 28, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 63, s. 2; Severočestí legionáři o akutních problémech, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 73, s. 2; Liberečtí pro Masarykovu demokracii, in: *Národní osvobození*, roč. 3, 1926, č. 80, s. 2; Projev českého Liberce, in: *Národní osvobození*, roč. 2, 1925, č. 228, s. 3.

pokojným lidem dobré vůle, milujícím klid, mír, drobnou práci a milujícím naše osvědčené osvoboditele a kormidelníky. ČsOL vyzýváme, aby s největší intenzitou a se zbystřenou pozorností sledovala vývin nebezpečných událostí. Aby s touž čilostí věnovala velmi bedlivou pozornost vnitřnímu životu armády, jakožto povolane ochránkyni klidu a pořádku v kritických chvílích demokratické svobody.“¹⁹⁷

Uveřejňované rezoluce se ovšem netýkaly pouze a jedině událostí celostátního významu, o svá práva se legionáři dokázali důrazně hlásit i v případě libereckých záležitostí. Nejvýznamnější z nich se odehrála v první polovině dvacátých let při pozemkové reformě, kdy se členové jednoty po agitaci významného národněsocialistického činovníka a ruského legionáře Joži Řepky ze semilské jednoty rozhodli pro zažádání si o zbytkový statek Machnín, který doposud patřil do soustavy clam-gallasovského velkostatku. Získání Machnína by pro legionáře znamenalo nejenom možnost obdělávat a obhospodařovat 101,2 ha orné půdy a lesů, ale také získat ideální základ pro život na severu Čech ve smyslu bydlení. To vše si dobře uvědomovala celá česká menšina na Liberecku, a proto v roce 1924 plně podpořila vznik šedesátičlenného Hospodářského, pachtovního, stavebního a úsporného družstva československých legionářů.¹⁹⁸ V případě Machnína ovšem nelenil ani úhlavní nepřítel české menšiny – liberecké německonacionální vedení v čele se starostou MUDr. Franzem Bayerem. Město Liberec totiž rovněž zažádalo o zbytkový statek a v žádosti o přiděl uvedlo, že je nezbytné, aby statek přešel do rukou města, neboť se na jeho pozemcích nacházejí vodní prameny, zásobující Liberec pitnou vodou.¹⁹⁹ Na to legionáři reagovali tím, že se jedná o pouhých 5 ha, které lze z majetku dvora vyjmout.²⁰⁰ Vedení Liberce však mělo výhodu v místě výskytu pramenů, nacházejících se zhruba dvě stě metrů od samotného statku, přičemž se nejednalo pouze o ně. Město dále argumentovalo, že je dvůr potřebný i kvůli zásobování mlékem, bramborami a dalšími zemědělskými produkty, které míří do liberecké nemocnice, sirotčince, starobince a dalších ústavů s tím, že v této průmyslové, podhorské oblasti je zajištění zásobování obtížnější a stejně tak je potřeba i pastevních luk pro

¹⁹⁷ O čem se jednalo na legionářské schůzi v Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 65, s. 1–2.

¹⁹⁸ Starostou družstva se stal místopředseda jednoty Jindřich Kuthan. Pozemková reforma na Liberecku, in: *Národní osvobození*, roč. 1, 1924, č. 298, s. 6.

¹⁹⁹ SOKA Liberec, f. Archiv města Liberce VI – správa města Gd, inv. č. 1281, sign. 101, kart. 656, Zbytkový statek v Machníně – liberecká žádost o přiděl.

²⁰⁰ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 38.

dobytek.²⁰¹ Možná právě proto souhlasil Josef Čapek, významný předák české menšiny v Liberci a někdejší předseda místního Národního výboru, aby byl statek přidělen městu, a nikoliv legionářům.²⁰² Tento jeho příklon k žádosti města, který výrazně ovlivnil konečné rozhodnutí Státního pozemkového úřadu v roce 1925 v neprospěch legionářské jednoty, ho posléze uvrhl do několikátýdenní štvance, která se proti němu a jeho straně sociálně demokratické rozpoutala.²⁰³ Legionářům nepomohlo ani veřejné protestní shromáždění, memoranda nebo podpora některých levicových poslanců.²⁰⁴ V průběhu těchto bouří se objevil další z možných rozhodujících důvodů, proč statek obdrželo město. Mělo se jednat o stanovisko Státního pozemkového úřadu, který údajně chtěl vyvrátit zahraniční kritiku probíhající pozemkové reformy a jasně ukázat, že si na své přijdou i němečtí žadatelé a německá města.²⁰⁵ Tento neúspěch libereckých legionářů později posloužil pro útok Nezávislé jednoty na ústředí Obce legionářské a poslance-legionáře, kteří podle jejího

²⁰¹ SOKA Liberec, f. Archiv města Liberce VI – správa města Gd, inv. č. 1281, sign. 101, kart. 656, Zbytkový statek v Machníně – liberecká žádost o přiděl.

²⁰² O osobnosti Josefa Čapka více: ANDĚL, Rudolf, et al.: *Libereckým krajem: osobnosti*, Liberec, Liberecký kraj 2007, s. 23.; BLÁHA, Jaroslav: *Josef Čapek, čestný občan města Liberce: zásadní podíl Čechů na osvobození Liberce v květnu 1945*, Duchcov, Kapucín 2007, s. 16.

²⁰³ Na jeho obranu se postavila sociálnědemokratická strana, která upozorňovala na těžkost rozhodování radního Čapka, který má ze své funkce hájit město, ale zároveň je odpovědný svým voličům. Na tento argument reagovali legionáři v týdeníku *Naše hory*, v němž opět vyjádřili svůj nesouhlas s počínáním radního Čapka, ale současně odmítli, že by útočili na sociální demokracii. Této linie se drželi i na podzim stejného roku, kdy se sice stále nemohli smířit s negativním výsledkem, ale i přesto odsouhlasili, že je v nadcházejících volbách potřeba podporovat pokrokové strany, tedy i sociálně demokratickou. Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 90, s. 1; Proti osobnímu teroru?, in: *Naše hory*, roč. 7, 1925, č. 29, s. 3.

²⁰⁴ Nejhlásitější protestní akcí se stala veřejná schůze v Národním domě, konaná 5. července 1925, na níž se sešlo několik set obyvatel z Liberecka, Frýdlantska, Hrádecka a dalších oblastí. Schůzi řídil předseda místní Národní jednoty severočeské, řídící učitel Ladislav Číla, který ve svém projevu zkritizoval rozhodnutí Státního pozemkového úřadu. Na závěr setkání byla přítomnými přijata rezoluce za okamžité zrušení usnesení ohledně přidělů dvorů na Liberecku a vyhlášena nedůvěra Josefu Čapkovi, jenž byl vyzván k rezignaci. Pozemková reforma na Liberecku, in: *Národní osvobození*, roč. 2, 1925, č. 186, s. 3. Celou situaci bedlivě sledoval i místní německý tisk Ein Protest der Legionäre, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 66, 1925, č. 129, s. 2. K situaci se v mnohem mírnější formě vyjádřilo i zastupitelstvo Obce, poukazující na nerespektování sociálního zájmu legionářů. Zastupitelstvo Čs. obce legionářské o provádění pozemkové reformy, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 6, s. 1. Následná likvidace družstva byla libereckým soudem potvrzena 9. dubna 1926. Oznámení, in: *Národní osvobození*, roč. 3, 1926, č. 165, s. 8.

²⁰⁵ Menšiny protestují, in: *Naše hory*, roč. 7, 1925, č. 28, s. 1–2.

názoru neudělali vše, co mohli.²⁰⁶ Obdobné kritiky se jim po několik let dostávalo i z Moravy od bývalého starosty družstva a místopředsedy jednoty Jindřicha Kuthana, který, ač v dané době již místopředseda jednoty Královo Pole, nepřestával dění v Liberci sledovat.²⁰⁷

O třináct let později se jednota pokusila o získání další možnosti, kterou legionářské jednoty hojně využívaly, aby získaly trvalé finanční zajištění, když požádala o udělení kinematografické licence pro kino Urania ve Františkově u Liberce. Ani tato její žádost však nebyla úspěšná, neboť ji Zemský úřad v Praze zamítl s odůvodněním, že byl upřednostněn jiný žadatel – *Zweigstelle des Prager Volksbildungsvereines*, jenž v dřívější době tuto licenci obdržel a nyní ji hodlal obnovit.²⁰⁸

Liberečtí legionáři se proto v meziválečném období věnovali řízení pouze své jednoty, popřípadě zájmových skupin státních zaměstnanců. Tyto skupiny vznikaly na základě profesních rozlišení, s cílem hájit legionářské výsady dané platnými zákony. V Liberci proto nejprve vznikla v roce 1921 *Zájmová skupina legionářů železničářů*, v jejímž čele stál do roku 1933 ruský legionář Josef Vichtera, kterého posléze nahradil jeho spolubojovník Josef Tauchmann, jenž tuto funkci v roce 1938 přenechal italskému legionáři Josefu Hyhlíkovi.²⁰⁹ Skupinu tvořilo v průměru devadesát dva členů, kteří se

²⁰⁶ Kritiku Nezávislé jednoty je třeba brát s určitou rezervou, neboť se jednalo o období, kdy Nezávislá jednota teprve vznikala a potřebovala narušit soudržnost členů Obce legionářské, aby je mohla snáze získat do svých řad. Hříchy vedení Čs. O. L., in: *Legie*, roč. 1, 1926, č. 9, s. 5.

²⁰⁷ K sjezdu Čs. O. L., in: *Legionářská stráž*, roč. 7, 1927, č. 48, s. 3; Z dopisů čtenářů, in: *Legionářská stráž*, roč. 9, 1929, č. 17, s. 6; V Machníně na Liberecku, in: *Legionářská stráž*, roč. 10, 1930, č. 25, s. 2.

²⁰⁸ SOkA Liberec, f. Archiv města Liberec VI. – správa města Gd, inv. č. 1886, sign. 156, kart. 758, Čs. Obec legionářská v Liberci – vztahy k obci, kinematografická licence.

²⁰⁹ Josef Vichtera se narodil 17. srpna 1881 ve východočeském Broumově. Svou válečnou anabázi započal u 18. pěšího pluku z Hradce Králové, se kterým byl nasazen proti ruským vojskům na východní frontě. V řadách rakousko-uherské armády bojoval až do března 1915, kdy padl do zajetí, z něhož se o dva roky později přihlásil do tvořících se československých legií v Rusku. Do zahraniční armády byl posléze přijat a až do roku 1920, kdy se navrátil do vlasti, sloužil u 7. střeleckého pluku „Tatranského“. Po demobilizaci odešel do Liberce na sever Čech, kde po celé období první republiky pracoval jako drážní dělník. Databáze VHA: Josef Vichtera. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 11. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14135877>; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1925*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1924, s. 472.

Josef Tauchmann se narodil 5. července 1894 v podhorské obci Studenec u Jilemnice. Zde však vyrůstal pouze do svých deseti let, než jeho otec zemřel při tragické nehodě. Poté se s matkou a dalšími sourozenci

nepravdělně scházeli v liberecké nádražní restauraci.²¹⁰ Jako druhá vznikla *Zájmová skupina vojenských a četnických gážistů*, jejímž předsedou se stal ruský legionář Václav Rýdl.²¹¹ Aktivní činnost prováděla dalších pět let, než došlo nám z neznámých důvodů

odstěhoval do Doubí u Liberce. Odtud byl povolán ke svému 11. zeměbranceckému pěšímu pluku z Jičína, se kterým bojoval až do roku 1915, kdy ho u Zborova zajali carští vojáci. V ruských zajateckých táborech přežíval po další dva roky, než byl přijat k československým legiím, v nichž sloužil jako dělostřelec u 3. střeleckého pluku „Jana Žižky z Trocnova“. Do vlasti se navrátil na počátku roku 1920, krátce poté demobilizoval a odešel zpět na Liberecko, kde získal práci u státních drah, již vykonával až do záboru pohraničí v roce 1938. Patřil mezi nejvýznamnější funkcionáře jednoty, a nejen jí – byl aktivním i v Obci přátel legionářů a Jednotě železničářů. Vyjma spolkové činnosti se jako člen národně socialistické strany věnoval rovněž i politice. LACINOVÁ, Helena – FILIP, Robert: *Českoslovenští legionáři: soupis legionářů okresu Liberec*, Liberec, Státní okresní archiv Liberec 2001, s. 25; Databáze VHA: Josef Tauchmann. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 11. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14126941>; SOKA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 131–132; *25 let Jednoty železničářů v Liberci*, s. 25.

Josef Hyhlík se narodil 30. července 1897 v Chroustovicích na Vysokomýtsku, kde také vyrůstal. V čase světového konfliktu byl povolán k 98. pěšímu pluku z Vysokého Mýta, se kterým se dostal na italskou frontu, na níž bojoval až do května 1917, kdy padl do zajetí. V zajateckém táboře v Padule si o rok později podal přihlášku k nově se tvořícím československým legiím, kam byl v dubnu přijat. Sloužil jako kulometčík. Po návratu do vlasti a bojích na Slovensku demobilizoval a ve dvacátých letech se ocitl v Liberci, kde získal u státních drah post strojvedoucího. V legionářské jednotě zastával ve třicátých letech také funkci jednatele. Databáze VHA: Josef Hyhlík. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 11. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14126941>; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1929*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1928, s. 334; *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 41.

²¹⁰ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 33–35; *Zájmová skupina legionářů železničních zaměstnanců při Jednotě Čs. O. L. pro Liberec a okolí*, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 10, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 5, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 15, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 16, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 21, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 16, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 12, s. 2.

²¹¹ Václav Rýdl se narodil 21. září 1885 v obci Dolany v okrese Dvůr Králové nad Labem. Svou vojenskou kariéru započal u vídeňského 4. pěšího pluku, s nímž byl nasazen na východní frontu, na které v roce 1915 padl do ruského zajetí. V něm se krátce poté přihlásil do vznikajících československých legií a zúčastnil se bitvy u Zborova. Později sloužil u 3. střeleckého pluku „Jana Žižky z Trocnova“, se kterým se dostal v roce 1920 do vlasti a obdržel hodnost podplukovníka. V řadách armády zůstal i poté a ve dvacátých letech působil v Liberci u 44. pěšího pluku, než byl neznámo kam převelen. Databáze VHA: Václav Rýdl. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 11. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14106863>; *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 36.

k jejímu rozpuštění. Obnovena byla v roce 1929, kdy byl předsedou zvolen ruský legionář Josef Slavík.²¹² Ten vedl zhruba osmadvacetičlennou skupinu i v dalších letech, dokud se v roce 1935 definitivně nerozpustila.²¹³ Poslední zde aktivní skupinou se stala *Zájmová skupina státní stráže bezpečnosti*, vzniknuvší v roce 1925 pod vedením ruského legionáře Františka Neťuky.²¹⁴ Ten řídil skupinu až do roku 1938, ve kterém ho ve funkci předsedy vystřídal další ruský legionář Karel Peroutka.²¹⁵ Kolem třiceti státních policistů pořádalo své schůze v hostinci U Pešánů.²¹⁶

²¹² Budoucí kariérní důstojník Josef Slavík se narodil 6. ledna 1888 v Žehušicích na Čáslavsku. Na počátku prvního celosvětového konfliktu bojoval v řadách 11. pěšího pluku z Písku na východní frontě. Zde byl v březnu 1915 zajat carskými vojáky u Smolniku a další dva roky přežíval v ruských zajateckých táborech, dokud nebyl přijat k československým legiím. Jako legionář nejprve působil u 6. střeleckého pluku „Hanáckého“, od něhož později odešel ke štábu československých vojsk. Válečnou anabázi zakončil v hodnosti kapitána. V roce 1920 se společně s dalšími „bratřími“ navrátil do rodné země, v jejíž nově se tvořící armádě zůstal. V první polovině třicátých let žil v Liberci a stal se členem místní jednoty. Zároveň v období první republiky vystudoval vysokou školu a získal titul PhDr. Databáze VHA: Josef Slavík. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 11. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14111956>; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1931*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1930, s. 568; *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 36.

²¹³ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 36; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 94, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 5, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 15, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 16, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 21, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 16, s. 4.

²¹⁴ František Neťuka se narodil 4. prosince 1897 ve Zlaté Olešnici na Železnobrodsku. Roku 1915 obdržel povolávací rozkaz do rakousko-uherské armády, v níž byl nakonec přiřazen k 13. pěšímu pluku z Krakova. S touto jednotkou bojoval na haličské frontě, než ho v srpnu 1915 zajali carští vojáci. V ruských zajateckých táborech prožil další dva roky, než se mu podařilo odejít do československých legií v Rusku, ve kterých se zúčastnil všech bojů, a to v rámci svého 2. střeleckého pluku „Jirího z Poděbrad“. S touto jednotkou se roku 1920 navrátil do vlasti a posléze odešel na sever Čech, kde získal zaměstnání u státní policie. Nejprve sloužil jako policejní strážník, avšak díky své pili se ve třicátých letech stal obvodním inspektorem ve Vratislavicích nad Nisou. Databáze VHA: František Neťuka. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 11. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14088443>; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1928*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1927, s. 412; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1933*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1932, s. 540.

²¹⁵ Karel Peroutka spatřil poprvé světlo světa 17. ledna 1895 v Malém Bednárci na Jindřichohradecku. Na počátku první světové války narukoval k místnímu 75. pěšímu pluku, s nímž byl odeslán na východní frontu, kde bojoval až do svého zajmutí v září 1915. O dva roky později si v Krivojrogu podal přihlášku do tvořících se československých legií v Rusku, do nichž byl posléze přijat a sloužil u 6. střeleckého pluku „Hanáckého“. S touto jednotkou se v roce 1920 navrátil do vlasti. V rodném kraji však nemohl nalézt práci,

Vyjma zastoupení v župních, potažmo ústředních orgánech Československé obce legionářské byla jednota svými reprezentanty přítomna též v menšinové komisi při pražském vedení.²¹⁷ Ta po svém vzniku na konci dvacátých let navázala na sjezd legionářských jednot ze smíšeného území, na němž byly probírány dva hlavní body, a to: národnostní menšiny v Československu podle ústavy a mírových smluv a dále hospodářské postavení československého obyvatelstva – ve smyslu národnostním – ve smíšeném území a cesty k jeho zajištění.²¹⁸ Výsledné rezoluce tohoto červnového sjezdu se nesly v kritickém duchu, kdy hraničáři upozorňovali na nedostatečný počet bytů pro státní zaměstnance a jejich nízké platové ohodnocení, které nereaguje na vyšší ceny v pohraničí, vykořisťování českých a slovenských dělníků ze strany německých a maďarských podnikatelů a nakonec na nevyhovující stav státní správy, která po sedmi letech od vzniku republiky i nadále není prodchnuta demokracií a republikanismem a stále zaměstnává ty, kteří neumějí státní jazyk.²¹⁹ Na tyto a další hraničářské potíže upozorňovali Liberečtí i v dalších letech. V období vážného ohrožení republiky iniciovali na půdě mladoboleslavské župy snahu vytvořit okrsek pohraničních jednot za účelem společného

a proto odešel až na sever Čech, kde se dal do služeb státní policie. Nejprve sloužil jako strážník, ale už na počátku třicátých let je veden jako obvodní inspektor. Databáze VHA: Karel Peroutka. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 11. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14095619>; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1926*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1925, s. 384; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1931*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1930, s. 507.

²¹⁶ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 36; Zájmová skupina legionářů stráže bezpečnosti, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 7, s. 1; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 15, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 16, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 21, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 16, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 12, s. 2.

²¹⁷ Menšinová komise ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1926, č. 30, s. 2.

²¹⁸ Sjezd legionářských jednot ze smíšeného území, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 26, s. 1; Sjezd legionářských jednot ze smíšeného území, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 26, s. 1; Ke sjezdu našich předních stráží, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 33, s. 1.

²¹⁹ Sjezd stráží legionářských, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 47, s. 1. Termínem hraničáři jsou myšleni lidé, které prosazovali české národnostní zájmy na jazykové či etnické hranici a velmi často byli sdružováni do obranných spolků. BARTOŠ, Josef: K pojmu a pojetí pohraničí v ČSR, in: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*, s. 26.

postupu ve věcech a potřebách českých menšin.²²⁰ Není ovšem známo, že by takový okrsek kdy byl uveden v život.

Mimo organizační rámec Obce legionářské byli liberečtí legionáři jako jednota členy i Českého okresního osvětového sboru, Okresní péče o mládež, Osvětové komise pro Horní Růžodol a Rochlici, Masarykovy letecké ligy, Spolku Komenského ve Vidni, Spolku Čechů ve Štýrském Hradci a později také Akčního výboru pro organizaci kolektivní bezpečnosti a Výboru státoporných stran na Liberecku.²²¹ V řadě dalších spolků pak členové vystupovali samostatně, byť mnohdy ve prospěch spolupráce s Obcí legionářskou. V počtu členů patřila jednota k největším v celé župě, v níž by v pomyslném žebříčku obsadila druhé místo po Mladé Boleslavi.²²² V prvních letech své existence spolek sdružoval více než sto legionářů, jejichž počet neustále narůstal. Jediné vážné zpomalení navyšování členské základny nastalo ve dvou případech, kdy v okolí Liberce vznikly nové legionářské jednoty. To byl příklad Frýdlantu v Čechách, v němž se jednota Československé obce legionářské ustavila v roce 1923 a dále Hrádku nad Nisou, ve kterém byla nová organizace vytvořena o tři roky později, když se spojili místní legionáři se svými bývalými spolubojovníky z legií, žijícími v nedaleké Žitavě.²²³ Do té doby zdejší legionáři spadali do působnosti liberecké jednoty, jejímiž nejbližšími legionářskými sousedy byly Český Dub, Německé Jablonné (dnes Jablonné v Podještědí) a Jablonec nad Nisou.²²⁴ Od roku 1927 pak čítala jednota zhruba na dvě stě členů, přičemž v členské základně probíhaly neustálé přesuny, jejichž příčinami byly především: odchod do nového působiště, vyškrcnutí nebo vystoupení z organizace a od druhé poloviny třicátých let narůstající nebezpečí ze strany německého obyvatelstva.²²⁵ Z celkem 279 zjištěných členů místní jednoty bylo 214 ruských, 44 italských a 29 francouzských legionářů.²²⁶

²²⁰ Pracovní konference župy mladoboleslavské, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 91, s. 2.

²²¹ SOKA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 145–146.

²²² SOKA Jablonec nad Nisou, f. Československá obec legionářská – jednota Jablonec nad Nisou, Mapa Mladoboleslavské župy Československé obce legionářské 1933.

²²³ Jednota Čs. Obce Legionářské, in: *Naše hory*, roč. 6, 1923, č. 5, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 91, s. 2.

²²⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, f. Československá obec legionářská – jednota Jablonec nad Nisou, Mapa Mladoboleslavské župy Československé obce legionářské 1933.

²²⁵ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 40; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 5, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 15, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933,

Svou početností se jednota řadila k největším libereckým českým spolkům a postupem času se díky svým aktivitám, legionářskému étosu a vysokému morálnímu kreditu stala respektovaným a významným spolkem. Díky těmto aspektům a několika organizačně velmi schopným členům se dokázala prosadit mimo jiné také na půdě samotné Obce legionářské, v jejích vrcholných orgánech i komisích. Nebylo proto zapotřebí ani pomoci ze strany ochranné jednoty v Turnově, kterou liberečtí nakonec ve svém počtu i aktivitách předčili.²²⁷

Z podobné pozice jako liberečtí legionáři se mohli po většinu času první republiky těšit i jejich „bratři“ z Českého Dubu. Ti pochopitelně nedosahovali takových počtů, avšak na počátku dvacátých let i tak dokázali vybudovat vlastní a akceschopnou jednotu. V jejím čele stál od samého počátku ruský legionář Josef Nyč, vykonávající svou funkci až do německého záboru Českého Dubu na podzim 1938.²²⁸ Spolu s ním bylo ve vedení deset a později již patnáct členů, zastávajících rozličné funkce, z nichž nejdůležitější se staly pozice místopředsedy, jednatele a dále osvětového, sociálně-humanitního nebo tiskového referenta. Další tři členové jednoty byli náhradníky výboru a dva revizory účtů.²²⁹ Veškeré

č. 16, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 21, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 16, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 22, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 12, s. 2; Výroční valná hromada Čs. O. L. pro Liberec a okolí, in: *Naše hory*, roč. 6, 1937, č. 7, s. 2.

²²⁶ HNĚLIČKA, Jan: *Členové Československé obce legionářské Jednoty pro Liberec a okolí v letech 1921–1938*, s. 32–45.

²²⁷ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Zpráva jednatele župního výboru 1923.

²²⁸ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Pozvánky na valné hromady jednoty. Josef Nyč se narodil 13. září 1879 v obci Borová na Náchodsku. V době první světové války působil nejprve v řadách 11. zeměbranceckého pluku z Jičína, se kterým byl nasazen na východní frontu. Zde roku 1915 padl do ruského zajetí, ve kterém se přihlásil do československých legií, v nichž sloužil u štábu 1. divize. Po návratu do vlasti odešel na Českodubsko a zde se po celou dobu první republiky živil jako malíř pokojů. Databáze VHA: Josef Nyč. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 20. 4. 2018]. Dostupné z: <http://www.vuapraha.cz/soldier/13868965>; PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů.

²²⁹ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská, Zápis z valné hromady 1935; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 19, s. 5; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 35, s. 2; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 35, s. 2; Jednota Čsl. Obce Legionářské pro Č. Dub a okolí, in: *Naše hory*, roč. 7, 1925, č. 9, s. 2; Valná hromada J. Č. O. L. pro Č. Dub a okolí v Českém Dubě, in: *Naše hory*, roč. 12, 1930, č. 10, s. 2.

schůze výboru i celé jednoty se odehrávaly v hostinci ruského legionáře Karla Stejskala, popřípadě v Sokolovně, na jejíž výstavbu přispěli rovněž také legionáři.²³⁰ Těch bylo za celé sledované období v místní jednotě organizováno na 55, když 46 z nich byli ruští, 7 italských a 2 francouzští legionáři.²³¹ I přes nižší počet členů, pohybující se v průběhu doby kolem čísla třicet pět, dokázali českodubští členové prosadit své zástupce také do vyšších organizačních celků Obce legionářské. V krátce fungujícím IV. okrsku zastupoval jednotu ruský legionář Petr Košek.²³² V župním výboru dlouhodobě působil další ruský legionář František Hájek, kterého v roce 1935 nahradil také ruský legionář Josef Škoda a v celostátním výboru zájmové skupiny živnostníků a obchodníků zasedal Karel Stejskal.²³³ František Hájek však působil i jako zástupce jednoty pro celostátní sjezdy a v roce 1929 se mu podařilo být zvoleným náhradníkem do ústředního zastupitelstva. U těchto všech funkcí městský tajemník František Hájek nicméně nezůstal. V českodubské jednotě v následujících letech postupně získal další pozice sociálně-humanitního, tiskového

²³⁰ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Usnesení výboru jednoty 1923. Sokolovna byla slavnostně otevřena v říjnu 1926. ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, s. 68. Budoucí hostinský Karel Stejskal spatřil poprvé světlo světa 8. května 1885 v Proseči pod Ještědem. Během první světové války byl nejprve příslušníkem 10. zeměbranceckého pluku z Mladé Boleslavi, v rámci něhož bojoval až do svého zajetí v roce 1916. O dva roky později se stal příslušníkem československých legií v Rusku a sloužil u strážní roty. Po svém návratu do vlasti se v rodné obci věnoval hospodářství a otevřel si hostinec. Databáze VHA: Karel Stejskal. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 20. 5. 2018]. Dostupné z: <http://www.vuapraha.cz/soldier/13893098>; PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů.

²³¹ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů.

²³² PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů okrskového výboru 1924. Petr Košek pocházel z Modlibohova na Českodubsku, kde se narodil 9. ledna 1890. Po vypuknutí války byl odvelen se svým 94. pěším plukem z Liberce na východní frontu, na které již v roce 1914 padl do zajetí. V Rusku se přihlásil k československým legiím, v nichž později sloužil jako intendant u 1. divize. Po příjezdu do vlasti v roce 1920 odešel zpět na sever Čech, kde se věnoval svému obchodu v Horním Růžodole. Databáze VHA: Petr Košek. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 20. 5. 2018]. Dostupné z: <http://www.vuapraha.cz/soldier/13842208>; PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů.

²³³ Sama jednota vzhledem k počtu členů a jejich povolání nevytvořila vlastní zájmové skupiny, a proto se někteří členové přihlašovali přímo na pražská ústředí jednotlivých skupin. Zájmová skupina živnostníků a obchodníků v Praze, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 42, s. 2.

i osvětového referenta.²³⁴ Rozsáhlé naakumulování funkcí v první polovině třicátých let dávalo tušit, že se jednota ocitá, minimálně ve svém vnitřním působení, v hluboké krizi. Jestliže se dříve dokázali českodubští legionáři, byť neúspěšně, bít o zbytkové statky v Domaslavicích a na Javorníku, hbitě mobilizovat na podporu ústředí Obce legionářské v jejích bojích s klerikály nebo veřejně odsoudit užhorodskou snahu o legionářské znovusjednocení, nyní pro ně bylo problémem i samotné navštívení valné hromady.²³⁵ O situaci v jednotě nejlépe vypovídá zpráva jednatele z roku 1935:

„Bratři přijdou, jen když něco žádají, nejeví žádný zájem o život veřejný, nehlásí se k práci do jiných spolků a korporací, a tím se stává, že legionářství, toto krásné slovo, upadá a nikdo o nás neví. Byl to poslední případ minulou neděli, kdy sešla se ustavující schůze Okresního osvětového svazu, kde musil jsem odmítnouti nepochopení pro naši práci. Nechci se o tom dále zmiňovati, ale konstatuji, že přes naše přání, jsme zastoupení v této kulturní a osvětové instituci nedostali.“²³⁶

Právě liknavost členské základny umožnila Františku Hájkovi stát se pro jednotu naprosto nepostradatelnou veličinou, která ve svém konání nebyla kontrolována, nebo alespoň ne dostatečně tak, aby mohlo vyjít najevo, že se o část jinak skrovného jmění jednoty obohatil ve svůj vlastní prospěch. Na toto nečestné jednání legionáři přišli teprve poté, co byl zjištěn jeho další a mnohem závažnější prohřešek na městském úřadu v Českém Dubu. František Hájek zde působil od října 1920, kdy na úřad nastoupil jako účetní. V této pozici pracoval neúnavně až do roku 1931, ve kterém dosavadní ředitel konceptní a pokladní služby Adalbert Soušek odešel do výslužby a on převzal jeho funkci – byv povýšen na tajemníka úřadu. Podle zápisů městského kronikáře bylo o Františku Hájkovi známo, že vydržoval nákladnou domácnost a obchod své manželky se střížním zbožím, na což si půjčoval vysoké částky jak od bank a dalších finančních ústavů, tak od

²³⁴ Druhý den sjezdu, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 87, s. 1–2; Zastupitelstvo ČsOL, in: *Legionářský týden*, r. 6, 1929, č. 88, s. 2; Valná hromada J. Č. O. L. pro Č. Dub a okolí v Českém Dubě, in: *Naše hory*, roč. 12, 1930, č. 10, s. 7.

²³⁵ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Pozvánka na valnou hromadu 1933. Podobně jako u liberecké jednoty byly rezoluce českodubských legionářů uveřejňovány výhradně v celostátním tisku. Ten využívala jednota i pro oznamování významných událostí a valných hromad. Pro informování v regionálním tisku si vybrala týdeník *Naše hory*. Zápis z výborové schůze k pozemkové reformě 1923, Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 37, s. 5; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 17, s. 3, Českodubsko, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 23, s. 4.

²³⁶ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Zpráva jednatele 1935.

soukromých osob. Postupem času půjčky vyšplhaly do závratné výše dvě stě tisíc korun. Na jejich splácení by plat tajemníka městského úřadu nemohl nikdy stačit, a proto se František Hájek po několik let věnoval rozkrádání městských financí. Přítrž jeho počínání učinil teprve v roce 1934 první náměstek Rudolf Burschil, jenž po smrti oblíbeného starosty Jana Mlejníka dočasně převzal vedení města, a na podnět několika zástupců českých socialistických stran nařídil revizi účtů, která řádně neproběhla téměř deset let. Hájkovi přitom nebyly nic platné ani jeho nacionálně zabarvené útoky na německého náměstka a nakonec se pod tíhou důkazů doznal a byl poslán na dovolenou.²³⁷ Policejní vyšetřování závažného případu, během něhož se zjistilo, že bylo zpronevěřeno na tři sta tisíc korun městských financí, trvalo více než rok. Za tuto dobu nabyl František Hájek znovu své sebedůvěry a nehledě na své propuštění ze zaměstnání, vyloučení z Obce legionářské a všeobecné pohoršení i posměch, se začal důrazně hlásit o další peníze.²³⁸ Nejprve vznesl nárok na alimentární podporu pro rodinu, který mu byl Okresním úřadem v Turnově i Zemským úřadem v Praze uznán, a to navzdory odvolání města, v dané době ani nedisponujícím požadovanými šesti a půl tisíci korunami. Poté Hájek přišel s dalším požadavkem, kdy mu město mělo údajně dlužit více než dvanáct tisíc korun na služném. Tento spor ale nakonec prohrál. Vrcholem jeho drzosti se stalo podání žádosti na Okresní úřad v Turnově o udělení koncese na vyhotovování obecních rozpočtů, účtů, uzávěrek a poradenství ve věcech obecních samospráv. Krátce po tomto jeho posledním výstřelku už ale započalo ostře sledované soudní líčení v Mladé Boleslavi, na jehož závěru byl odsouzen k pěti letům odnětí svobody nepodmíněně. Nepomohla mu ani jeho obhajoba založená na tvrzení, že je nevinný, neboť v opačném případě by se jako legionář ctíci morální zásady přiznal, ani žádost o omilostnění, odeslaná Kanceláři prezidenta republiky. Částečně uspěl teprve při svém odvolání se k Nejvyššímu soudu v Brně, který mu trest snížil na čtyři roky nepodmíněně.²³⁹

Hájkova aféra v polovině třicátých let těžce poškodila českodubskou legionářskou jednotu, jejímž byl dosud vzorným reprezentantem a zároveň tím, kdo minimálně

²³⁷ SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 122, kn. 108, Kronika města 1926–1935, s. 369–371.

²³⁸ Českodubští legionáři vyloučili Františka Hájka ještě v průběhu října 1934, kdy došlo k jeho odhalení. Vyloučení, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 87, s. 2. V následujících měsících jednotka musela dementovat řadu pomlouvačných zpráv, které se dotýkaly i vrcholných představitelů Obce legionářské dr. Josefa Patejdl a Jožky Davida. Ke zprávám o defraudaci na obec. úřadě v Čes. Dubě, in: *Národní osvobození*, roč. 11, 1934, č. 261, s. 5.

²³⁹ SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 120, kn. 105, Konspekty kroniky Český Dub.

z vnějšího pohledu vše řídil. Z výrazného negativa se ale brzy stalo částečné pozitivum, neboť členové jednoty, vědomi si vážnosti situace, do jaké se jednota dostala, vyslyšeli povzbudivá slova župního předsedy Josefa Botky, začali se živěji zajímat o dění ve spolku a aktivněji na něm participovat.²⁴⁰ Na první valné hromadě po Hájkově vyloučení byl předsedou opět potvrzen Josef Nyč, k němuž v pozici místopředsedy přibyl Josef Škoda – vážený ruský legionář, učitel a náčelník Sokola.²⁴¹ O rok později jednota uspořádala se Sdružením československých dobrovolců z Podještědí 1918–1919 úspěšný I. společný reprezentační ples v místní sokolovně, nad níž převzal záštitu sám předseda Obce legionářské dr. Josef Patejdl.²⁴² Českodubští legionáři opět začali nabývat vážnosti v očích veřejnosti a znatelným způsobem ukázali, že se ani nyní svého poslání nevzdávají.

Legionáři z obou dvou jednot tak dokázali plynule navázat na svou dosavadní činnost pod hlavičkou Svazu československých legionářů a úspěšně se integrovat i ve vyšších organizačních celcích Obce legionářské. Přestože v početnosti jejich členských základů panoval značný nepoměr, dovedli bychom u obou dvou najít významné funkcionáře, kteří díky svým schopnostem a aktivitám představovali výrazné osobnosti v rámci celého českého obyvatelstva. Pozadu nezůstávali ani zbylí členové, kteří zvláště ve dvacátých letech dokázali v jednom šiku hbitě jednat, bylo-li třeba. Až na případ Františka Hájka zároveň nedošlo k závažným vnitřním rozporům, znamenajícím utlumení činnosti jednot, nebo snad dokonce jejich rozpadnutí. Současně však tento případ jasně ukázal, nakolik byla pozice některých funkcionářů pro jednotu důležitá, a jak mohla mít při malém počtu členů i jejich aktivita značný vliv na její fungování. Vážnými následky do budoucna jednoty neutrpěly ani po svých neúspěšných pokusech získat přiděl zemědělské půdy v rámci pozemkové reformy. Počty jejich členů zůstaly stejné, anebo se postupně navyšovaly. Podobně jako v celkovém souhrnu počtu příslušníků různých částí československých legií, i v našem případě hráli prim ruští legionáři, a to i z hlediska obsazení jednotlivých funkcí, následovaní legionáři italskými a nakonec francouzskými.

²⁴⁰ Předseda mladoboleslavské župy na českodubské legionáře apeloval, aby nevěsili hlavu a naopak se naplno vrhli do nové práce, čímž si opět zjednájí respekt. PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Zápis z valné hromady 1935. V souvislosti s úpadkem spolkové činnosti v první polovině třicátých let je nutné zmínit, že příčinou nebyla pouze osoba Františka Hájka, nýbrž i hospodářská krize, která se dotkla rovněž oblasti Českodubska. ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, s. 69.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, I. společný reprezentační ples.

3. Československá obec legionářská – sociální činnost

3.1 Sociální činnost ústředí

Předchozí kapitoly byly věnovány především organizačnímu zajištění největší legionářské organizace v Československu a jejímu vlastnímu fungování uvnitř i navenek. Nyní se zaměříme na první ze dvou hlavních činností spolku, kterou byla sociální činnost, jež v běžném provozu napříč organizační strukturou zabírala nejrozsáhlejší agendu a které se věnovaly desítky legionářských funkcionářů.

Jak již bylo uvedeno, ještě před příchodem všech částí československých legií, vytvořilo Revoluční národní shromáždění tzv. legionářské zákony, které měly ulehčit nově příchozím přechod z vojenského do civilního života. O jejich zdárné naplňování v praxi se měla postarat Kancelář československých legií.²⁴³ Třebaže tato opatření byla konána v pozitivním duchu se snahou pomoci legionářům, jejich další život přinášel spoustu obtíží a negativních jevů. Již jsme se zmínili o nedostatku pracovních míst, která měla být vyčleněna legionářům.²⁴⁴ Problémy přesto nastaly i v případě, kdy se takováto místa uvolnila, neboť mnohé odborové organizace žárlivě střežily své „rajony“ pro dosavadní členy a jejich rodiny. Jejich angažování se v důsledném naplňování legionářských práv bylo téměř nulové, a proto legionáři v nich organizovaní přistoupili k účinnému opatření a vytvořili své vlastní zájmové skupiny.²⁴⁵ Jednalo se především o státně zaměstnanecké skupiny železničářů, policistů, vojáků a četníků zvláště. Hlavní náplní těchto uskupení byla kontrola, zdali legionáři nejsou obíráni na svých právech, a pokud ano, vešla příslušná skupina do jednání s příslušnými úřady a organizacemi, popřípadě požádala o pomoc ústředí celé Obce legionářské. Tato autonomní uskupení uvnitř odborů se pochopitelně záhy setkala s negativní reakcí vedení odborářů, kteří se obávali tříštění svých organizací

²⁴³ Kancelář československých legií vydávala od roku 1919 pravidelný týdeník *Československý legionář*, ve kterém informovala o uvolněných místech, možnostech získání sociální podpory nebo poskytování zdravotní péče. Nejdůležitější její složkou se stal umístovací referát, který dle zákona vydával legionářská potvrzení a úřednické průkazy. Tento referát měl své expozitury u jednotlivých ministerstev, ale také v Českých Budějovicích, Plzni, Lounech, Mladé Boleslavi, Liberci, Brně, Olomouci, Bratislavě a Užhorodu. ŠEDIVÝ, Ivan: Legionářská republika? K systému legionářského zákonodárství a sociální péče v meziválečné ČSR, in: *Historie a vojenství*, s. 158–184.

²⁴⁴ K naší sociální otázce, in: *Legionářský směr*, roč. 2, 1921, č. 25, s. 5.

²⁴⁵ Legionáři ve státních a veřejných službách, in: *Legionářský směr*, roč. 4, 1923, č. 39, s. 6.

a úmyslného oslabování jejich vlivu ve prospěch legionářů. Proto ústředí Obce vyzvalo své členy, aby aktivně vstupovali do odborů a věnovali se i zde aktivní práci, nicméně zájmové skupiny měly být a také byly zachovány.²⁴⁶ To se později ve třicátých letech ukázalo být poněkud kontraproduktivní, protože se do té doby legionáři věnovali spíše práci v zájmových skupinách, a poté, co jich již nebylo toliko třeba, neměli vybudované silnější pozice v odborech a počet zdejších funkcionářů-legionářů byl minimální.²⁴⁷

Vedení Obce legionářské ale nezapomínalo ani na ty své členy, kteří se hodlali osamostatnit a založit si živnost. Tito legionáři se na počátku potýkali s finančními potížemi, když jejich předválečná živnost vzala za své, anebo neměli dostatek peněžních prostředků na nákup potřebného nářadí a materiálu, aby si mohli novou živnost otevřít. Proto vedení spolku vytvořilo Garanční fond, do něhož přispěla jednak Legiobanka a jednak legionářské jednoty, které si mohly vložený majetek kdykoli vyzvednout.²⁴⁸ Garanční fond sloužil na úvěrování podnikatelských projektů živnostníků i legionářských hospodářských družstev.²⁴⁹ Do roku 1929 obdrželo z tohoto fondu 145 legionářů a družstev na 400 000 Kč. Legionářská družstva se věnovala zvláště výrobě a prodeji, finančnictví, stavebnictví a zemědělství. V tomtéž roce fungovalo v Obci legionářské na 46 výrobních a prodejních družstev, čítajících 3 559 členů, 8 svépomocných finančních ústavů s 10 000 členy, 19 stavebních družstev o 2 290 členech a 360 domech se 766 byty a nakonec 18 družstev zemědělských, sdružujících 1 006 členů. Jednalo se o ta družstva, která byla úspěšná ve svých žádostech při pozemkové reformě a v souhrnu obdržela 918 ha zemědělské půdy. V pozemkové reformě uspěli i jednotliví žadatelé z řad členů Obce, když 1 600 legionářů obdrželo 3 000 ha pozemků a 253 členů kolonizovalo získaných

²⁴⁶ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, *První rok práce Československé obce legionářské*, s. 16.

²⁴⁷ Legionáři a odborové organizace, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 3, s. 2; Je poslání a práce zájmových skupin ČsOL v rozporu s potřebami odborového hnutí?, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 26, s. 1.

²⁴⁸ Tématem Legiobanky se ve své studii zabývaly: ZABLOUDILOVÁ, Jitka – BRÁDLEROVÁ, Daniela: *Banka Banka československých legií 1919–1925*, in: *Historie a vojenství*, roč. 49, 2000, č. 2, s. 345–377. Druhá zmíněná autorka se tomuto finančnímu ústavu věnovala i ve své disertační práci: BRÁDLEROVÁ, Daniela: *Banka československých legií v letech 1919–1938*. Praha, 2006, Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Eduard Kubů.

²⁴⁹ Zřízení Garančního fondu Čsl. obce legionářské, in: *Legionářský směr*, roč. 2, 1921, č. 4, s. 3.

3 668 ha půdy.²⁵⁰ Kromě toho mohli legionáři zažádat o přidělení nádražních restaurací, trafik, tabákových skladů, kantýn nebo biografů.²⁵¹

Ve chvíli, kdy byla zajištěna podpora již zaměstnaných členů, a také budoucích živnostníků a podniků v legionářských družstvech, přistoupilo ústředí Obce k dalšímu zabezpečovacímu podniku. Ještě v prvním roce existence spolku vytvořilo Výpomocný fond, ze kterého se platilo rodičkám a členům v případech nahodilé tísně. Do roku 1929 bylo 282 žadatelům vyplaceno 526 685 Kč. Pomoc spolek nabízel od roku 1922 i nezaměstnaným, a to skrze Fond pro nezaměstnané, jimž ústředí dále pomáhalo rovněž se samotným umístěním, při kterém se v prvních pěti letech existence Československé obce legionářské podařilo jenom jejímu vedení – bez ohledu na župy a jednoty – získat práci pro 2 138 členů.²⁵²

O tom, že legionáři na počátku existence Obce legionářské kypěli sebevědomím, svědčilo i jejich angažování se v celostátních sbírkách na pomoc Rusku a později Japonsku, k čemuž se na přelomu let 1924–1925 připojil závazek na vybudování vzorové školy ve válkou zničeném území ve Francii, přesněji ve Vouziers, kde bojovali českoslovenští legionáři v posledních týdnech války. Nejprve probíhala sbírka na pomoc hladovějícímu Rusku, při níž se během dvou kol vybralo celkem 3 210 264 Kč.²⁵³ V roce 1924 se Obec zapojila do akce Československého červeného kříže a zemětřesením zničenému Japonsku pomohla částkou 571 700 Kč, přičemž na poslední zahraniční počin ve Francii se jí podařilo vybrat 755 000 Kč.²⁵⁴

²⁵⁰ Legionáři-kolonizátoři dostali v českých zemích přiděl na Pardubicku, Poděbradsku a Velvarsku. Většina kolonizovaného území se ale nacházela na jihu Slovenska – Masarykovo, Žitný ostrov či Košická župa, nebo na Podkarpatské Rusi. ŠEDIVÝ, Ivan: Legionářská republika? K systému legionářského zákonodárství a sociální péče v meziválečné ČSR, in: *Historie a vojenství*, s. 172.

²⁵¹ SOKA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská – jednoty Dobrovice, Garanční fond; Naše hospodářská svépomoc, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 43, s. 1; Hospodářská činnost legionářů, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 13, s. 1.

²⁵² Legionářská sociální péče, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 22, s. 1; Sociální činnost Čs. obce legionářské, in: *Legionářský týden*, r. 4, 1927, č. 79, s. 2. Sama organizace ke konci dvacátých let zaměstnávala na 254 osob, z nichž 62 byli legionáři. Naše hospodářská svépomoc, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 44, s. 1.

²⁵³ Sociální činnost Čs. obce legionářské, in: *Legionářský týden*, r. 4, 1927, č. 79, s. 2.

²⁵⁴ PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Sbírkový na pomoc Rusku a Japonsku; Sociální činnost Čs. obce legionářské, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 79, s. 2; Masarykova škola

Takto rozsáhlé humanitární kampaně v další době již konány nebyly a vedení organizace se zaměřilo plně na své členy a vylepšování jejich sociálního zabezpečení. Při ústředí Obce vznikly odbory státně zaměstnanecký a sociálně-humanitní, které měly za úkol pečovat o umístění nezaměstnaných, zabezpečovat válečné poškozence, vydávat podpory členům bez práce, nebo těm, které postihla závažná nemoc, tíseň a jiná neštěstí, jako například časté vyhoření jejich domova. Dále se sociálně-humanitní odbor specializoval na podporu rodin, když vznikla tzv. prázdninová činnost, zahrnující pořádání letních osad v tuzemsku i zahraničí. O své potomky se legionáři starali též v jejich „náctiletém“ věku, kdy odbor zprostředkovával učňovská a jiná místa, popřípadě podával informace o možnostech studia na odborných školách, vojenských učilištích a dalších typech škol. Dospělým pak umožňoval přihlásit se na zájezdy k moři, do léčebných ústavů legionářských nebo do soukromých a státních lázní, v nichž měli nárok na slevu. Veškeré tyto výhody mohli skrze sociálně-humanitní referenty v župách a jednotách po celém státě čerpat všichni členové Obce legionářské.²⁵⁵

Hojně využívanými se staly především zdravotně preventivní programy letních pobytů v přírodě a u moře. Dvě dětské prázdninové osady připravil sociálně-humanitní odbor už v prvním roce existence Obce legionářské, přičemž jejich počet v následujících letech neustále rostl. V roce 1932 odbor zaznamenal největší nápor, když obdržel přihlášky téměř 1 200 dětí na nedostatečný počet 11 osad. Z tohoto důvodu legionáři připravili ve spolupráci s Kanceláří československých legií a Podpurným fondem Ministerstva národní obrany i předprázdninové osady, aby mohly být veškeré žádosti o pobyt přijaty. Samotné prázdninové osady se umísťovaly do školních místností v dané lokalitě, kde bylo pro děti na šest týdnů zajištěno pohodlné bydlení a strava pětikrát denně, což jejich legionářští

ve Vouziers ve Francii, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 41, s. 1. Vybraná částka na pomoc Rusku umožnila naplnit 49 železničních vagonů potravinami a dalšími základními potřebami, které byly v několika fázích odeslány do melitopolského a alexejevského okresu. FILIP, Jiří: *Stručné dějiny Československé obce legionářské*, s. 27.

²⁵⁵ SOkA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská Nové Benátky, Sociálně-humanitní odbory ČsOL, in: *Věstník Českoslov. obce legionářské*, roč. 6, 1927, č. 2, s. 1–5; Organizace naší svépomocné sociální práce, in: *Legionářský směr*, roč. 2, 1921, č. 5, s. 4; Legionářská sociální péče, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 22, s. 1; Ze schůze sociálně-humanitního referátu ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 99, s. 2.

otcové ocenili zvláště v době hospodářské krize.²⁵⁶ V čele osady stál ředitel-legionář, jenž měl k sobě učitele a kuchyňský personál. Liberecké a českodubské jednotě byla nejbližší osadou ta turnovská, nazvaná po Milanu Rastislavu Štefánikovi.²⁵⁷

Prázdninové osady v zahraničí vznikly poprvé v roce 1923, kdy vyjelo 29 dětí ve věku 10–15 let do Mlinu u Dubrovníka, v němž spaly šest týdnů pod stany. Od tohoto roku byly pořádány přímořské tábory pravidelně s tím, že od roku 1926 k nim přibýly i pobyty celých legionářských rodin. Ty se konaly jak v jugoslávském Mlinu, tak také v Bašce i Orebiči na Korčule, dále v Rumunsku u Černého moře a od roku 1936 i na sovětském Krymu. Osadníci měli k dispozici veliký rodinný stan a kuchyň s jídelnou, kterou obhospodařovala profesionální kuchařka. V předposledním roce existence meziválečné Obce legionářské se rekreatovalo u Jadranu 365 a u Černého moře 192 členů spolku a jejich příbuzných.²⁵⁸

Pokud legionáři trpěli nějakým zdravotním neduhem, mohli se odebrat do legionářských léčebných ústavů. Legionáři-invalidé měli už od roku 1919 k dispozici zámeček Leontýna na Křivoklátsku, který v roce 1925 vyměnili za Domov legionářů-

²⁵⁶ Nejvíce žádostí o pobyt přišlo sociálně-humanitnímu odboru právě na počátku třicátých let, kdy i legionáře sužovala nezaměstnanost, anebo nedostatečné příjmy.

²⁵⁷ Štefánikova prázdninová osada legionářských dětí v Turnově, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 24, s. 3; K sociální činnosti ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 43, s. 1; Prázdninová péče ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 51, s. 1; Péče o zdraví členů ČsOL a jejich dětí, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 10, s. 1; Ze sociálně humánního odboru ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 75, s. 1; Z našich prázdninových osad, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 61, s. 2. Ve všech těchto místech byla alespoň jednou konána prázdninová osada pro děti: Bánská Štiavnica, Bečva, Beroun, Bílá Třemešná, Bystřice pod Hostýnem, Čeladná, Česká Skalice, Čimelice, Dubnice nad Váhom, Gerlachov, Jidřichův Hradec, Kamenice nad Lipou, Kremnice, Kostelec nad Orlicí, Letovice, Libuň, Nasavrky, Nový Bor, Nový Hrozenkov, Priles, Počátky, Rožnov pod Radhoštěm, Turnov, Turčínansky Svätý Martin, Valašské Klobouky, Vsetín, Žďár na Moravě, Železný Brod. Tamtéž.

²⁵⁸ Výprava dětí k moři, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 40, s. 1; Ze sociálně humánního referátu ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 93, s. 2; K sociální činnosti ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 43, s. 1; Prázdninová péče a léčebná činnost ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 21, s. 1; Prázdninová péče ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 51, s. 1; Ze soc. humánního odboru, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 94, s. 3; Ze sociálně-humánního odboru ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 96, s. 1; Účtujeme s rokem 1937, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 1, s. 2. Tuzemské i zahraniční rekreace členů a jejich rodin se postupně staly jednou z nejvíce finančně náročných aktivit Obce legionářské. Jen během prvních šesti let prázdninové činnosti musela Obec na tyto aktivity vydat vysokou částku 1 200 000 Kč. K sociální činnosti ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 43, s. 1.

invalidů na Jenerálce, zakoupený Kanceláří československých legií a Podpůrným fondem Ministerstva národní obrany.²⁵⁹ Ve stejném roce získala Kancelář československých legií také léčebný ústav v Piešťanech, určený pro revmatiky.²⁶⁰ O rok později zakoupila sama Obec legionářská bývalý zámek v Prilešu za 600 000 Kč. Areál se skládal ze samotného zámku s anglickým a přírodním parkem, květinové zahrady a několika hospodářských budov. Vzhledem k blízkosti léčebných lázní v Trenčianské Teplé se zde mohli legionáři léčit s revmatismem, ischiasem a dalšími chorobami.²⁶¹ Ve třicátých letech přibyla k této soustavě léčebných ústavů ozdravovna a zotavovna v bývalé vile Hurban v Lázních Bardějov, zakoupená z prostředků Sociálního ústavu legionářského a určená především legionářům ze Slovenska a Podkarpatské Rusi.²⁶² Stejný ústav pak v roce 1937 pomohl rozšířit léčebný dům v Piešťanech.²⁶³ Postaráno bylo rovněž i o potomky legionářů, kteří se během války nebo i po ní stali sirotky. O jejich zabezpečení se staral přednostně již zmíněný Podpůrný fond Ministerstva národní obrany, který provozoval domovy legionářských sirotek v Krnsku u Mladé Boleslavi, ve Veleslavině, Novém Světě-Harrachově a v Bystřici pod Hostýnem. Vyjma těchto domovů založil také rodinné kolonie v Jihlavě, Praze a Brně.²⁶⁴ V posledním roce první republiky pečoval o 2 288 legionářských sirotek.²⁶⁵ Péči o děti legionářů částečně postihovala i Kancelář československých legií, která mládeži s plicními obtížemi umožňovala ozdravný pobyt ve Smokovci a provozovala Ústav ochrany matek a dětí v Krči i na dalších místech.²⁶⁶

Veškeré takto rozsáhlé sociální zabezpečení by nebylo možné plně financovat bez vzniku Sociálního ústavu legionářského, o jehož vzniku se začalo v legionářských kruzích diskutovat v roce 1926, tedy v době, kdy mělo záhy dojít ke konečné likvidaci hospodaření legií a revolučních organizací z Ruska. Ruští legionáři sbírali finanční prostředky zejména

²⁵⁹ FILIP, Jirí: *Stručné dějiny Československé obce legionářské*, s. 20; Domov legionářů-invalidů, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 40, s. 1.

²⁶⁰ K sociálním úkolům ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 73, s. 2.

²⁶¹ O krok dále v sociální práci, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 33, s. 1; K sociálním úkolům ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 73, s. 2; První přehlídka, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 15, s. 1; Prázdninová a léčebná činnost ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 21, s. 1

²⁶² Z činnosti Sociálního ústavu legionářského, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 28, s. 1.

²⁶³ Z činnosti Sociálního ústavu legionářského, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 101, s. 1.

²⁶⁴ Legionářská sociální péče, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 15, s. 1; Nová ozdravovna pro legionářskou mládež, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 8, s. 1.

²⁶⁵ Podpůrný fond legionářský při M. N. O. v Praze, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 105, s. 2.

²⁶⁶ Legionářská sociální péče, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 15, č. 1.

pro sociální účely a dle jejich většinového názoru se měly takto využít i v období míru. Nashromážděné jmění ale odmítli dát do správy státní Kanceláře československých legií, neboť se jednalo o soukromé finance a rovněž tak ani Podpůrný fond Ministerstva národní obrany se nejevil vhodným pro své úzkoprofilové zaměření na dětskou péči. Z tohoto důvodu se legionářské organizace v čele s Československou obcí legionářskou rozhodly pro vznik samostatného sociálního ústavu, řízeného především vlastními zástupci, a to v počtu dle poměru ruských legionářů, organizovaných v jednotlivých legionářských spolcích. Ačkoliv základní kapitál pocházel od ruských legionářů, mohli služeb ústavu využít i jejich „bratří“ z italských a francouzských bojišť.²⁶⁷ Samotný Sociální ústav legionářský byl oficiálně ustaven 17. prosince 1927.²⁶⁸ V jeho náplni lze najít široké spektrum sociální pomoci, které uskutečňovaly jednotlivé komise. Pro nezaměstnané sloužila komise výpomocná, nemocnými a invalidními legionáři se zabírala komise zdravotní, pro ty legionáře, kteří již byli v pokročilém věku, pracovala komise důchodová, letní pobyty legionářského potomstva zajišťovala komise pro péči o mládež a poslední komise, studijní, vydávala zvláštní stipendia na podporu vzdělávání legionářů a jejich dětí.²⁶⁹

Právě tento ústav nesl v období hospodářské krize ve třicátých letech největší finanční zatížení, když se staral o zhruba 3 500 nezaměstnaných legionářů a dalších několik tisíc těch, jejichž příjmy nebyly dostatečné.²⁷⁰ I sama Obce legionářská podporovala své legionáře bez práce, na což vydávala nemalé částky uvedené v tabulce č. 2.²⁷¹

²⁶⁷ Potřeba organizace sociální práce, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 45, s. 1; Sociální ústav legionářský, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 102, s. 1.

²⁶⁸ Sociální ústav legionářský, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 99, s. 2.

²⁶⁹ Valná hromada Sociálního ústavu legionářského, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 85, s. 1.

²⁷⁰ Jak pracuje Sociální ústav legionářský, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 61, s. 1; O činnosti Sociálního ústavu legionářského, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 43, s. 2; Sociální ústav legionářský, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 4, s. 1; Zpráva organizační za rok 1935, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 84, s. 1.

²⁷¹ Ze sociální činnosti ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 7, s. 1; O sociální činnosti Obce legionářské, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 36, s. 1.

ROK POSKYTNUTÍ PODPORY	ČÁSTKA
1930	138 685 Kč
1931	179 597 Kč
1932	241 930 Kč
1933	179 992 Kč
1934	112 563 Kč
1935	115 763 Kč

(Tabulka č. 2)

Aby mohly být takto vysoké podpory zajištěny, vyzvalo ústředí organizace v roce 1931 veškeré jednoty k příspěvní do sbírky na Fond pro nezaměstnané, která vynesla 96 303 Kč. O rok později tuto akci vedení zopakovalo, avšak vyčerpané jednoty dodaly téměř o polovinu méně, respektive 50 375 Kč.²⁷² V následujících letech se proto ústředí upnulo k jiným možnostem, jak získat tolik potřebné finanční prostředky a podvkrát úspěšně zažádalo o možnost uspořádat věcnou loterii. Její první ročník, konaný v roce 1934, vynesl pro nezaměstnané členy kolem 170 000 Kč, druhý ročník z roku 1936 pak znamenal zisk necelých 140 000 Kč.²⁷³ V mezidobí těchto dvou loterií byly legionářské fondy při Československé obci legionářské výrazně saturovány částkou 144 285 Kč, kterou se podařilo vybrat při III. manifestačním sjezdu v Praze.²⁷⁴ V nadcházejících letech se rozpočet na pomoc nezaměstnaným postupně umenšoval tak, jak se snižoval i počet legionářů bez práce. Nejednalo se ovšem o výrazné krácení celkových sociálních výdajů Obce, neboť peníze byly čím dál tím více potřebné pro přestárlé a nemocné.²⁷⁵ Na jejich podporu vytvořil spolek po úmrtí prezidenta Masaryka v roce 1937 speciální fond nesoucí jeho jméno. Fond obdržel základní kapitál 500 000 Kč, z něhož měl každý rok přispět 150 legionářům starším šedesáti let. Za jediný rok, kdy tento fond umožňoval získat finanční

²⁷² Ze sociální činnosti ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 7, s. 1.

²⁷³ Věcná loterie, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 65, s. 2; Naše II. loterie, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 55, s. 1; Dobré výsledky hospodaření ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1937, č. 84, s. 1.

²⁷⁴ O sociální činnosti Obce legionářské, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 36, s. 1.

²⁷⁵ Legionářské sociální problémy v budoucnosti, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 92, s. 1.

příspěvek, se o pomoc přihlásilo na 271 žadatelů, z nichž 172 bylo úspěšných a obdrželo po 250 Kč.²⁷⁶

Veškerá tato sociální opatření umožňovala Československé obci legionářské ve spolupráci s dalšími institucemi státními i soukromými být dostatečnou oporou svým členům v případech nahodilé nouze a pomoci jim překlenout nejtěžší období. Dlouhodobě nezaměstnaným legionářům, zvláště v období hospodářské krize, pak dovolovala alespoň zmírnit jejich těžkou situaci. Ve svých aktivitách Obec legionářská nezapomínala ani na zdravotní prevenci a léčbu, do níž zahrnula taktéž manželky legionářů a jejich potomstvo. To bylo různými způsoby podporováno až do nástupu do prvního zaměstnání.

3. 2 Sociální činnost jednot Liberec a Český Dub

Sociálnímu zabezpečení členstva se legionáři naplno věnovali i v samotných jednotách, jejichž sociálně-humanitní referenti často vykonávali rovněž funkci tajemníka. Ačkoliv se nejednalo o placenou pozici, museli legionářským záležitostem věnovat značnou část svého volného času, obzvláště v dobách hospodářské stagnace či recese. Jelikož práce referentů de facto kopírovala celostátní vývoj v Obci legionářské, můžeme na příkladu liberecké jednoty nalézt na počátku dvacátých let informace o jejich aktivitách ve prospěch sbírky na hladovějící Rusko, kdy bylo zásluhou libereckých legionářů vybráno 10 677,60 Kč, nebo na výstavbu školy ve Vouziers, pro niž získali 1 157 Kč.²⁷⁷ Poté, co byla většina legionářů umístěna a dokázala své rodiny finančně zajistit, mohli se členové jednoty zaměřit i na své potomstvo, kterému u příležitosti prvního kulatého výročí vzniku Československa nadělili dvanáct vkladních knížek s vkladem 100 Kč a pravidelně ho obdarovávali v rámci vánočních nadílek.²⁷⁸ Vyjma finanční podpory umožňovali

²⁷⁶ Pro veliký počet žadatelů byl maximální počet dotací navýšen. Účtujeme s rokem 1937, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 1, s. 2; První stipendia z Masarykova fondu ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 18, s. 1.

²⁷⁷ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 25–26; Pro hladovějící v Rusku, in: *Ještědský obzor*, roč. 13, 1922, č. 10, s. 3; Legionářská sbírka pro hladovějící Rusko, in: *Ještědský obzor*, roč. 13, 1922, č. 26, s. 4; Z Liberce, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1923, č. 12, s. 8.

²⁷⁸ SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Korespondence rok 1936; *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 32. Obdarovávání vkladními knížkami pokračovalo u novorozenců i po roce 1928. Z humánní a podpůrné činnosti Jednoty ČOL. v Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 31, s. 3.

legionáři svým dětem také pobyt v prázdninových osadách v Čechách a na Moravě.²⁷⁹ Podporovány byly ovšem i jiné bratrské jednoty nebo menšinové spolky a instituce z Liberce a jeho nejbližšího okolí. Kupříkladu v roce 1936 jednota podpořila Místní školní výbor v Růžodole, Ruský spolek válečných invalidů v Československu, Rodičovský výbor při státní měšťanské škole ve Vesci u Liberce, Místní péči o mládež Ruprechtice nebo Národní jednotu severočeskou ve Stráži nad Nisou.²⁸⁰ Výjimečným případem bylo vyhoření domova ruského legionáře a vrátného v železničních dílnách Františka Kolomazníka v roce 1929, na něhož jednota vyhlásila sbírku.²⁸¹ Tato tragédie libereckého legionáře jako by předznamenala blížící se těžké období, když několik týdnů poté, co František Kolomazník přišel o domov, došlo v dalekém New Yorku k prudkému pádu cen akcií, čímž odstartovala celosvětová hospodářská krize. Její dopady se nevyhnuly ani libereckým legionářům, kteří v následujících letech museli zvýšit své příspěvky na sociální pomoc v rámci jednoty, ale také celé Obce legionářské, což dosavadní jmění Libereckých značně umenšilo.²⁸² Jedny z posledních finančních prostředků pak v roce 1933 padly na Půjčku práce, pro kterou jednota a její zájmové skupiny daly k dispozici 7 600 Kč, přičemž za celou Obec legionářskou bylo vybráno 721 800 Kč.²⁸³ O částkách, vydaných na sociální činnost, zahrnující podporu nezaměstnaným, dětem legionářů a jiným spolkům v první polovině třicátých let nás informuje tabulka č. 3.²⁸⁴

²⁷⁹ SOKA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 145.; SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Korespondence 1936; SOKA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská Nové Benátky, Prázdninové osady 1924.

²⁸⁰ SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Korespondence rok 1936; Kvitování. Jednota v Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1923, č. 32, s. 10; Z humánní a podpůrné činnosti Jednoty ČOL. v Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 31, s. 3.

²⁸¹ Prosba, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 73, s. 2.

²⁸² Jednota Čs. O. L. vyzývá, in: *Naše hory*, roč. 13, 1931, č. 47, s. 3.

²⁸³ Zdejší jednota ČOL a Půjčka práce, in: *Naše hory*, roč. 15, 1933, č. 14; Legionáři upsali milion na Půjčku práce, in: *Naše hory*, roč. 15, 1933, č. 22.

²⁸⁴ Nejtěžším rokem pro liberecké legionáře se stal rok 1932, stejně tak jako pro celou Československou obec legionářskou. Obdobně se výdaje na sociální činnost vyvíjely i v dalších letech. *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 39; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 5, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 15, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 16, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 21, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 16, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 22, s. 3.

ROK POSKYTNUTÍ PODPORY	ČÁSTKA
1930	2 588 Kč
1931	2 854 Kč
1932	3 980 Kč
1933	3 398 Kč
1934	2 582 Kč
1935	2 142 Kč

(Tabulka č. 3)

Liberecká jednota ve svém sociálním zabezpečení myslela i na odchod svých členů z tohoto světa, a proto již v roce 1924 vznikl úmrtní fond, v němž mohly být členy i manželky legionářů.²⁸⁵

O úmrtním fondu uvažovali i českodubští legionáři, u nichž však není známo, že by nakonec takovýto prostředek finanční pomoci zřídili.²⁸⁶ Stejně tak vzhledem k nedostatečně dochovaným výkazům sociální činnosti z každoročních valných hromad i defraudační aféře jejich sociálně-humanitního referenta a jednatele Františka Hájka nelze přesněji rekonstruovat postup jednoty pro období hospodářské krize. Víme pouze, že jednota často úspěšně intervenovala ve prospěch svých členů a legionářských vdov o mimořádné příspěvky u Obce, či Sociálního ústavu legionářského a že úspěch Českodubští zaznamenávali i při umístování dlouhodobě nezaměstnaných.²⁸⁷ Výrazných částek poskytnutých přímo z pokladny jednoty se nezaměstnaným nejspíše nedostávalo, neboť za období 1933–1934 obdrželi pouhých 350 Kč.²⁸⁸ Jednota se jim proto snažila pomoci jinak, a to prostřednictvím zapojení se do věcných loterií Československé obce

²⁸⁵ Jednota pro Liberec a okolí, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 14, s. 9.

²⁸⁶ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Úmrtní fond 1929.

²⁸⁷ Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 67, s. 2; Českodubsko, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 23, s. 4; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 40, s. 2; Valná hromada J. Č. O. L. pro Č. Dub a okolí v Českém Dubě, in: *Naše hory*, roč. 12, 1930, č. 10, s. 7.

²⁸⁸ Mnohem vyššího příspěvku se nezaměstnaným legionářům z Českodubska dostalo v této době od Státního ústavu legionářského, a to 1 200 Kč, což i tak jistě nebylo dostatečné. PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Dotazníky o činnosti 1933–1934.

legionářské.²⁸⁹ Pomocí sbírek mezi legionářskými jednotami se pokoušeli pomoci taktéž svým dvěma členům, kteří ve třicátých letech vyhořeli.²⁹⁰

Nižší počet členů, pracujících na chudém Československu, limitoval sociální činnost jednoty už od jejího vzniku, a to bez ohledu na pozdější neblahý vliv Hájkův. Pouze na počátku dvacátých let se místní legionáři zapojili do sbírek pro Rusko a Japonsko.²⁹¹ Do jiných výrazných aktivit na sociálním poli se ale v dalším období nepouštěli, což korespondovalo i s jejich již zmíněnou laxností vůči jakékoli práci v jednotě v první polovině třicátých let. Pokud legionáři z Českého Dubu a jeho okolí trpěli nezaměstnaností, byli dlouho nemocní, anebo je zasáhla jakákoli tragická událost, museli se spolehnout na pomoc z vyšších míst a především sami na sebe. Jejich sousedé zpoza Ještědského hřebenu byli na tom o poznání lépe. Početná členská základna, stálá práce ve veřejných službách i dobře vnitřně fungující jednota jim umožnily lépe nakládat s jejich finančními prostředky a účelněji podporovat potřebné.²⁹²

²⁸⁹ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Věcné loterie 1934–1936.

²⁹⁰ Jednalo se o francouzského legionáře Josefa Houšku a italského legionáře Václava Bobka. Vyškov, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1930, č. 4, s. 1; Albrechtice, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 53, s. 2; Pro pohořelého, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 134, s. 4.

²⁹¹ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Sbírký pro Rusko a Japonsko.

²⁹² V roce 1924 měla liberecká jednota ze 179 členů pouze 19 legionářů, kteří nepracovali ve veřejné sféře. Českoslovenští naopak organizovali 45 legionářů, z nichž na 35 pracovalo mimo veřejnou službu. SOkA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská Nové Benátky, Výroční zpráva župy Mladá Boleslav 1924. Přesné počty se v následujících letech pochopitelně měnily, avšak zřetelný rozdíl mezi druhy zaměstnání u těchto dvou jednot zůstal zachován. Téma povolání legionářů bude podrobněji probráno v dalších kapitolách.

4. Československá obec legionářská – osvětová činnost

4.1 Osvětové aktivity jednot Liberec a Český Dub

Druhou nejdůležitější činností Československé obce legionářské, která oproti sociálním aktivitám mířila do řad široké veřejnosti, se stala osvěta, uskutečňovaná především skrze jednoty. Poválečný vývoj se nesl v duchu budování nové státnosti, již bylo zapotřebí dodat nových oslav, které by ji stvrzovaly a posilovaly. Ty každoroční proto v řadě případů převzaly formu dřívějších rakousko-uherských, zaměřených na velebení císaře a celého habsburského domu, katolické církve a jejích světců či řady dalších, pro podunajskou monarchii významných událostí, jako bývala kupříkladu slavná vítězství císařských zbraní. Osobu panovníka tak nahradil prezident republiky, katolického světce Jana Nepomuckého Mistr Jan Hus a slavné bitvy „*první vystoupení českého vojska od bělohorské tragédie*“ Zborov.²⁹³ Novým svátkem, a zároveň tím nejdůležitějším, se stal 28. říjen, připomínající vznik Československa. Na všech těchto festivitech participovaly i obě námi sledované jednoty.

Liberecká legionářská jednota byla zmíněným oslavám vždy přítomna v hojném počtu a v uniformách, čímž jim dodávala jistého lesku. Nebyla to ovšem pouze ona, kdo by organizoval tyto pravidelné slavnosti, nýbrž celá řada předních českých spolků, od roku 1920 sdružovaných v Českém okresním osvětovém sboru v Liberci.²⁹⁴ Právě ten byl

²⁹³ Blíže k analogiím mezi oslavami a svátky rakousko-uherské monarchie a československého státu: RAK, Jiří: Staříčský mocnář a tatíček Masaryk, in: *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, Praha, Nakladatelství Historický ústav 2008, s. 267–273. Původu a způsobu oslav narozenin prvorepublikových hlav států se blíže věnovali: HÁJKOVÁ, Dagmar: „Dokud člověk jí klobásky, tak neumře“. Oslavy narozenin T. G. Masaryka, in: *Historik nad šachovnicí dějin: k pětasedmdesátinám Jana Galandauera*, Praha, Masarykův ústav Akademie věd České republiky 2011, s. 218–235; HÁJKOVÁ, Dagmar – HORÁK, Pavel: Oslavy narozenin prezidentů v meziválečném Československu, in: *Střed*, roč. 7, 2015, č. 2, s. 32–58.

²⁹⁴ Členem osvětového sboru se stala liberecká jednota v roce 1928. *Prvních deset let okresního osvětového sboru v Liberci: 1920–1930*, Turnov, Okresní osvětový sbor 1930, s. 24. Jejím jediným zástupcem až do roku 1938 byl ruský legionář Josef Bubák, který se narodil 9. ledna 1889 v Rovensku pod Troskami. Již během prvního roku války se ocitl v řadách libereckého 94. pěšího pluku na východní frontě, kde ho carští vojáci v říjnu stejného roku zajali. Do řad československých legií se mu podařilo dostat teprve o čtyři roky později, kdy získal zařazení u 1. sborné roty. V průběhu roku 1920 se navrátil do vlasti, v níž v listopadu téhož roku demobilizoval. V následném civilním životě působil jako učitel. Databáze VHA: Josef Bubák.

koordinačním centrem veškerých těchto událostí, přičemž míra zapojení jednotlivých spolků se lišila na základě rozdílného charakteru každého svátku. Pro legionáře byl v tomto ohledu ústřední červencový Zborov, při kterém hráli hlavní roli a přebírali největší část organizační zátěže, a to zvláště při půlkulatých a kulatých výročích.²⁹⁵ Svě zástupce nicméně pravidelně nasazovali i při jiných akcích, zvláště jako slavnostní řečníky.²⁹⁶ Nejčastější účast na oslavách brali společně s tělovýchovnými spolky Sokol a DTJ a také organizacemi sdružujícími válečné vysloužilce a bojovníky za Československo, jako byly například Československá obec dobrovolcká 1918–1919, Italská domobrana nebo Šamánkovci.²⁹⁷ V některých letech kromě účasti na menšinou uspořádané slavnosti zorganizovali legionáři i vlastní, zpravidla komorní podnik.²⁹⁸ K výčtu občasných kulturních akcí, které členové jednoty pořádali, je potřeba připojit „Dětský den“ a taktéž oblíbený „Legionářský ples“, od roku 1930 nazývaný „Legionářský věneček“, který byl nejprve pořádán na liberecké Střelnici, než se natrvalo přesunul do Národního domu.²⁹⁹

Další akce organizované či spoluorganizované libereckou jednotou lze z hlediska pravidelnosti kategorizovat již jako mimořádné. K těm méně rozsáhlým patřily přednáškové cykly, vždy zaměřené na konkrétní téma. Dále filmové projekce, besedy

Vojenský ústřední archiv [online]. [vid. 2. 5. 2018]. Dostupné z: [²⁹⁵ O jejich organizaci, průběhu, významu a především proměnách bude blíže pojednávat následující kapitola.](http://vuapraha.cz/soldier/13799918; Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1924, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1923, s. 215.</p></div><div data-bbox=)

²⁹⁶ Jednalo se především o Husovy slavnosti a 28. říjen. SOKA Liberec, f. Masarykova státní měšťanská škola Liberec, Školní kronika, s. 36; Liberec – oslava 28. října, in: *Legionářský směr*, roč. 2, 1921, č. 18, s. 6; V Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 40, s. 3; V Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 69, s. 2; Velké oslavy 28. října v Liberci, in: *Naše hory*, roč. 18, 1937, č. 42.

²⁹⁷ Menšinovými slavnostmi v prvorepublikovém Liberci se podrobněji zabýval: BRUNCLÍK, Zdeněk: Česká menšina v Liberci 1918–1938. Pohled na národnostní, jazykové a politické poměry, in: *Pax bello potior. Sborník věnovaný doc. PhDr. Rudolfu Andělovi, CSc.*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2004, s. 268–275.

²⁹⁸ SOKA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 97, 101, 160; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 26, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 24, s. 4; Slavnostní schůze na počest narozenin presidenta republiky dr. Ed. Beneše, in: *Naše hory*, roč. 18, 1936, č. 21.

²⁹⁹ Dětský den, in: *Naše hory*, roč. 6, 1924, č. 28, s. 5; Dětský den, in: *Naše hory*, roč. 13, 1931, č. 27, s. 6; Oblíbený legionářský ples v Liberci, in: *Naše hory*, roč. 12, 1930, č. 6, s. 5; Legionářský ples, in: *Naše hory*, roč. 15, 1933, č. 10; Oblíbený legionářský ples, in: *Naše hory*, roč. 17, 1935, č. 10. Blíže k meziválečnému využití Národního domu i ve spojitosti s legionáři: CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana: *Česká beseda*, s. 52–53.

a také divadelní představení.³⁰⁰ O poznání významnější, organizačně rozsáhlejší a v neposlední řadě mnohem více navštívené legionářské podniky započaly rokem 1923, ve kterém Liberečtí připravili jakýsi první neoficiální župní sjezd, nazvaný „Dny legií“, někdy také označovaný jako „Všeobecný sjezd legionářů župy mladoboleslavské“, při němž oslavili šesté výročí zborovské bitvy a souběžně k tomu odhalili pomník zastřelenému ruskému legionáři a národněsocialistickému poslanci Josefu Pšeničkovi. Ten sice nebyl členem jednoty, avšak udržoval s libereckými legionáři čilý styk, což bylo dáno především jeho vřelým vztahem k rodnému Liberci. O to více místní legionáře v červenci 1922 zasáhla zpráva, že byl v Praze ve věku nedožitých třiceti tří let zavražděn. Nestal se ale obětí politicky motivované vraždy, jak by se mohlo na první pohled zdát. Důvod jeho zabití byl mnohem prozaičtější, neboť jeho vrah Josef Doležal, s nímž do té doby udržoval přátelský vztah, již nedokázal nadále trpět manželčinu nevěru, a proto se rozhodl svého soka v lásce sprovodit ze světa.³⁰¹ Na počest zavražděného legionáře rozhodl výkonný výbor Obce legionářské o vybudování libereckého pomníku, na který přidal částku 5 000 Kč. Pomník byl umístěn u hornorůžodolského kolumbária, v němž se nacházela urna s popelem Josefa Pšeničky i jeho bratra Roberta, jenž zemřel čtyři měsíce po svém milovaném sourozenci. O návrh kamenné části pomníku se postaral ruský legionář, architekt Jaroslav Rössler a o podobu bronzového reliéfu další ruský legionář, akademický sochař Rudolf Březa.³⁰² K slavnostnímu odhalení pomníku došlo v průběhu druhého

³⁰⁰ SOKA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 95–96; SOKA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská – jednoty Dobrovice, Přehled činnosti jednot mladoboleslavské župy 1936; *Prvních deset let okresního osvětového sboru v Liberci*, s. 29–31; *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 24–31. Přednáškové cykly byly pořádány na základě instrukcí pražského ústředí, které navrhovalo jejich tématické zaměření, dle potřeby dlouhodobé i momentální. V rámci dlouhodobých se jednalo například o cyklus „Československá revoluce“, představující především zahraniční odboj, nebo „O demokracii“, vedoucí k výchově nového občana, republikána. Za cyklus, reagující na momentální situaci, lze naopak považovat „O náboženství“, uspořádaný v první polovině dvacátých let, při střetech Obce legionářské s klerikály a tažení pokrokových politických stran a spolků proti katolické církvi. Ve třicátých letech se přednášky zaměřily pro změnu na brannost národa. Velká veřejná schůze, in: *Ještědský obzor*, roč. 25, 1934, č. 15; Do nové práce, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 2, s. 1; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 16, s. 4.

³⁰¹ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 21; Vrah posl. Pšeničky, in: *Ještědský obzor*, roč. 13, 1922, č. 41, s. 6.

³⁰² Na uvedeném reliéfu byla znázorněna postava legionáře, osvobozujícího svoji vlast, přičemž do levého rohu desky pak Rudolf Březa přidal znak národněsocialistické strany. PMAK Český Dub, f. Československá

sjezdového dne za přítomnosti Pšeničkových rodičů a jeho sestry. Hlavní projev pronesl národněsocialistický legionář a významný menšinový pracovník Joža Řepka, jenž ve své řeči mimo jiné vzpomněl na společné prožitky a nejdůležitější události v Pšeničkově životě.

„Zde v Liberci poznal jsi smysl a účel života člověka a jeho povinnost, jako dělníka i jako Čecha. (...) Poznal jsem Tě v Sokole, v matiční škole, seznámil jsem se s Tebou v klubu Vlastimil a poznal Tvé zlaté srdce. Jako omladinář, socialista a antimilitarista, organizátor národní mládeže socialistické, připravil jsi pro velkou revoluci národní sta a tisíce nadšených a odhodlaných synů porobené vlasti v boji za práva národní a sociální. Jako dobrovolce ruské zahraniční armády, ve své funkci emisara vykonal jsi apoštolské poslání po zajateckých táborech, pracovních skupinách za podmínek víc než nepřijemných. (...) Tisíce děkují Tobě za to, že jsi je přivedl do naší armády. Když bylo potřeba odhodlaného člověka, který by vykonal poselství z dálného východu přes frontu do vlasti, byl jsi pohotov. Stal jsi se poslem profesora Masaryka, dnešního presidenta státu. Znal jsi nebezpečí, věděl jsi, že smrt Tě očekává, budeš-li poznán. Pohrdl jsi životem a šel jsi. Vyřídil jsi vzkazy politickým vůdcům, nezůstal jsi doma, vrátil jsi se k nám cestou, plnou dobrodružství a nebezpečí. Jak jsme Tě přivítali, co tu bylo otázek, co odpovědí. A sotva že si v knížku mohl sepsat své poznatky z vlasti, šel jsi znovu, znovu Ruskem, frontou k Liberci a Praze. Neměl jsi štěstí, snad den Tvého arestování v Moskvě byl počátkem prvním dne neštěstí a celé té strašné tragédie, utracení Tvého nadějného mladého života.“³⁰³

Den předtím, v neděli 20. května, zažil Liberec velkolepou slavnost, která se stala nejrozsáhlejší od doby sokolského sletu v roce 1921. Do největšího sídla regionu se sjelo na několik set legionářů a sokolů. Velikou účastí překvapili také zástupci řeznického řemesla a přítomni byli rovněž i mnozí představitelé českých spolků a občanstva z Českodubská, Jablonecka nebo Turnovska. K hlavním bodům svátečního dne patřil tábor lidu na Staroměstském náměstí, na kterém řečnil legionářský poslanec Jožka David, a také mohutný průvod městem, v němž nechyběla ani živá hudba a čtyři alegorické vozy. První z nich, vedený kyrysníky, představoval Žižkovy vojáky, druhý připomínal osobnost Jana

obec legionářská Český Dub, Oznámení Výkonného výboru 1922; *Pamětní list v upomínku na oslavu zborovského vítězství v Liberci*, Horní Růžodol, Osvětový odbor Čsl. obce legionářské v Liberci 1923, s. 8.

³⁰³ U pomníku bratra poslance Pšeničky, in: *Naše hory*, roč. 5, 1923, č. 21, s. 2.

Amose Komenského, další Karla Havlíčka Borovského v doprovodu rakouské patroly a poslední pak osvobozenou Čechii, držící bustu Tomáše Garrigua Masaryka.³⁰⁴

Do dalšího podniku nadregionálního významu se liberecká jednota pustila až o pět let později, když ve spolupráci s chrastavskou Dělnickou tělovýchovnou jednotou uctila památku popraveného legionáře Františka Turpiše, příslušníka 33. střeleckého pluku československých legií v Itálii. Stalo se tak 5. srpna 1928, kdy byla na budově české menšinové školy v Chrastavě odhalena bronzová deska kombinovaná s mramorem a textem připomínajícím Františka Turpiše i jeho popravu 19. června 1918. O ztvárnění desky se zasloužil akademický malíř, profesor Josef Durych z Turnova.³⁰⁵ Při této příležitosti nechalo vedení školy vybudovat naproti desce ještě ozdobně vyvedenou schránku, do které legionáři umístili broušený pohár ze železnobrodské sklářské školy, v němž se nacházela prst' z italského bojiště Doss Alta. Zhruba pět tisíc účastníků navštívené slavnosti byl přítomen i otec popraveného Karel Turpiš s dalšími svými dětmi.³⁰⁶ Kromě samotného slavnostního odhalení desky a umístění prsti se ještě ten den konal slavnostní průvod městem, po kterém bylo pokračováno koncertem a lidovou veselí.³⁰⁷ O dva roky později na tuto spolupráci hlavní organizátoři navázali a liberecká

³⁰⁴ Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1923, č. 19, s. 9; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1923, č. 22, s. 14; Po našich slavnostních dnech, in: *Naše hory*, roč. 5, 1923, č. 21, s. 1.

³⁰⁵ Deska zůstala na budově menšinové školy umístěna do podzimních měsíců roku 1938, než došlo k jejímu sejmutí. Slavného návratu se dočkala v roce 1946, kdy byla u příležitosti 28. října znovu odhalena. Chrastavští vzpomínají Fr. Turpiše, in: *Stráž severu*, roč. 3, 1947, č. 73, s. 3.

³⁰⁶ Jeho rodině posílali liberečtí legionáři každý rok menší finanční částku jako dar k Vánocům. SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Korespondence rok 1936.

³⁰⁷ Vzhledem k finanční náročnosti celé akce vytvořili legionáři společně s DTJ a dalšími spolky širší organizační výbor, aby mohli celou tuto akci finančně zajistit. Díky vysoké návštěvě a následnému prodeji ftopohlednic, při slavnosti pořizovaných, se podařilo výboru vykázat zisk 4 148,48 Kč, z nichž jednota posléze obdržela 300 Kč. Kronika české menšinové školy, *Město Chrastava* [online]. [vid 23. 5. 2018]. Dostupné z: <http://www.chrastava.com/kronika/skola/turpis.pdf>; *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 13; Odhalení pamětní desky popravenému italskému legionáři F. Turpišovi v Chrastavě u Liberce, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 58, s. 1; České pohraničí mučedníkovi národní revoluce – popravenému legionáři F. Turpišovi, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 64, s. 1–2; Odhalení pamětní desky popravenému legionáři Fr. Turpišovi v Chrastavě, in: *Národní osvobození*, roč. 5, 1928, č. 217, s. 3; Slavnost odhalení pamětní desky, in: *Naše hory*, roč. 10, 1928, č. 28, s. 3; Ke slavnosti odhalení pamětní desky, in: *Naše hory*, roč. 10, 1928, č. 29, s. 5; Slavnost odhalení desky leg F. Turpišovi, in: *Naše hory*, roč. 10, 1928, č. 32, s. 5.

jednota darovala na prapor zdejší DTJ pamětní stuhu s heslem: „*Hrdinství Tvoje tu posiluj!*“.³⁰⁸

O tři léta později se stali sami legionáři těmi, kteří byli oslavováni, neboť si připomínali deset let od vzniku místní jednoty Československé obce legionářské. Jak si sami uvědomovali, v následujících desetiletích jich bude méně a méně a nebude toliko důvodů k oslavám jejich práce. I proto se rozhodli první kulaté výročí náležitě oslavit tak, aby si sami pro sebe uspořádali vhodnou slavnost a zároveň se v tom nejlepším možném světle ukázali před českou menšinou, čemuž měl obzvláště dopomoci jejich sborník, obsáhle rekapitulující činnost jednoty v posledních deseti letech.³⁰⁹ Samotné oslavy probíhaly 7. až 8. listopadu 1931, kdy byla nejprve připravena slavnostní akademie v Národním domě, při níž kromě místních hudebníků vystoupil i známý hobojista Adolf Kubát. Kromě hudební vložky obsahoval program také recitaci Medkovy básně „Návrat“ a scénické zobrazení boje za svobodu. O den později legionáři v dopoledních hodinách navštívili hornorůžodolský hřbitov, na němž položili kytice u pomníku Josefa Pšeničky, a poté se odebrali do Národního domu, ve kterém probíhala slavnostní legionářská schůze, na níž byl mimo jiné přítomen i sám předseda Obce legionářské dr. Josef Patejdl, jenž přednesl hlavní projev. Ve své řeči vyzdvihl především práci jednoty v sociální oblasti, poděkoval jí za naplňování ducha Washingtonské deklarace a popřál mnoho dalších úspěchů. Závěrečná část oslavy jubilea se uskutečnila v Lidovém domě, ve kterém legionáři uspořádali „Legionářský věneček“ s vojenskou hudbou.³¹⁰

³⁰⁸ Prapor byl vyšit manželkou legionáře Františka Plecháčka, který veškeré události kolem Františka Turpiše inicioval. Na jedné straně spolkové vlajky byly v kruhu znázorněny lipové větévky a uvnitř legionářská přílba, protknutá vavřínovou snítkou a dále nápis „*Památce mučedníka za svobodu národa, soudr. F. Turpiše, ital. legionáře*“. Na druhé straně tkvěl spolkový odznak. Za návrhem praporu stál opětovně profesor Josef Durych, který dlouhodobě spolupracoval nejenom s DTJ, ale i s legionáři či Sokolem při tvorbě jejich praporů nebo sjezdových odznaků. SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Památník k zborovským oslavám v Liberci 1937; *Padesát let Sokola v Liberci: 1886–1936*, s. 43, 99; Pocta br. Turpišovi, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 46, s. 1;

³⁰⁹ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 24–31.

³¹⁰ Jednota pro Liberec a okolí, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 89, s. 4; Deset let činnosti liberecké jednoty, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 92, s. 1; Deset let Jednoty Čs. O. L. pro Liberec a okolí, in: *Naše hory*, roč. 13, 1931, č. 43, s. 3–4; Jednota Čs. Obce legionářské pro Liberec a okolí, in: *Naše hory*, roč. 13, 1931, č. 44, s. 3; Ada Kubát, virtuos na hoboj z Prahy, in: *Naše hory*, roč. 13, 1931, č. 44, s. 4; Jubileum 10leté činnosti jednoty ČOL, in: *Naše hory*, roč. 13, 1931, č. 45, s. 3.

Tím se liberečtí legionáři dostali do nové dekády, která jim však mnoho radosti nepřinesla. Blížící se tragické události ovšem ještě v roce 1931 nemohli ani předpokládat, a proto si nyní můžeme představit další tři významné události, kterým byli legionáři přítomni a jež se staly významnými i mimo liberecký region. Nejprve se jednalo o vybudování nové budovy českých menšinových škol v Liberci, o kterou zdejší menšina bojovala dlouho řadu let, a teprve v roce 1934 zaznamenala úspěch, když 3. června došlo k slavnostnímu poklepání základního kamene školy, která měla být vystavěna v blízkosti libereckého zámku. Jednalo se o událost postihující většinu českých spolků, respektive české menšiny, čemuž odpovídala i vysoká návštěvnost a honosnost této slávy. Základní kámen, dodaný z hořické kamenické školy, byl umístěn ve výši jednoho metru v levé stěně u vchodu do části pro chlapeckou měšťanskou školu. Ve svém nitru zároveň chránil vloženou měděnou kazetu, s uloženými upomínkovými předměty.³¹¹ Celé události bylo přítomno množství uniformovaných legionářů, z nichž v tento den se stali nejdůležitějšími dva, a to ředitelé českých měšťanských škol Vít Frič a Vladislav Fridrich.³¹² Právě oni byli

³¹¹ SOkA Liberec, f. Masarykova státní měšťanská škola Liberec, Školní kronika, s. 93. Konkrétně se jednalo o pamětní list, podepsaný prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem, předsedou vlády Janem Malypetrem, ministrem školství Janem Krčmářem, ministrem veřejných prací Ludwigem Czechem a ministrem financí Karlem Traplem, k němuž byly přidány jubilejní výtisky sborníků českých spolků – České besedy, Sokola, Československé obce legionářské, Českého okresního osvětového sboru, Řemeslnického spolku nebo Státního reálného gymnázia a dále fotografie z prováděné stavby, někdejší platné poštovní známky, mince, místní tisk a několik drobných předmětů. Tamtéž.

³¹² Vladislav Fridrich se narodil 4. ledna 1877 v Přepěřích u Turnova. V mládí vystudoval učitelský ústav v Jičíně a posléze vyučoval ve Světlé pod Ještědem, Smržově, Vlčetíně a Malém Dubu. Na počátku dvacátého století vykonal odbornou zkoušku pro učitelství na školách měšťanských a působil v Turnově a Rovensku pod Troskami. Právě zde ho zastihlo povolání do rakousko-uherské armády k 10. zeměbraneckému pěšímu pluku z Mladé Boleslavi. V jeho řadách bojoval na východní frontě, než byl v roce 1915 zajat po pádu pevnosti Přemyšl. O tři roky později se stal československým legionářem se zařazením v 1. záložním praporu. Po svém návratu do vlasti se opětovně věnoval učitelské kariéře nejprve na Turnovsku, a poté, od září 1920, na Liberecku, kde působil jako ředitel české státní měšťanské školy. O rozvoj českého školství v Liberci se však zasloužil nejenom skrze tuto pozici, ale i jako spolubudovatel hospodářské školy pokračovací a správce české kupecké školy pokračovací. Aktivně vystupoval i na spolkovém poli, zvláště v Obci legionářské a libereckém Sokolu, kde od roku 1921 vykonával funkci starosty. V Českém okresním osvětovém sboru zase působil jako místopředseda. Do výslužby odešel tento významný menšinový pracovník v roce 1937. Databáze VHA: Vladislav Fridrich. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 2. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/13813606>; KNÍŽEK, Stanislav: *Padesát let českého učňovského školství v Liberci*, Liberec, Školní výbor českých obvodových škol učňovských 1938,

významnými postavami i v roce následujícím, kdy u příležitosti 28. října došlo k slavnostnímu otevření nové školské budovy. Začátek celé akce se konal na Novoměstském (dnes Sokolském) náměstí, na němž se shromáždilo žactvo, krojované spolky a občanstvo, kteří posléze prošli v průvodu centrem města a zastavili se před školou v Komenského ulici. Zde proběhlo několik proslovů, z nichž za nejvýznamnější můžeme označit projev starosty Liberce, senátora Carla Kostky, snažícího se nalézt určitou střední cestu v soužití českého a německého národa v jednom státě.³¹³ Poté ale již školský inspektor Sylvestr Brynda daroval symbolický klíč od školy řediteli Vladislavu Fridrichovi, který nato pronesl děkovný projev a od předsedy liberecké legionářské jednoty Josefa Ropka převzal vzácný dar legionářů v podobě broušeného skleněného poháru s prstěmi z bojišť Doss Alta, Terronu a Zborova. Tento dar měl sloužit jako „*stále viditelný příklad – připomínka národní obětavosti vši mládeži, která školou projde*“.³¹⁴ Pohár následně uložili v tělocvičně, kde byla ve zdi zbudována prosklená schránka, obložená mramorem, na jehož horní části byl vytesán nápis „*Děti, Vaši otcové za svobodu národa umírali, Vy pro ni žijte!*“. U paty poháru ležela měděná tuba, ukrývající pamětní list, v němž potvrdil armádní inspektor armádní generál Jan Syrový a ředitel Památníku odboje brigádní generál Rudolf Medek, že vložené prsti jsou pravé.³¹⁵ Na závěr celého slavnostního aktu zahrála hudba Národní gardy státní hymnu a Vladislav Fridrich otevřel vchod do části chlapecké školy, aby si veřejnost mohla prohlédnout novou budovu i zevnitř.³¹⁶

s. 107; *Padesát let Sokola v Liberci: 1886–1936*, s. 41; Akce SNO v Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 99, s. 3; Na zasloužený odpočinek, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 79, s. 3.

³¹³ SOKA Liberec, f. Masarykova státní měšťanská škola Liberec, Školní kronika, s. 119.

³¹⁴ O návrh poháru se postaral profesor Ladislav Přenosil ze železnobrodské sklářské školy. SOKA Liberec, f. Masarykova státní měšťanská škola Liberec, Školní kronika, s. 119–121; Jednota československé obce legionářské pro Liberec a okolí, in: *Naše hory*, roč. 17, 1935, č. 43.

³¹⁵ Nejspodněji byla v poháru umístěna prst' z italského Doss Alta, kterou zakrývala vrstva zeminy z francouzských zákopů u Terronu a zcela nahoru legionáři nasypali hlínu z mohyly v Cecové a ze zborovských zákopů. Veškeré tyto prsti získali zástupci liberecké jednoty, kteří se ve dvacátých letech zúčastňovali zájezdů Obce legionářské na evropská bojiště. Cestovné bylo hrazeno z větší části ze spolkových peněz, které byly pro tento účel libereckými legionáři deponovány v tzv. Cestovním fondu. SOKA Liberec, f. Masarykova státní měšťanská škola Liberec, Školní kronika, s. 120–121; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 91, s. 2; Příklad jiným, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 68, s. 2.

³¹⁶ SOKA Liberec, f. Masarykova státní měšťanská škola Liberec, Školní kronika, s. 121.

Do této školy zavítal necelý rok poté i sám prezident Československé republiky dr. Edvard Beneš, který v srpnu 1936 absolvoval důležitou cestu po severočeských městech s hlavní zastávkou v Liberci, ve kterém v němčině pronesl zásadní projev, apelující především ke stále se více radikalizujícímu německému obyvatelstvu a striktně odmítající jakékoli vměšování do vnitřních záležitostí republiky, do kterých patří i otázka menšin.³¹⁷ Návštěva takové osobnosti, jako byl prezident republiky, znamenala pro německé a české spolky významnou událost, při níž obzvláště legionáři nemohli chybět. Právě s nimi se prezident Beneš po svém projevu pozdravil jako s prvními a přijal hlášení předsedy jednoty Josefa Ropka. O několik minut později pak v rámci přijetí zástupců spolků a dalších organizací ještě hovořil s tříčlennou delegací legionářů ve složení Miloš Prchlý, František Hrdina a Adolf Piskáček.³¹⁸ Posléze prezident navštívil Liberecké

³¹⁷ Veliký den, in: *Naše hory*, roč. 18, 1936, č. 35. Více k okolnostem, průběhu a dopadům prezidentské návštěvy v Liberci: BRUNCLÍK, Zdeněk: Česká menšina v Liberci 1918–1938, in: *Pax bello potior*, s. 255–256; KARPAŠ, Roman, et al.: *Knihy o Liberci*, s. 348; KARPAŠOVÁ, Mária: Návštěva prezidenta ČSR dr. E. Beneše v Liberci v r. 1936, in: *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století: sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka*, Praha, historický ústav 1997, s. 317–322; KVAČEK, Robert: Pozadí jedné návštěvy, in: *Osobnosti v dějinách regionu. 2. přednáškový cyklus*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2005, s. 109–119.

³¹⁸ Z návštěvy presidenta republiky dra Edv. Beneše v Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 67, s. 2. Miloš Prchlý se narodil 4. července 1897 v Čečelicích na Mělnicku. V první polovině světové války bojoval v rakousko-uherské armádě jako příslušník 2. praporu polních myslivců, než byl v srpnu 1916 zajat na italské frontě. V zajateckém táboře v Padule se o dva roky později přihlásil do tvořících se československých legií, ve kterých nakonec sloužil u 31. střeleckého pluku. Po svém návratu do vlasti a bojích o hranice nového státu demobilizoval a navrátil se do rodného kraje. Uniformu však záhy opět oblékl, nicméně u finanční strážě, u níž pracoval po celé trvání první republiky. V liberecké legionářské jednotě zastával v druhé polovině třicátých let funkci jednatele. Databáze VHA: Miloš Prchlý. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 20. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/13879010>; SOkA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Seznam členů; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 22, s. 3.

Jeden z mála místních rodáků František Hrdina se narodil 24. června 1892. V čase první světové války nejprve sloužil u libereckého 94. pěšího pluku, s nímž byl nasazen na srbskou frontu. Zde se neznámo kdy dostal do zajetí, z něhož vyšel v roce 1916 a zúčastnil se jako dobrovolník v srbské armádě bojů v Dobruži. Poté se dostal k československým legiím v Rusku a byl odeslán v jednom ze dvou transportů do Francie, ve které později bojoval v řadách 21. střeleckého praporu. Do vlasti se navrátil na přelomu roku 1919 a zúčastnil se bojů na Těšínsku. Poté demobilizoval a odešel zpět do rodného Liberce, v němž v době meziválečné pracoval jako poštovní zaměstnanec. Databáze VHA: František Hrdina. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 20. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14046989>; *Jahrbuch und*

výstavní trhy, poobědval v hotelu Zlatý lev a od něj se pěšky odebral do nové české školy, ve které si se zájmem prohlédl mimo jiné i schránku s prstěmi.³¹⁹ Nadšené dojmy z návštěvy prezidenta zůstávaly v libereckých legionářích po dlouhou dobu a ani v dalším období nezapomínali na jeho vřelý vztah k legionářstvu a pravidelně oslavovali jeho narozeniny.³²⁰

Poslední mimořádnou událostí, na které legionáři rovněž participovali, se stala smuteční tryzna za zemřelého prvního prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka. Přestože veřejnost byla seznámena s jeho, již delší dobu nedobрым, zdravotním stavem, zpráva o jeho úmrtí zasáhla celou pro-československou veřejnost. Odešel nejenom symbol, ale i sám pilíř první republiky. Legionáři nesli ztrátu svého milovaného vůdce ještě hůře, a proto nepřekvapí ani jejich vysoký počet na státním pohřbu, kdy jenom z liberecké jednoty bylo účastno na 118 členů.³²¹ Přítomni byli taktéž na liberecké tryzně a sami posléze uspořádali ve spolupráci s Osvětovým výborem v Horním Růžodole a Rochlici a Národní jednotou severočeskou v Horním Růžodole smuteční schůzi v kině Lípa.³²²

Obdobně jako jejich liberečtí „bratři“, konali a zúčastňovali se i českodubští legionáři veškerých oslav a připomínek, nesoucích pro-státní charakter. Svou účast proto

Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1931, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1930, s. 417; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1934*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1933, s. 487.

Adolf Piskáček spatřil poprvé světlo světa 25. října 1894 v Sadské v okrese Poděbrady. Během první světové války působil nejprve u mladoboleslavského 36. pěšího pluku a později čáslavského 21. pěšího pluku rakousko-uherské armády, v jehož řadách bojoval na východní frontě, a to až do svého zajetí carskými vojáky v květnu 1915. O dva roky později se přihlásil do československých legií v Rusku, v nichž sloužil se zařazením u 1. střeleckého pluku „Mistra Jana Husí“. Na počátku dvacátých let přijel se svým plukem do Československa, ve kterém demobilizoval a nakonec získal práci jako úředník u státních drah v Liberci. V liberecké jednotě působil do počátku třicátých let jako jednatel. Databáze VHA: Adolf Piskáček. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 20. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/13875298>; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1938*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1937, s. 574; *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 39.

³¹⁹ SOkA Liberec, f. Masarykova státní měšťanská škola Liberec, Školní kronika, s. 121.

³²⁰ Státní okresní archiv Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí.

Korespondence rok 1936; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 12, s. 2.

³²¹ Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 12, s. 2.

³²² KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 349; Tryzna k uctění zemřelého prezidenta Osvoboditele T. G. Masaryka, in: *Naše hory*, roč. 18, 1937, č. 37.

vykazovali na každoročních oslavách narozenin Masarykových a později Benešových, letních připomínkách Jana Husa i Zborova a v neposlední řadě při výročích 28. října, které bylo v Českém Dubu ze všech těchto festivit vždy nejmohutněji oslavováno.³²³ Tak jako na jiných místech republiky se při oslavě vzniku republiky řečnilo, konaly se koncerty a pořádaly průvody, vždy s plným nasazením českých spolků, zástupců jednotlivých úřadů i občanstva. Nelze však nezmínit, že také některé německé spolky se v průběhu doby připojily k těmto podnikům, jako například němečtí hasiči, turneři nebo zpěváci.³²⁴

V případě zborovských oslav mezi organizátory jasně dominovali přímo českodubští legionáři, a to zvláště při jubilejních výročích. Poprvé, u příležitosti pěti let od uskutečnění slavné bitvy, uspořádali členové jednoty ve spolupráci s Volným sdružením sociálnědemokratické mládeže „Večer legií“, na němž o významu československé zahraniční armády a zborovského střetu řečnil starosta Jan Mlejnek a místní legionář Petr Košek předčítal své zápisky z bojů v Rusku. Poté následovalo recitování Medkova „Zborova“ a zazněla státní hymna. Na samotný závěr slavnostního večera darovali zástupci Volného sdružení legionářům plaketu s poprsím prezidenta Masaryka.³²⁵ O pět let později, při prvním kulatém výročí bitvy, zorganizovali českodubští legionáři společně s městským vedením dokonce dvojitou oslavu, do které spojili připomínku Husovu i zborovskou. Dne 5. července 1923 byl proto v podvečerních hodinách uspořádán koncert českodubské hudby na náměstí, na nějž navázal mohutný průvod městem, který se nejprve zastavil před radnicí, kde z balkonu pronesl projev starosta Jan Mlejnek, jenž vzpomněl na padlého zborovského hrdinu a českodubského rodáka Františka Knoblocha, a po něm se slova ujal legionářský poslanec Jožka David, hovořící o vzniku legií v Rusku a významu zborovské bitvy. Nato se průvod dal opět do pohybu a odešel ulicí Karoliny Světlé k hřišti, na kterém již byla připravena hranice. Zde se připomínka legionářského vítězství v dalekém Rusku překlopila na uctění památky Mistra Jana Husa. Přítomný farář československé církve Josef Luger pronesl slavnostní projev a poté došlo k zapálení hranice.³²⁶ Ve stejném roce se

³²³ Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 25, s. 4; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 67, s. 2; Jednota Čs. Obce Leg., in: *Naše hory*, roč. 6, 1924, č. 41, s. 7; VI. výročí prohlášení českosl. samostatnosti 28. října, in: *Naše hory*, roč. 6, 1924, č. 43, s. 6.

³²⁴ SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 122, kn. 107, Kronika města 1890–1925; SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 123, kn. 108, Kronika města 1926–1935.

³²⁵ Český Dub, in: *Legionářský směr*, roč. 3, 1922, č. 30, s. 2.

³²⁶ SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 123, kn. 108, Kronika města 1926–1935; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 55, s. 2.

někteří členové místní jednoty zúčastnili také zájezdu k Tarnopolu a Zborovu, tehdy se nacházejících na území Polska.³²⁷ Obdobnou akci uspořádali legionáři i v roce 1937. Dne 1. června 1937 se nejprve Prosečská hudba jala koncertovat na náměstí, odkud poté vyšel slavnostní průvod městem, aby obkroužil jeho centrum a navrátil se k nároží radnice, kde byla umístěna pamětní deska padlým legionářům, u níž pronesl projev o Zborovu odborný učitel Stehlík.³²⁸

Ještě předtím, než se dostaneme ke kulturním událostem mimořádným, do nichž spadá i osazení zmíněné pamětní desky, je nutno vzpomenout na občasně legionářské podniky, kterými byly plesy, divadelní představení nebo koncerty. Jejich četnost a organizační zajištění opětovně závisely na momentální aktivitě legionářů uvnitř organizace.³²⁹ Dříve než však František Hájek a hospodářská krize uvrhli legionářskou jednotu do hluboké pasivity, učinili její členové ve dvacátých letech hned několik významných akcí, kterých se zúčastnilo i obyvatelstvo ze širého okolí.

K těm prvním patřilo trojí slavnostní předávání tzv. pamětních listů, vydávaných Ministerstvem národní obrany jako uznání a zároveň památka na padlé legionáře. První z těchto listů byl předán u příležitosti 28. října 1923 Františku Knoblochovi staršímu, otci hrdiny od Zborova, který zde jako svobodník 3. pluku dne 2. července 1917 padl a jeho ostatky dodnes spočívají v bratrské mohyle u Cecové. Samotné předávání se uskutečnilo ve vyzdobené zasedací síni radnice, v níž byla přítomna řada zástupců úřadů, spolků, politických stran a dalších organizací. Schůzi zahájil starosta Jan Mlejnek krátkým proslovem o padlých legionářích, při kterém mimo jiné řekl přítomnému otci padlého:

„Město naše může býti hrdo, že se v něm našel rek z nejširších vrstev lidových, po kterém máme tu čest dnes předati pamětní list.“

³²⁷ Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 29, s. 4.

³²⁸ Oslavy Zborova, in: *Naše hory*, roč. 19, 1937, č. 27.

³²⁹ PMAK Český Dub, f. Československá obce legionářská Český Dub, Dotazníky o činnosti 1933–1934; PMAK Český Dub, f. Československá obce legionářská Český Dub, Pozvánky na legionářské plesy 1925–1936; SOKA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská – jednotu Dobrovice, Přehled činnosti jednot mladoboleslavské župy 1936; Český Dub, in: *Legionářská stráž*, roč. 16, 1936, č. 3, s. 6; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 27, s. 4.

Poté mu list, zasazený do ozdobného rámu, předal, zazněla státní hymna a slavnostní shromáždění bylo ukončeno.³³⁰ Další předávání pamětních listů se odehrálo již mimo hranice města Český Dub, kdy nejprve v červnu 1924 legionáři odevzdali na obecním úřadě ve Světlé pod Ještědem pamětní list do rukou rodiny padlého ruského legionáře Karla Bulíře, příslušníka vozatajstva 2. střelecké divize, který zahynul v roce 1918 na Sibiři, a poté v listopadu stejného roku v Libíči, ve které uspořádali slavnostní předání pamětního listu rodině zemřelého italského legionáře Jana Mareše, pocházejícího z nedaleké Bohumileče.³³¹

Jména posledních dvou zmíněných, Františka Knoblocha a Karla Bulíře, se v roce 1929 dostala i na onu pamětní desku, kterou nechali českodubští legionáři vybudovat na radniční věži. Nejprve ale hodlali vytvořit reprezentativní památník padlým, který měl být postaven před budovou české měšťanské školy a o jehož podobu se měl zasadit ruský legionář, sochař František Bílek z Podhorního Újezdu. Několikaletou snahu získat dostatek finančních prostředků se ale nakonec nepodařilo zcela naplnit, a proto jednota po oslavách deseti let republiky usoudila, že bude vhodnější vybudovat menší pamětní desku. Tu legionáři oficiálně odhalili 28. října 1929. Jednalo se o desku z bílého mramoru, na které byla vyzlacena jména tří padlých legionářů z Československa – Františka Knoblocha, Karla Bulíře a Karla Vajsajtla. Desku rámoval červený mramor, z něhož čněly čtyři menší desky stejné barvy. Na vrchní byl umístěn v bronzě vyvedený malý státní znak, na spodní pak reliéf hlavy legionáře s typickou francouzskou přilbou vz. 15 „Adrian“. Levá deska obsahovala nápis: „*Za vlast padli*“ a pravá deska: „*Svobodu vybojovali*“.³³²

Po této významné události následovalo několikrát podotknuté období téměř nulové aktivity, které ve druhé polovině třicátých let vystřídal snaha o zviditelnění se v lepším světle. Do tohoto údobí spadá i jedna velmi zajímavá a mimořádná akce, kterou legionáři nazvali „Tajemná noc v Singapuru“. Akci uspořádali v srpnu 1937 na městském koupališti

³³⁰ SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 122, kn. 107, Kronika města 1890–1925.

³³¹ Památce bra. K. Bulíře ve Světlé pod Ještědem, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 19, s. 3; Uctění památky legionářovy, in: *Národní osvobození*, roč. 1, 1924, č. 296, s. 7.

³³² PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Pozvánka 28. říjen 1929; Kvitování jednoty Č. Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 19, s. 6; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 30, s. 5; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 37, s. 5; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 17, s. 3; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 39, s. 3; Jednota Českosl. Obce Legionářské, in: *Naše hory*, roč. 5, 1923, č. 39, s. 4; Jednota Čs. Obce Leg., in: *Naše hory*, roč. 6, 1924, č. 41, s. 7; Jednota Čsl. Obce Legionářské pro Č. Dub a okolí, in: *Naše hory*, roč. 7, 1925, č. 9, s. 2.

jako večerní karnevalovou slavnost, a proto koupaliště barevně vyzdobili a nasvítili. O hudební doprovod se postarala moderní jazzová hudba, která udávala celému večeru rytmus a vrcholem organizačních příprav pak bylo vytvoření tzv. námořnické krčmy, působící jako bar.³³³ Z velkého úspěchu tohoto podniku se ale Československo neradovalo dlouho, neboť hned v následujícím měsíci byli i oni zasaženi zprávou o úmrtí prvního československého prezidenta. Podobně jako liberečtí legionáři, vydala se celá řada dalších jejich „bratří“ do Prahy na státní pohřeb. Ostatní se zúčastnili několika smutečních tryzen v československé sokolovně, které pomáhali organizovat. V samotný den pohřbu se místní obyvatelstvo sešlo na náměstí před radnicí, na kterém byla instalována Masarykova busta, hlídána čestnou stráží legionářů. V průběhu dne přítomní vyslechli celé rádiové vysílání z Prahy, ve kterém mohli mimo jiné uslyšet i projev prezidenta Beneše.³³⁴

Výše zmíněné aktivity sloužily legionářům jako účinný nástroj pro seznámení československé veřejnosti s jejich prvoválečnými aktivitami a idejemi, jež je k tomu vedly. Poté, co vešly legionářské skutky do obecného povědomí, se jednoty zaměřily na jejich připomínání a uctívání památky svých padlých spolubojovníků. Nešlo však pouze o zdůraznění historického dění, nýbrž i o udržení a posilování vlastní prestiže a propagaci největší legionářské organizace jako celku. Ruku v ruce s tím legionáři demonstrovali svoji sílu, odhodlání a podporu veřejnosti v boji proti komukoli, kdo by chtěl být nepřítelem jejich státu. Nelze ovšem zapomínat i na jiný, neméně důležitý aspekt, který hrál v kulturní činnosti legionářů významnou roli. Kulturní aktivity totiž představovaly vzácnou možnost finančního posílení nikdy nenasycené spolkové kasy.

4. 2 Proměny jubilejních zborovských oslav v meziválečném Liberci

Díky většímu počtu pramenného materiálu, týkajícího se nejvýznamnějších legionářských svátků v meziválečném Liberci – oslav kulatých výročí bitvy u Zborova – se nyní můžeme zaměřit na jejich proměny v průběhu „krátkých“ deseti let. Připomínky slavného střetu na východní frontě nebyly důležité pouze z hlediska přenesení a zdůraznění přínosu této bitvy československé zahraniční akci na širokou veřejnost, ale kromě toho se jednalo mimo jiné i o armádní svátek, od něhož byla odvíjena nová vojenská tradice

³³³ SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 123, kn. 108, Kronika města 1926–1935.

³³⁴ SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 123, kn. 108, Kronika města 1926–1935; Český Dub a celé Podještědí ve smutku, in: *Naše hory*, roč. 19, 1937, č. 38.

mladého státu.³³⁵ O připomínání bitvy se proto dělila československá branná moc s mnohými předními spolky, které se staraly o důstojné uctění padlých hrdinů a uchování jejich činů v kolektivní paměti.

V Liberci byla takovýmto spolkem námi sledovaná legionářská jednota, která se v roce prvního kulatého výročí stala iniciátorem dvoudenních zborovských oslav, do jejichž organizace zapojila i další české spolky a místní posádku 44. pěšího pluku. Termín slavností, nad kterými převzal záštitu divizní generál Stanislav Čeček, byl organizačním výborem stanoven na víkend 18. – 19. června 1927, během něhož došlo k rozličným aktivitám na několika místech v Liberci. V období 19. června až 6. července pak legionáři připravili výstavu památek na život v legiích ve všech zemích, kde českoslovenští dobrovolníci působili. Jednalo se o první výstavu tohoto druhu na severu Čech.³³⁶ Samotný program slavností započal během pozdního odpoledne v sobotu 18. června, kdy se u Národního domu seřadil lampionový průvod v tomto pořadí: státní jízdní policie, četa státní pěší policie, předsednictvo pořadatelstva v čele s významným menšinovým činovníkem MUDr. Václavem Reinišem, ženy v krojích, zástupci úřadů, skauti, hudba, legionáři, sokolové, DTJ, hudba, zaměstnanci státních drah, občanstvo a nakonec opět státní jízdní policie. Průvod čítající na tři tisíce účastníků následně prošel přes centrum města až na nádvoří libereckých dolních kasáren, na němž stál improvizovaný kenotaf, kolem kterého byly rozestavěny čtyři řecké ohně a čestná stráž vojáků místní posádky. K němu položili příchozí zástupci jednotlivých úřadů a organizací věnce a kytice. Shromáždění české menšiny, čítající v danou chvíli již na pět tisíc lidí, bylo poté účastno tryzny za padlé zborovské hrdiny. Tu zahájil dělnický zpěvácký spolek Ještěd, který zazpíval „Hymnu Slovanů“, načež na kasárenské věži zazněla fanfára

³³⁵ K tématu připomínek československých legií a bitvy u Zborova více: FIDLER, Jiří: Zborov v české vojenské tradici, in: *Zborov 1917–1997*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky – AVIS 1997, s. 76–78; GALANDAUER, Jan: Zborovská bitva v české historické paměti, in: *Zborov 1917–1997*, s. 48–65; TÝŽ: 2. 7. 1917 – bitva u Zborova: česká legenda, Praha, Havran 2002, s. 101–108, 112–116; TÝŽ: Československé legie a jejich komemorace, in: *Česká společnost za velkých válek 20. století*, Praha, Karolinum 2003, s. 293–312; ZABLOUDILOVÁ, Jitka: Obraz boje u Zborova v české próze, poezii i divadle, in: *Zborov 1917–1997*, s. 79–99.

³³⁶ Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 33, s. 4; Bratři legionáři!, in: *Naše hory*, roč. 11, 1927, č. 15, s. 5; Jednota ČOL, in: *Naše hory*, roč. 11, 1927, č. 17, s. 7.

ze Smetanovy opery „Libuše“ v podání trubačů posádkové hudby 44. pěšího pluku. Utichlí účastníci nato vyslechli ještě jednou zpěváky Ještědu, kteří zapěli husitský chorál „Ktož jsú boží bojovníci“ a ihned poté vystoupila z nasvíceného památníku postava vojáka, představující padlého legionáře, jež přítomné pozdravila a ve svém proslovu zdůraznila potřebu udržení svobody a obrany své vlasti. Poté se na vrcholu kenotafu objevila bíle oděná ženská postava ztělesňující Vlast, jež k nebi vypustila bílé holubice. Následnou sborově zpívanou státní hymnou byl pietní akt ukončen.

Program slavností posléze pokračoval v dolních kasárnách následující den, když v neděli 19. června byl v dopoledních hodinách konán štafetový běh, kterého se zúčastnili vojáci, členové DTJ a Sokola, z nichž vyšel i vítěz – Sokol Horní Růžodol. Odpoledne se sokolové společně s vojíny věnovali tělocvičnému programu, doplněnému účinkováním vojenské hudby a závěr patřil alegorickému vystoupení všech zúčastněných. Liberečtí legionáři mezitím připravili dramaticky ztvárněné ukázky ze života ruských legionářů. Díky dochovanému fotografickému materiálu víme, že si legionáři pro přítomné připravili ukázkou své přísahy, boje u Zborova i šťastný návrat domů a nadšené přivítání českým obyvatelstvem.³³⁷ Tím skončil program v dolních kasárnách a v pozdním odpoledni pokračoval v rámci slavnostní akademie konané v Národním domě. Zde se především uskutečnila přednáška novináře a spisovatele Aloise Hajna, jenž přítomné seznámil se situací československé brigády v červenci 1917 a současně pojednal o významu bitvy. Dále byla recitována báseň Rudolfa Medka „Zborov“, zpívány národní písně i státní hymna a i pro tuto příležitost si legionáři připravili živý obraz, při němž tři z nich představovali útočící četou. Závěrečný program oslavné připomínky bitvy se odehrál v městském divadle, ve kterém dramatický odbor České besedy, Dělnické divadlo v Liberci a příslušníci místní posádky přichystali inscenaci „Vlci“ od francouzského dramatika Romaina Rollanda.³³⁸ Tím skončily oslavy 10. výročí zborovské bitvy,

³³⁷ SOkA Liberec, f. Spolek Česká beseda Liberec, inv. č. 26, kart. 3, Fotodokumentace – oslavy Zborova 1927.

³³⁸ VÚA – VHA Praha, f. Kroniky a fotoalba, inv. č. 148, Kronika pěšího pluku 44 (1926–1930), s. 35; *Prvních deset let okresního osvětového sboru v Liberci*, s. 42–43; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 53, s. 2; Liberecko, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 47, s. 3; Zborovské oslavy na Liberecku, in: *Naše hory*, roč. 11, 1927, č. 22, s. 7; Zborovské slavnosti v Liberci, in: *Naše hory*, roč. 11, 1927, č. 23, s. 4; Zborovské oslavy v Liberci, in: *Naše hory*, roč. 11, 1927, č. 24, s. 4; Zdařilé zborovské oslavy na Liberecku, in: *Naše hory*, roč. 11, 1927, č. 25, s. 6; Liberec – zborovské oslavy, in: *Naše hory*, roč. 11, 1927, č. 27, s. 4.

do kterých byly zapojeny veškeré liberecké české spolky a současně i armáda. Ta si bitvu připomněla ještě jednou, přímo 2. července téhož roku v kasárnách, ve kterých českému mužstvu i gážistům posádky o Zborovu přednášel štábní kapitán a člen místní legionářské jednoty Jan Smisitel. K mužstvu německé národnosti hovořil kapitán Vojtěch Hucl. Po přednáškách se konala slavnostní akademie v divadelním sále a odpoledne byly uspořádány sportovní závody mužstva.³³⁹

Ve stejnou dobu se liberečtí legionáři účastnili župního sjezdu, který se odehrával ve dnech 2. – 3. července 1927 v Mladé Boleslavi. U příležitosti tohoto sjezdu a 10. výročí zborovské bitvy župa vydala sborník krátkých pamětí jednotlivých účastníků, do kterého přispěli i liberečtí legionáři Josef Vrbenský a Martin Štryncl.³⁴⁰

O dekádu později se liberecká jednota opět přičinila o organizaci velkolepých oslav bitvy u Zborova, které v roce 1937 byly co do počtu dní rozšířeny. V čase neustále zhoršující se domácí i zahraniční politické situace a vzednutých nacionálních vášní získaly připomínky zborovské bitvy rovněž i mobilizační charakter, mající působit zejména na ohroženě se cítící českou menšinu v severočeském pohraničí a také na vojáky profesionální i základní služby, kteří měli být plně odhodláni kdykoli bránit svoji vlast. O inicializaci

³³⁹ VÚA – VHA Praha, f. Kroniky a fotoalba, inv. č. 148, Kronika pěšího pluku 44 (1926–1930), s. 35.

³⁴⁰ *Zborova vzpomínáme*, Mladá Boleslav, Župní výbor Československé obce legionářské v Mladé Boleslavi 1927, s. 17–21. Josef Vrbenský se narodil 15. listopadu 1874 v Opočnici v okrese Poděbrady. Svou válečnou anabázi započal v řadách rakousko-uherské armády, než byl neznámo kdy zajat na východní frontě. V zajateckých táborech ovšem nezůstal dlouho, neboť patřil k prvním dobrovolníkům československých legií v Rusku. Zúčastnil se tak bojů u Zborova v roce 1917 i dalších ozbrojených střetů. V roce 1920 se s legiemi navrátil do vlasti, v níž demobilizoval. Civilní zaměstnání našel u státních drah, díky nimž se dostal až do Liberce, ve kterém pracoval po většinu meziválečného období. Databáze VHA: Josef Vrbenský. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 23. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14139587>; SOkA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Seznam členů.

Martin Štryncl se narodil 24. listopadu 1884 v malé obci Skuhrov na Železnobrodsku. První bojovou jednotkou se mu stal 1. prapor polních myslivců, doplňovaný z Terezína. S ním byl na počátku války odeslán na východní frontu, kde již v červenci 1914 padl do zajetí, v němž zůstal po následující dva roky. Poté byl přijat do československých legií v Rusku a zúčastnil se bitvy u Zborova. Domovskou jednotkou se mu později stal 2. střelecký pluk „Jiřího z Poděbrad“, s nímž se rovněž navrátil do vlasti roku 1920. V období první republiky pracoval jako zaměstnanec státních drah v severočeském Liberci. Databáze VHA: Martin Štryncl. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 23. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14125121>; SOkA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Seznam členů.

oslav 20. výročí bitvy u Zborova se v tomto případě postaralo hned několik českých spolků, které do čela předsednictva organizačního výboru zvolily opět MUDr. Václava Reiniše a dále získaly nového protektora oslav, velitele liberecké posádky plukovníka Otakara Zichu.³⁴¹ Oslavy se odehrávaly během tří červnových a dvou červencových dní, přičemž byly opět striktně odděleny. Období 24. a 26. – 27. června 1937 patřilo občanským spolkům, zbylý 1. a 2. červenec armádě. Slavnosti proto započaly během čtvrtčního odpoledne 24. června, a to koncertem vojenské hudby 44. pěšího pluku na náměstí Dr. Edvarda Beneše před libereckou radnicí. Následný večerní program se odehrával v Národním domě, v němž byla na jevišti připravena improvizovaná mohyla s nápisem „Zborov 1917–1937“, u které stála čestná stráž legionářů s husitským praporem a státní vlajkou. Slavnostní akademii zahájil MUDr. Václav Reiniš proslovem a tichou vzpomínkou za padlé zborovské hrdiny. Poté se národními písněmi představil dělnický zpěvácký spolek Ještěd a následoval významný proslov Emila Weilanda, předsedy liberecké pobočky Obce přátel legionářů, který přítomné seznámil s darem této organizace pro místní legionáře, jímž byl nový prapor, vyrobený na základě návrhu profesora Josefa Durycha v Ústavu hluchoněmých v Hradci Králové. Nato došlo k slavnostnímu zatlučení hřebů do žerdě praporu. Druhá část setkání patřila JUDr. Štěpánu Šindlerovi, odbornému radovi Ministerstva národní obrany a současně přímému účastníku zborovské bitvy, jenž se podělil o své vzpomínky na rok 1917. Na závěr večera zazněla státní hymna.

Páteční den náležel pouze přípravám na další pokračování oslav, když byl v prostoru u libereckého krematoria vystavěn dvanáct metrů vysoký kenotaf, na jehož čelní straně spočíval český lev a nápis „Zborov 1917–1937“. Z vrcholu kenotafu vystupoval stožár se státní vlajkou, která byla na několika žerdích zastoupena i po obou stranách tohoto improvizovaného památníku. Kolem něj se nacházely čtyři řecké ohně. Právě zde započaly sobotní oslavy 26. června, kdy v odpoledních hodinách došlo ke slavnostnímu vztyčení státní vlajky a protektor oslav, organizační výbor, zástupci úřadů a spolků i školní mládež položili k pomníku kytice a věnce. Během večera se na Lipském (dnes Tržním) náměstí shromáždilo na šest tisíc lidí, kteří se seřadili k lampionovému průvodu, procházejícímu centrem města k již zmíněnému kenotafu. Řazení průvodu, obsahujícího pět hudebních těles, bylo následující: sto legionářů, italská domobrana, dobrovolci 1918–1919, vojáci, národní garda, státní policie, předsednictvo organizačního výboru,

³⁴¹ SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Památník k zborovským oslavám v Liberci 1937.

důstojníci a rotmistři libereckého pluku, zástupci úřadů, ženy v krojích, sokolové, DTJ, skauti, členové spolku vojenských vysloužilců – Šamánkovci, zaměstnanci státních drah i poštovní zaměstnanci a nakonec občanstvo. Poté, co průvod dorazil, bylo před libereckým krematoriem shromážděno více než deset tisíc lidí. Ti se následně zúčastnili tryzny, kterou zahájila dramatická scéna, symbolizující bitvu u Zborova. Nejprve zazněl signál k útoku v podobě husitského chorálu a ihned nato bylo vypáleno dvacet pět dělových salv, zavířily vojenské bubny a vojáci vystřelili barevné světlice. Po této ukázce přítomní vyslechli recitaci básně „Zborov“, zazněla státní hymna a na závěr byla zahrána večerka.

Vrchol civilních oslav patřil neděli 27. června, při které obdržela liberecká jednota Obce legionářské již zmiňovaný prapor. Stalo se tak před budovou městského divadla, kde nastoupili všichni liberečtí legionáři a další členové spřátelených spolků. Jejich zástupci na žerd' praporu postupně připnuli devět pamětních stuh, přičemž se jednalo o tyto spolky a hesla: Svaz rotmistřů „*Prvním vojákům republiky*“, Italští domobrancí „*Pozdrav II. zahraniční armády*“, Dobrovolci 1918–1919 „*My doma a vy za hranicemi*“, Spolek Karolina Světlá „*Našim hrdinům*“, 18. okrsek DTJ „*Za svobodu větší a větší*“, Sokol Horní Růžodol „*Zbroj v každé pěsti*“, Sokol Liberec „*Bratřím nejvěrnějším*“, Spolek vojenských vysloužilců – Šamánkovci „*Vojákům revoluce*“ a Obec přátel legionářů Liberec „*Váš odkaz – náš program*“.³⁴² V odpoledních hodinách se na Masarykově náměstí seřadil průvod, který přešel centrum města na hřiště Severočeského konzumního družstva u hlavního vlakového nádraží, na kterém se při tělocvičném programu představili sokolové, skauti a vojáci.³⁴³ Tím byla ukončena civilní část oslav.

První červencový den pak patřil výhradně armádním složkám, které uspořádaly odpolední závod úderných hloučků o putovní pohár, skládající se z běhu na deset kilometrů

³⁴² SOKA Liberec, f. Jednota ČsOL pro Liberec a okolí, Památník k zborovským oslavám v Liberci 1937; Zborov – věčně živý v srdcích čs. lidu, in: *Naše hory*, roč. 19, 1937, č. 26; Prapor legionářů, in: *Národní osvobození*, roč. 14, 1937, č. 147, s. 5; OPL splní zborovský odkaz, in: *Národní osvobození* roč. 14, 1937, č. 147, s. 5; Deset stuh na nový legionářský prapor, in: *Národní osvobození*, roč. 14, 1937, č. 146, s. 6.

³⁴³ V Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 50, s. 1; Oslava 20. výročí zborovské bitvy v Liberci, in: *Národní osvobození*, roč. 14, 1937, č. 12, s. 5; ČsOL, jednota Liberec, in: *Národní osvobození*, roč. 14, 1937, č. 147, s. 5–6; Zborovské oslavy v Liberci, in: *Národní osvobození*, roč. 14, 1937, č. 151, s. 4; Liberecko vzpomene slavné bitvy u Zborova, in: *Naše hory*, roč. 18, 1937, č. 22; Oslavy 20. výročí bitvy u Zborova, in: *Naše hory*, roč. 18, 1937, č. 22; Zborov – věčně živý v srdcích čs. lidu, in: *Naše hory*, roč. 18, 1937, č. 26.

v hlídkové výstroji, střelbě, šermu bodákem, odhadu vzdálenosti a vrhu granátem. Večer si vojáci ve veletržním pavilonu vyslechli projev vysílaný rozhlasem ze Staroměstského náměstí v Praze a v dolních kasárnách poté ještě jedno rozhlasové vysílání, tentokrát přenos ze slavnostního setkání v Národním divadle. Pátek 2. července 1937 znamenal závěrečnou fázi oslav, když liberecká posádka vykonala slavnostní přehlídku na Masarykově (dnes Sokolovském) náměstí, odkud vojáci pochodovali před radnici. Odpoledne vyslechli příslušníci československé branné moci ještě jedno rozhlasové vysílání, jímž byl přímý přenos zborovské scény „Obrana státu“, odehrávající se na Masarykově stadionu v Praze. Definitivní tečku za oslavami 20. výročí bitvy u Zborova udělal koncert vojenské hudby na Benešově náměstí.³⁴⁴

Oproti předešlému kulatému výročí došlo ke znásobení délky oslav i počtu účastníků.³⁴⁵ Změna ovšem nastala i u chápání a postoje většinového německého obyvatelstva vůči zborovským oslavám. Porovnáme-li totiž oba popsané roky, zjistíme, že se chování německého obyvatelstva a jeho představitelů během deseti let zcela obrátilo. V roce 1927 se Československo nacházelo v době, kdy již poválečná vyhrocená sociální a nacionální situace odezněla, hospodářství zažívalo konjunkturní období a do československé vlády poprvé zasedli zástupci německých stran. I liberečtí Němci proto nevystupovali nikterak razantně proti české menšině a nejsou známy záznamy případných pokusů o narušení oslav. To se ovšem netýkalo vedení liberecké radnice, v jehož čele stáli zástupci Německé nacionální strany (*Deutsche Nationalpartei – DNP*) v čele se starostou MUDr. Franzem Bayerem. Ta se v roce 1927 nikterak oslav nezúčastnila a organizátoři museli využít pouze prostor vlastních – Národního domu, anebo ve správě armády – dolních kasáren. Rozdílná situace čekala na organizátory i účastníky zborovských oslav o deset let později, kdy již většina německého obyvatelstva měla vůči republice negativně vyhraněný názor a došlo i k aktivním snahám o narušení oslav v podobě účelového pokřikování, heilování, troubení aut či zvonění tramvají.³⁴⁶ Kromě toho německá strana s českou soupeřila i v mohutnosti oslav, neboť na stejný čas českých civilních slavností Zborova byl do Liberce svolán sjezd sudetoněmeckých pěveckých spolků, jejichž zástupců

³⁴⁴ SOkA Liberec, f. Archiv obce Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Pamětní kniha města Horního Růžodolu, s. 178–183; Vojenské oslavy zborovské v Liberci, in: *Naše hory*, roč. 18, 1937, č. 25.

³⁴⁵ V Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 50, s. 1; Zborovské oslavy v Liberci, in: *Národní osvobození*, roč. 14, 1937, č. 147, s. 5; Zborovské oslavy v Liberci, in: *Národní osvobození*, roč. 14, 1937, č. 151, s. 4; Po zborovských oslavách, in: *Naše hory*, roč. 18, 1937, č. 26.

³⁴⁶ Několik poznámek ke zborovským oslavám v Liberci, in: *Naše hory*, roč. 18, 1937, č. 26.

se na severu Čech sešlo na deset tisíc. Pomyslný psychologický souboj o ovládnutí centra města ovšem německé straně nevyšel tak, jak by si představovala. Čeští organizátoři totiž s předstihem požádali vlastníky nemovitostí, aby v čase českých oslav vyvěsili na svých domech státní vlajky. To by se za dané situace podařilo jen na několika místech, avšak německé obyvatelstvo chtělo své soupeře předčit, a proto vyvěsilo na svých domech druhou možnost – městské vlajky a dále ozdobilo své domy. Díky této paradoxně neúmyslné pomoci si tak mohli čeští účastníci oslav užít dvou průvodů slavnostně vyzdobeným městem.³⁴⁷ Opačný postoj zavládl na liberecké radnici, jejíž vedení v roce 1937 reprezentovali zástupci německých aktivistických stran. Díky jejich snaze o udržení rovnováhy mezi oběma národnostmi město organizátorům povolilo uspořádat část oslav na městských pozemcích, přesněji v prostoru u krematoria, dále před městským divadlem a v severní dvoraně libereckých veletrhů.³⁴⁸ Zprávu o oslavách, byť silně zjednodušenou, otiskl poprvé i zdejší hlavní německý deník *Reichenberger Zeitung*.³⁴⁹ Posun celkového charakteru zborovských oslav během deseti let byl proto výrazný na české i německé straně a v obou případech ho razantně ovlivnila tehdejší politická situace.

4. 3 Knihovny, muzea a výstavy legionářských jednot

K osvětovému působení nesloužily legionářům pouze slavnosti, pietní vzpomínky nebo menší vzdělávací akce typu přednášek, či dokumentárních filmů. Členové legionářských jednot působili na laickou veřejnost i skrze své knihovny, muzea a výstavy, díky nimž mohli československý zahraniční odboj přibližovat také literární formou, anebo ho prezentovat originálními předměty, vážícími se k jejich válečné anabázi. Veškeré tyto možnosti byly pro jednoty dobrovolné, neboť se jednalo o výrazné finanční a organizační zatížení, které ne každá jednotka dokázala zvládnout. Nejrozšířenější činností se stala tvorba legionářských knihoven, zavedených po vzoru již delší čas existujících knihoven jiných

³⁴⁷ SOKA Liberec, f. Archiv obce Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 181; Slavnosti německých pěvců, in: *Národní osvobození*, roč. 14, 1937, č. 153, s. 2.

³⁴⁸ SOKA Liberec, f. Archiv města Liberec VI. – správa města Gd, inv. č. 1886, sign. 156, kart. 758, Čs. obec legionářská v Liberci – vztahy k obci.

³⁴⁹ Zborow=Feiern, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 78, 1937, č. 151, s. 4; Zum Abschusse der Zborow=Feiern, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 78, 1937, č. 155, s. 2. Své místo získaly oslavy prvně též ve výčtu libereckých událostí v městské ročence, ačkoliv se jednalo o šest tiskových řádků oproti dvaceti sedmi, pojednávajících o sjezdu sudetoněmeckých pěveckých spolků. *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1938*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1937, s. 881.

spolků. Pokud legionáři nedosahovali takových příjmů, aby mohli v blízkém budoucnu vytvořit reprezentativní knižní fond, uchýlovali se k nákupu jednotlivých odborných, populárně-naučných i beletristických titulů s legionářskou tematikou, které umísťovali do veřejných obecních knihoven.³⁵⁰ Za první čtyři roky fungování Obce legionářské mohl spolek vykázat za veškeré své jednoty vlastnictví 25 858 svazků, přičemž mladoboleslavská župa měla ve svých 21 jednotách celkem 1 010 svazků.³⁵¹ Jedná se nicméně o obrazný údaj, který nebyl co do počtu jednot disponujícím knihovnou definitivní. Chybí zde například liberecká jednota, jejíž výbor započal právě od této chvíle pracovat na vybudování vlastní knihovny. První nákupy proběhly nejspíše již v průběhu roku 1925, během něhož se podařilo získat na 32 titulů.³⁵² V následujícím roce jednota vyčlenila částku 600 Kč na další akvizice, načež bylo zakoupeno 28 knih a 32 brožur.³⁵³ V dalších letech publikací rapidně přibývalo, takže při posledním známém uveřejnění knihovní statistiky v roce 1936 se mohli liberečtí legionáři pochlubit 324 knihami a 139 brožurami.³⁵⁴ Ty od roku 1929 zpřístupnili také veřejnosti, jež si legionářskou literaturu mohla vypůjčit každé pondělí od 18. do 19. hodiny ve spolkové místnosti U Votočků v Horním Růžodole.³⁵⁵ Za první rok veřejného fungování knihovny vykázal ruský legionář a knihovník jednoty Kamil Opočenský 93 výpůjček, které se v roce příštím navýšily na číslo 143.³⁵⁶

³⁵⁰ Při knižních akvizicích legionáři upřednostňovali především publikace vydávané samotnou Obcí legionářskou, Svazem národního osvobození a nebo nakladatelstvím Pokrok. Do nové práce, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 2, s. 1; Propagační činnost ČsOL, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 79, s. 1.

³⁵¹ Veďte v župách řádné statistiky?, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 6, s. 2; První statistika Čsl. obce legionářské, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 63, s. 1.

³⁵² Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1926, č. 6, s. 4.

³⁵³ Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1927, č. 15, s. 4.

³⁵⁴ Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 22, s. 3

³⁵⁵ Legionářská knihovna, in: *Ještědský obzor*, roč. 20, 1929, č. 6, s. 1.

³⁵⁶ Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 6, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 5, s. 3. Počet výpůjček pozvolna vzrůstal i poté, když například v roce 1934 bylo zaznamenáno 197 výpůjčení. Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 21, s. 2.

Kamil Opočenský se narodil 13. 7. 1883 v Loukově na Semilsku. Na počátku první světové války sloužil u 11. zeměbranceckého pěšího pluku z Jičína, s nímž bojoval na východní frontě, kde v březnu 1915 upadl do ruského zajetí. V něm se hned následujícího roku přihlásil do československých legií, v nichž se posléze zúčastnil všech bojů jako příslušník 3. střeleckého pluku „Jana Žižky z Trocnova“. Po svém příjezdu do Československa demobilizoval v hodnosti četaře a odešel do severočeského Liberce, kde získal

Více o osudu liberecké knihovny Obce legionářské bohužel nevíme. Lze předpokládat, že se knihy půjčovaly až do září 1938, kdy došlo k zabrání československého pohraničí. O tom, zdali byla knihovna evakuována, popřípadě ji legionáři po válce obnovili, nemáme zpráv. Nemůžeme ani přesně rekonstruovat její obsah, nýbrž pouze se domýšlet, jaké konkrétní svazky zde legionáři měli. Z dochovaných spisů víme, že i liberečtí legionáři obdrželi knižně vydanou divadelní hru *Ke Zborovu* od Jaroslava Bukvičky, výroční sborník *Zborova vzpomínáme* mladoboleslavské župy, dále *Rok 1918 v dějinách odboje, O Jiřím Klecandovi, Případ Petra Korčáka a Legionáři dnes*, které všechny sepsal a vydal čilý legionářský spisovatel Josef Kudela, stojící za nakladatelstvím Moravský legionář, od něhož byly jednotám doporučovány různé tituly. Zcela jistě bychom v liberecké legionářské knihovně našli také vlastní *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí k 10. výročí jejího trvání* a dále výtisky vlastivědného sborníku *Boleslavan*, do něhož legionáři z mladoboleslavské župy pravidelně uveřejňovali své vzpomínky. Opomenout nelze ani oblíbenou divadelní hru *Jízdní hlídka* od Františka Langra, nebo Medkovo drama *Plukovník Švec*. Od tohoto autora dostali liberečtí rovněž i román *Ohnivý drak*. Velikou měrou musely být rovněž zastoupeny i tituly nakladatelství Obce legionářské – Pokrok a Čin.³⁵⁷ Tento výčet ovšem obsahuje pouze několik titulů, u kterých víme, že se do Liberce dostaly. Při hledání přesnějších informací o tvorbě a především struktuře legionářských knihoven bohužel nelze využít ani blíže položené českodubské jednoty, která se o vybudování vlastního knihovního fondu ani nepokusila, avšak naopak nakupovala a věnovala legionářskou literaturu do veřejných obecních knihoven v okolí Českého Dubu a ve městě samotném rozšiřovala legionářskou literaturou knihovnu okresního muzea.³⁵⁸ Právě s ním totiž legionáři udržovali nadstandardní vztahy, a to prostřednictvím svého významného funkcionáře, vlastivědného pracovníka a synovce

zaměstnání u státních drah. Databáze VHA: Kamil Opočenský. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 12. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/13869915>; SOkA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Seznam členů.

³⁵⁷ PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžník župního výboru 1928; SOkA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská Nové Benátky, Oběžník župního výboru 1927; Jak jsme pochodili, in: *Legionářská stráž*, roč. 10, 1930, č. 45, s. 5.

³⁵⁸ Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 29, s. 4; Českodubsko, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 23, s. 4.

Karoliny Světlé – Josefa Škody. Vyjma písemností a dalších věcí po věhlasné spisovatelce muzeum spravovalo i národopisnou, kulturní, přírodopisnou a také legionářskou sbírku.³⁵⁹

O přesné podobě zdejší legionářské expozice mnoho nevíme. Nejspíše šlo o vlastní rozhodnutí správce sbírek Václava Havla, který ovšem mohl přihlídnout k výzvě samotných legionářů, jak by měly být takovéto expozice strukturovány. Každá dlouhodobá výstava měla zahrnovat předměty upomínající na Rusko, Francii a Itálii, ale také dále Spojené státy a Srbsko, přičemž všechny tyto země měly mít rovnoměrné zastoupení. Důležité bylo i jejich časové zaměření, které se vyžadovalo jako souhrnné. Kromě toho měla být část expozice zaměřena na osvobozenickou činnost daného kraje, tedy nejenom legionáře, ale i italskou domobranu, dobrovolce nebo příslušníky Maffie. Za zlatý hřeb této části se považovala umně zhotovená tabla legionářů a revolučních pracovníků. Pro národopisné památky byl určen samotný závěr, aby se eliminovalo nebezpečí odvrácení pozornosti od podstatného.³⁶⁰

Dalšími legionářskými muzei, nebo odděleními, nacházejícími se v blízkosti obou námi sledovaných jednot, byly mnichovohradištské, mladoboleslavské a novoborské, respektive zákupské. Právě posledně jmenované muzeum bylo geograficky nejbližší. O jeho založení se zasadil českolipský Muzejní spolek v roce 1928, který legionářskou expozici umístil nejdříve do nově vystavěné Masarykovy školy v Novém Boru a v roce 1936 ji přesunul do pronajmutých prostor zákupského zámku, v němž vydržela až do záboru pohraničí v roce 1938.³⁶¹ V dalším městě, tentokrátě Mnichově Hradišti, byla otevřena legionářská expozice v místním okresním muzeu v roce 1932.³⁶² O dva roky později pak vzniklo tzv. Muzeum odboje v Mladé Boleslavi, na jehož zrodu a tvorbě spolupracovala Obec legionářská s Nezávislou jednotou, domobranci, bývalými

³⁵⁹ ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, s. 116; HAVEL, Václav: Okresní museum Podještědské v Čes. Dubě, in: *Od Ještěda k Troskám*, roč. 1, 1922, č. 1, s. 59–64; Podještědské muzeum v Českém Dubě, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 137, s. 4.

³⁶⁰ Musea československého odboje a legionářské koutky ve vlastivědných českoslov. museích, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 94, s. 1; Musejním pracovníkům legionářským, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 102, s. 2.

³⁶¹ SMEJKAL, Ladislav: *Soupis legionářů Českolipska 1914–1920*, Česká Lípa, Okresní vlastivědné muzeum v České Lípě 2000, s. 4. Během druhé světové války byla legionářská expozice neznámo kdy zničena. Tamtéž.

³⁶² Otevření legionář. musea v Mnich. Hradišti, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 91, s. 4. O osudu tohoto legionářského oddělení po vzniku Protektorátu Čechy a Morava v roce 1939 není dostatek zpráv.

příslušníky 47. pěšího pluku a Sdružením šestatřicátníků.³⁶³ Muzeum se nacházelo v budově bývalého krajského soudu, kde mělo k dispozici pět výstavních síní. V první místnosti se byly figuríny ruských, francouzských a italských legionářů, dále model těplušky ve velikosti 1:4, vitríny s předměty z ruské fronty, obrazy legionářů Parolka, Matouška, Vlčka a Preissiga a v jedné z vitrín trojitá dýka, zhotovená Tatary z damažské oceli, jemně ciselovaná a napuštěná jedem. Druhá místnost obsahovala památky přivezené francouzskými a italskými legionáři, předměty italských domobranců, a především fotografie trosk letadla a mrtvoly Milana Rastislava Štefánika. V další místnosti se prezentovali příslušníci bývalého pěšího pluku 36, čtvrtá místnost náležela válečnému Boleslavsku a poslední představovala pietní kout, v němž byl umístěn pískovcový kámen v podobě upravené desky se jmény padlých legionářů z Mladé Boleslavi a jejího okolí, přičemž na stěně viselo tablo s místními legionáři a domobranci.³⁶⁴

Pokud legionáři uznali některou národní akci za vhodnou pro prezentování válečných památek, uspořádali v rámci ní krátkodobou výstavu. Liberečtí se takto představili poprvé v roce 1924, kdy ve spolupráci s Českým okresním osvětovým sborem vytvořili v české občanské škole na Novoměstském náměstí, později v Národním domě a nakonec v hornorůžodolském hostinci U Votočků malou výstavku sibiřské polní pošty.³⁶⁵ O tři roky později uspořádali znatelně větší výstavu o bitvě u Zborova, o níž byla již zmínka v předchozí kapitole. Poslední výstavou, uspořádanou členy liberecké jednoty, se v roce 1932 stala prezentace památek a dokumentů z revoluční činnosti legionářského poslance Josefa Pšeničky, mezi nimiž bylo možné spatřit i moták, který poslal po svém zatčení v Moskvě Tomáši Garrigovi Masarykovi, jenž ho později předal Pšeničkově sestře. Výstava se konala v budově české měšťanské školy.³⁶⁶

³⁶³ *Pravdu měli*, s. 58–60; Mladá Boleslav, in: *Legie*, roč. 5, 1930, č. 11, s. 4; Oddělení zahraničního odboje v Mladé Boleslavi, in: *Legie*, roč. 5, 1933, č. 12, s. 4; Z radnice mladoboleslavské – legionářské museum, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 29, s. 2. V průběhu roku 1939 bylo Muzeum odboje, které ke konci roku 1938 změnilo adresu a bylo přestěhováno do Domu paní a dívek v Matušově ulici, uzavřeno, vyklizeno a veškeré sbírky německými vojáky odvezeny a nejspíše zcela zničeny. *Pravdu měli*, s. 60; Museum odboje, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 100, s. 2.

³⁶⁴ Mladoboleslavské museum odboje, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 54, s. 1.

³⁶⁵ Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 32, s. 5.

³⁶⁶ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Pozvánka k vzpomínkové slavnosti na Josefa Pšeničku 1932; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 57, s. 2.

Pozadu nezůstávali ani českoslovenští legionáři, a to navzdory tomu, že okresní muzeum disponovalo legionářským oddělením. V roce 1924 tak své válečné poklady představili na „Hospodářsko-národopisné výstavě v Českém Dubu“ a o deset let později zapůjčili několik předmětů do Proseče pod Ještědem, kde místní Sokol uspořádal ve svém sídle výstavu legionářských památek, ale také válečných předmětů vojáků z rakousko-uherské armády.³⁶⁷

Na rozdíl od pořádání kulturních akcí měly tyto aktivity za cíl především přiblížit čtenářům či návštěvníkům válečné události z pohledu všeobecného i osobního a stát se trvalým mementem boje za samostatnou republiku. Zájemci měli k dispozici velké množství legionářské literatury různých žánrů i řadu příležitostí seznámit se s konkrétními předměty, užívanými československými dobrovolníky ze zahraniční armády. O významném postavení legionářstva mezi československým obyvatelstvem hovoří i fakt, že se jednalo o jedinou skupinu lidí, kterým byla speciálně vytvářena muzejní oddělení.

³⁶⁷ Výstava válečných památek v Proseči p. Ješt., in: *Od Ještěda k Troskám*, roč 13, 1934, č. 1, s. 29–30; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 37, s. 5.

5. Československá obec legionářská – pobočné spolky

5.1 Sdružení legionářského dorostu

Prvním spolkem, jež lze označit za pobočný Československé obci legionářské, se stalo Sdružení legionářského dorostu, pozvolna vznikající od konce dvacátých let a ustanovené v roce 1931.³⁶⁸ O iniciování vzniku této organizace se zasloužili sami potomci legionářů, respektive legionářští sirotci, o které pečoval Podpůrný fond Ministerstva národní obrany, a kteří již dosáhli plnoletosti, nebo jí měli brzy nabýt. K nim se posléze připojili přímo legionáři, uvědomující si, že k rozšiřování jejich řad už nedojde a budou to právě jejich děti, které mohou nést „prapor svých otců“ dál. S tím souhlasil i prezident Masaryk, jenž se v létě 1930 před zájezdem legionářů a jejich dětí v Židlochovicích vyjádřil následovně:

„My jsme dosáhli svobody a úkolem legionářů a vás legionářičků a legionářiček malinkých je, abyste to, co vaši otcové vybojovali a dokonali, abyste to udržovali a zdokonalovali. To jest význam legionářský a jeho tradice. Vaši otcové vám vykládají o tom, co zkusili a vy, kteří již umíte čísti, děti, můžete si hodně přečísti o tom, co se venku dělo. To se nedá zapomenouti, to může být kvasem a má být kvasem navždycky. Tedy přeju si, abychom v tomto duchu prospívali, pokračovali a pokud budu moci, budu vám v tom pomáhat.“³⁶⁹

Své první kulturní akce uspořádali legionářští dorostenci ještě pod patronací Svazu národního osvobození. Záhy však začali pociťovat potřebu vlastní organizace, v níž by nebyli vázáni na aktivity jiných spolků a mohli se plně zaměřit na specifické potřeby legionářské mládeže. Z tohoto důvodu proběhla 1. února 1931 v hotelu Zlatá husa na Václavském náměstí ustavující valná hromada Sdružení legionářského dorostu, do jehož

³⁶⁸ Sdružení legionářského dorostu i Obec přátel legionářů na počátcích své existence sice deklarovaly, že nejsou vedlejšími organizacemi Obce legionářské, ale i přesto je lze označit za spolky pobočné, neboť personální provázanost s největší legionářskou organizací v meziválečném Československu byla zcela evidentní. Oba dva spolky zároveň působily pod hlavičkou Svazu národního osvobození a na místní úrovni byly ve velmi těsné spolupráci s jednotami Obce. Legionářský dorost, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 57, s. 1; Legionářský dorost, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 9, s. 2; Před sjezdem dorostu, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 85, s. 4.

³⁶⁹ Legionářský dorost, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 9, s. 2.

čela byl zvolen MUC. František Valíček.³⁷⁰ Hlavní programové cíle se odvíjely od někdejší nelichotivé hospodářské situace, a proto se vedení spolku věnovalo především informování svých členů o stipendijních podporách, studentských pobytech ve smíšených oblastech, pořádání letních táborů v Bezděčíně, Úsobí u Humpolce a Prilesu, nebo zprostředkování práce, k čemuž jim měla výrazně dopomoci umíst'ovací kancelář, zřízená při sekretariátu sdružení, sídlícího ve stejné budově jako ústředí Obce legionářské.³⁷¹

Největším úspěchem v sociální činnosti spolku se stalo získání pražského Domova legionářského dorostu od Podpůrného fondu, ve kterém od dubna 1932 mohli legionářští potomci nalézt krátkodobé a levné ubytování. Ubytovací kapacita domova činila 22 lidí, kteří dostávali čtyřikrát denně jídlo a krom osmi pokojů měli k dispozici studovnu, pracovnu, společnou jídelnu, šatnu a koupelnu.³⁷² Významným počinem bylo rovněž utvoření Garančního fondu, na nějž se mohly obracet pouze děti legionářů, jež mohly získat půjčku 600 Kč, v mimořádném případě 800 Kč.³⁷³

To už však spolek dosáhl svého vrcholu, neboť po energickém nástupu, při němž se podařilo vytvořit na 25 odboček a v roce 1934 vykázat zhruba 1 500 členů, nadešel postupný úpadek, který se již nepodařilo zastavit.³⁷⁴ Podle vedení členové trpěli typickými mladistvými neduhy, když nejevili zájem o spolkovou práci, ale pouze o získání funkcí, v nichž ovšem nebyli nikterak aktivní, pokud se výsledky nedostavily okamžitě, popřípadě se stali pasivními poté, co se po zdravé kritice urazili.³⁷⁵ Mladí legionáři proto v letech 1934–1938 vykazovali minimální činnost, omezující se spíše na pomoc v sociální oblasti a jediným světlým okamžikem se stalo uspořádání I. řádného sjezdu sdružení u příležitosti konajícího se III. manifestačního sjezdu legionářů v roce 1935, do jehož programu patřilo

³⁷⁰ Legionářský dorost, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 9, s. 2; Legionářský dorost, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 12, s. 1; SLD organisuje mládež, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 104, s. 3.

³⁷¹ Péče ČsOL o legionář. dorost, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 17, s. 1; Umíst'ovací kancelář Sdružení legionářského dorostu, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 69, s. 2; Legionářským jednotám!, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 104, s. 4; Legionářský dorost, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 2, s. 1; Sociální odbor Sdružení leg. dorostu, in: *Naše hory*, roč. 14, 1933, č. 18.

³⁷² Ještě ze sdružení leg. dorostu, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 10, s. 1; Domov leg. dorostu, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 28, s. 1. Do samotného spolku však mohly vstupovat i děti z ne-legionářských rodin. *Stanovy pro odbočky Sdružení legionářského dorostu*, Praha, Sdružení legionářského dorostu 1935, s. 6.

³⁷³ Garanční fond Sdružení legionářského dorostu, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 6, s. 4

³⁷⁴ Schůze ústředního výboru SLD, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 80, s. 4.

³⁷⁵ Naše chyby, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 104, s. 2.

i vystoupení legionářské mládeže.³⁷⁶ Svou labutí píseň spolek dokončil v květnu 1938, když delegáti na III. valném shromáždění spolku odsouhlasili včlenění Sdružení legionářského dorostu do Obce přátel legionářů, v níž měli mít vyhraněn vlastní odbor a zároveň došlo ke kooptování čtyř zástupců mládeže do výkonného výboru Obce přátel legionářů.³⁷⁷

Podobným vývojem jako celá mládežnická organizace legionářského potomstva si prošla i její liberecká odbočka, kterou začali liberečtí legionáři připravovat v roce 1932, kdy vyzvali okolní jednoty, včetně té českodubské, aby jejich členové přihlásili své ratolesti do sdružení a koncentrovali je v největším městě regionu.³⁷⁸ Odbočka poté vznikla na slavnostní ustavující schůzi 22. ledna 1933 v hostinci U Votočků, kde byli přítomni i legionářští otcové a celostátní předseda sdružení MUC. František Valíček. Přítomní dorostenci si ještě téhož večera zvolili do svého čela syna legionáře Duška a do výboru: Kvapilovou, Maisnerovou, Ceé, Jelena, Štryncla, Folprechta a Kvapila. Revizory účtů se stali Bernkopf a Nájemník.³⁷⁹ Ve své následné činnosti dorostenci navázali na některé menší akce z předchozího roku, ve kterém například uspořádali přátelský večírek U Votočků, při němž zahrál jazzband. I nadále proto pokračovali v organizování večírků, přednášek, společných schůzí s legionáři a mimo jiné i sportovních utkání ve volejbale a stolním tenise. Veškeré tyto aktivity probíhaly obzvláště v prvních letech. Později činnost odbočky utichla a její členové se v květnu 1938 plynule přesunuli do liberecké jednoty Obce přátel legionářů.³⁸⁰

Díky rozhodnutí o splynutí s Obcí přátel legionářů získalo legionářské potomstvo pevný organizační základ, který byl navíc aktivním a výkonným, čehož sama mládež

³⁷⁶ Nás I. sjezd, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 41, s. 2. Maximální počet členů, jichž spolek dosáhl, se pohyboval kolem 2 000 mládežníků. II. valné shromáždění, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 41, s. 2.

³⁷⁷ Naše mládež se včleňuje do Obce přátel legionářů, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 39, s. 2.

³⁷⁸ PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Výzva k zakládání odboček Sdružení legionářského dorostu 1932; Odbočka SLD v Liberci a okolí, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 51, s. 3.

³⁷⁹ SOKA Liberec, f. Archiv města Liberce, Spolkový katastr politického obvodu Liberec; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1933, č. 14, s. 4; Sdružení legionářského dorostu, in: *Naše hory*, roč. 14, 1933, č. 4.

³⁸⁰ Odbočka SLD v Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1932, č. 28, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 16, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 56, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 79, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 93, s. 4; Odbočka SLD Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 6, s. 2.

nedokázala ani po několika letech dosáhnout. Částečně šlo o vinu samotných členů, dosud plně neovládajících pravidelný pracovní rytmus a částečně o neduh všech mládežnických organizací, které se musí potýkat jednak s proměnlivými cykly, kdy se střídají aktivní ročníky s pasivními, přičemž jsou oproti spolkům pro dospělé část populace omezeni i horní věkovou hranicí, a jednak s velmi častými odchody členů za dalším vzděláním či zaměstnáním. I přes veškeré tyto potíže se však legionářům podařilo podchytit alespoň vlastní potomstvo a jeho nejbližší okolí, díky čemuž zabránili ponechání mládeže na pospas agitaci z obou okrajů politického spektra a naopak si cíleně utvořili své nástupce, prodchnuté duchem legionářských ideálů a hodnot. V neposlední řadě měla tato zkušenost i ryze praktický přínos do života legionářské mládeže, jež se díky založení vlastního spolku mohla seznámit s fungováním takovýchto organizací a nabýt cenných zkušeností pro další období svého života.

5. 2 Obec přátel legionářů

Postupné vymírání legionářů a stále se zhoršující politická situace vedly vrcholné představitel Československé obce legionářské ve druhé polovině třicátých let k zamyšlení, jak zabezpečit uchování i další rozvíjení ideálů a hodnot, za které českoslovenští dobrovolníci v první světové válce bojovali, a to vše s ohledem na sílící nepřátele těchto zásad. Ve vlastních řadách nebylo toliko potřeba agitovat a mobilizovat členy k obraně těžce nabyté samostatnosti. Cílem se měli stát další bojovníci, tentokrát z domácího odboje, s nimiž se hodlali legionáři spojit, a především pak nastupující mladá generace, která již vyrůstala v československém státě a byla prodchnuta demokratiem.³⁸¹ Všechny

³⁸¹ Nejvýstižněji byl tento program sepsán v agitačním článku uveřejněném v září 1936 v *Legionářském týdnu*: „Řady legionářů přirozenou cestou, úmrtím a stářím stále řídnou. Chceme proto získat nové pracovníky z řad účastníků domácího osvobozenického zápasu a ostatní přátele legionářské myšlenky a vůbec všechny lidi dobré vůle a stejné víry a snahy k společné práci pro lepší přítomnost a budoucnost našeho národa. Chceme soustřediti v Obci přátel legionářů při ČsOL všechny lidi, kteří věří v ideje, cíle a metody životního díla presidenta Osvoboditele a jeho nástupce presidenta dra Beneše. Chceme shromáždit všechny přesvědčené demokraty pro demokratickou a sociálně spravedlivou výstavbu státu. Chceme v rámci Obce přátel legionářů shromáždit také frontu mládeže, jež hlásí se k masarykovské aktivní demokracii činu, pro přebudování dnešní nespravedlivé struktury našeho hospodářského života. V tomto společném velkém hnutí legionářů a jejich přátel budeme podle příkladu presidenta Beneše burcovat spící, potírati malodušné, budeme v národě buditi ducha odvahy, statečnosti, klidu a síly, zažihati plamen legionářské obětavosti a bratrství, z nichž náš stát vyrostl a jimiž se také zachová.“ Budujeme Obec přátel legionářů,

tyto tři skupiny se měly spojit do jednoho demokratického a republikánského šiku, schopnému čelit nadcházejícím událostem pod hlavičkou nového spolku Obce přátel legionářů, nahrazujícího dosavadní Svaz národního osvobození³⁸². O jeho vzniku se začalo vážně hovořit již na prosincovém zasedání zastupitelstva Obce legionářské, což nadále rozpracovával výkonný výbor na svém lednovém zasedání.³⁸³ V následujících měsících byly jednoty vyzvány, aby se zhostily příprav na vybudování pobočných jednot Obce přátel legionářů a byl vytvořen přípravný výbor, v jehož čele stál spisovatel Jaroslav Kvapil. Tento výbor posléze oslovil desítky významných domácích odbojářů, spolupracovníků obou prezidentů a umělců, aby se zapojili do „jednotné demokratické fronty“.³⁸⁴ Členem spolku se mohl stát každý občan Československa, bez rozdílu pohlaví. Jednoty Obce přátel legionářů byly zakládány všude, kde se přihlásilo minimálně patnáct zájemců. Pokud jich bylo méně, byli sdruženi u odboru Obce přátel při místní legionářské jednotě.³⁸⁵ Oficiální ustavující sjezd spolku se konal 8. listopadu 1936 v Obecním domě, ve kterém přítomní zvolili dosavadního předsedu přípravného výboru hlavním představitelem celé organizace.³⁸⁶

V té době již na severu Čech aktivně vystupovala liberecká jednota Obce přátel legionářů, založená 23. května 1936 v hostinci U Votočků v Horním Růžodole

in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 71, s. 1; *S legionáři pro republiku a pro demokracii*, Praha, Obec přátel legionářů 1937, s. 4.

³⁸² Svaz národního osvobození se nově přeměnil na federaci pokrokových organizací, koordinující jejich společný postup. Neměl proto členstvo, nýbrž jen Ústřední výkonný výbor, ve kterém zasedali zástupci Obce legionářské, Svazu učitelstva, Družiny invalidů a dalších, menších pokrokových organizací. *S legionáři pro republiku a pro demokracii*, s. 12.

³⁸³ Obec přátel legionářů, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 32, s. 1.

³⁸⁴ Mezi zakládajícími členy tak můžeme například nalézt: Alici Masarykovou, Hanu Benešovou, Přemysla Šámala, Václava Kľofáče, Antonína Hampla, Emila Frankeho, Fráňu Zemínovou, Kamila Kroftu, Jaromíra Nečase, Zdeňka Nejedlého, Aloise Hajna, Eduarda Basse, Františka Xavera Šaldu, Ivana Olbrachta nebo bratry Čapkovi. *S legionáři pro republiku a demokracii*, s. 11; Budujeme Obec přátel legionářů, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 71, s. 1.

³⁸⁵ *S legionáři pro republiku a pro demokracii*, s. 15–16; Voláme ženy k spolupráci, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 89, s. 1. Do Obce přátel legionářů mířila i velká část legionářů, dosud organizovaných v Československé obci legionářské. Sama Obec přátel ovšem mířila i na ty československé dobrovolníky ze zahraniční armády, kteří byli členy i jiných legionářských spolků, popřípadě nebyli organizováni vůbec. Kdo jsou a co chtějí přátelé legionářů, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 90, s. 3.

³⁸⁶ Ustavující sjezd Obce přátel legionářů, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 90, s. 1; Složení ústřed. orgánů OPL, in: *Legionářský týden*, roč. 13, č. 90, s. 1936, s. 1.

u příležitosti 52. narozenin prezidenta Edvarda Beneše. Zde se na první schůzi přihlásilo na 40 zájemců a do konce července téhož roku měla jednota na 96 členů. První zvolený výbor byl ve složení: předseda Emil Weiland – inspektor státních drah, místopředseda dr. Josef Břeň – gymnaziální profesor, místopředseda Josef Kořínek – starosta Horního Růžodolu a dále členové výboru MUDr. Josef Eisner – lékař a starosta Sokola Horní Růžodol, Antonín Bílek – strojevedoucí státních drah, Alois Janata – korektor, Antonín Kníže – ředitel české měšťanské školy v Horním Růžodole, Jan Kögler – liberecký radní a vrchní oficiál státních drah a nakonec Josef Panáček – vrchní adjunkt státních drah. Za legionáře působili ve výboru Miloš Prchlý, Adolf Piskáček, Václav Živnůstka, Josef Ropek, Vít Frič, František Plecháček a Josef Tauchmann.³⁸⁷

Do aktivní osvětové činnosti se liberecká Obec přátel legionářů pustila ještě téhož roku, když nejprve vyslala své dva zástupce do Prahy na řečnické školení, uspořádané v rámci celostátním výborem Obce přátel vyhlášené akce „Mobilizace mravních sil našeho národa“ a posléze 10. prosince uspořádala v Národním domě v Liberci veřejnou schůzi pod stejným názvem, jakou měla celostátní kampaň. O zásadách organizace pro obranu a sociálních předpokladech účinné obrany zde referoval profesor Jiří Němec, předseda legionářské jednoty Josef Ropek hovořil o vojenské situaci a síle československé armády, ředitel českého reálného gymnázia v Liberci Stanislav Štrup o technických základech

³⁸⁷ Jednalo se především o zástupce hornorůžodolské městské rady v čele se samotným starostou Kořínkem. SOKA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 131–132; SOKA Liberec, f. Archiv města Liberce, Spolkový katastr politického obvodu Liberec; Obec přátel legionářů v Liberci ustavena, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 44, s. 2. V obdobném složení působil výbor i po následující dva roky. Nejvýznamnější změnou ve výboru pro tuto dobu bylo nahrazení dr. Josefa Břeně ve funkci místopředsedy jednoty, kterou v roce 1937 převzal dosavadní člen výboru Jan Kögler. Na své poslední valné hromadě v roce 1938 měla Obec přátel 261 členů. Valná hromada Obce přátel legionářů v Liberci, in: *Ještědský obzor*, roč. 31, 1938, č. 7; Obec přátel legionářů pro Liberec a okolí, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 20, s. 3.

Václav Živnůstka se narodil první listopadový den roku 1897 v Opočnici na Poděbradsku. V čase válečném narukoval k 10. zeměbraneckému pěšímu pluku z Mladé Boleslavi, s nímž byl odeslán na východní frontu, kde v roce 1916 upadl do ruského zajetí. O rok později však vstoupil do československých legií a v dalších letech se mu jeho domovským útvarům stal 9. střelecký pluk „Karla Havlíčka Borovského“. Po návratu ruských legionářů do vlasti demobilizoval v srpnu 1920. Civilní zaměstnání získal u státních drah, které ho ve třicátých letech převezly do Liberce, v němž se stal členem místní jednoty. Databáze VHA: Václav Živnůstka. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 20. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/13923163>; SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Seznam členů.

brannosti i odkazu legií a předseda Obce přátel legionářů Emil Weiland rozebral zásady československé vnitřní i zahraniční politiky.³⁸⁸ Další dva roky jednota Obce přátel uspořádala oslavy narozenin obou prezidentů, přednášky se zacílením na brannost národa, probíhající válečné konflikty i spolupráci s německými aktivistickými stranami, dále pak několik společných schůzí s legionáři a italskými domobranci a v neposlední řadě se účastnila oslav 20. výročí zborovské bitvy, při kterých předala legionářům nový prapor.³⁸⁹ Kromě těchto akcí zorganizovali přátelé legionářů v dubnu 1937 rovněž pietní akt u rodného domu významného spisovatele, kritika a jednoho ze zakládajících členů Obce přátel legionářů Františka Xavera Šaldy, jenž 4. dubna 1937 zemřel.³⁹⁰

I přes krátký čas, který byl liberecké Obci přátel legionářů vyměřen, se jejím členům, a zvláště vedení podařilo dosáhnout velmi těsné spolupráce s Obcí legionářskou, vysokého počtu členů a v neposlední řadě i respektu celé české menšiny. K tomu jí především pomohlo výrazné zapojení do rozličných podniků na zvýšení odhodlání bránit ohroženou vlast a také samotné složení jejího členstva, v němž bylo zastoupeno mnoho významných menšinových činovníků, patřících mezi elitu českého obyvatelstva v německy hovořící oblasti.

³⁸⁸ SOKA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 121–122; Akce SNO v Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 99, s. 3.

³⁸⁹ SOKA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 160–167; Jak pracuje liberecká jednota OPL, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1937, č. 19, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 3, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 11, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 12, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 18, s. 2; Liberec, in: *Národní osvobození*, roč. 17, 1937, č. 147, s. 5–6.

³⁹⁰ Kromě tohoto jednorázového uctění spisovatelovy památky hodlali přátelé legionářů umístit na jeho rodný dům pamětní desku. Čs. obec legionářská k úmrtí F. X. Šaldy, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 29, s. 1; Liberecko uctí svého velkého rodáka F. X. Šaldy, in: *Národní osvobození*, roč. 14, 1937, č. 83, s. 3; Slavnost u rodného domu F. X. Šaldy, in: *Národní osvobození*, roč. 14, 1937, č. 87, s. 3; Čs. obec legionářská k úmrtí F. X. Šaldy, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 29, s. 1.

6. Členové jednot Liberec a Český Dub

6.1 Povolání legionářů

Řekne-li se spojení „prvorepublikový legionář“, jako první nám vyvstanou na myslí slavné osobnosti, často ověšené vojenskými řády a vyznamenáními několika států, jež zastupovaly významné politické, vojenské nebo diplomatické úřady. Právě v těchto třech oblastech se málo početná legionářská elita prosadila nejvíce.³⁹¹ Zamyslíme-li se však dále, spatříme desítky tisíc dalších legionářů, kteří neměli takové štěstí, schopnosti či životní záměry, aby obsadili vysoké posty, a namísto toho zastávali mnohdy podřadné funkce ve veřejné i soukromé sféře. Ačkoli jim legionářské zákony měly umožnit získat práci pro stát, poznali jsme, že jejich naplňování v praxi povážlivě vázlo, a pokud se podařilo nezaměstnaného legionáře umístit, měl nevelké vyhlídky na brzký kariérní postup. Legionáři proto na počátku dvacátých let doufali ve zlepšení podmínek pro své působení v rámci státu, popřípadě se hodlali prosadit jako zemědělci, živnostníci nebo dokonce podnikatelé. Poválečná doba jim ovšem nepřála a možnost sloužit státu, byť na ne příliš atraktivních pozicích, se stala opětovně aktuální. Řada z nich proto volila odchod ze svého rodného kraje do míst, ve kterých byla o zájemce o práci větší poptávka, což ze strany státu splňovaly zvláště pohraniční oblasti. V roce 1927 proto Obec legionářská mohla vykázat statistiku povolání svých 51 000 členů, z nichž bylo 17 424 státních a samosprávných zaměstnanců, 3 855 aktivních vojáků, 921 učitelů, 4 565 zemědělců, 4 649 živnostníků, 2 798 soukromých úředníků a zřízců, 10 378 dělníků průmyslových, 3 228 dělníků zemědělských, 708 horníků a 17 612 v námezdním poměru.³⁹² Nadcházející desetiletí však znamenalo citelný posun ve prospěch zaměstnanců státu a samosprávných celků, když došlo k navýšení počtu veřejných zaměstnanců. V roce 1937 Československá obec legionářská tak vykázala 41 245 členů, dělících se do těchto skupin: 20 823 státních a samosprávných zaměstnanců, 2 058 aktivních vojáků, 1 147 učitelů, 2 527 zemědělců, 1 114 soukromých úředníků a zřízců, 6 352 dělníků, 3 203 živnostníků a 1 696 penzistů a invalidů.³⁹³ Jestliže tak v roce 1927 bylo 43,5 % členů Obce legionářské ve veřejných službách, pak v roce 1937 šlo už o 61,4 %. Téměř dvacetiprocentní nárůst byl způsobem především dvěma faktory, a to postupným uvolňováním dalších míst ze strany státu

³⁹¹ MICHL, Jan: *Legionáři a Československo*, 34–56.

³⁹² Sociální činnost Čs. obce legionářské, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 79, s. 2.

³⁹³ Čs. obec legionářská v minulém roce, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 4, s. 1.

a samospráv, přičemž zároveň došlo i ke zlepšení umístování pomocí legionářských zákonů, a poté nastalou hospodářskou krizí, znamenající ztrátu obživy především pro námezdní sílu, dělnictvo, živnostníky a v neposlední řadě i pro zemědělce. K propouštění státních zaměstnanců a umenšování jejich platů taktéž docházelo, přesto ale byla veřejná sféra v tomto čase více stabilním zaměstnavatelem než ostatní, a tedy i atraktivnějším.³⁹⁴

Výše uvedenou změnu ovšem nelze obecně aplikovat na jakoukoli legionářskou jednotu, neboť mezi nimi docházelo k výrazným odchylkám, daným především situováním té které jednoty do určitého místa. Rozdíly v počtech povolání členů spolku závisely jak na jednotlivých oblastech, tak poté přímo na velikosti sídla, v němž se daná jednotka utvořila, a dále na jeho politickém a hospodářském významu. Liberecká oblast byla proto už od počátku existence republiky předurčena pro legionáře, hodlající i nadále sloužit státu. Město a jeho okolí, nacházející se v kotlině mezi Jizerskými a Lužickými horami, totiž nemohlo být jakožto podhorská oblast s chladným klimatem využito pro zemědělství, respektive pěstování většiny zemědělských plodin. V tomto případě bylo vhodnější pastevectví, avšak i pro tuto možnost potřebovali nově příchozí zemědělskou půdu, jíž bylo na Liberecku nedostatek, a ta, která mohla být využita, patřila především německým vlastníkům. Případné propachtování nebo dokonce odprodej půdy legionářům zde nebyl téměř možný, což dokládá i jejich neúspěšný pokus o získání zbytkového statku Machnín při pozemkové reformě, představující jedinou možnost, jak se k této formě obživy dostat. Ani druhá varianta získání zaměstnání ve sféře soukromé zde nebyla nikterak reálná, navzdory tomu, že samotné město zažilo v průběhu devatenáctého století ohromný rozkvět prostřednictvím průmyslové revoluce a svůj industriální charakter si podrželo i po celou meziválečnou dobu.³⁹⁵ Drtivou většinu podniků totiž ovládali němečtí majitelé, kteří

³⁹⁴ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky 1918–1938, Díl II.*, s. 49–56, 82–88; OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*, s. 163–169.

³⁹⁵ Nejnověji se rozvoji průmyslového Liberce v 19. a první polovině 20. století věnuje v daných kapitolách kolektivní monografie MELANOVÁ, Miloslava, et al.: *Liberec*, Praha, NLN 2017, 507 s. Obdobnou syntézu k tématu lze najít i v další rozsáhle publikaci KARPAŠ, Roman et al.: *Kniha o Liberci*, Liberec, Dialog 2004, 704 s. Jednotlivým kapitolám nejdůležitějších aspektů rozvoje Liberce ve výše zmíněném období se ve svých studiích a monografiích blíže zabývali například: BERGMANOVÁ, Vlasta: *Textilana v obrazech a datech*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2008, 261 s.; EDERER, Antonín: Nejstarší projekt a stavba železnice v severních Čechách: žitavsko-liberecká dráha, in: *Sborník Severočeského muzea 6. Historia*, Liberec, Severočeské nakladatelství 1970, s. 5–20; TÝŽ: *První vlak z Pardubic do Liberce: K stému výročí dráhy*, Liberec, Krajské nakladatelství 1959, 115 s.; HABÁNOVÁ, Anna, et al.: *1906: německočeská výstava Liberec = deutschböhmisches Ausstellung Reichenberg*, Liberec, Oblastní galerie Liberec 2016, 271 s.;

rozhodně neměli zájem na tom, aby jakkoli pomáhali legionářům se zde uživit, respektive udržet. Charakteristické proto pro legionáře na počátku dvacátých let bylo velmi časté střídání zaměstnání, téměř výhradně se týkajících dělnických pozic. Teprve po zhruba pěti letech od ukončení války nastává obrat, kdy se již většina z nich uchytila ve státních službách, obzvláště ve dvou strategických oblastech – bezpečnostní a komunikační.³⁹⁶ Republika tím získala řadu národnostně spolehlivých a loajálních pracovníků, zocelených v dlouhých bojích a zvyklých se obětovat pro vyšší celek a na oplátku jim poskytla dostatečné podmínky k tomu, aby se mohli usadit na exponovaném severu Čech.

Platnost výše zmíněného nám potvrzují údaje o zaměstnání libereckých legionářů, u nichž se z celkového počtu 279 zjištěných členů podařilo dohledat informace k jejich povolání ve 245 případech. Z tohoto počtu bylo 233 členů zaměstnáno ve veřejné sféře, což znamenalo celých 95 %.³⁹⁷ Nejpočetnější skupinu tvořili legionáři pracující u státních drah, v nichž zastávali širokou paletu drážních profesí. Ve výčtu povolání můžeme nalézt dílenské pracovníky a jejich pomocníky, strážce tratě, posunovače, topiče, strojvedoucí, přednosta stanic i drážní inspektory. Celkově zaměstnaly státní dráhy na 100 členů liberecké Obce legionářské. Další silnou skupinu představovali příslušníci státní policie, kteří se téměř všichni v průběhu první republiky vypracovali z funkcí strážmistrů a nadstrážmistrů na vedoucí obvodní inspektory. Jejich počet činil 44 členů jednoty.

HOFFMAN, Jaroslav: K problémům textilního průmyslu severních Čech a jejich politickým a sociálním důsledkům v období první ČSR, in: *Studie k sociálním dějinám = Studien zur Sozialgeschichte*, Kutná Hora, CLEO 1999, s. 157–206; JOZA, Jaroslav: Textilní průmysl na Liberecku po první světové válce, in: *Z dějin textilu – studie a materiály 8*, Ústí nad Orlicí, Výzkumný ústav bavlnářský 1987, s. 51–71; MELANOVÁ, Miloslava: Modernizace průmyslového a politického centra v Čechách. Liberec 1885–1914, in: *Královehradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost*, Hradec Králové, Státní oblastní archiv Hradec Králové 2010, s. 205–220; TÁŽ: Vzdělanci a podnikatelé – formování občanské elity v průmyslovém městě v době předbřeznové, in: *Svět historie – historikův svět: sborník profesoru Robertu Kvačkovi*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2007, s. 177–195; TÁŽ: Zrod a vzestup libereckých podnikatelů – Liebiegové, in: *Osobnosti v dějinách regionu. I. přednáškový cyklus*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2004, s. 65–75; TÁŽ: Liberecké vlnářství druhé poloviny 19. století v pohledu průmyslových alb. Firma Franz Liebieg v letech 1858–1898, in: *Vědecká pojednání = Wissenschaftliche Abhandlungen. = Prace naukowe. II-2*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 1996, s. 88–100; TÁŽ: *Liberecká výstava 1906*, Liberec, Kalendář Liberecka 1996, 63 s.

³⁹⁶ HNĚLIČKA, Jan: *Členové Československé obce legionářské Jednoty pro Liberec a okolí v letech 1921–1938*, s. 13–16.

³⁹⁷ Jedná se o celkové shrnutí stálých zaměstnání členů liberecké Obce legionářské napříč celým obdobím první republiky. Tamtéž, s. 13–15.

Pomyslnou třetí příčku pak obsadili pracovníci pošty v počtu 33 členů, následovaní skupinou 22 příslušníků branné moci, především armádních důstojníků. K bezpečnostním složkám je potřeba připočítat také 7 příslušníků četnictva a 4 zástupce finanční stráže. Méně početnou, ale zato důležitou skupinu 12 osob tvořili i státní úředníci, zpravidla zaměstnanci libereckého soudu a od třicátých let nově příchozí posily finančního úřadu. Ke konečnému výčtu zaměstnanců státu a samospráv – v libereckém případě výhradně okresu – patří též 6 legionářů ze školské oblasti a 3 cestmířtři. Málo zastoupenou skupinu zaměstnanců ve sféře soukromé pak představovali v řádu jednotek tovární dělníci, řemeslníci, živnostníci a jeden redaktor.³⁹⁸

Se zcela opačnou situací se setkáváme u sousedního Českého Dubu, dokládající vliv specifík jednotlivých míst na složení a povolání členů legionářských jednot.³⁹⁹ U místních legionářů, jichž se podařilo identifikovat celkem 55, bylo veřejnými zaměstnanci pouze 11 členů, což v procentuálním vyjádření činí 20 %. Jednalo se o 3 četníky, 2 učitele, 2 soudní zřízence, 1 městského tajemníka, 1 okresního kancelistu, 1 zaměstnance pošty a 1 armádního důstojníka. Všichni ostatní legionáři byli téměř rovnoměrně rozděleni do tří základních skupin v soukromé sféře, když 16 členů vykonávalo živnost, 16 členů pracovalo v dělnické pozici a 12 z nich obdělávalo půdu.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Tamtéž.

³⁹⁹ Z prostoru mladoboleslavské župy máme k dispozici statistiku povolání členů z roku 1924, kdy je například u České Lípy, okresního města a významného železničního uzlu v německy mluvící oblasti, doloženo celkem 92 členů, z nichž 76 bylo státními zaměstnanci. Naopak jednotka v průmyslově silných Semilech sdružovala 106 legionářů, u nichž převládala skupina 63 dělníků. Samotné centrum župy Mladá Boleslav pak vykazalo 169 členů, jejichž největší profesní skupiny o 53 dělnících, 36 státních zaměstnancích, 26 vojácích a 24 živnostnících, reprezentovaly Mladou Boleslav jako významné sídlo českého regionu, posádkové město a průmyslové centrum zároveň. SOkA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská Nové Benátky, Výroční zpráva župy Mladá Boleslav 1924. Podobné příklady lze nalézt například i na Moravě, kde hranická jednotka, sídlící ve městě známém svojí důstojnickou akademií, měla v roce 1936 na 128 členů, z nichž největší skupinu tvořili příslušníci branné moci v počtu 29 členů. *Rodáci a občané okresu Přerov v československé legionářské armádě v letech 1914–1920*, Přerov, Muzeum Komenského v Přerově – Státní okresní archiv Přerov 2001, s. 23. Obdobná situace byla i u nedaleké jednoty v Olomouci, jednom z hlavních moravských sídel a velkém posádkovém městě, ve kterém se sdružovalo v roce 1930 při jednotě Obce legionářské 624 členů, z nichž 355 bylo vojáky a dalšími státními zaměstnanci. SEDLÁŘ, Tomáš, *Českoslovenští legionáři: občané a rodáci města Olomouce*, s. 65.

⁴⁰⁰ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů.

Poměrně věrným způsobem se zde projevuje místní zvláštnost, kdy Český Dub po jistou dobu disponoval také okresním úřadem a soudem, nicméně v porovnání se sousedním Turnovem, natož pak Libercem se jednalo o malé provinční město, shodné například se sousedními Hodkovicemi nad Mohelkou.⁴⁰¹ Politický význam proto nebyl nikterak velký, a město tudíž ani nemohlo nabídnout větší počet pracovních míst ve veřejných službách. Naopak ale díky stále posilující české části obyvatel, která v meziválečném období již plně nabyla majority, se mohli legionáři uchytit více jako drobní živnostníci a řemeslníci. Posazení Českodubska mezi podhorský průmyslový kraj na severu a zemědělskou oblast na jihu pak vytvořilo vhodné podmínky pro obživu skupině dělníků i druhé skupině zemědělců. Vyjma pracovních příležitostí, charakteristických pro dané území, je potřeba dodat ještě jeden důležitý faktor, který zásadně ovlivnil strukturu povolání českodubských legionářů a ježž je možné zde, na rozdíl od Liberce, aplikovat. Jedná se o již na počátku této práce zmíněný fakt, že většina českodubských členů Obce legionářské byla původem z tohoto kraje, a proto v mnohém navázala na předválečný život vlastní i svých předků.

6. 2 Původ legionářů

K otázce původu členů liberecké a českodubské jednoty Obce legionářské můžeme přistupovat dvojím způsobem. Prvním z nich je aplikování geografického hlediska se zaměřením na místa, odkud legionáři na sever Čech přicházeli. Tím druhým je posléze hledisko sociální, v němž nás zajímají sociální skupiny, ze kterých legionáři vycházeli. Nejprve však ke geografickému hledisku, použitému na liberecké jednotě, u níž se z celkového počtu 279 členů podařilo určit jejich místo narození ve 249 případech. O hlavní geografickou oblast, odkud liberečtí legionáři pocházeli, se dělily severní Čechy, zastoupené nynějším Libereckým a Ústeckým krajem, ze kterých bylo 62 legionářů, a oblast východních Čech, tedy kraj Královéhradecký a Pardubický, se 63 legionáři.⁴⁰² Třetí oblastí s nejčastějším výskytem rodných měst a obcí legionářů se staly střední Čechy, reprezentované jak krajem Středočeským, tak Hlavním městem Praha. Odtud pocházelo 58

⁴⁰¹ Podrobným rozbohem meziválečného vývoje samosprávy okresu Český Dub, respektive Turnov, se zabýval se své diplomové práci: PETRUS, Martin: *Vývoj politického okresu Turnov v letech 1918–1945*. Hradec Králové, 2015, Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Petr Grulich.

⁴⁰² Vzhledem k 30 legionářům, k nimž nebyly nalezeny informace o původu, je možné, že se tyto dvě oblasti mohou navzájem lišit, avšak pouze v několika jednotlivcích.

legionářů. V celkovém součtu se jedná o celých 75 % libereckých členů, pocházejících z uvedených oblastí. S navyšující se vzdáleností se počet výskytu rodných míst zmenšoval a těmi nejméně početnými oblastmi byly v sestupném pořadí Morava, jižní Čechy a Slezsko. Posledním údajem je pak počet legionářů, narozených mimo české země, jichž bylo celkem šest. Pokud bychom se zaměřili na velikost sídel, v nichž se legionáři narodili, pak lze konstatovat, že šlo především o malé obce, následované městy.⁴⁰³

Z malých sídel pocházeli stejně tak i českodubští legionáři, u kterých byly dohledatelné informace o geografickém původu u všech 54 členů. Jak již bylo avizováno, 30 legionářů pocházelo přímo z okolí Českého Dubu a Turnovska, tedy nejpočetněji zastoupenou oblastí byly severní Čechy. O pomyslnou druhou příčku se poté dělily dvě stejně početně zastoupené oblasti, a to východní a střední Čechy, každá po šesti členech. Zbývající tři členové pocházeli shodně z dnešního kraje Vysočina.⁴⁰⁴

Uvedené údaje nám nyní potvrzují zásadní skutečnost, o které jsme se částečně zmínili v předchozí kapitole, a sice že hlavním faktorem velikosti a sociální struktury jednotlivých legionářských jednot byl dostatečný počet vhodných pracovních příležitostí. Právě možnost získat zaměstnání se stala určující pro příchod legionářů do Liberce a naopak u Českého Dubu znamenala minimální zastoupení legionářů z jiných krajů.

Přesuneme-li se k sociálnímu hledisku, respektive zjištění výchozí sociální skupiny, bylo pomocí matričních záznamů zjištěno u liberecké jednoty 157 případů rodičů budoucích legionářů se záznamy o jejich povolání. Na základě těchto dat můžeme vytvořit tři základní sektory: zemědělský sektor, průmyslový sektor a sektor služeb a dalších nevýrobních odvětví.⁴⁰⁵ S ohledem na statistickou odchylku lze říci, že první a druhý sektor byl u rodin libereckých legionářů prakticky na stejné úrovni, když první zaujímal 47 % a druhý 45 %. Třetí sektor vyplnil zbývajících 8 %.⁴⁰⁶

U legionářské jednoty v Českém Dubu se podařilo dohledat matriční záznamy k 39 legionářům. V tomto případě sektor zemědělský vysoce převyšoval zbylé dva, neboť

⁴⁰³ HNĚLIČKA, Jan: *Členové Československé obce legionářské Jednoty pro Liberec a okolí v letech 1921–1938*, s. 10–11.

⁴⁰⁴ PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů; Databáze VHA. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 18. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>.

⁴⁰⁵ Pod sektor služeb a nevýrobních odvětví byli přiřazeni i zástupci obchodu a státní zaměstnanci.

⁴⁰⁶ HNĚLIČKA, Jan: *Členové Československé obce legionářské Jednoty pro Liberec a okolí v letech 1921–1938*, s. 11.

zaujímal 67 %, kdežto druhý sektor 28 % a třetí velmi nízkých 5 %.⁴⁰⁷ Porovnání dosažených výsledků z období let 1870–1899, kdy se legionáři narodili, obsahuje tabulka č. 4.

	Liberec	Český Dub	Liberec a Český Dub
1. sektor	47 %	67 %	51 %
2. sektor	45 %	28 %	42 %
3. sektor	8 %	5 %	7 %

(Tabulka č. 4)

Na základě dat obsažených v tabulce a získaných informací o konkrétních povoláních rodičů, respektive otců jednotlivých legionářů, můžeme shledat, že v rámci sociální stratifikace pocházeli členové obou jednot z drtivé většiny z nižší třídy, zahrnující pracovníky v zemědělství a průmyslové dělníky.⁴⁰⁸ Nižší střední třída s řemeslníky, drobnými živnostníky a státními zaměstnanci byla zastoupena ve velmi malém počtu.⁴⁰⁹ Vyšší střední třída a vyšší třída v tomto statistickém celku zcela absentují. Stejně tak nebyl nalezen jakýkoli případ z oblastí bezpečnostních, lékařských, právnických, úřednických vojenských ani jiných jim podobných oblastí. Stejný výsledek je v oblasti velkopodnikatelské.

Při porovnání s povoláním legionářů v meziválečné době lze říci, že většina československých dobrovolníků zahraniční armády zvýšila díky své válečné minulosti i vzniku vlastního národního státu svůj sociální status. V případě členů sledovaných jednot se sice nejednalo o výrazné navýšení, zvláště u českodubských legionářů, přesto i zde je

⁴⁰⁷ Pro zjištění údajů o povolání rodičů legionářů z jednoty v Českém Dubě byly využity matriky narozených, spravované v těchto institucích: Městský úřad Český Dub, správní odbor – matrika, Sbirka matrik; Státní oblastní archiv Litoměřice, f. Sbirka matrik Severočeského kraje; Státní oblastní archiv Praha, f. Sbirka matrik a průvodní listinný materiál Středočeský kraj; Státní oblastní archiv Třeboň, f. Sbirka matrik Jihočeského kraje; Státní oblastní archiv Zámbrsk, f. Sbirka matrik Východočeského kraje.

⁴⁰⁸ V rámci oblasti zemědělství jsou uváděny profese typu: sedlák, rolník, nádeník, nájemník, domkář, zahradník, chalupník, půlláník, čtvrtník, baráčník, podruh, čeledín a podobně.

⁴⁰⁹ Zde se vyskytují profese typu: kovář, klempíř, švec, zámečník, kožešník, krejčí, hospodský, kupec a podobně.

patrný posun výše. Legionářská minulost se tak i vzhledem k samotnému charakteru státu, který zahraničním vojákům vděčil za svůj vznik, v období první republiky vyplatila.⁴¹⁰

6. 3 Bydliště legionářů

Podíváme-li se do výsledků předchozích dvou kapitol, můžeme již na počátku této předpokládat, že možnost získání bydlení a jeho samotný charakter byl u obou jednot opačný, což souviselo jednak s původem legionářů a jednak s jejich zaměstnáním, neboť některé profese dokonce umožňovaly přímý dlouhodobý pobyt v místě výkonu stálé práce.

Tento fakt platil předně u liberecké jednoty, sdružující povětšinou veřejné zaměstnance, díky čemuž je možné určit několik hlavních lokalit, ve kterých legionáři bydleli.⁴¹¹ V případě příslušníků branné moci se jednalo o okolí dolních kasáren pěšího vojska v oblasti Kasárenského (dnes Štefánikova) náměstí, či horních kasáren dělostřelectva u náměstí Albrechta Dürera (dnes Žižkova). Oba dva kasárenské areály právně patřily městu Liberci, které ovšem mělo na správu budov minimální vliv. Pro oblast Kasárenského náměstí byly legionáři využívány pouze prostory vojska, avšak oblast náměstí Albrechta Dürera zde měla jednu výjimku. Tu tvořil dům č. p. 11, který vlastnil rodák z nedalekého Františkova a ruský legionář Rudolf Fanta se svou ženou Marií.⁴¹²

⁴¹⁰ Více k sociologickým proměnám obyvatelstva českých zemí v období první republiky: MUSIL, Jiří: Česká společnost 1918–1938, in: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha, Mladá fronta 1996, s. 267–309.

⁴¹¹ Meziválečné občanské i bytové výstavbě v Liberci, která v mnoha případech umožnila místním legionářům získat bydlení, se věnovali: KARPAŠ, Roman, et al.: *Knih o Liberci*, s. 290–298; TECHNIK, Svatopluk – RUDA, Vladimír: *Liberec minulosti a současnosti*, Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1980, s. 88–98; ZEMAN, Jaroslav: *Liberec: urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*; Liberec, Knihy 555 2011, s. 90–108; TÝŽ: Stát a jeho meziválečná architektura. České meziválečné stavby v německém Liberci, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, roč. 13, 2012, č. 2, s. 26–45; TÝŽ: Liberec během průmyslové revoluce 1830–1945, in: *Střed Liberce v proměnách staletí*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2011, s. 81–100.

⁴¹² *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1932*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1931, s. 293–349.

Rudolf Fanta se narodil ve Františkově u Liberce 17. ledna 1890, kde rovněž trávil své mládí. Po vypuknutí první světové války byl jako příslušník libereckého 94. pěšího pluku odvelen do Haliče, kde prvního dubna 1915 padl do ruského zajetí. V táborech válečných zajatců přežíval po dva roky, než se mohl přihlásit k československým legiím, u nichž později sloužil v řadách 7. střeleckého pluku „Tatranského“. Se svou jednotkou prodělal veškeré boje. Roku 1920 se navrátil do vlasti, respektive na rodný sever Čech. V Liberci se po většinu meziválečné doby živil jako tapetář, dokud ho v roce 1937 nastalý bojkot ze strany německého

Pro příslušníky státní policie se stal středobodem dům č. p. 8 v Lauferově (dnes Blažkově) ulici, v níž se nacházelo policejní ředitelství.⁴¹³ Tento areál poskytl v různých dobách azyl celkem 26 libereckým legionářům. Posledním místem, v němž docházelo k časté fluktuaci adres legionářů, bylo samotné hlavní vlakové nádraží a jeho přílehlá oblast, zasahující i do okolních sídel: Františkova, Horního Růžodolu a Rochlice. Některé budovy majetkoprávně spadaly přímo pod ředitelství státních drah v Hradci Králové, další část pak pod společné vlastnictví Československých státních drah a Německé říšské železniční společnosti. K erárnímu bydlení je nutno připočítat též českou občanskou školu na Masarykově náměstí, která se v roce 1935 přesunula do nové budovy českých menšinových škol na Komenského ulici a taktéž budovu hlavní pošty.⁴¹⁴ Státní byty se hojně využívaly i v okolních obcích, a to ve všech sférách veřejné služby.⁴¹⁵

Vrátíme-li se do samotného Liberce se zaměřením na majitele jednotlivých nemovitostí, pak lze na základě změn adres konstatovat, že liberečtí legionáři si již ve třicátých letech našli trvalé bydlení v takových nemovitostech, které vlastnili především čeští majitelé, nebo stavební a bytová družstva. Důležité organizace zde představovaly například České stavební družstvo pro Liberec, Sdružení pro sociální zabezpečení státních zaměstnanců – oblast Liberec, Okresní stavební družstvo pro Liberec a okolí, SKD – Severočeské konzumní a výrobní družstvo v Liberci, Domov – obecně prospěšné stavební a bytové družstvo pro Liberec a okolí nebo Stavební a bytové společenství „Eigener Herd“. Německé majitele je taktéž možno dohledat, nicméně počet jejich legionářských nájemníků je mizivý.⁴¹⁶

obyvatelstva a jeho zastrahování nepřivedly do řad státních zaměstnanců jako pracovníka pošty. Databáze VHA: Rudolf Fanta. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 20. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/13810887>; SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Seznam členů; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1924*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1923, s. 232; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1938*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1937, s. 481.

⁴¹³ KARPAŠ, Roman et al.: *Kniha o Liberci*, s. 333.

⁴¹⁴ HNĚLIČKA, Jan: *Členové Československé obce legionářské Jednoty pro Liberec a okolí v letech 1921–1938*, s. 16.

⁴¹⁵ Jednalo se především o tato sídla, seřazená dle počtu výskytu legionářů: Horní Růžodol, Ruprechtice, Rochlice, Růžodol I, Františkov, Ostašov, Machnín, Vratislavice nad Nisou, Doubí, Mníšek, Karlov pod Ještědem, Dlouhý Most, Jeřmanice, Minkovice a Rudolfovo.

⁴¹⁶ Tamtéž.

Naopak na počátku dvacátých let, kdy legionáři do severočeského pohraničí teprve přicházeli a poohlíželi se nejenom po zaměstnání, ale rovněž i bydlení, využívali především pronájem u německých spoluobčanů, u nichž však vydrželi nejčastěji pouhý rok, maximálně tři. Časté střídání adres šlo ruku v ruce se změnou zaměstnání, které zpočátku našli u soukromých společností na pozicích pomocníků a dělníků, či se případně jednalo o snahu uživit se jako živnostník. Tento trend v průběhu let ustával, tak jak se členům liberecké jednoty dařilo získávat zaměstnání ve státních službách.⁴¹⁷

Pokud bychom se zaměřili na Liberec z pohledu obydlivosti jeho tehdejších pěti čtvrtí, pak nejčastější místa pobytu legionářů byla zaznamenána v tomto pořadí: Staré Město, Jeřáb a Perštýn. S o něco menším počtem pobytů by čtvrtou pozici obsadilo Nové Město a poslední místo by představoval s naprostým minimem výskytů Kristiánov. Z okolních sídel byly nejčastějšími zástupci Horní Růžodol, Rochlice a Růžodol I, což vytváří pořadí korespondující s výsledky sčítání obyvatelstva v roce 1921 i 1930, kdy v těchto obcích bydlelo nejvyšší procentuální zastoupení českého obyvatelstva.⁴¹⁸

Až na jednu již uvedenou výjimku členové liberecké jednoty Obce legionářské nevladnili v Liberci žádnou nemovitost, kterou by mohli využívat pro svou potřebu. Jejich domovem se staly nejčastěji erární byty, které jim, popřípadě i celým legionářským rodinám, byly k dispozici po dobu výkonu jejich zaměstnání. Pokud se nejednalo o byt ve vlastnictví státu, či samospráv, využívali legionáři možnosti bydlení v pronájmu u bytových družstev. Vzhledem k jejich národnosti a zvláště legionářské minulosti byl výskyt legionářů na adresách německých vlastníků nemovitostí zcela minimální, tak jako tomu bylo i u jejich zaměstnání. Legionáři by tak bez přispění státu i v oblasti bydlení nemohli v Liberci dlouhodobě existovat, natož v tak vysokém počtu.

O poznání snazší pozici měli členové legionářské jednoty v Českém Dubu, kteří se v mnohém navraceli do svých původních domovů, ve kterých bydleli před válkou, popřípadě v nich dokonce vyrůstali. Ti, jež přišli na Českokubsko teprve po první světové válce, získali práci povětšinou ve veřejných službách, což bylo velmi často spojené s možností bydlení, tak jako v případě libereckých legionářů.⁴¹⁹

⁴¹⁷ Tamtéž.

⁴¹⁸ HNĚLIČKA, Jan: *Členové Československé obce legionářské Jednoty pro Liberec a okolí v letech 1921–1938*, s. 16–17; KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 648.

⁴¹⁹ PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů; PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Osobní spisy.

Nikoli překvapivě byli členové místní jednoty nejčastěji přítomni v Českém Dubu, v němž žilo 16 legionářů. Všichni ostatní bydleli rozesteti po okolních vsích.⁴²⁰ Pouze ruští legionáři Petr Košek a Hugo Matěna měli trvalé bydliště mimo území Československa, když první z nich jako obchodník dlouhodobě pobýval v Horním Růžodole a druhý, četnický strážmistr, působil ve Stráži pod Ralskem.⁴²¹

Potvrzuje se nám tak úvodní domněnka o rozdílnosti charakteru bydlení mezi sledovanými jednotami, která byla dána jak původem legionářů, tak charakterem jejich zaměstnání.

6. 4 Úmrtí a pohřby legionářů

Definitivní odchod z pozemského světa se v meziválečném období nevyhýbal ani legionářům, mnohdy stále ještě mladým mužům, kteří měli teprve zakládat rodiny a budovat svůj nový domov. Příčiny řídnutí legionářských řad byly zčásti obdobné jako u zbytku populace, umírající ve stále značných počtech na tuberkulosu a srdeční choroby. Svůj podíl si v příčinách úmrtí vyžádaly i tragické nehody, které nastávaly především u státních zaměstnanců, nejčastěji drážníků. S již menší částí československého obyvatelstva měli legionáři společný další důvod předčasné smrti, jímž byly následky chorob a válečného strádání ve frontových liniích v mnoha zcela rozličných zemích.⁴²² Oproti bývalým příslušníkům rakousko-uherské armády pak měli navíc i řadu případů dobrovolného odchodu z tohoto světa poté, co se nedovedli smířit s odlišnou

⁴²⁰ Jednalo se o tyto obce, opět seřazené dle počtu výskytu legionářů: Proseč pod Ještědem, Rozstání, Vrtky, Smržov, Benešovice, Bílá, Slavíkov, Luhov, Horní a Dolní Paseky, Rašovka, Hodky, Březová, Těšnov, Loukov, Trávníček, Všelibice, Malý Lesnov, Padouchov, Stráňov, Lisky, Hlavice, Břevniště a Hrubý Lešnov.

⁴²¹ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů.

⁴²² *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 7; Za bratrem Kopeckým, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 60, s. 1; Za bratrem Bohumírem Filipem, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 87, s. 3; Za br. K. Rybářem, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 99, s. 1; Za bratrem Janem Havlíčkem, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 103, s. 1; Za bratrem Fr. Vilingrem, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 27, s. 5; Za bratrem Stanislavem Dítětem, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 95, s. 3; Za bratrem Ladislavem Kudrnou, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 55, s. 1; Za bratrem Františkem Šírkem, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 55, s. 2; Za bratrem Janem Bičičtím, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 101, s. 3; Za bratrem Alexem Rybínem, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 18, s. 3; Za bratrem Josefem Hniličkou, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 19, s. 1; Za bratrem Jindř. Hádkem, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 9, s. 2.

celospolečenskou situaci, než jakou po vítězné válce očekávali. Především ruští legionáři, částečně ovlivnění bolševickou revolucí, předpokládali, že po jejich návratu dojde k razantnímu a brzkému naplnění jejich vysněných tužeb. Po krutém vystřízlivění někteří z nich zvolili pro své vysvobození možnost použití zbraně – prostředku, který jim po léta umožňoval se co nejrychleji vypořádat se mnoha překážkami.⁴²³

Pozemské pomíjivosti si proto byli členové Obce legionářské vědomi více než kdokoli jiný. Stačilo jedno zmáčknutí, špatný úkrok, chvíle nepozornosti nebo nedbání na varovné příznaky a v krátké chvíli byl zmařen celý život jednoho československého dobrovolníka a často i budoucnost jeho rodiny. Z tohoto důvodu se legionáři už ve dvacátých letech rozhodovali pro různé způsoby zabezpečení pozůstalých, zvláště pak legionářských sirotek. O formách dlouhodobé pomoci hovořila již kapitola týkající se sociální činnosti největší legionářské organizace první republiky a jejích nižších organizačních celků. Nyní se proto zaměříme na období samotného skonu a zajištění důstojného rozloučení s hrdiny prvního československého zahraničního odboje.

Tito všichni bojovníci, disponující legionářským osvědčením, měli automatické právo na vojenský pohřeb, zajištěný nejbližší vojenskou posádkou, který se co do rozsahu lišil u stále sloužících legionářů a těch v záloze, potažmo ve výslužbě. Jestliže zemřel aktivní příslušník československé branné moci, byl vojenský doprovod odstupňován dle dosažené hodnosti. Hodnostně nejvyšší generálové měli nárok na vojenský průvod skládající se z praporu pěchoty, jízdní eskadrony a čtyř děl. Důstojníci v hodnosti od štábního kapitána po plukovníka měli zajištěn jeden prapor pěchoty, kapitáni jednu rotu a zbylí důstojníci a rotmistři půl roty. Poddůstojnickému mužstvu náležel doprovod o velikosti čtvrt roty. Vojenský špalír byl vždy složen z velitele, šesti vojínů, nosičů rakve a jednoho nosiče křížku. Součástí celého zajištění ze strany armády byla pochopitelně i vojenská hudba místních posádek.⁴²⁴ Pokud však zemřelý legionář nebyl již aktivním vojákem, nehrála dosažená hodnost žádnou roli a každému byla k dispozici čestná rota,

⁴²³ V případě námi sledovaných jednot šlo především o Josefa Kouckého a Josefa Stehlíka, kteří spáchali sebevraždu v letech 1925 a 1926. Oba byli příslušníky 253. dělostřeleckého oddílu. V jejich případě měl být psychický stav narušen i stálou šikanou z řad německy mluvících důstojníků. Sebevraždy rotmistřů-legionářů v liberecké posádce, in: *Ještědský obzor*, roč. 17, 1926, č. 9, s. 2–3; V Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 17, s. 3; Z činnosti našich poslanců, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 18, s. 1.

⁴²⁴ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžník ústředí Obce legionářské 1926.

vojenská hudba i nosiči rakve a věnců.⁴²⁵ O zajištění přítomnosti armády musela ovšem rodina, respektive jednota, zažádat příslušné velitelství a zároveň uhradit případné náklady na jízdné a stravu vojenského doprovodu. Jeho účast armáda zajistila zadarmo pouze v místě dislokace posádky, nebo pokud cestovné a stravné nepřesáhly výši 300 Kč.⁴²⁶ V opačném případě měly jednoty a rodiny povinnost uhradit rozdíl mezi paušálem a dosaženými náklady.⁴²⁷ Pouze nemajetní dostali ze strany Ministerstva národní obrany v tomto případě úlevu, když jim byly pohřební výlohy propláceny do 50 %, nejvýše však 500 Kč.⁴²⁸ Tím ovšem výčet možností minimalizace pohřebních výloh nekončil, neboť posádková velitelství rovněž umožňovala využít pohřebního vozu, rakve a dalších funerálií za režijskou cenu.⁴²⁹

Navzdory všem těmto výhodám znamenalo zajištění veškerých pohřebních úkonů značné finanční zatížení pozůstalých i legionářské jednoty.⁴³⁰ Z tohoto důvodu se legionáři v některých městech dokázali dohodnout na vytvoření úmrtního, nebo také pohřebního fondu, z něhož poté mohli financovat náhlé výlohy. Jednou z takovýchto jednot byla i ta liberecká, v níž k úmrtí členů docházelo poměrně pravidelně, takže za celou dobu existence první republiky máme zaznamenáno nejméně 25 úmrtí.⁴³¹ Jejich pohřby

⁴²⁵ Vojenské pohřby vůbec a legionářské zvlášť, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 91, s. 2.

⁴²⁶ *Věcný věstník Ministerstva národní obrany*, Praha, Ministerstvo národní obrany 1929, s. 205–206.

⁴²⁷ PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžník župního výboru 1934. Legionářské pohřby, in: *Legionářský směr*, roč. 4, 1923, č. 28, s. 7; Legionářské pohřby, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 76, s. 2; Sjezdem schválené návrhy organizační, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 87, s. 1; Legionářské pohřby, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 41, s. 1; Legionářské pohřby, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 58, s. 2.

⁴²⁸ K legionářským pohřbům, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 84, s. 2.

⁴²⁹ Legionářské pohřby, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 76, s. 2.

⁴³⁰ Za příklad nám může posloužit blízká jednota z Nového Boru, jejíž členové museli na jeden pohřeb shromáždit až 1 200 Kč. Československá obec legionářská jednota Bor u. Č. L., in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 63, s. 1.

⁴³¹ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 7; Za bratrem Kopeckým, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 60, s. 1; Za bratrem Bohumírem Filipem, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 87, s. 3; Za br. K. Rybářem, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 99, s. 1; Za bratrem Janem Havlíčkem, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 103, s. 1; Za bratrem Fr. Vilingrem, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 27, s. 5; Za bratrem Stanislavem Dítětem, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 95, s. 3; Za bratrem Ladislavem Kudrnou, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 55, s. 1; Za bratrem Františkem Šírkem, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 55, s. 2; Za bratrem Janem Bičičtštem, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 101, s. 3; Za bratrem Alexem Rybínem, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 18, s. 3;

obsahovaly veškeré zmíněné záležitosti zajišťované armádou, k čemuž dle jednotlivých legionářů byli vždy zakomponováni další účastníci. Žádný veřejný pohřeb se neobešel bez řečníka, zajištěného jednotou, k němuž se přidával zástupce zaměstnavatele zesnulého. Za libereckou jednotu nejčastěji hovořili její nejlepší řečníci Vít Frič a František Plecháček, ke kterým je potřeba dodat další, méněkrát hovořící: Jindřicha Kuthana, Jana Smisitele, Josefa Tauchmanna, Štěpána Pince a Matěje Štryncla.⁴³² O jejich projevech bohužel nemáme žádných zpráv až na jednu výjimku z roku 1926, kdy se konal pohřeb

Za bratrem Josefem Hniličkou, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 19, s. 1; Za bratrem Jindř. Hádkem, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 9, s. 2.

⁴³² Úmrtí, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 129, s. 7; Z Liberce, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 58, s. 1; Z Liberce, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 85, s. 1; Z Liberce, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 7, s. 2; Poděkování, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 62, s. 8; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 8, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 10, s. 1; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 28, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 94, s. 2; Za bratrem Bohumírem Filipem, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 87, s. 3; Za br. K. Rybářem, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 99, s. 1; Za bratrem Janem Havlíčkem, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 103, s. 1; Za bratrem Fr. Vilingrem, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 27, s. 5; Za bratrem Stanislavem Dítětem, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 95, s. 3; Za bratrem Alexem Rybínem, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 18, s. 3; Za bratrem Josefem Hniličkou, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 19, s. 1; Za bratrem Ladislavem Kudrnou, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 55, s. 1; Za bratrem Františkem Šírkem, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 55, s. 2; Za bratrem Janem Bičičem, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 101, s. 3; Za bratrem Jindř. Hádkem, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 9, s. 2.

Štěpán Pinc se narodil na Štědrý den roku 1897 v Příčovech na Sedlčansku. První světovou válku započal v řadách 28. zeměbranceckého pěšího pluku z Písku, s nímž byl nasazen na italské frontě. Zde se v srpnu 1917 dostal do italského zajetí, ve kterém zůstal necelý rok, než se v Padule přihlásil do tvořících se československých legií, kam byl později přijat k 39. střeleckému pluku. V jeho řadách bojoval v roce 1919 na Slovensku, než konečně demobilizoval. Stálé zaměstnání našel až v polovině dvacátých let, kdy se přistěhoval do Liberce a stal se státním policistou. V kariéřním žebříčku se brzy posunul z funkce strážmistra na nadstrážmistra a na přelomu dekád byl už obvodním inspektorem, jímž zůstal až do roku 1938. Databáze VHA: Štěpán Pinc. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 28. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14097118>; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1930*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1929, s. 452; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1928*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1927, s. 427; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1925*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1924, s. 362.

rotmistra Josefa Stehlíka, jenž se 14. února zastřelil, krátce po svém kamarádu Josefu Kouckém.⁴³³ Tehdy štábní kapitán Jan Smisitel pronesl:

„Nám i vám všem, přátelé milí, dere se chtě nechtě otázka vážná: Proč odešel bratr rotmistr Stehlík a proč – odcházíš Ty, bratře Koucký? Bojoval jsi za republiku a viděl jsi kladení jejích základů padlými životy. Viděl jsi téci krev a tolikráte patřil jsi kolem sebe smrti vstříc! Vydržel jsi však hrdinně všechna strádání a úzkosti, protože ve své hluboké víře v pravdu, zřel jsi daleko ze sibiřských plání a tajg vycházeti naplnění proroctví Libušina. Viděl jsi pouta země československé povolovati a duše Tvoje rozehřála se teplým pocitem svobody. Byl jsi hnán a živen teplým pocitem svobody. Byl jsi hnán a živen velikými ideami našich předků, které nahromadily se i v Tobě osudem smutných tří set let! A nyní odcházíš? Odcházíš snad za Stehlíkem proto, že se naplnily tyto ideje v opravdovém duchu a smrti těch tisíců mladých a nadšených životů? Věříme v Tvůj čistý ideál, a proto cítíme Tvoje pohnuty a smysl Tvého nešťastného činu.“⁴³⁴

Jeho řeč však byla morálním apelem na zúčastněné, burcujícím proti někdejšímu stavu. O tom, co bylo v běžných projevech obsaženo, se můžeme pouze domýšlet. Jistou náповědou nám v tomto mohou být oznámení o proběhnuvším pohřbu, která legionáři zveřejňovali v *Legionářském týdnu* v oddílu „Naše rovy“, kde se nejobširněji věnovali jejich válečnému působení a posléze několika málo větami zmínili poválečný život daného legionáře se zacílením na povolání, rodinu a koníčky. V případě, že zemřelý legionář patřil k některé z církví, respektive církvi československé, a byl jejím praktikujícím příslušníkem, hovořil nad rakví zesnulého také místní farář. Legionářské pohřby v Liberci se dále vyznačovaly četnou účastí zástupců spřátelených spolků, mezi které patřil bezesporu Sokol, DTJ, Italská domobrana, Českoslovenští dobrovolci 1918–1919 a nebo ve třicátých letech pobočné Sdružení legionářského dorostu a Obec přátel legionářů. Vyjma nich a jejich kolegů ze zaměstnání byli často přítomni i zástupci politických stran

⁴³³ Budoucí italský legionář Josef Stehlík se narodil 27. května 1891 v Přitokách na Kutnohorsku. O jeho zařazení v rámci rakousko-uherské armády není nic známo, nicméně víme, že v březnu 1918 padl na italské frontě do zajetí, v němž se záhy přihlásil do československých legií. V nich nejprve působil u 31. střeleckého pluku, od něhož posléze přešel k 39. střeleckému pluku, se kterým bojoval v roce 1919 na Slovensku. Po ustanovení hranic nového státu zůstal v armádě a byl převelen ke 253. dělostřeleckému oddílu. Databáze VHA: Josef Stehlík. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 28. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14114878>. O ruském legionáři Josefu Kouckém dosud není více zpráv.

⁴³⁴ V Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 17, s. 3.

a také legionáři z místní odbočky Nezávislé jednoty československých legionářů, kteří v případě úmrtí příslušníka legionářstva nehleděli na vzájemnou názorovou rozdílnost a přišli se naposledy rozloučit se svým „bráškou“. Závěr smutečních obřadů, konaných v libereckém krematoriu i v sakrálních prostorách, patřil státní hymně a husitskému chorálu „Ktož jsou boží bojovníci“.⁴³⁵

Ve stejném stylu se legionářské pohřby nesly i v jiných oblastech, Českosudubsko nevyjímaje. I zde se konala poslední rozloučení s minimálně pěti legionáři za přítomnosti přátel ze zaměstnání, vojska, sokolů, hasičů a dalších spřátelených spolků. V tomto případě rovněž známe i jméno faráře československé církve, jenž pronášel smuteční proslovy a jímž byl Josef Luger.⁴³⁶ Díky podrobnému zaznamenání nejvýznamnějšího pohřbu českosudubského legionáře – řídicího učitele Josefa Macha, také víme, nakolik byla česká společnost do takovéto události zainteresována.⁴³⁷ Pohřeb ruského legionáře se konal

⁴³⁵ Úmrtí, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 129, s. 7; Z Liberce, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 58, s. 1; Z Liberce, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 85, s. 1; Z Liberce, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 7, s. 2; Poděkování, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 62, s. 8; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 93, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 8, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 10, s. 1; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 28, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 94, s. 2; Za bratrem J. Blechou, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 19, s. 2; Za bratrem Kopeckým, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 60, s. 1; Za bratrem Bohumírem Filipem, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 87, s. 3; Za br. K. Rybářem, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 99, s. 1; Za bratrem Janem Havlíčkem, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 103, s. 1; Za bratrem Fr. Vilingrem, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 27, s. 5; Za bratrem Stanislavem Dítětem, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 95, s. 3; Za bratrem Františkem Šírkem, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 55, s. 2; Za bratrem Janem Bičičtštem, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 101, s. 3; Za bratrem Alexem Rybínem, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 18, s. 3; Za bratrem Josefem Hniličkou, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 19, s. 1; Za bratrem Jindř. Hádkem, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 9, s. 2. Účast na pohřbech byla u legionářských organizací vzájemná, nejednalo se pouze o iniciativu liberecké odbočky Nezávislé jednoty. Stejně tak legionáři obou spolků byli přítomni pohřbům legionářů neorganizovaných. Naše rovy, in: *Legie*, roč. 4, 1929, č. 5, s. 5; Liberec, in: *Legie*, roč. 11, 1931, č. 11, s. 5; Úmrtí legionáře menšináře, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 29, s. 3; Za bratrem Pavlů a Váňou, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 18, s. 3.

⁴³⁶ Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 35, s. 3; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 62, s. 2; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 5, 1928, č. 41, s. 3; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 6, 1929, č. 47, s. 2.

⁴³⁷ Josef Mach se narodil 5. března 1889 v malé obci Vápno na Českosudubsku. První válečnou jednotkou se mu stal liberecký 94. pěší pluk, s nímž byl nasazen na východní frontu, než v březnu 1915 padl u Smolniku do ruského zajetí. V něm přežíval do roku 1917. Poté mohl nastoupit k československým legiím, v nichž byl

18. ledna 1935 v Hlavici. Na jeho počátku legionáři nejprve vynesli rakev zesnulého před školní budovu, kde zazpívalo učitelské sdružení smuteční skladbu, a posléze pronesli své projevy Jan Kešner za Sokol Český Dub a okresní školní inspektor dr. Emil Romportl za okresní školní radu a nakonec vystoupil farář Josef Luger. Po ukončení jeho smuteční řeči a modlitby se seřadil průvod v čele s vojáky a hudbou libereckého 44. pěšího pluku, které následovali sokolové z města i jeho okolí, dále legionáři, učitelská delegace a žactvo českých obecných škol. Před rakví, nesenou legionáři a sokoly, bylo nesené množství věnců a kytic. Za ní pak kráčeli rodinní příslušníci. Celý průvod obsáhl zhruba dva tisíce lidí, jež zesnulého legionáře vyprovodili na okraj města, kde opět legionáři vložili rakev do pohřebního vozu. Závěr hlavické části pohřbu patřil projevu Václava Škréty za místní legionářskou jednotu a státní hymně. Poté se již pohřební vůz vydal směrem k Liberci, ve kterém se v krematoriu konala druhá část smutečního obřadu, na níž se svou řečí vystoupil ruský legionář Josef Škoda a jménem pozůstalých promluvil Josef Pitloun, legionář z Turnova.⁴³⁸ Vzhledem k výše vyjmenovanému můžeme říci, že dopad tohoto pohřbu byl na místní české obyvatelstvo značný, nicméně je potřeba dodat, že za jeho rozsahem stála nejenom legionářská minulost Josefa Macha, ale také fakt, že stál v čele české školy.

Na zemřelé legionáře se nezapomínalo ani v dalších letech, kdy se místní jednoty zaobíraly jednak potřebou zachovat jejich hrobová místa a jednak zdůraznit, že zde leží účastník zahraničního odboje. Nestačilo zajistit pouze samotný pohřeb legionáře, ale bylo potřeba dbát i na to, zdali po desetileté lhůtě bude jeho poslední místo odpočinku zachováno. Někteří legionáři totiž zemřeli svobodní, anebo rodinný rozpočet pozůstalých nebyl v takovém stavu, aby mohli vydat větší jednorázovou částku na další pronájem. I proto jednoty obdržely od ústředí doporučení, aby evidovaly hroby svých bývalých členů, ale i dalších legionářů v místě pohřbených a v případě potřeby zajistily prodloužení jejich pronájmu.⁴³⁹ Minimálně v případě libereckých legionářů máme důkazy o tom, že takto

zařazen k 5. střeleckému pluku. Odtud se později dostal až ke štábu československých vojsk, s nímž se v roce 1920 navrátil do vlasti. Krátce nato demobilizoval a odešel do rodného kraje, ve kterém nejdříve působil jako odborný učitel a později již ředitel obecné školy v Hlavici. Databáze VHA: Josef Mach. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 28. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/soldier/14077379>; PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů.

⁴³⁸ Za bratrem Josefem Machem, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 8, s. 1.

⁴³⁹ Legionářské pohřby v cizině i doma, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 92, s. 1; Legionářské pohřby, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 13, s. 1.

postupovali, a to i v případě nečlenů jednoty. Jako první tak zajistili a v roce 1931 obnovili pronájem hrobového místa pro poslance Pšeničku a poté pět legionářských hrobů na ruprechtickém vojenském hřbitově, kam byli zemřelí legionáři v roce 1920 pohřbeni. Ve všech případech se jednalo o ty československé dobrovolníky ze zahraniční armády, kteří zemřeli v liberecké vojenské nemocnici na nemoc, nebo na následky zranění.⁴⁴⁰

Ke zdůraznění významu v místě pohřbeného byly na počátku třicátých let ústředím Obce legionářské připraveny 25x17 cm velké pamětní desky z masivního bronzu a s paginací staré mědi, vyvedené v podobě zvětšeného znaku Československé obce legionářské a s nápisem ve spodní části: „*Památce legionáře*“.⁴⁴¹ Pokud ale jednotka chtěla připomenout legionáře i na jiných místech – spolkových a zasedacích místnostech, rodných domech a podobně, měla k dispozici obdobnou plaketu, lišící se pouze v textu nápisu, jenž zněl: „*Čest legionáři*“.⁴⁴²

Tím legionáři hodlali zajistit věčnou památku na své již zemřelé spolubojovníky. Ve spolupráci se státem tak vytvořili systém založený nejenom na sociálním zabezpečení během života legionářova, nýbrž i zajištění jeho důstojného rozloučení s tímto světem a trvalé uchování jeho ostatků. Že legionáři nechtěli ponechat nic náhodě, nám potvrzují i jejich, z určitého pohledu brzké, rozsáhlé debaty o tom, že zde již brzy nebudou, a proto je zapotřebí zajistit jejich rodiny, poslední místa odpočinku a v neposlední řadě i hodnoty a ideály, za které bojovali.⁴⁴³

⁴⁴⁰ Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 6, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 16, s. 3; Legionáři v pohraničí, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 147, s. 6. Jednalo se o ruského legionáře Františka Pekárka ze 4. střeleckého pluku „Prokopa Velikého“, ruského legionáře Oldřicha Rydvala z 6. střeleckého pluku „Hanáckého“, italského legionáře Bohuslava Koblihu z 34. střeleckého pluku a další dva italské legionáře Františka Záleského a Antonína Šůru z 39. střeleckého pluku „Výzvědného“. Databáze VHA: databáze legionářů. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 28. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>; Dobrý příklad činnosti v jednotách, in: *Legionářský týden*, roč. 9, 1932, č. 99, s. 1.

⁴⁴¹ Umístěny bývaly nejčastěji přímo na náhrobek vedle jména zemřelého. Pamětní desky, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1932, č. 52, s. 1; Doporučení jednotám, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 56, s. 2.

⁴⁴² PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžník ústředí Obce legionářské 1936; Pamětní desky a pomníky padlým, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 58, s. 4.

⁴⁴³ Oproti druhoválečným odbojářům je zde poměrně patrná disproporce v očekávání příchodu smrti a období poté. Jak jsme se již mohli dočíst, legionáři si už ve dvacátých letech stěžovali, že brzy vymřou, čemuž v dalším období podřizovali některé své kroky – úmrtní fondy, sociální zajištění, ale také podpora vzniku

7. Společenské postavení jednot Liberec a Český Dub

7.1 Vztahy jednot s českým a německým obyvatelstvem

Z kapitoly představující osvětovou činnost sledovaných jednot je patrné, že legionáři navenek nejednali, ba ani nemohli jednat pouze sami za sebe. Čilý spolkový život, vzniknuvší již v průběhu 19. století, pokračoval i po první světové válce, což platilo jak pro Liberec, tak pro Český Dub.⁴⁴⁴ Rozdílné ovšem byly výchozí pozice po vzniku Československé republiky, neboť na rozdíl od Liberce došlo v Českém Dubu nejenom převratu k státnímu, ale rovněž národnostnímu v podobě ovládnutí zdejší radnice. Český živel tím završil své pozvolné, leč stále početní posilování a naplno ovládl místní prostor. Liberec v tomto ohledu zcela jasně zaostával, čemuž se vzhledem k jeho politickému a hospodářskému postavení nelze nikterak divit. Majorita německého obyvatelstva byla jednoznačně dána a i v následujících letech neměla být výrazným způsobem narušena. Přesto zde však česká menšina nabývala na síle a v některých okolních obcích se jí

Sdružení legionářského dorostu a Obce přátel legionářů, jakožto nástupnických nositelů odkazu legionářů. Z autorových dosavadních poznatků, získaných procházením odbojářského tisku – *Hlas revoluce*, *Národní osvobození* nebo *Legionářský směr*, i přímých zkušeností nabytých díky členství v Obci legionářské, lze říci, že otázka příchodu smrti a zajištění přímých nástupců z řad „civilního obyvatelstva“ byla – na rozdíl od legionářů – u příslušníků druhého odboje zahraničního i domácího odsunuta na vedlejší kolej.

⁴⁴⁴ České menšině v Liberci v období 19. století a jejímu vztahu s německým obyvatelstvem se ve svých pracích věnovaly: CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana: Česká beseda, s. 5–40; MELANOVÁ, Miloslava: Spolkový život, in: *Nacionalizace společnosti v Čechách 1848–1914*, Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2008, s. 339–374; TÁŽ: Česká menšina v německém centru. Změny v postavení české menšiny v Liberci v období 1880–1907, in: *Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech: Praha – město zpráv a zpravodajství*, Praha, Scriptorium 2001, s. 157–170; TÁŽ: Spolkový život v Liberci od počátku 19. století do roku 1914, in: *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům: sborník referátů a materiálů ze 17. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy*, Praha, Scriptorium 2000, s. 259–279; TÁŽ: Česká menšina v Liberci před první světovou válkou, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2000, s. 93–122; TÁŽ: První světová válka a Liberecko, in: *Česko-slovenská historická ročenka 2000*, Brno, Masarykova univerzita v Brně 2000, s. 127–134; TÁŽ: Liberec na cestě k projektu samostatné provincie, in: *Česko-slovenské vztahy – slovensko-české vztahy: liberecký seminář 1996–1997*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 1998, s. 83–95. Pozici českého obyvatelstva a jeho spolkovým životem na Československu ve stejném období se podrobně zabývala: MADĚROVÁ, Marie: Spolkový život v Českém Dubu od 19. století do roku 1918, in: *Nacionalizace společnosti v Čechách 1848–1914*, s. 397–417.

podánilo dosadit dokonce i svého starostu.⁴⁴⁵ Stalo se tomu tak ale teprve poté, co se navýšil počet česky hovořícího obyvatelstva, což bylo zapříčiněno především příchodem českého vojska a státních zaměstnanců.⁴⁴⁶ Z právě těchto nově příchozích se rekrutovala většina libereckých legionářů, kteří si podobně jako funkcionáři jiných českých spolků uvědomovali, že jedině vzájemnou spoluprací mezi českými organizacemi lze v německy mluvící oblasti dosáhnout výraznějších výsledků, a to bez ohledu na to, zdali šlo o organizace politické, tělovýchovné, odbojářské, kulturní, vzdělávací nebo jakékoli jiné. Nelze ovšem tvrdit, že by vytvoření nového a poměrně početného spolku legionářů bylo automaticky českou menšinou uvítáno a jednota okamžitě získala výsostné postavení mezi předními českými spolky. Nově příchozí si nejprve museli se starousedlíky na sebe navzájem zvykat a vymezit svoji činnost tak, aby došlo ke všeobecnému konsenzu. Nejvýstižněji nás o tomto období informují sami legionáři ve svém výročním sborníku z roku 1931.

„Jako soukromý život jednotlivců, tak i spolkový život má v pohraničním území své zvláštní znaky, přednosti i nedostatky. Spolkový život na Liberecku má starou tradici. Jsou zde mimo všech politických stran spolky se 60 letou i starší nepřetržitou činností, staré, dobré a pevné organizace tělocvičné, divadelní a spolky jinou kulturní a vzdělávací činností vyvíjející. Také odbojný duch proti Rakousku byl mezi českým lidem v pohraničí dávno před válkou domovem. Nemohla proto do tohoto starého a vyspělého spolkového života naše organizace legionářská přinést mnoho nového. Vžívala se zvolna a jaksí na úkor druhých spolků a bylo na ni z počátků pohlíženo mnohdy i nevraživě. Postupem doby se však poměry vykrytalizovaly, veřejnost poznala naši seriosní nenáročnou práci tak, že jsme mohli brzy zaznamenat případy, kdy iniciativa Čs. O. L. dala popud k uspořádání

⁴⁴⁵ Životem české menšiny v Liberci v období první republiky se v souhrnné studii věnoval: BRUNCLÍK, Zdeněk: Česká menšina v Liberci 1918–1938, in: *Pax bello potior*, s. 251–277. Česká meziválečná menšina se dočkala svého zhodnocení i prostřednictvím dějin nejstaršího českého spolku v Liberci: CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana: Česká beseda, s. 43–55. Svou diplomovou práci na téma liberecké české menšiny za první republiky zaměřila též: KAŠPAROVÁ, Anna: *Proměny života českých menšin v německy osídlených městech – z monarchie do samostatného Československa*. Liberec, 2012, Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Vedoucí práce Miloslava Melanová. V otázce českého starostenství se dlouhodobě jednalo o Horní Růžodol, kde funkci starosty zastával Josef Votoček a po jeho smrti Josef Kořínek. Po krátký čas, v letech 1927–1929, se stal František Šádek dalším českým starostou, tentokrát v Rochlici. BRUNCLÍK, Zdeněk: Česká menšina v Liberci 1918–1938, in: *Pax bello potior*, s. 263.

⁴⁴⁶ KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 682.

*řady krásných podniků, na kterých svorně spolupracovaly všechny ostatní spolky a strany bez rozdílu. Získali jsme pro naši práci a pro naše snahy porozumění a stali jsme se platnou součástíou veřejného života.*⁴⁴⁷

Důkazem vzájemného porozumění a udržování dobrých vztahů nám mohou být právě ony zmíněné společné podniky, týkající se především již probraných každoročních, popřípadě jubilejních oslav. Spolupráci rovněž pomohla řada aktivních členství legionářů v předních českých spolcích, jako byl Sokol, Dělnická tělovýchovná jednota, Česká beseda nebo Klub československých turistů.⁴⁴⁸ O tom, s jakými českými organizacemi měla legionářská jednota nadstandartní vztahy, si můžeme udělat obrázek mimo jiné na základě událostí z oslav 20. výročí zborovské bitvy, při nichž devět spolků darovalo na legionářský prapor svou pamětní stuhu.⁴⁴⁹ Pozitivní náhled na liberecké legionáře panoval i v těch spolcích a sdruženích, se kterými členové jednoty nemuseli nutně spolupřátelovat nějaký podnik, ale jejichž přítomnost byla i tak žádána. O tom svědčí kupříkladu dochovaná korespondence z roku 1936, ve které byli liberečtí legionáři přizváni k různým událostem od Sokola Liberec, Obce přátel legionářů, Spolku podpůrné jednoty československých vojenských vysloužilců MUDr. Václava Šamánka pro Liberec a okolí, Svazu rotmistrů, Nezávislé jednoty československých legionářů – odbočky Liberec, Svazu československé domobrany z Itálie, České besedy, Svazu civilní stráže bezpečnosti nebo Národní jednoty severočeské.⁴⁵⁰ Lze proto říci, že postavení legionářů v české menšině v Liberci bylo neustále posilováno, na čemž mělo jistou zásluhu i zhoršení vnitřní a zahraniční politické situace. O výhradní pozici jednoty Obce legionářské v libereckém prostředí v druhé polovině třicátých let výmluvně pojednal Vít Frič v době jubilejních oslav bitvy u Zborova.

⁴⁴⁷ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 43.

⁴⁴⁸ SOkA Liberec, f. Spolek Česká beseda Liberec, inv. č. 14, kn. 14, Kniha protokolů; SOkA Liberec, f. Klub československých turistů, inv. č. 1, kart. 1, Soupis protokolů; *Padesát let české školy v Liberci*, Liberec, Školský výbor Liberec 1931, s. 98; *Padesát let Sokola v Liberci: 1886–1936*, s. 108–112. Legionáři byli s vysokou pravděpodobností členy i dalších spolků, přesto je vzhledem k malému procentu dochovaných písemných pramenů těchto organizací nelze přesněji určit. Někteří z legionářů, zvláště učitelé, se dále věnovali rozvoji českého školství, o které za dobu první republiky měli veliké zásluhy zejména Vladislav Fridrich a Vít Frič. *Padesát let české školy v Liberci*, s. 41–74.

⁴⁴⁹ Jednalo se o Svaz československých rotmistrů, Svaz československé domobrany z Itálie, Sdružení československých dobrovolců 1918–1919, Spolek Karolina Světlá, 18. okrsek DTJ, Sokol Horní Růžodol, Sokol Liberec, Spolek vojenských vysloužilců – Šamánkovci a Obec přátel legionářů. SOkA Liberec, f. Jednota ČsOL pro Liberec a okolí, Památník k zborovským oslavám v Liberci 1937.

⁴⁵⁰ SOkA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Korespondence rok 1936.

„Do starého, vžitého spolkového hraničářského života, jakým žil již v letech devadesátých český Liberec, bylo dosti těžko zapadnouti. Vpravili jsme se však brzy a dobře a je s námi už počítáno vždy a všude. S Okresním osvětovým sborem, který sdružuje téměř všechny zdejší a okolní kulturní a tělovýchovné spolky, jsme v dobrém kontaktu a úzké spolupráci. Od loňského roku, kdy jsme založili OPL, daří se nám v tomto ohledu ještě lépe. Máme přímo i nepřímo vliv na řízení veřejné, kulturně-politické práce. Máme přátele v obou socialistických stranách a váží si nás pro práci i ostatní politické skupiny.“⁴⁵¹

Právě prostřednictvím české politické strany lze dovršit probíraný vztah legionářské jednoty s českou menšinou a její dosah.⁴⁵² Tak jako na celostátní úrovni byly i zde legionářům nejbližšími dvě socialistické strany, do jejichž členstva se počítala řada libereckých legionářů.⁴⁵³ Ti sice nedosahovali nejvyšších stranických postů, a nebyli tudíž ani zvoleni do zastupitelstev, svůj vliv ale na politická rozhodování přesto měli.⁴⁵⁴ Vzpomeneme-li si na výbor Obce přátel legionářů, je patrné, že k lidem bezproblémově spolupracujícím s legionáři patřili právě ti čeští politici ze socialistických stran, kteří zastávali významné politické funkce, na něž sami českoslovenští dobrovolníci ze zahraniční armády nedosáhli.⁴⁵⁵ Korektní přístup trval i ve vztahu se stranou živnostníků a v Liberci velmi slabými agrárníky. S dalšími českými stranami však vzájemné vztahy prošly nezávisle na sobě jistým vývojem, až na jednu jedinou, ke které zaujali legionáři už od samého počátku negativní postoj a již byla strana fašistická.⁴⁵⁶ Obzvláště ve dvacátých letech nastala silná nevraživost mezi legionáři a lidovci, respektive národními demokraty.

⁴⁵¹ ČsOL jednota Liberec, in: *Národní osvobození*, roč. 14, 1937, č. 147, s. 5–6.

⁴⁵² Více k jednotlivým českým politickým stranám v severočeském Liberci: KARPAŠ, Roman, et al.: *Knihy o Liberci*, s. 286–289.

⁴⁵³ *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1925*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1924, s. 90; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1931*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1930, s. 132–133; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1938*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1937, s. 182–183; Jak vypadala česká kandidátní listina v Liberci v r. 1938, in: *Stráž severu*, roč. 1, 1945, č. 160, s. 4.

⁴⁵⁴ SOKA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská Nové Benátky, Výroční zpráva župy Mladá Boleslav 1924.

⁴⁵⁵ SOKA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 131–132.

⁴⁵⁶ Politika a legionáři v Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1932, č. 43, s. 3; Proti fašistickým provokacím, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 11, s. 1.

Obě dvě strany proto podporovaly později vzniklou odbočku Nezávislé jednoty československých legionářů, nicméně ve druhé polovině třicátých let došlo pod tíhou nastalých událostí k jejich sblížení i s libereckou jednotou, podobně jako tomu bylo také u internacionálních komunistů.⁴⁵⁷ Nad republikou visel pomyslný Damoklův meč, upozorňující na stále radikálněji naladěnou většinu německého obyvatelstva, okouzlenou hitlerovským Německem a opětovně prodchnutou vyhraněným nacionalismem. Respekt k liberecké jednotě Obce legionářské se rozšířil z dosavadního středolevého politického spektra i na pravou část, a tak pouze omezené, krajně vyhraněné politické skupiny nedokázaly s legionáři najít společnou řeč.

Stejně tak jako u některých českých stran prošel vzájemný poměr libereckých legionářů i s německým obyvatelstvem určitým vývojem, který se projevil na chování vedení města i na samotném obyvatelstvu. Na počátku dvacátých let byla drtivá většina zdejších Němců stále nepřátelsky naladěna vůči republice, a tedy i jejím „pretoriánům“. Po uzavření míru ve Versailles a Saint Germain bylo definitivně rozhodnuto o osudu bývalé provincie Deutschböhmen, jejíž oblast byla potvrzena jako integrální součást českých zemí, respektive Československa. Určitý odboj vůči republice však trval i nadále, když liberecká radnice, vedená německými nacionály v čele se starostou MUDr. Franzem Bayerem se i nadále dostávala do mnoha sporů týkajících se české menšiny a jazykových zákonů.⁴⁵⁸ Jejich vztah s příchozími legionáři nemohl být od počátku dobrý už jen ze samého principu, nicméně některé události, v nichž jako hlavní aktéři vystupovali legionáři, tento vztah posunuly hluboko pod bod mrazu. Nejprve se jednalo o incidenty, jichž se v roce 1919 účastnili příslušníci československých legií, kteří dosud nedemobilizovali a o nichž jsme se již zmínili. Vrchol ovšem přišel až s rokem následujícím, ve kterém nebyli hlavními aktéry aktivně sloužící legionáři, ale budoucí členové liberecké jednoty Obce legionářské, v dané době příslušní ke Svazu československých legionářů.

⁴⁵⁷ Hledali legionáře k podpoře svého stranictví, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 98, s. 2; Legionáři a obecní volby, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 38, s. 2; Bouřlivá schůze v Liberci, in: *Národní osvobození*, roč. 1, 1924, č. 259, s. 2; Projev českého Liberce, in: *Národní osvobození*, roč. 2, 1925, č. 228, s. 3; Velké oslavy 28. října v Liberci, in: *Naše hory*, roč. 18, 1937, č. 42.

⁴⁵⁸ Více k jednotlivým německým politickým stranám v severočeském Liberci a jejich řízení města: KARPAS, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 277–285.

Právě oni společně s dalšími zástupci české menšiny hodlali oslavit druhé výročí vzniku republiky tak, že na liberecké radnici zavlaží státní vlajky a ke shromážděnému lidu pronese z radničního balkonu slavnostní projev legionářský poslanec Josef Pšenička. S takovýmto plánem ale liberecké vedení zásadně nesouhlasilo a ohlášenou slavnost zamítlo s odůvodněním zachování bezpečnosti a plynulosti dopravního provozu na Staroměstském náměstí. Česká menšina měla svůj svátek oslavit na náhradním prostranství. Jestliže však vedoucí představitelé města očekávali, že česká strana ustoupí, popřípadě bude proti tomuto rozhodnutí podávat stížnost na vyšší instance a vést boj úřední cestou, jako tomu bylo v podobných případech dříve, pak zcela zásadně podcenili situaci a především československé legionáře. Ti totiž neměli ve zvyku ustupovat, ale naopak řešili problémy ihned, třeba i razantním způsobem. Z tohoto důvodu 28. října 1920 nerespektovali dřívější nepovolení akce na náměstí před radnicí a v dopoledních hodinách společně s dalšími českými obyvateli města dorazili v počtu kolem jednoho tisíce lidí před libereckou radnici. Skupina zhruba třiceti legionářů poté vešla do radniční budovy, ve které se i v tento den úřadovalo v běžném provozu, a vnikla do kanceláře starosty. Dostavivší požadovali, aby s nimi starosta mluvil česky a vydal klíč k balkonu, což on vzápětí odepřel, načež začali podráždění legionáři křičet a v nastalém lomu padla památná výhružka:

„Co s ním budeme dlouho mluvit, nedá-li klíč dobrovolně, bude z něj mrtvola!“⁴⁵⁹

Krátce nato přiběhl do kanceláře starosty český radní Hašek, který si naplno uvědomil vážnost situace, a proto na něj apeloval těmito slovy:

„Proboha, situace je kritická, nechte je vstoupit na balkon!“⁴⁶⁰

Poté už starosta podlehl, nechal vydat legionářům klíč a poslanec Pšenička učinil plánovaný projev. Tím ovšem celé drama neskončilo, neboť legionáři vzápětí opět přišli za starostou Bayerem, po němž tentokrát požadovali, aby na radnici dal vyvěsit prapory. Doposud otřesený starosta se ale opětovně vzdmul k odporu, když při odmítnutí požadavku prohlásil, že radnice žádný takový prapor nemá, a posléze dal legionářům příměr, co by dělali Češi v Praze, kdyby tamní Němci chtěli vyvěsit své prapory. Tento

⁴⁵⁹ VÚA – VHA Praha, f. MNO – prezidium I. část, inv. č. 641, por. č. 9, kart. 13, Interpelace německých senátorů o násilnostech v Liberci; Eine Kundgebung des Stadtrates, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 61, 1920, č. 251, s. 1.

⁴⁶⁰ Tamtéž.

výrok legionáře natolik rozlítl, že starosta okamžitě pochopil nutnost jim vyhovět, a to v zájmu uchování svého vlastního zdraví. Městští úředníci poté „překvapivě“ našli prapor, nacházející se zde už od doby převratu. K němu legionáři připojili další dva své a na jejich ochranu postavili stráž, hlídkující zde až do odpoledních hodin.⁴⁶¹

Během legionářského záboru části radnice se v náhradních prostorech sešla rada města, jež vydala prohlášení popisující a odsuzující celou událost, přičemž ji charakterizovala jako skandální čin v zemi, kde má platit právní řád. Německé obyvatelstvo se mělo chováním české menšiny, a zvláště legionářů cítit „*pokořeno a znásilněno*“, pročež rada požadovala informování o události státní zastupitelství a předsedu vlády.⁴⁶² V následující den se o dění na radnici dozvěděli všichni obyvatelé města prostřednictvím nejznámějšího deníku *Reichenberger Zeitung*.⁴⁶³ V dalších týdnech pak němečtí zákonodárci přenesli celou událost na sněmovní půdu, kde byl předseda vlády a ministr vnitra Jan Černý interpelován jak v Senátu, tak na půdě Poslanecké sněmovny. Pro obojí interpelace bylo použito stejné odpovědi, kdy: „*vláda odsoudila každé svémocné rušení právního řádu a tedy i události, které se sběhly v shora uvedený den na radnici liberecké*“, přičemž následovalo poněkud alibistické obejití problematiky legionářů, u nichž bylo pouze konstatováno, že nešlo o aktivní příslušníky branné moci.⁴⁶⁴

Ještě než tak došlo k ustanovení jednoty Československé obce legionářské v Liberci, byl její vztah s německým obyvatelstvem, a obzvláště nacionálním vedením města daný. K dalšímu střetu legionářů a liberecké radnice došlo o pět let později, když tentokrát německá strana zvítězila a uhájila pro sebe zbytkový statek Machnín. Vzájemný vztah s vedením města se nezlepšil ani v letech následujících, takže legionáři nemohli počítat s jakýmkoli kladným přístupem pro jejich případné požadavky. Stejně tak tomu bylo i v případě německého obyvatelstva, jež nemělo do vzniku německého aktivismu ani alespoň neutrální postoj vůči české menšině, natož pak legionářům. Ti byli – s výjimkou

⁴⁶¹ VÚA – VHA Praha, f. MNO – prezidium I. část, inv. č. 641, por. č. 9, kart. 13, Interpelace německých senátorů o násilnostech v Liberci; *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 22–23; Eine Kundgebung des Stadtrates, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 61, 1920, č. 251, s. 1.

⁴⁶² Eine Kundgebung des Stadtrates, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 61, 1920, č. 251, s. 1.

⁴⁶³ Die Feier des „Staatsfeiertages“, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 61, 1920, č. 251, s. 1.

⁴⁶⁴ VÚA – VHA Praha, f. MNO – prezidium I. část, inv. č. 641, por. č. 9, kart. 13, Interpelace německých senátorů o násilnostech v Liberci; VÚA – VHA Praha, f. MNO – prezidium I. část, inv. č. 751, por. č. 14, kart. 15, Naléhavá interpelace německých poslanců; VÚA – VHA Praha, f. MNO – prezidium I. část, inv. č. 752, por. č. 15, kart. 15, Naléhavá interpelace německých poslanců.

případu Machnín – v německém tisku od října 1920 zcela ignorováni a není nám znám jakýkoli případný pozitivní kontakt legionářů s německou protistranou. Svůj podíl na tomto stavu však nesli i oni sami, a to jednak svými výše popsányi činy, ale také nacionální rétorikou, která je neopustila do první půle třicátých let. Například v roce 1923 uvedli na své pozvánce k „Všeobecnému sjezdu legionářů župy mladoboleslavské v Liberci“ toto:

„V hlavním sídle vůdců a štváčů odboje proti naší republice, v té tak zvané německé metropoli liberecké, kde český člověk byl za vlády rakouské krutě pronásledován a persekvován proto, že hájil a chránil zájmy všeho českého lidu, že hrdě hlásil se k mateřskému jazyku svému a pevně stál na stráži proti všem nepřátelům našim v tom kraji pod Ještědem, kde žily známé spisovatelky naše Božena Němcová a Karolina Světlá, tam kde o pevnou vůli českých hraničářů přes všechno pronásledování tříštily se vlny německé nenávisti proti všemu českému, hodlá Jednota čs. Obce leg. pro Liberec a okolí uspořádati o svatodušních svátcích dne 20. – 21. května velikou slavnost.“⁴⁶⁵

O rok později vydali Liberečtí společně s dalšími legionářskými jednotami z IV. obvodu další prohlášení o předválečném životě na severu Čech:

„V těchto dnech vzpomínali jsme 10 letého výročí světové války. Obzvláště my, kteří žijeme na severu republiky naší, s trpkostí v duši vzpomínali jsme, jak se nám tu před těmi 10 lety vedlo. Oč šťastněji žili naši krajané ve středu Čech v českých krajích proti Čechům v poněmčeném území. Zde český člověk byl šikanován, urážen, tupen a pronásledován pro svoji lásku ku svému národu a mateřštině. Zapomněli jste snad již na Ervěnice, Ústí, Děčín, Liberec a jiná místa německého šovinismu, zášti a nepřátelství vůči všemu českému, na ty doby, kdy tento německý fanatismus dokonce i vraždil nevinné české lidi, kdy vyhánění z bytu, z práce, odnárodňování, kdy činěny neslýchané překážky a příkoří českým spolkům a školám našim, kdy pobyt českému člověku zde byl znemožňován. A ti hraničáři, ti naši dělníci, řemeslníci, živnostníci a úředníci nedbali činěného jim příkoří a udržovali tento nápor německý jako betonová hráz, o kterou zuřivě ve zlobě tříštily se vlny německého příboje a nenávisti proti českému národu. Ten, kdo žil ve středu historických a nedílných zemí našich, nikdy nepoznal strádání českého lidu zde na severu. Kolik námahy to stálo, než mohl na německém zaměstnavateli odvislý český dělník založiti český

⁴⁶⁵ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Pozvánka na Všeobecný sjezd 1923.

spolek, kolik bojů a utrpení prodělával český lid, než se domohl toho, aby zřízena byla česká škola a když konečně po dlouhých průtazích povolena, byla umístěna v nezdravých místnostech, kde tísnila se spousta českých dětí, zatímco vzdušné moderní německé přelejvárny zely prázdnotou. Český lid byl tu vystaven stálým insultacím a náladě vládou zhýčkaných německých nacionalů, kteří každou chvíli nacházeli si příčiny dokazující, že hodni jsou jména Momsenova. V živé paměti máme ještě ty doby, kdy přepadávaly německo-nacionální hordy český lid, demolovaly české a besední domy, kdy zářila pověstná kultura vytloukání oken, strhávání českých nápisů a mazání jich. To vše dělo se často pod ochranou městské policie. Toto kruté pronásledování snášeli všichni naši lidé odhodlaně, vědomi toho, že tu pracují, zápasí a strádají pro věc dobrou, pro svatá práva milovaného národa, který i na ně nezapomínal a poskytoval jim všemožně hmotnou i mravní podporu.⁴⁶⁶“

Celkový obrat, tedy z hlediska vedení města i místního německého obyvatelstva, nastal teprve po roce 1929, během kterého německé nacionaly na liberecké radnici vystřídaly aktivistické strany v čele se senátorem Carlem Kostkou, jenž se stal také starostou. Od této chvíle byla radnice českým požadavkům přístupnější, což nám potvrzují i oslavy 20. výročí zborovské bitvy, nebo některé články, tištěné v městské ročence a deníku *Reichenberger Zeitung*.⁴⁶⁷ I poměr legionářů vůči německému obyvatelstvu se zlepšil, neboť s těmi Němci, kteří byli pro republiku a můžeme je nazvat aktivisty, členové jednoty problém neměli.⁴⁶⁸ Za tento svůj pro-německý postoj, kopírující politiku Hradu, byli nakonec i některými Čechy kritizováni a nazýváni germanofily.⁴⁶⁹ Takto křehký vztah českého a německého obyvatelstva bohužel neměl dlouhého trvání a od roku 1933, po zrušení Německé nacionální strany i Německé národně socialistické strany dělnické (*Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei – DNSAP*) a naopak vzniku Sudetoněmecké vlastenecké fronty (*Sudetendeutsche Heimatsfront – SHF*) respektive Sudetoněmecké strany Konráda Henleina, začalo docházet k narušování křehké rovnováhy,

⁴⁶⁶ Hlas z předních pozic, in: *Národní osvobození*, roč. 1, 1924, č. 205, s. 6.

⁴⁶⁷ *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1929*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1928, s. 554; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1938*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1937, s. 881; Zborow=Feiern, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 78, 1937, č. 151, s. 4; Zum Abschusse der Zborow=Feiern, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 78, 1937, č. 155, s. 2; Die Tschechoslowakische Legionärgemeinde, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 78, 1937, č. 195, s. 3.

⁴⁶⁸ Severočestí legionáři o akutních problémech, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 73, s. 2.

⁴⁶⁹ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 23.

jež ve druhé polovině dekády vzala zcela za své. Život na severu Čech začal být pro legionáře i celou českou menšinu opětovně mnohem těžší a vzájemné sympatie obou národů opadly. Jednota se zaměřila na boj proti sudetoněmeckému hnutí, prozatím skrytě se snažícimu rozbít republiku.⁴⁷⁰ Nelze ovšem říci, že by legionáři zaujali tím pádem negativní postoj vůči všemu německému. Naopak, započali o to více spolupracovat s těmi německými aktivisty, kteří hodlali československý stát a demokracii zachovat. Jednalo se především o komunisty, sociální demokraty a některé liberály.⁴⁷¹

O tom, že se celostátní politický vývoj odrážel i na menších městech a obcích, nás může přesvědčit případ českodubské jednoty. Ta se rovněž jako její sesterská organizace liberecká musela nejprve etablovat v již zavedeném spolkovém systému, avšak její pozice byla usnadněna především původem většiny členské základny, jež měla v Českém Dubu a jeho okolí dlouhodobé kořeny, přičemž řada z těchto legionářů byla v různých spolcích aktivními již před první světovou válkou. I tento fakt, posílený vstupem dalších legionářů v období meziválečném, pomohl místní jednotě se lépe začlenit, podobně jako v Liberci.⁴⁷² Zdejší legionářská jednota měla navíc jednu podstatnou výhodu, která tkvěla v majoritě českého obyvatelstva, nově ovládajícího radnici v Českém Dubu i obecní úřady v okolí.⁴⁷³ Politická skladba byla stejně tak příhodná, neboť nejsilnějšími českými stranami na Českodubsku byly ty socialistické, k nimž měli legionáři nejbliže.⁴⁷⁴ Vzhledem k obživě některých členů jednoty lze předpokládat, že alespoň mírně pozitivní vztah panoval také se

⁴⁷⁰ Čeští hraničáři na Liberecku pro rozpuštění Heimatfronty, in: *Národní osvobození*, roč. 12, 1935, č. 91, s. 3.

⁴⁷¹ Blíže o spolupráci české menšiny i legionářů s německými demokraty v roce 1938: KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 352–353.

⁴⁷² Legionáři se pravidelně účastnili všech oslav i kulturních akcí ve městě, přičemž některé sami pořádali, nebo byli alespoň spolupořadatelé. Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 7, 1930, č. 67, s. 2. Někteří z nich se stali členy také dalších spolků a organizací, jako byli například dobrovolní hasiči, Národní jednota severočeská nebo Sokol. O tom nás zpravují dochované písemnosti těchto sdružení v českodubském muzeu. Podobně jako u Liberce i zde můžeme důvodně předpokládat, že řada legionářů se stala členy i dalších českých spolků, jejichž spisové materiály se ale bohužel nedochovaly. PMAK Český Dub, f. Sbor dobrovolných hasičů Český Dub, Seznam členů; PMAK Český Dub, f. Národní jednota severočeská Český Dub, Seznam členů; PMAK Český Dub, f. Sokol Český Dub, Seznam členů.

⁴⁷³ ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, s. 65.

⁴⁷⁴ SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 122, kn. 107, Kronika města 1890–1925, s. 131–133; SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 123, kn. 108, Kronika města 1926–1935, s. 145–146.

stranou agrární a živnostenskou, které byly taktéž zastoupeny v městském zastupitelstvu.⁴⁷⁵ Naopak lidovce a fašisty českodubští legionáři dlouhodobě ostře odmítali.⁴⁷⁶ U národní demokracie nelze vzájemný poměr s jednotou přesněji určit, neboť místní jednota sice byla zapojena do celostátní kampaně proti ministru financí Rašínovi, avšak v roce 1924 obdržela od českodubských národních demokratů finanční příspěvek na zamýšlený pomník padlým a někteří její členové figurovali v místní odbočce Národní jednoty severočeské, blízké právě národním demokratům.⁴⁷⁷ I s ohledem na to, že zde nevznikla organizace Nezávislé jednoty československých legionářů, můžeme předpokládat, že vztahy legionářů a místní národní demokracie nebyly nikterak vyhrocené. Rozhodně ne ke konci existence první republiky, kdy se stejně jako v Liberci české demokratické strany sešikovaly do jednoho proudu.⁴⁷⁸ Podobně tomu muselo být i ve vztahu ke komunistům, kteří měli v Českém Dubu dlouhodobě velmi slabou podporu. Díky této politické konstelaci, převažujícímu počtu místních rodáků v jednotě a také většímu počtu menších českých obcí v okolí se zdejšími legionářům dařilo za různé politické strany pronikat do obecních zastupitelstev.⁴⁷⁹ Jediným případem, který poškodil postavení jednoty v očích českého obyvatelstva, byla aféra Františka Hájka, které jsme se již podrobně věnovali. Vážnou trhlinu se však podařilo brzy zahladit a legionáři díky své zvýšené aktivitě opětovně dosáhli všeobecného respektu.

Jestliže jsme se zmínili o tom, že i v Českém Dubu můžeme nalézt odraz celostátního politického vývoje, platilo to mimo jiné i na německé obyvatelstvo. To stejně

⁴⁷⁵ Tamtéž.

⁴⁷⁶ PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Rezoluce jednoty k fašistickému pokusu o puč 1933; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 2, 1925, č. 17, s. 3; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 39, s. 3

⁴⁷⁷ PMaK Český Dub, f. Národní jednota severočeská Český Dub, Seznam členů; PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, oběžník ústředí Obce legionářské 1923; Kvitování jednoty Č. Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 19, s. 6; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 30, s. 5. Kromě národních demokratů a celé řady legionářských jednot přispěly na pomník také sociální demokracie, národně socialistická strana, živnostenská strana, Volná myšlenka, Sbor dobrovolných hasičů Český Dub, Legiobanka, Okresní správní komise Český Dub, Živnostensko-obchodní středisko Český Dub a řada jednot Sokola. Tamtéž.

⁴⁷⁸ Legionáři a obecní volby, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 38, s. 2.

⁴⁷⁹ V roce 1924 měli českodubští legionáři sedm svých členů v okolních obecních zastupitelstvech. SOKA Mladá Boleslav, f. Československá obec legionářská Nové Benátky, Výroční zpráva župy Mladá Boleslav 1924.

tak jako na mnoha jiných místech nejprve ostentativně odmítalo jakoukoli spolupráci s českou stranou a pro legionáře a jejich činnost nemělo žádné pochopení.⁴⁸⁰ Legionáři pochopitelně na oplátku dbali na co nejtvrďší postup vůči těm, jež nehodlali respektovat československou státnost a nechtěli se naučit, popřípadě hovořit, českým jazykem.⁴⁸¹ Obrat ve vzájemném vztahu nastal teprve od druhé poloviny dvacátých let, od doby vlády tzv. panské koalice. V této době zažil Český Dub několik událostí, při kterých byli účastni také zástupci německého obyvatelstva a spolků, mimo jiné turnerů, hasičů, vojenských vysloužilců nebo zpěváků.⁴⁸² Neblahý vliv Sudetoněmecké strany přesto dosáhl i na Československo, a proto od druhé poloviny třicátých let docházelo nejen na schůzích československého městského zastupitelstva ke střetům, vrcholících v roce 1938.⁴⁸³

Jak můžeme vidět, prošly obě dvě jednoty stejným vývojem v celkovém vztahu k německému obyvatelstvu, přičemž liberečtí se navíc potýkali se specifickým poměrem k vedení města. V obou dvou případech však neměly legionářské jednoty potíže spolupracovat s těmi Němci, kteří souhlasili s existencí Československé republiky a hodlali bránit demokracii vůči nacismu i fašismu. Naopak s částí německého obyvatelstva, která už od samého počátku, popřípadě od vzniku Sudetoněmecké strany, republiku nerespektovala a hodlala ji rozbít, vedli dlouhodobý a sverpý boj. Stejného přístupu se dostalo i českým radikálům, snažícím se nahradit demokratické zřízení svým vlastním. S většinou českého obyvatelstva ale byli legionáři zadobře, byť s určitými skupinami udržovaly ambivalentní vztah. Jejich pozice byla v obou dvou městech v rámci českého spolkového života velmi silná, což bylo zapříčiněno jejich odbojovou minulostí, aktivním vystupováním a členstvím v dalších spolcích. V československém případě dále pak původem a naopak v tom libereckém počtem a vysokou akceschopností řady funkcionářů.

7. 2 Vztahy s ostatními odbojářskými spolky

V předchozích kapitolách jsme se již zmínili o několika dalších organizacích, sdružujících bývalé příslušníky československých legií, ale rovněž i takzvané italské domobrance nebo dobrovolce z let 1918–1919, s nimiž přicházely obě legionářské jednoty

⁴⁸⁰ SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 122, kn. 107, Kronika města 1890–1925, s. 272, 275.

⁴⁸¹ Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 1, 1924, č. 37, s. 5.

⁴⁸² SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 120, kn. 105, Koncepty kroniky Český Dub; SOKA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 122, kn. 107, Kronika města (1925–1935), s. 386.

⁴⁸³ ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, s. 69–70.

do styku, ať už v roli konkurence – Nezávislá jednota, či jako spřátelený spolek – Svaz příslušníků bývalých československých domácích praporů v Itálii a Sdružení československých dobrovolců 1918–1919. Jelikož tyto organizace měly společný původ v boji za ustanovení československého státu a v období meziválečném se staly jeho předními reprezentanty, zaměříme se nyní i na jejich působení na severu Čech.

V lidnatějším Liberci můžeme ve třicátých letech najít všechny tři vyjmenované spolky, které se zde utvořily až po poměrně delším čase. Jako první z nich vznikla liberecká odbočka Nezávislé jednoty československých legionářů, největšího konkurenta prvorepublikové Obce legionářské, která se na celostátní úrovni ustavila už v roce 1926. V Liberci si svou Nezávislou jednotu někteří legionáři založili teprve o čtyři roky později, neboť do té doby pro svůj malý počet spadali pod nejbližší odbočku, nacházející se v Turnově, ve kterém se místní členové pravidelně scházeli na Střelnici a v hotelu Slavie.⁴⁸⁴ Přelom desetiletí ovšem znamenal jistý početní nárůst, umožňující oficiálně ustavit novou odbočku 16. listopadu 1930, kdy současně s ní vznikla i odbočka Kruhu přátel Nezávislé jednoty, organizující rodinné příslušníky a sympatizanty tohoto legionářského sdružení.⁴⁸⁵ Prvním předsedou legionářské odbočky se stal podplukovník Václav Prokopec, mající k sobě výbor ve složení: místopředseda František Budka, jednatel Jindřich Bauer, zapisovatel Gustav Smaha, pokladník Karel Marek a tiskový referent Josef Liška.⁴⁸⁶ Složení výboru bylo ovšem pravidelně obměňováno, a to včetně samotného předsedy, neboť řada z jeho členů působila jako armádní důstojníci, velmi často přemísťovaní na nová místa do jiných částí republiky.⁴⁸⁷ V opačné situaci byl pobočný Kruh přátel, který zažil pouze dva předsedy, a to krátce JUC. Vítka a od roku 1932 městského radního Otakara Čížka. Ve výboru pak bylo možné nalézt další známá jména,

⁴⁸⁴ Turnov, in: *Legie*, roč. 2, 1927, č. 6, s. 2; Obvodní konference severních Čech, in: *Legie*, roč. 3, 1928, č. 30, s. 8.

⁴⁸⁵ Odbočky mohly být zřízeny v místech „*kde se přihlásí větší počet členů*“, a pokud místní legionáři tohoto blíže nespecifikovaného počtu nedosáhli, mohli založit skupinu, jež nebyla samostatným spolkem jako odbočka a nevystupovala navenek, nicméně sdružovala členy ke společné práci a mohli ji zastupovat zvolení činovníci. *Stanovy Nezávislé jednoty čsl. legionářů*, Praha, Nezávislá jednota Československých legionářů 1937, s. 7–8.

⁴⁸⁶ Liberec, in: *Legie*, roč. 6, 1924, č. 14, s. 6.

⁴⁸⁷ Za svou krátkou existenci stačila mít odbočka hned čtyři předsedy – Václava Prokopce, Eduarda Kosatíka, Antonína Košťáka a Františka Budku. Liberec, in: *Legie*, roč. 7, 1932, č. 44, s. 6; Liberec, in: *Legie*, roč. 12, 1937, č. 20, s. 8; Liberec, in: *Legie*, roč. 13, 1938, č. 14, s. 6.

jako například školského inspektora Sylvestra Bryndu, profesora Jiřího Němce nebo odborného učitele Bohumila Hýču.⁴⁸⁸

Své měsíční výborové a nepravidelné členské schůze konaly obě dvě odbočky vždy společně v modrém salonku liberecké nádražní restaurace.⁴⁸⁹ Na těchto schůzích kromě běžné agendy, týkající se Liberce a jeho přilehlého okolí, řešily také vyslání legionářských zástupců a jejich úkoly ve vyšším organizačním celku Nezávislé jednoty, jímž byl do roku 1931 Pojizerský obvod a po jeho reorganizaci obvod podkrkonošský, zahrnující odbočky v Liberci, Jičíně, Mnichově Hradišti, Mladé Boleslavi, Semilech, Železném Brodu, Sobotce, Ostroměři a Dolním Bousově.⁴⁹⁰ Díky postupnému zmnožení počtu odboček Nezávislé jednoty vznikla později i Župa severovýchodočeská s předsedou Antonínem Kupcem z Mladé Boleslavi. Její geografické vymezení se táhlo od soudních okresů Chrastava a Liberec na západě až po Opočno a Nové Město nad Metují na východě Čech, přičemž jižní hranici vymezovaly okresy Brandýs nad Labem, Nymburk a Poděbrady.⁴⁹¹ Na rozdíl od mladoboleslavské župy Obce legionářské měla mít tato vždy hlavní sídlo tam, odkud pocházel momentální předseda, což se ale velmi brzy ukázalo být výraznou organizační zátěží, a proto došlo při organizační změně v rámci působnosti župy – vymezený prostor se posunul dále na západ až ke Šluknovu a naopak na východě byl zkrácen k Jilemnici a Nové Pace – k rozhodnutí, že bude jedno stálé hlavní sídlo župy, a to rovněž v Mladé Boleslavi.⁴⁹²

Vznik liberecké odbočky byl i u místních zástupců Československé obce legionářské ostře odsouzen, což na dlouho předznamenalo budoucí vzájemný vztah těchto legionářských spolků v převážně německy mluvícím městě. Jednota Obce legionářské nelibě nesla, že zde vzniklo konkurenční sdružení, u nějž alespoň zpočátku nešlo předvídat, jakého významu později nabyde. První polovina třicátých let se proto nesla ve vzájemném haštevení, mnohdy se týkajícím zcela marginálních záležitostí, a také bedlivém

⁴⁸⁸ Liberec, in: *Legie*, roč. 7, 1932, č. 20, s. 6–7; Liberec, in: *Legie*, roč. 7, 1932, č. 44, s. 6.

⁴⁸⁹ Liberec, in: *Legie*, roč. 6, 1931, č. 11, s. 5; Liberec, in: *Legie*, roč. 7, 1932, č. 23, s. 6; Naše nové odbočky, roč. 9, 1934, č. 20, s. 8.

⁴⁹⁰ Obvodní konference Podkrkonošského obvodu, in: *Legie*, roč. 5, 1930, č. 43, s. 5; Obvodová konference odboček pojizerského kraje v Turnově, in: *Legie*, roč. 6, 1931, č. 42, s. 2.

⁴⁹¹ Konference župy severovýchodočeské, in: *Legie*, roč. 8, 1933, č. 27–28, s. 6.

⁴⁹² Liberecká odbočka zde měla jednoho stálého zástupce. Předsedou nové župy se stal Tomáš Skácel z Mladé Boleslavi. Z žup, in: *Legie*, roč. 8, 1933, č. 39, s. 6; Z žup, in: *Legie*, roč. 10, 1935, č. 24, s. 6.

pozorování konkurenta.⁴⁹³ Odbočka Nezávislé jednoty v Liberci se však ukázala být životaschopnou a zástupci jednoty Obce legionářské museli nakonec chtě nechtě přiznat, že se jí podařilo několik jejích členů přetáhnout do svých řad.⁴⁹⁴ Postupné zlepšování v komunikaci a spolupráci, byť občas skřípající, nastalo až po zvýšení aktivity a síly sudetoněmeckého hnutí.⁴⁹⁵

Zaměříme-li se nyní na praktickou činnost odbočky, musíme konstatovat, že kvůli malé početnosti místní členské základy, časově náročným pracovním povinnostem, ale také téměř monopolu liberecké jednoty Obce legionářské, nekypěla odbočka nikterak zvláštní aktivitou v kulturní oblasti, a proto se spíše zúčastňovala menšinových akcí, než aby je sama iniciovala.⁴⁹⁶ Pokud se do uspořádání vlastní akce přeci jen pustila, jednalo se spíše o večírky, oslavy narozenin, výlety do okolí a komorní koncerty, na nichž byli účastni prakticky jen členové odbočky, jejich rodiny a přátelé.⁴⁹⁷ Jedinou výjimkou se stala liberecká návštěva celostátního předsedy, brigádního generála Rudolfa Medka, jenž v roce 1932 zavítal na sever Čech, aby se v Národním domě ujal přednášky „O národním významu našeho odboje“, na niž si našlo cestu několik set lidí z Liberce a širého okolí. Kromě Medkova projevu legionáři připravili i recitaci jeho básně „Zborov“, zazněly písně „O duše drahá“ a „V té sladké moci očí tvých“ a nakonec proběhla autogramiáda vzácného hosta.⁴⁹⁸ Nízkou aktivitou se odbočka vyznačovala i na poli sociálním, což mělo přímou souvislost s činností osvětovou, neboť na rozdíl od liberecké jednoty Obce legionářské byla většina členů odbočky státními zaměstnanci na vyšších pozicích, popřípadě

⁴⁹³ Liberec, in: *Legie*, roč. 7, 1932, č. 20, s. 6–7; Politika a legionáři v Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1932, č. 43, s. 3; ČsOL se dosud ničemu nenaučila?, in: *Legie*, roč. 6, 1931, č. 49, s. 8.

⁴⁹⁴ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec*, s. 43. V souvislosti s početností členských základů obou spolků se velmi dbalo i na zjištění, kolik konkurenční spolek sdružuje členů, což posléze posloužilo k porovnání a poukázání na neschopnost toho druhého. SOKA Mladá Boleslav, f. Česká obec legionářská – jednota Dobrovice, Přehled činnosti jednot mladoboleslavské župy 1936; Úpadek ČsOL v župě mladoboleslavské, in: *Legie*, roč. 13, 1938, č. 14, s. 4.

⁴⁹⁵ SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Korespondence rok 1936. Jsme zase na programu, in: *Legie*, roč. 11, 1936, č. 9, s. 5; Komu se „Jízdní hlídka“ nelíbí, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 15, s. 2.

⁴⁹⁶ Liberec, in: *Legie*, roč. 12, 1937, č. 20, s. 8.

⁴⁹⁷ Liberec, in: *Legie*, roč. 6, 1931, č. 10, s. 6; Liberec, in: *Legie*, roč. 6, 1931, č. 50, s. 7; Liberec, in: *Legie*, roč. 7, 1932, č. 1, s. 7; Liberec, in: *Legie*, roč. 7, 1932, č. 25, s. 7; Liberec, in: *Legie*, roč. 8, 1933, č. 20, s. 7; Liberec, in: *Legie*, roč. 10, 1935, č. 10, s. 7; Liberec, in: *Legie*, roč. 13, 1938, č. 7, s. 6.

⁴⁹⁸ Liberec, in: *Legie*, roč. 7, 1932, č. 48, s. 9.

živnostníky, a tedy i jejich příjmy byly oproti většině „bratří“ z místní jednoty vyšší. Případnou potřebu sociální výpomoci tak zajistil stálý příjem členů a nebylo proto zapotřebí organizovat rozsáhlé kulturní akce za účelem posílení spolkové pokladny.

O poznání větší aktivitou žili italští domobrancí, příslušníci takzvané druhé zahraniční armády, kteří se po vyhlášení Československé republiky vyvázali z řad armády rakousko-uherské, popřípadě byli propuštěni ze zajateckých táborů, čímž umožnili vzniknout vojenské síle několika desítek tisíc mužů, kterou bylo možné nasadit do bojů o hranice nového státu. Svoji odbočku Svazu příslušníků bývalých československých praporů z Itálie v čele s předsedou Antonínem Bílkem založili na počátku třicátých let a záhy navázali spolupráci s jednotou Obce legionářské, s níž mnohdy konali společné členské schůze, popřípadě pořádali oslavy státních svátků a narozenin hlavy státu.⁴⁹⁹ K prohloubení dosavadní spolupráce došlo od poloviny dekády, kdy legionářské jednoty dostaly přímo z ústředí direktivu, aby navázaly bližší spolupráci s italskou domobranou, společně vystupovali na akcích a v uniformě se také účastnili posledních rozloučení.⁵⁰⁰ Obdobně tomu tak bylo i v případě československých dobrovolců, bojujících v letech 1918–1919 na Těšínsku a Slovensku. Ti si své Sdružení československých dobrovolců z Podještědí 1918–1919 pro Liberec a okolí v čele s Františkem Müllerem a později Rudolfem Tomkem založili nejspíše až roku 1937.⁵⁰¹ I oni vystupovali ve společném šiku s legionáři a dobrovolci na celé řadě interních i veřejných akcí.⁵⁰² Obě dvě organizace se

⁴⁹⁹ SOKA Liberec, f. Archiv města Liberce, Spolkový katastr; SOKA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 97, 160; SOKA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Památník k zborovským oslavám v Liberci 1937; *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1938*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1937, s. 858; Svaz československé domobrany z Itálie, in: *Hlasy od Ještěda*, roč. 1, 1937, č. 2, s. 2; Masaryk a legie, in: *Hlasy od Ještěda*, roč. 2, 1938, č. 9, s. 4; Legionáři, jejich přátelé, italští domobrancí a dobrovolci z Liberce a okolí, in: *Hlasy od Ještěda*, roč. 2, 1938, č. 10, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 8, 1931, č. 26, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 16, s. 3; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 24, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 12, s. 2.

⁵⁰⁰ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžník ústředí Obce legionářské 1935.

⁵⁰¹ *Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr 1938*, Reichenberg, Stadt Reichenberg 1937, s. 856.

⁵⁰² SOKA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 160; Legionáři, jejich přátelé, italští domobrancí a dobrovolci z Liberce a okolí, in: *Hlasy od Ještěda*, roč. 2, 1938, č. 10, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 12, s. 1; Liberec, in: *Legionářská stráž*, roč. 17,

tak staly, kromě pobočných spolků Sdružení legionářského dorostu, respektive Obce přátel legionářů, liberecké jednotě těmi nejbližšími partnery.

Nejinak tomu bylo i v případě Českého Dubu, kde místní legionáři spolupracovali jak s italskými domobranci, tak s jim blízkými dobrovolci, s nimiž měli nejtěsnější vztah.⁵⁰³ Současně zde nebyli zasaženi vznikem Nezávislé jednoty československých legionářů, neboť nejbližší odbočky tohoto spolku se nacházely až v Liberci a Turnově. V samotném Českém Dubu nedošlo ani k založení skupiny Nezávislé jednoty a pro poměry mezi členstvem místní jednoty lze důvěřovat zprávě samotných legionářů, že zdejší legionářská organizace vznikem „nezávislých“ na členské základně neutrpěla.⁵⁰⁴

Jednoty Československé obce legionářské tak byly v Liberci i Českém Dubu hlavními představitelkami odbojářských spolků, přičemž ty mimo-legionářské jejich autoritu plně uznávaly a staly se jejich blízkými partnery, s nimiž legionáři mohli počítat v každé situaci. Specifickou úlohu hrála liberecká odbočka Nezávislé jednoty, jež se jednotě Obce legionářské stala ponejprv konkurencí, avšak ovlivněna událostmi posledních let trvání první republiky si i ona našla cestu ke sblížení s legionářskou jednotou. V tomto směru nelze opominout ani její důležitý vliv na zdejší české obyvatelstvo, neboť tam, kam členové jednoty Obce legionářské zvláště z politických důvodů nedosahovali, tj. do pravé části politického spektra, je naplno zastoupila odbočka Nezávislé jednoty, podpořená svým Kruhem přátel.

1937, č. 33–34; Liberec, in: *Legionářská stráž*, roč. 17, 1937, č. 39, s. 6; Liberec, in: *Legionářská stráž*, roč. 17, 1937, č. 24, s. 5; Liberec, in: *Legionářská stráž*, roč. 18, 1938, č. 8, s. 6.

⁵⁰³ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská, Osobní spisy; PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Pozvánka na I. společný reprezentační ples 1936; SOkA Liberec, f. Archiv města Český Dub, inv. č. 122, kn. 107, Kronika města 1926–1935, s. 358; Český Dub, in: *Legionářská stráž*, roč. 17, 1937, č. 9, s. 6. O době vzniku, vedoucích představitelích i dlouhodobé činnosti bohužel není více zpráv, tak jako u libereckých spolků domobranců a dobrovolců.

⁵⁰⁴ Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 3, 1926, č. 39, s. 3; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 4, 1927, č. 29, s. 6.

8. Jednoty Liberec a Český Dub při obraně republiky

8. 1 Legionářské jednoty ve druhé polovině 30. let

Národnostní uklidnění v průběhu dvacátých let a vstup německých aktivistických stran do celostátní vlády s cílem podílet se na moci výkonné a snažit se zlepšit pozice německých občanů československého státu se zdály být pozitivními předzvěstmi mírového a pro obě strany výhodného soužití obou národů.⁵⁰⁵ Německá nacionální uskupení v této době trvale ztrácela na úkor pro-československých stran, jimž se podařilo při komunálních volbách roku 1929 zvítězit i v samotném bývalém hlavním městě provincie Deutschböhmen, známém svým německým národovectvím.⁵⁰⁶ Po mnoha letech nastal čas relativního klidu, vyznačující se výrazným snížením počtu nacionálních výstřelků z obou táborů, a naopak zvýšeným počtem pozitivních výsledků vzájemné spolupráce. Na udržení tohoto stavu se podíleli také sami legionáři, třebaže patřili k hlavním strůjčům ztráty německého prvenství. Jejich politika i nadále kopírovala směřování vůdců zahraničního odboje, přejících si udržení a pěstování demokratického zřízení státu, poskytujícího rozsáhlá práva také svým menšinám.⁵⁰⁷ Všichni ti, kteří se alespoň rámcově na takovémto postupu shodovali, neměli v legionářích nepřitele, pokud nezaútočili na ně samotné nebo představitele Hradu. Ovšem ta politická uskupení, jež nehodlala respektovat dosavadní stav a vyvíjela protistátní aktivitu, získala v legionářském hnutí zarytého odpůrce, nehledícího na národnost. Tak se bývalí českoslovenští dobrovolníci ze zahraničí dostávali do ostrých

⁵⁰⁵ Blíže k vytvoření německého aktivismu a prvním letům česko-německé spolupráce: BROKLOVÁ, Eva: *Politická kultura aktivistických stran v Československu 1918–1938*, Praha, Karolinum 1999, s. 45–99; BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1918–1938*, s. 251–278; CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. Díl I., 1918–1929*, Praha, Nakladatelství ČSAV 1962, s. 328–430; TÍŽ: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. Díl II., 1930–1938*, Praha, Nakladatelství ČSAV 1962, s. 9–149.

⁵⁰⁶ KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 684.

⁵⁰⁷ BENEŠ, Zdeněk, et al.: *Rozumět dějinám*, Praha, Gallery 2002, s. 65–71. Právnímu postavení menšin v meziválečném Československu se podrobně věnovali: PETRÁŠ, René: *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*, Praha, Karolinum 2009, 437 s.; TÓTH, Andrej, et al.: *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?*, Praha, Univerzita Karlova 2012, 722 s.

střetů s českými fašisty, internacionálními komunisty i německými nacionalisty a národními socialisty.

Právě obě posledně zmíněná politická uskupení a jejich pozdější nástupkyně, využily ve třicátých letech těžkých dopadů celosvětové hospodářské krize, v pohraničí o to více umocněné předimenzovaným spotřebním průmyslem.⁵⁰⁸ Zvýšený počet uzavřených továren, racionalizace podniků, značná a dlouhotrvající nezaměstnanost i v neposlední řadě neustále se navyšující počet českých státních zaměstnanců v pohraničí, kteří byli probíhající krizí zasaženi o poznání méně, se staly vážnými trhlinami v dosud poklidném soužití obou národů. To vše navíc prohlubovala demagogická agitace DNP, respektive DNSAP.⁵⁰⁹ Potud však šlo o vnitřní problém republiky. S nástupem Adolfa Hitlera do funkce německého říšského kancléře na počátku roku 1933 se ale celá záležitost rozšířila i na pole zahraniční, když se jeho vláda pevné ruky, způsobující rychlé hospodářské změny k lepšímu, byť postavené na dlouhodobě neudržitelném základu, a jeho velkoněmecká politika staly inspirací pro německé nacionály v Československu. Posíleny úspěchem jim blízké NSDAP v sousedním „*Vaterlandu*“ i celkovou radikalizací ve státech dalších, začaly protistátní politiku obě strany hlásat natolik, že byly v listopadu 1933 úředně rozpuštěny a o mandáty jejich zástupců se podělili němečtí aktivisté.⁵¹⁰ Že se jednalo o poslední úspěch jejich aktivistické politiky, nejspíše nevěděli, nicméně rozjitřené německé obyvatelstvo již nebylo možné uklidnit, zvláště když pomyslnou štafetu převzala SHF, vzniknuvší už v říjnu téhož roku. Do jejího čela se postavil někdejší učitel tělocviku, mladý a progresivní Konrád Henlein, který se na základě představy o národním

⁵⁰⁸ Zdejší spotřební průmysl se navíc nacházel téměř výhradně v rukou německých podnikatelů, zaměstnávajících většinu svého národa. Jednalo se především o výrobu textilu, skla, bižuterie, hudebnin, hraček a dalších, zvláště spotřebních výrobků, určených obzvláště na vývoz, který však byl zasažen ztrátou vyšší koupěschopnosti i dovozními cly. KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl III.: O přežití a o život (1936–1938)*, Praha, Libri 2003, s. 64. Samotná nezaměstnanost dosáhla na Liberecku vrcholu v roce 1933, avšak i poté, až do konce první republiky, nedokázala klesnout ani o polovinu. KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 341. Bližšímu rozboru příčin a důsledků hospodářské krize na Liberecku se věnoval: PROCHÁZKA, Jiří: Liberečtí komunisté proti henleinovcům, in: *Severní Čechy a Mnichov*, s. 69–79. Celkovým porovnáním následků krize v pohraničních oblastech se zabýval: BRANDES, Detlef: *Sudeští Němci v krizovém roce 1938*, Praha, Argo 2012, s. 29–34.

⁵⁰⁹ OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*, s.170–172.

⁵¹⁰ Pro Liberec to znamenalo posílení aktivistického bloku německých stran, které si v městském zastupitelstvu mezi sebe rozdělily dalších 14 mandátů a takovéto složení vydrželo až do roku 1938. KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, s. 345.

společenství, tzv. *Volksgemeinschaftu*, ujal práce na sjednocení dosud nesourodých německých oblastí v českých zemích, z nichž posléze vytvořil novou politickou entitu, zvanou sudetští Němci.⁵¹¹ Vytýčení politického programu vlastenecké fronty, jeho propojení se záměry sousedního Německa a oficiální přiznání se k nacionálnímu socialismu ještě jistou dobu trvalo. Mnozí čeští politici proto ponejprv neprohlédli narůstající nebezpečí radikalizace a opětovnou nacionalizaci největší menšiny ve státě, anebo mu nepřikládali takovou váhu. Na narušování křehké demokracie citliví legionáři se však ozvali už v roce 1933.⁵¹²

Díky líbivým heslům, zastrašování oponentů, podpoře některých německých podnikatelů, a zvláště pak finančním subvencím z Německa se Konrádu Henleinovi během dvou let podařilo vytvořit početnou organizaci s rozsáhlým stranickým aparátem, která se v roce 1935 pro volební účely přeměnila na Sudetoněmeckou stranu. Její kandidatuře v parlamentních volbách se krom ostatních snažila zamezit i liberecká česká menšina, včetně legionářů.⁵¹³ Přesto nakonec bylo rozhodnuto ve prospěch SdP, posléze slavící mezi německými voliči drtivé vítězství, které z ní v celostátním měřítku co součtu získaných hlasů učinilo vítěze absolutního.⁵¹⁴ Nyní bylo již zcela jasné, že SdP se stala vážným ohrožením, obzvláště pak německých aktivistických stran, jejichž už tak rozkolísané postavení u německy hovořících voličů bylo pro zvládnutí nastalé situace potřeba co nejdříve podpořit. I proto našli vrcholní činníci dotčených stran společnou řeč a prostřednictvím nové vlny, tzv. novoaktivismu, se jim podařilo vyjednat s českými

⁵¹¹ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl II.*, s. 538.

⁵¹² Resoluce menšinová, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 49, s. 2; Naše situace a další práce, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1933, č. 73, s. 1. Především členové menšinových jednot i v dalších letech vytrvale upozorňovali československou veřejnost před hrozícím nebezpečím. Legionáři hraničáři varují před činností henleinovců v pohraničí, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 24, s. 1–2; K projevu předsedy vlády dra Hodži o Henleinovi, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 53, s. 2; Legionáři hraničáři varují, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 13, s. 2.

⁵¹³ Čeští hraničáři na Liberecku pro rozpuštění Heimatfronty, in: *Národní osvobození*, roč. 12, 1935, č. 91, s. 3.

⁵¹⁴ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl II.*, s. 496–497.

vládními stranami plán na narovnání česko-německých vztahů tak, aby zamezili dalšímu přílivu nových podporovatelů Henleinovy strany.⁵¹⁵

Pozadu nezůstali ani legionáři, organizovaní v Československé obci legionářské, kteří na svém celostátním sjezdu v roce 1936 taktéž reagovali na výsledky voleb a nastalou situaci. Na základě usnesení sjezdu mělo dojít k zintenzivnění veškeré činnosti vážící se k obraně demokracie a republiky. Tyto aktivity můžeme rozdělit do tří hlavních skupin, ve kterých měli legionáři iniciativně vyvíjet snahu o co nejširší spojení sil demokratického tábora, dbát ve svém působení na brannost národa a nakonec se sami připravovat k obraně vlasti.⁵¹⁶ Poslední zmíněná skupina aktivit je o to více působivá, uvážíme-li průměrný věk členů Obce legionářské, jenž činil v roce 1936 u liberecké jednoty 43 a u českodubské 47 let.⁵¹⁷ Pochopitelně nebylo počítáno s tím, že legionáři budou ti, kdo by měl ihned nastoupit do případných bojů, avšak i oni sami si uvědomovali, že je potřeba se opětovně podrobit výcviku a seznámit se s moderním vedením boje.

„Po letech, jež uplynula od doby, kdy jsme vojenský stejnokroj vyměnili za šat občanský, ztratili jsme většinou všechn styk s armádou. Neznáme velkých technických pokroků, které naše armáda učinila, ba neovládáme ani základního vojenského výcviku. To pociťujeme při každém našem vystoupení na veřejnosti. Pokud nynější své nedostatky neodstraníme vykonáním řádného vojenského cvičení ve zbraní, budeme pro armádu méně hodnotnými i při všech přednostech mravních, jež jsme prokázali v bojích za svobodu“⁵¹⁸

A proto se desítky členů liberecké i českodubské jednoty podrobily výzvám k vojenskému přeškolení v rámci třítýdenního kurzu, dále poddůstojnickým instruktážím

⁵¹⁵ Především se jednalo o navýšení počtu státních zaměstnanců hovořících německým jazykem, což však probíhalo velmi pozvolna, a nemohlo tak závčasů aktivistickým stranám pomoci. BRANDES, Detlef: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, s. 35–48.

⁵¹⁶ Pro koordinaci všech těchto činností měly být v jednotách utvořeny branné odbory a zvolen branný referent. PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžník ústředí Obce legionářské 1935; Jak zvýšit brannost národa, in: *Legionářský týden*, roč. 11, 1934, č. 89, s. 1.; Časové úkoly našich jednot, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 7, s. 1; Výzva legionářům, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 29, s. 2.

⁵¹⁷ Pro libereckou jednotu Obce legionářské: HNĚLIČKA, Jan: *Členové Československé obce legionářské Jednoty pro Liberec a okolí v letech 1921–1938*, s. 32–45. Pro českodubskou jednotu Obce legionářské: PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Seznamy členů.

⁵¹⁸ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžník ústředí Obce legionářské 1934.

a v neposlední řadě i vlastním vojenským cvičením, spočívajícím v pořadovém výcviku podle vojenského cvičebního řádu.⁵¹⁹ Takto znovu vycvičení legionáři měli být na základě dohody ústředí Obce legionářské a Ministerstva národní obrany k dispozici pro případné střežení železnic.⁵²⁰ Legionáři nezahláli ani v případě prvních dvou zmíněných aktivit, kdy již od roku 1934 pořádali liberečtí členové Obce legionářské několik veřejných přednášek a projevů, věnujících se demokracii, moderní armádě nebo současné politické situaci.⁵²¹ Dvě nejvýznamnější akce tohoto charakteru se uskutečnily v roce 1937, ve kterém již jednota spolupracovala s agilní Obcí přátel legionářů, se kterou společně připravila hojně navštívené přednášky senátora Vojty Beneše, hovořícího o obraně národa a posléze kapitána Emila Vosky, pojednávajícího o rozdílech mezi demokracií a autoritářstvím. Bližší spolupráci pak liberečtí i českodubští navazovali jak uvnitř své vlastní organizace v rámci pohraničních jednot, tak s blízkými spolky ve svém okolí, jako byl Sokol, DTJ, Svaz bývalých záložníků a vojáků, Národní jednota severočeská, Národní garda a samozřejmě italští domobranci a dobrovolci, o nichž jsme se již zmínili.⁵²²

Veškerá opatření, posilující brannost a morálku demokraticky smýšlejícího obyvatelstva Československé republiky, se stávala čím dál tím více aktuálnějšími, tak jak vytrvale rostla moc hitlerovského Německa, mohutně posilujícího při každém ústupku a selhání západních mocností. Nejinak tomu bylo i u jeho vlajkové lodi v sousedním státě, kterou se stala Sudetoněmecká strana, v roce 1938 již plně podřízená příkazům z Berlína.

⁵¹⁹ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Oběžníky ústředí Obce legionářské 1934–1935; Kolik bratří se nám přihlásilo k dobrovolnému vojen. převýcviku, in: *Legionářský týden*, roč. 10, 1934, č. 58, s. 1; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 15, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 22, s. 3; Instrukční kursy pro poddůstojníky v z. v Liberci, in: *Legionářská stráž*, roč. 15, 1935, č. 51, s. 13; Instrukční kursy pro poddůstojníky v záloze, in: *Naše hory*, roč. 19, 1937, č. 36.

⁵²⁰ PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Župní oběžník 1935.

⁵²¹ SOkA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 121–122, 129–133, 166–167; Manifestace pro Masaryka, republiku a demokracii, in: *Ještědský obzor*, roč. 25, 1934, č. 21; Liberecko vzpomnělo 20. výročí vzniku světové války, in: *Ještědský obzor*, roč. 25, 1934, č. 21; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 12, 1935, č. 16, s. 4; Akce SNO v Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 13, 1936, č. 99, s. 3; Jak pracuje liberecká jednota OPL, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 19, s. 2; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 3, s. 4; Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 11, s. 4; Příští válka a Československo, in: *Naše hory*, roč. 18, 1936, č. 49.

⁵²² Význam obranných spolků v pohraničí, in: *Hlasy od Ještěda*, č. 6, s. 3; Pracovní konference župy mladoboleslavské, in: *Legionářský týden*, roč. 14, 1937, č. 91, s. 2; Výzva k legionářům, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 15, s. 2.

Její vedení se však i nadále snažilo vyvolat dojem, že se mu nejedná o rozbití republiky, nýbrž že mu jde především o blaho německé menšiny, mající oprávněné nároky na posílení svých práv. Novoaktivisté se zatím stále marně snažili postup SdP zastavit, dokud nenastal 12. březen 1938, který se stal pro dosavadní stoupence demokraticky smýšlejících německých stran drtivou porážkou, z níž se již nevzpamatovali. Úspěšně provedený anšlus Rakouska znamenal výrazné mocenské posílení německého souseda, jenž zároveň prodloužil svoji hranici s Československem o dalších několik set kilometrů, čímž značně oslabil už tak nedokonalou obranyschopnost republiky.⁵²³ Výrazného podpoření se tím pádem dostalo i Sudetoněmecké straně, která vzápětí doslova pohltila některé své politické konkurenty a v pohraničních oblastech rozpoutala vůči zbylým oponentům dosud nepoznaný teror.⁵²⁴ Tím, že se jí podařilo přebrat většinu členů německých agrárníků, živnostníků a křesťanských sociálů, dosáhla SdP vítaného posílení i na liberecké radnici, v jejíž městské radě nyní zasedalo proti sobě šest zástupců jejích a šest příslušníků

⁵²³ K modernizaci československé armády, připravám na válku i rozsáhlé výstavbě lehkého a těžkého opevnění se váže bohatá škála odborných monografií a studií, například: KURAL, Václav: *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*, Praha, Academia 2008, s. 131–179; SANDER, Rudolf: *Válečná československá armáda v září roku 1938*.(Část I), in: *Historie a vojenství*, roč. 44, 1995, č. 6, s. 23–80; TÝŽ: *Válečná československá armáda v září roku 1938*.(Část II), in: *Historie a vojenství*, roč. 45, 1996, č. 1, s. 38–64; STEHLÍK, Eduard: *Organizace výstavby čs. těžkého opevnění ve druhé polovině 30. let*, in: *Historie a vojenství*, roč. 45, 1996, č. 2, s. 74–123; TÝŽ: *Pevnostní útvary československé armády 1937–1938*, in: *Historie a vojenství*, roč. 46, 1997, č. 1, s. 20–5; STRAKA, Karel: *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky 2007, s. 48–85; ŠRÁMEK, Pavel: *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939*, Praha, Mladá fronta 2008, s. 20–79. Vojenskou situací a obranným systémem na Liberecku v roce 1938 se velmi podrobně zabývali: STEJSKAL, Libor – STEJSKAL, Jan: *Drama'38: Opevnění. Češi a Němci. Mobilizace na Liberecku v roce 1938*, Liberec, Knihy 555 2003, s. 30–101.

⁵²⁴ „Jejich činnost v poslední době projevuje se ve všech směrech politického i veřejného života. Nátlak zástupců této strany je tak mocný, že ničí úplně demokratický živel v něm. národnosti, pokud lze ještě vůbec o něm mluvit, neboť každý Němec je především vždy jen Němcem a nikoliv oddaným služebníkem cizích mu ideologií, které zavčas vždy v zájmu „němectva“ odvrhne.“ Takto hodnotil situaci neznámý kronikář libereckého 44. pěšího pluku těsně před květnovými mimořádnými opatřeními. VÚA – VHA Praha, f. Kroniky a fotoalba, inv. č. 148, Kronika pěšího pluku 44 (1926–1930), s. 57. K zstrašující činnosti Sudetoněmecké strany a jejímu terorizování Čechů, Židů a demokratických Němců v celém pohraničí více: BRANDES, Detlef: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, s. 63–96.

státotvorných stran, záhy oslabených odchodem starosty Carla Kostky na okolnostmi vynucenou zdravotní dovolenou.⁵²⁵

Navzdory všem negativním událostem, seběhnuvším se v tak krátkém čase, se česká menšina v severočeském Liberci nehodlala poddat nastalému řádění Henleinovy strany, a proto pod vedením jednot Obce legionářů a Obce přátel legionářů uspořádala 28. března v Národním domě „*Velký hraničářský projev*“, jehož se zúčastnilo několik set lidí.⁵²⁶ Hlavním výstupem demonstrativního shromáždění byl telegram, určený prezidentu Edvardu Benešovi:

„Pane presidente, na zavolání jednoty Čs. obce legionářské a Obce přátel čs. legionářů v Liberci sešlo se dnes v pondělí 28. března na veřejné schůzi v Národním domě tolik hraničářského lidu ze všech vrstev a bez rozdílu přesvědčení, že jeho shromáždění se stalo nečekanou manifestací. Posíláme vám z ní srdečné pozdravy a přání pevné síly. Stáli jsme u Vás v posledních dnech se svou vírou i pohotovostí k činu a stojíme tak i dnes. Jsme přesvědčeni, že to, co naše vláda v čele s Vámi koná, dobře koná. Bezpodmínečně věříme, že najdete správnou cestu, aby československý národ vyšel z těchto dnů bez pohany a jeho hraničáři bez újmy na jejich životních zájmech a právech. S nimi tu žijeme, s nimi tu padáme. Nedotknutelnost hranice naší demokratické republiky necht' jsou pevnější a pevnější.“⁵²⁷

Jednalo se tak o jasný vzkaz všem, že česká menšina v Liberci bude i nadále hájit dosavadní stav. Další kolo zápasu o celistvost republiky se pak mělo odehrát při květnových a červnových volbách, ve kterých SdP potřebovala stvrdit dosavadní výsledky z voleb parlamentních a ovládnout co nejvíce samosprávných orgánů věrnými stoupenci. Na dubnovém sjezdu v Karlových Varech uveřejnila přemrštěné požadavky a skrze svého předsedu se naplno přihlásila k německému nacionálnímu socialismu.⁵²⁸ V květnu

⁵²⁵ Zgleichschaltovaná liberecká radnice, in: *Naše hory*, roč. 19, 1938, č. 14.

⁵²⁶ Volám vás všechny od Aše až k Jasině, in: *Ještědský obzor*, roč. 31, 1938, č. 12. Podobná událost se pro značný zájem konala ve stejný čas také U Votočků v Horním Růžodole. V Liberci, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 26, s. 2.

⁵²⁷ Volám vás všechny od Aše až k Jasině, in: *Hlasy od Ještěda*, roč. 2, 1938, č. 12, s. 4; Obrovská manifestace pro brannost, in: *Hlasy od Ještěda*, roč. 2, 1938, č. 13, s. 4; Obrovská manifestace pro brannost, in: *Ještědský obzor*, roč. 31, 1938, č. 13.

⁵²⁸ Politickým událostem roku 1938 se ve svých pracích věnovali: KOVTUN, Jiří – KVAČEK, Robert: *Republika v obležení: první éra prezidenta Beneše, 1935–1938*, Praha, Torst 2016, 283 s.; KURAL, Václav:

zabouřila po celém pohraničí na mohutných prvomájových demonstracích a následně se už chystala na triumfální vítězství ve volbách.⁵²⁹ Nenadálá mimořádná opatření, nejčastěji označovaná jako částečná mobilizace, jí ale dočasně zkřížila plány.

Dne 20. května 1938 vrchní velitelství československé branné moci rozhodlo o okamžitém preventivním zajištění státních hranic, na čemž se podílela armáda, Stráž obrany státu a další bezpečnostní složky. Lze předpokládat, že se do těchto opatření aktivně zapojili i samotní legionáři, nicméně ne ve vojenských uniformách. O jejich předpokládaném zapojení a samotné nastalé situaci v Liberci nám zanechal svědectví kronikář Horního Růžodolu, odborný učitel Zdislav Mazáček.

„Když jsem se vracel po půlnoci ze schůze domů, netušil jsem, že v několika hodinách budu svědkem velkých okamžiků naší vlasti. Sotva jsem ulehl, byl jsem probuzen prudkým zvoněním asi ve 2 hodiny ráno. Na chodbě stáli br. starosta Sokola dr. Josef Eisner a odb. učitel Josef Jireš. Stručně kázali: Pracovní šaty, na den jídlo a ihned do kasáren. Máme pohotovost. (...) Na tuto vážnou spolupráci s armádou na obranu naší ohrožené vlasti byli jsme připravováni již koncem roku 1937. Po obsazení Rakouska a po výhrůžkách z Německa stala se tato spolupráce aktuální. Zúčastnili se jí nejen sokolové, kteří brannost chápali nejopravdověji a již přes rok navštěvovali pilně vojenskou střelnici, ale i všechny ostatní české tělovýchovné spolky a korporace. Od konce března scházivali jsme se v kasárnách, kde jsme byli rozděleni na čtyři o 21 mužích. Každé četě bylo určeno některé místo na silnici vedoucí ku hranicím, kde měla v čas potřeby vystavět zátarasu proti útočné jízdě německé, neboť jsme stále počítali s bleskovým přepadením. Já jsem byl velitelem zátarasu č. 11 u Starého Habendorfu na silnici k Žitavě za železničním mostem

Konflikt místo společenství, Praha, Nakladatelství R 1993, 272 s.; KVAČEK, Robert – HEYDUK, Miloš: *Československý rok 1938*, Praha, Polák Jaroslav – POLART 2011, 197 s.; KVAČEK, Robert: *Poslední den: Mnichov – Praha, konec září 1938*, Praha, Epoque 2011, 131 s.

⁵²⁹ Podrobněji k událostem: BRANDES, Detlef: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, s. 125–169. V Libereckém případě se mělo na pozemcích bývalého výstaviště sejít až 40 000 lidí, nadšeně vítajících Konráda Henleina. Ve stejný den však česká menšina ve spolupráci s demokratickou částí německého obyvatelstva, především sociálními demokraty a komunisty, uspořádala na Masarykově náměstí kontraakci, na které bylo účastno na 18 000 lidí, včetně uniformovaných legionářů. 1. máj Čechů a demokratických Němců, in: *Ještědský obzor*, roč. 31, 1938, č. 18; Náš 1. květen, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 35, s. 1. I v Českém Dubu uspořádalo české obyvatelstvo početné setkání, na němž účastí všech českých politických stran, vyjma fašistů, demonstrovalo národní jednotu. Půjde to!, in: *Hlasy od Ještěda*, roč. 2, 1938, č. 18, s. 1; 1. máj Čechů a demokratických Němců, in: *Hlasy od Ještěda*, roč. 2, 1938, č. 18, s. 2.

přes Nisu k Frýdlantu. V jednotlivých obcích, čtvrtích i ulicích byli určeni bratři i ostatní, kteří měli podávat a předávat v čas poplachu rozkazy jednotlivým bratřím a členům. A tak v necelých dvou hodinách stálo nás několik set na nádvoří Velkých kasáren. Snášel se drobný, studený déšť. Vojsko v plné zbroji odjíždělo ku hranicím, kde bylo dřív nežli Němci z druhé strany. Hned pak došlo na nás. O páté hodině vycházely z kasáren všemi směry pracovní čety s potřebným náčiním na svá předem určená místa. Každé četě byl přidělen voják v polní zbroji, pušky dostal i velitel čety a jeho zástupce. Probouzející se Liberec a okolí měl nečekanou podívanou. Všude plno vojska, pracovních čet. (...) Byly to krásné chvíle! Všude se nadšeně pracovalo, v několika hodinách nemohlo k Liberci přijeti ani jediné německé auto. Četné zátarasy byly v samém Liberci, kde působily na rozpálené hlavy Němců zvláště silným dojmem. Bílé punčochy a odznaky rázem zmizely z ulic. Největší zátarasy byly u Františkovského viaduktu z obou stran, a pak u mostu přes Nisu do Růžodolu I. Během soboty stala se naše drahá republika nedobytnou pevností. Byla to nejlepší odpověď na Hitlerovo a Henleinovo štvání. ⁵³⁰

Rychlost, spořádanost a efektivnost, s jakou Čechoslováci dokázali částečnou mobilizaci provést, notně znervóznila představitele Sudetoněmecké strany i nacistické pohlaváry v Německu.⁵³¹ Naopak pro české obyvatelstvo, zvláště pak pohraniční menšinu, se tato akce stala vítanou vzpruhou do dalšího boje, čehož čeští a němečtí demokraté využili hned o šest dní později, když zorganizovali ve Veletržním paláci další manifestaci za demokracii, které se zúčastnilo na šest tisíc lidí.⁵³²

Poté již nastala doba vzájemného poměřování sil ve volebním klání, jehož výsledky ukázaly stále vysokou podporu SdP.⁵³³ Zbytek libereckého aktivistického vedení města zcela propadl, když drtivě zvítězili henleinovci se 74,9 %, které následovalo české volební uskupení se 14,8 %, Demokratický blok německých stran s 5,8 % a Komunistická strana

⁵³⁰ SOKA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 250–253.

⁵³¹ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl III*, s. 524–525.

⁵³² Demokratické Liberecko promluvilo, in: *Ještědský obzor*, roč. 31, 1938, č. 22.

⁵³³ BRANDES, Detlef: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, 170–179. Ještě předtím proběhla v německy mluvících oblastech velkolepá předvolební kampaň SdP. Liberec v tomto případě nebyl výjimkou a při vrcholení kampaně doslova tonul ve stranické výzdobě. Nejčastěji bylo možné vidět stranické vlajky, girlandy, portréty Konráda Henleina a různé transparenty. PLACHÝ, Jiří: Z archivu liberecké státní policie: předvolební kampaň Sudetoněmecké strany v květnu 1938, in: *Paměť a dějiny*, roč. 12, 2018, č. 1, s. 106–115.

Československa s pouhými 4,5 %.⁵³⁴ Většina v radě města byla pro SdP zajištěna, a tak se mohl 8. července téhož roku stát starostou Eduard Rohn, ředitel německé měšťanské školy a bývalý dlouholetý člen Německé nacionální strany.⁵³⁵

O poznání lepší situaci zažívali legionáři zpoza Ještědského hřebenu, v jejichž oblasti mělo české obyvatelstvo majoritu, zajišťující mu udržení vlády nad Českým Dubem a okolními obcemi. Nelze však opominout fakt, že zdejší Němci kromě Sudetoněmecké strany nepostavili žádnou jinou kandidátku. I Českodubsko bylo již od roku 1933 zasaženo neblahým vlivem DNSAP a DNP, později vystřídánými Henleinovou Sudetoněmeckou stranou, které se podařilo zlákat další množství zdejších Němců.⁵³⁶ Díky tomu strana v červnu 1938 na počet hlasů vyhrála místní obecní volby, když ji podpořilo 26,7 % voličů. O většinu hlasů se ale rozdělily strany české, z nichž opětovně zvítězila národně socialistická strana 19,5 %, následovaná stranou lidovou 18,7 % a živnostníky 9,6 %. O zbylý počet hlasů se rozdělilo národní sjednocení 8 %, sociální demokracie 8 % a strana agrární 7 %. Poslední 2,5 % obdrželi komunisté.⁵³⁷ České vedení tím bylo udrženo, a proto i legionáři a jejich přátelé z řad dobrovolců a italských domobranců mohli plynule pokračovat ve svých dosavadních aktivitách, rovněž směřujících k posílení morálky českého národa a k apelování na zvýšení jeho brannosti.⁵³⁸ Vůbec největší manifestace na obranu republiky se místní legionáři zúčastnili v květnu 1937 při hojně navštíveném táboru lidu, konaném tradičně na Pláních pod Ještědem.⁵³⁹ O tom, že poráženeckou náladou či strachem o budoucnost svého národa netrpěli, svědčí i jejich udělení protektorátu prosečskému Sokolu na jubilejní oslavy dvaceti let republiky, a dokonce pak kandidatura na jednotu pořádající župní legionářský sjezd v roce 1940, který měl být uskutečněn u příležitosti 110. výročí narození Karoliny Světlé.⁵⁴⁰

⁵³⁴ V přepočtu na hlasy pouze německy mluvících obyvatel bylo vítězství Sudetoněmecké strany se ziskem 90,8 % ještě drtivější. BRANDES, Detlef: Liberec v krizovém roce 1938, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2006, s. 117.

⁵³⁵ Volba starosty v Liberci, in: *Ještědský obzor*, roč. 31, 1938, č. 28.

⁵³⁶ ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, s. 69–70.

⁵³⁷ Volby v Českém Dubě, in: *Hlasy od Ještěda*, roč. 2, 1938, č. 21–22, s. 5.

⁵³⁸ Po cizím nebažíme, ale ze svého ničeho nedáme, in: *Hlasy od Ještěda*, roč. 2, 1938, č. 16, s. 1–2; Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 16, 1936, č. 8, s. 5; Český Dub, in: *Legionářská stráž*, roč. 16, 1936, č. 3, s. 6.

⁵³⁹ ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, s. 70.

⁵⁴⁰ Český Dub, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 40, s. 2.

Po obecních volbách nastalo období letních měsíců, při nichž spolky obvykle minimalizovaly svoji činnost a jejich členové nabírali sílu do podzimní a zimní části roku. Hektický rok 1938 ovšem legionářům neumožňoval úplné zanechání dosavadních aktivit, a proto i oni bedlivě sledovali složitá vyjednávání československé vlády s představiteli Sudetoněmecké strany, výrazně posílené volebním vítězstvím.⁵⁴¹ Na její činnost v severních Čechách odpověděli 7. srpna 1938, kdy mladoboleslavská župa uspořádala svůj dosud odkládaný sjezd v Novém Boru, jedné z bašt sudetoněmeckého hnutí, kde uprostřed města legionáři demonstrativně pochodovali pod transparentem s nápisem: „*Obrana vlasti – náš společný cíl*“.⁵⁴² Svou nezlomnou vírou v demokratickou republiku liberečtí legionáři manifestovali ještě jednou ve stejném měsíci, a to na stadionu Severočeského konzumního družstva, na kterém společně se socialistickými stranami a Obcí přátel legionářů připravili shromáždění, navštívené čtyřmi tisíci lidmi, kde hlavní projev přednesl redaktor *Práva lidu* dr. Václav Charvát.

„Bojujeme druhou velkou bitvu o svou svobodu a samostatnost. Je to zatím boj diplomatický a hospodářský. Vznikne-li z tohoto boje válečný požár, nebude to naší vinou. Nikdo nemůže žádat, abychom se vzdali svých výsostných práv. To si musí uvědomit jak naši sousedé, tak i naši spojenci, neboť existence čs. svobodného státu je zárukou svobody ostatních demokratických států v Evropě. Nikdo neví, jaký bude závěr letošních obrovských manévřů v Německu. Ať však bude jakýkoli, my a naši spojenci jsme připraveni. Nenecháváme nikoho v pochybnostech, že za svou svobodu budeme bojovat. To jsme projevili 21. května t. r. a projevujeme to v každém okamžiku. Naše zahraniční politika, jejíž linii určovali TGM a dr. Edvard Beneš, spolu s naším ukázněným lidem a dobře vyzbrojenou armádou získávají nám respekt a vážnost v celém světě. Nepřátelská propaganda chce způsobit rozklad v našich řadách. To nesmíme připustit. Spoléháme na svůj ukázněný lid, který tiše a odhodlaně hledí vstříc budoucnosti. Nakonec to vyhrají pevné nervy, nikoli hysterie. Na naší straně je pravda a právo. Kdyby na nás nepřátelská propaganda sebe víc útočila, víme, že nakonec zvítězí pravda nad násilím. Ať se v těchto vzrušených dnech vyvine situace jakkoli, je jisté, že diktatury se nakonec zhroutí a že zvítězí pravda a spravedlnost, že zvítězí demokracie. Musíme setrvat na cestě, kterou nám vytýčil

⁵⁴¹ Liberec, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1936, č. 48, s. 2.

⁵⁴² Jednota Čs. O. Leg. pro Liberec a okolí, in: *Ještědský obzor*, roč. 31, 1938, č. 31; Župní sjezd našeho Mladoboleslavska, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 59, s. 2.

T. G. Masaryk, musíme zůstat věrni odkazu presidenta Osvoboditele a prezidentu dru. Edvardu Benešovi, věrni čs. armádě, která nás pohotově střeží.“⁵⁴³

K avizovanému zhroucení diktatur nakonec opravdu došlo, avšak až za mnohem delší čas a ohromných ztrát na životech. Ještě předtím, než v nadcházejícím roce vypukla druhá světová válka, která rozhodla o definitivní porážce nacismu, došlo k zářijovému vyústění dosavadního boje za celistvost Československé republiky.⁵⁴⁴ Sousední Německo i Sudetoněmecká strana záměrně zvyšovaly nátlak na tuzemskou vládu, která nakonec souhlasila i s dříve nemyslitelnými karlovarskými požadavky. O ty ale Hitlerovi ani Henleinovi po celou dobu nejednalo, a proto i poté navyšovali napětí do takové míry, že dosavadní spojenci mladého státu přinutili 21. září 1938 československé politické vedení ustoupit a podvolit se územním požadavkům Německa.⁵⁴⁵ Rozhodnutí o vydání pohraničí bez boje se stalo pro československou demokratickou veřejnost rozbuškou k vypuknutí oprávněného hněvu. V jejích očích nebylo myslitelné, aby mnohaleté úsilí na zajištění obrany ohrožené vlasti propadlo během jediné krátké chvíle vniveč. Následná generální stávka proto způsobila dočasný obrat a vládu Milana Hodži nahradil kabinet armádního generála Jana Syrového, ruského legionáře a hrdiny od Zborova, což legionáři přivítali o to více.⁵⁴⁶ Na další německé požadavky pak nová vláda zareagovala 23. září rozhodným vyhlášením všeobecné mobilizace.

Oblast pohraničí, respektive námi sledovaných severních Čech, se měla záhy stát válečným polem, čemuž odpovídaly mohutné přesuny vojenských jednotek směrem k hranicím, a také kvapné odchody tisíců lidí do vnitrozemí.⁵⁴⁷

⁵⁴³ Hranicáři z Liberecka na stráži, in: *Hlasy od Ještěda*, roč. 2, 1938, č. 35, s. 3.

⁵⁴⁴ Přestože v průběhu měsíce září docházelo v pohraničí k celé řadě střetů i lokálních ozbrojených konfliktů, je třeba podotknout, že zvláště díky přítomnosti československé armády a početné státní policie, vedených velmi schopnými a rozhodnými veliteli – plukovníkem Otakarem Zichou a policejním ředitelem Stanislavem Bendou, se Sudetoněmeckou stranou rozpoutaný teror Liberce nedotkl tolik, jako tomu bylo v jiných příhraničních oblastech. BRANDES, Detlef: Liberec v krizovém roce 1938, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, s. 120–122; STEHLÍK, Libor – STEHLÍK, Jan: *Drama'38*, s. 102–141.

⁵⁴⁵ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl III.*, s. 588–592; OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*, s. 259–266.

⁵⁴⁶ Legionáři ve vládě, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 77, s. 1.

⁵⁴⁷ STEHLÍK, Libor – STEHLÍK, Jan: *Drama'38*, s. 112–128.

„V sobotu, v první den mobilizace, bylo v Liberci na nádraží jako v úle. Tisíce mladých mužů narukovalo a mezi nimi se hemžilo mnoho set uprchlíků, Němců sociálních demokratů a komunistů od Hrádku a Frýdlantu, odkud museli prchat před rozvášněnými ordnery, kteří za obranými liniemi ve vyklizeném území dělali „svůj pořádek“. Do toho všeho mísilo se ještě tisíce prchajících Čechů, kteří v poslední chvíli zachraňovali před nastávající válkou svůj majetek. Vlaky k Turnovu byly na prasknutí a je s podivem, jak správa drah všechn ten nápor zdolala, zvláště když lokomotivy a vozy mizely někde v nitru Čech a liberecké nádraží se vyprazdňovalo. V Horním Růžodole nebylo domu, aby před ním nestálo nákladní auto, nebo stěhovácí vůz. Všude se horečně nakládalo. „Pryč, jen pryč, z ohroženého území“ bylo všeobecným heslem.“⁵⁴⁸

„V dopoledních hodinách nastupují již civilní osoby z okolí, povolané do civilních pracovních skupin – praporů a rot. Velitelé vojenských rámců tyto osoby ihned převzali a dovádí je do předem určených ubytovacích míst v úseku pluku, kdež je jich použito k opevňovacím pracím (...)“⁵⁴⁹

Odchody se týkaly i rodin libereckých legionářů, většinou právě státních zaměstnanců, kteří tak nejenom pro své aktivity za první světové války, ale i kvůli svému povolání byli henleinovcům trnem v oku.⁵⁵⁰ Tento fakt si legionáři velmi dobře uvědomovali, neboť věděli o činnosti SdP, již delší čas připravující likvidaci posledního zbytku své opozice. Její členové proto pořizovali seznamy odpůrců z řad komunistů,

⁵⁴⁸ SOkA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 281–282.

⁵⁴⁹ VÚA – VHA Praha, f. Kroniky a fotoalba, inv. č. 148, Kronika pěšího pluku 44 (1926–1930), s. 87–97.

⁵⁵⁰ „Je pochopitelné, že legionáři, usazení v pohraničních místech, trpí těmito poměry nejvíce, neboť proti nim je zejména namířena agitace i provokace henleinovců. Nejde zde jen o nenávist proti českým lidem, kteří podle prohlášení Němců jsou na svých působištích jako přistěhovalci, kteří tam nepatří, nýbrž o další nenávist proti legionářům za to, že před 20 léty pomáhali účinně bourati rakousko-německou nadvládu ve střední Evropě a nadvládu německého národa. Toto „provinění“ nemůže být ovšem legionářům prominuto, proto jsou vystavováni nesčetným útokům, více méně skrytým, neboť všude není u příslušníků strany sudetoněmecké tolik odvahy, aby otevřeně projevíli svůj odpor vůči bývalým bojovníkům za československou samostatnost a dnešním odpůrcům každého režimu, který by chtěl a mohl československý národ a československý stát poškoditi.“ Legionáři v pohraničí, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 63, s. 1. Vzpomeňme na nejpočetnější skupiny legionářů, kterými byli drážní zaměstnanci, jež museli být v pravidelném styku se svými kolegy z říšských drah, dále příslušníci armády, stále se připravující na obranu republiky a v neposlední řadě státní policisté, dennodenně rozkrývající podvratnou činnost Sudetoněmecké strany.

sociálních demokratů, členů Sokola, Národní jednoty severočeské, Matice české a v neposlední řadě také Obce legionářské. Liberecké okresní vedení strany mělo v tomto duchu pořídit seznam se 1 200 jmény místních nepřátel, jež předalo do Německa pro následné využití gestapem. Československým bezpečnostním orgánům se ze seznamu podařilo zachytit pouze menší soupis se 30 jmény. I zde ale byli uvedeni někteří legionáři, přičemž ke každé zapsané osobě byla připojena přesná adresa, označení funkce a hodnocení její aktivity, respektive nebezpečnosti vůči SdP.⁵⁵¹

Po vyhlášení mobilizace se válka zdála být zcela neodvratnou. Úspěšně prováděné válečné přípravy a nepokryté vyjádření odhodlanosti demokratické veřejnosti bránit se i vůči přesile, znamenalo pro Hitlerovy plány vážný problém. Pak ale nastalo závěrečné jednání na Mnichovské konferenci.⁵⁵² V noci z 29. na 30. září se Německo, Itálie, Francie a Velká Británie bez přizvání československých zástupců dohodly na odstoupení pohraničí, a to pod pohrůzkou označení Československa jako agresora, jestliže by nehodlalo na dohodu přistoupit a započal tak válečný konflikt. Ještě téhož dne Československo tomuto nátlaku podlehl.⁵⁵³

Přestože se legionáři obou jednot po léta aktivně zapojovali do budování obrany státu, a to v různých formách, včetně vlastního vojenského převýcviku, nebyli, ba ani nemohli být ti, kdo by se stal rozhodující silou, schopnou zvrátit blížící se konec první republiky. Navzdory tomu úpěnlivě dbali na pokračování své pro-branné činnosti, ať se stalo cokoli. Dosud totiž nebyli zvyklí ustupovat a tak tomu mělo i zůstat. Díky svému postoji tak legionáři spolu s dalšími českými spolky vytvořili pevný bod, kolem kterého se sdružovalo demokraticky smýšlející obyvatelstvo. Tím ze své strany dosáhli pro zachování celistvosti republiky maxima možného.

⁵⁵¹ PROCHÁZKA, Jiří: Liberečtí komunisté proti henleinovcům, in: *Severní Čechy a Mnichov*, s. 124; Legionáři jsou na svých místech, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 43, s. 1.

⁵⁵² K tématu Mnichovské konference více: BENEŠ, Edvard: *Mnichovské dny*, Praha, Naše vojsko 2003, 554 s.; KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan – ŠEBEK, Jaroslav: *Dlouhé stíny Mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*, Praha, Auditorium 2011, 390 s.; KVAČEK, Robert: *Poslední den: Mnichov – Praha, konec září 1938*, Praha, Epoque 2011, 131 s.

⁵⁵³ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl III.*, s. 614.

8. 2 Legionáři po Mnichovské konferenci a během druhé světové války

„V 17, 00 hod. vydán všem jednotkám rozkaz hlavního velitele čs. vojsk arm. gen. Krejčího. Tento rozkaz působil na příslušníky podřízených jednotek jako bomba. Nebylo příslušníka pluku, jehož oko by nezaslзло nad zradou spojenců a nad ztrátou historické půdy české a moravské, která musí být v etapách vyklizena. Morálka mužstva pod tímto zdrcujícím dojmem rázem poklesla a teprve po náležitém vysvětlení, spojeném s velkou námahou fyzickou i duševní všech vojenských velitelů, zdařilo se zvládnouti plně jednotky i po takové ráně, kdy se musí část území vydati nepříteli bez boje.“⁵⁵⁴

Nejednalo se však pouze o vojáky a další příslušníky ozbrojených složek, kteří byli těžce zasaženi nastalou situací. Morální otřes utrpěli všichni českoslovenští demokraté, včetně prezidenta Edvarda Beneše. Už prvotní vyrovnání se s tímto šokem ale muselo počkat. Německo se dle dohody připravovalo v následujících dvou týdnech obsadit značnou část pohraničních oblastí, což znamenalo potřebu zahájit okamžitou evakuaci veškerého vojenského materiálu, zbrojního průmyslu, státních úřadů, českých spolků a v neposlední řadě více než sta tisíc Čechů, Židů a demokratických Němců.⁵⁵⁵

„V obyvatelstvu čs. národnosti panuje zmatek. Vojenské velitelství je zahrnuto spoustou žádostí o výpomoc k evakuaci civilního obyvatelstva. Pokud jsou volná vozidla, je vypomáháno těm nejpotřebnějším, neboť v civilních úřadech panuje naprostá nejistota, vedoucím chybí smysl pro odpovědnost a rozhodování.“⁵⁵⁶

Překotná evakuace se pochopitelně dotkla i námi sledovaných libereckých legionářů, kteří své rodiny přesunuli nejspíše už v dřívější době. Otázkou však zůstává, zdali se podíleli také na odvezení jejich spolkového majetku – především veškerých spisů,

⁵⁵⁴ VÚA – VHA Praha, f. Kroniky a fotoalba, inv. č. 148, Kronika pěšího pluku 44 (1926–1930), s. 104.

⁵⁵⁵ Tématu naplňování Mnichovské dohody, evakuaci i národnostní strukturu obyvatelstva Říšské župy Sudety se dlouhodobě věnovali a v zásadní monografii shrnuli: KURAL, Václav – RADVANOVSKÝ, Zdeněk, et al.: „Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem, Albis international 2002, s. 37–88. O evakuaci vojska, státních úřadů i civilního obyvatelstva na Liberecku podrobně: STEJSKAL, Libor – STEJSKAL, Jan: *Drama'38*, s. 142–157. V prvních říjnových dnech uprchlíci směřovali směrem k nejbližšímu českému městu Turnovu. Zdejší situaci na podzim 1938 se ve své rigorózní práci zabývala: DŘEVĚNÁ, Jana: *Vysídlování obyvatel ze Sudet po roce 1938 (se zaměřením na Turnovsko)*. Praha, 2017, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta. Vedoucí práce Karolina Adamová.

⁵⁵⁶ VÚA – VHA Praha, f. Kroniky a fotoalba, inv. č. 148, Kronika pěšího pluku 44 (1926–1930), s. 116.

knihovny a praporu. Ani o jednom nemáme dosud téměř žádných zpráv.⁵⁵⁷ Lze nicméně předpokládat, že alespoň důležité dokumenty se funkcionáři jednoty pokusili zachránit, aby nepadli do německých rukou. Ostatní majetek byl na podzim 1938 nejspíše zabrán, popřípadě v letech následujících, po vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Většina takto zabavených archivů, spisů, muzejních sbírek a dalších legionářských památek, pokud nebyla poschována na různých místech, byla okupačními orgány zabavena a odvezena neznámo kam.⁵⁵⁸ Stejným zacházením trpěl v pohraničí i jiný majetek české menšiny, jako tomu bylo například u českých menšinových škol v Horním Růžodole.

„Česká škola byla násilně obsazena, vyrabována, zbylé věci odstěhovány nebo zničeny. Podle svědectví paní řídící Gabrielové a učitelky Marie Lukáškové byly všechny knihy sneseny na hromadu do sklepa k ústřednímu topení. Obě ženy vyžádaly si několik knížek od ordnerů na památku. Budova byla ihned připravována na přestavbu v úřady. Vše, co připomínalo Československo, bylo ovšem ihned zničeno.“⁵⁵⁹

⁵⁵⁷ Ze spisových materiálů se dochovaly dokumenty pouze z let 1936–1937, které jsou spravovány Státním okresním archivem v Liberci. V případě legionářské knihovny dosud nebylo nalezeno žádných zpráv o jejím zachování. Soudobá jednota Československé obce legionářské v Liberci, která je přímým nástupcem meziválečné a poválečné legionářské organizace, nevlastní žádnou publikaci z doby první republiky, jež by nesla jasně zřetelné znaky původního vlastníka v podobě ex-libris, supralibros nebo vlastnického razítka. Právě spolkovými razítky nejspíše legionářští knihovníci signovali nové tituly, neboť se autorovi na území Liberce podařilo při svém bádání doposud nalézt nezávisle na sobě několik takovýchto publikací, obsahujících razítka meziválečných jednot v Pelhřimově, Přerově a Žďáru nad Sázavou. S ohledem na geografickou vzdálenost všech těchto měst od severočeského Liberce je možné, že pokud se knihovna alespoň částečně dochovala, může dnes být zcela mimo liberecký region. Taktéž o praporu jednoty není nic známo. Nejspíše byl během druhé světové války nenávratně ztracen, neboť ani liberečtí legionáři o něm v roce 1947 neměli žádných zpráv. *Pravdu měli*, s. 81.

⁵⁵⁸ *Pravdu měli*, s. 56.

⁵⁵⁹ SOkA Liberec, f. Archiv města Horní Růžodol, inv. č. 235, kn. 91, Kronika Horního Růžodolu, s. 288. Jak hornorůžodolská, tak liberecká česká škola byla v následujících měsících přebudována na sídlo jednotlivých úřadů Říšské župy Sudety. V Horním Růžodole sídlil například školský, finanční nebo župní úřad pro propagandu, v jehož čele stál Franz Höller. V budově Masarykových škol v Liberci naopak působil zástupce župního vedoucího dr. Franz Köllner a dále například personální, tiskový nebo organizační úřad. *Das Sudetenbuch: Handbuch für den Reichsgau Sudetenland mit ausführlichem Ortsverzeichnis (Dritter Teil des Buches)*, Teplitz-Schönau, Wächter 1940, s. 5.

V souvislosti s vyklizením českých škol vyvstává otázka, jaký byl mimo jiné osud prstí z legionářských bojišť, jež místní jednota darovala do Masarykových škol v roce 1935. I na to nám částečně odpovídá hornorůžodolský kronikář Mazáček.

*„Ve středu 5. října jsem se náhodou dozvěděl, že v Liberci kolegové stěhují školy do Turnova. Ihned jsem se proto informoval, kde dostali nákladní auta, abych se pokusil také něco z naší školy zachránit. Auta dalo k dispozici policejní ředitelství v Liberci. Podařilo se mi policejního ředitele Bendu přemluvit, aby naši škole rovněž propůjčil nákladní auto k stěhování.“*⁵⁶⁰

Z uvedeného proto vyplývá, že evakuace českých škol v samotném Liberci probíhala, a to za vydatné pomoci policejního ředitelství. Prchající obyvatelstvo nevystěhovalo pouze své domovy, ale mnohdy také dosavadní pracoviště a spolkový majetek, což při takto velkém shonu znamenalo enormní vyčerpání všech dopravních spojení směrem do vnitrozemí, a tedy i akutní nedostatek dopravních prostředků. O tom, že se zachraňoval veškerý inventář i z Masarykových škol nám zanechal svědectví samotný ředitel dívčí měšťanské školy a ruský legionář Vít Frič. Právě on měl být posledním, kdo v noci ze 7. na 8. října opouštěl školní budovu a můžeme se proto domnívat, že zde pohár s prstěmi nezanechal, tak jako kroniku škol, jež se na rozdíl od nich do dnešní doby dochovala.⁵⁶¹ Krátce poté, co opustil 8. října v brzkých ranních hodinách Liberec, vstoupila za bouřlivého přivítání do města německá vojska.⁵⁶²

V té době se ale již nedaleko Liberce začalo naplno odehrávat další drama, jehož aktéry se stali mimo jiné i českodubští legionáři. Československý rozhlas totiž 6. října oficiálně oznámil, že velká část převážně českého Podještění bude německými vojsky obsazena a připojena k říši. Německá strana tak stupňovala své požadavky a někdy i navzdory sjednaným úmluvám neváhala připojit další, ryze české obce.⁵⁶³ Obyvatelstvu Českodubská nepomohly ani snahy o vyjednávání, ani pokusy o vyvolání plebiscitu –

⁵⁶⁰ Tamtéž, s. 285.

⁵⁶¹ *Pravdu měli*, s. 38.

⁵⁶² KARPAŠ, Roman, et al.: *Knihy o Liberci*, s. 362–363.

⁵⁶³ STEJSKAL, Libor – STEJSKAL, Jan: *Drama'38*, s. 149.

do čtyř dnů mělo dojít k záboru.⁵⁶⁴ To co dosud pociťoval Liberec a jeho okolí, naplno nastalo i zde.

„V důsledku záboru i českých obcí v Podještědí nastává opět velký evakuační ruch. České obyvatelstvo se hromadně stěhuje s nejnnutnějším zařízením do zázemí. Od vojenských osob z tohoto území projevují se oprávněné starosti o budoucí jejich existenci.“⁵⁶⁵

Do vnitrozemí se stahovaly zde od července dislokovaný ženijní prapor 23 a motorizovaná jednotka z Doláněk.⁵⁶⁶ Evakuace započala taktéž u státních úřadů a okresního muzea, pečujícího kromě jiného i o legionářskou sbírku. Jeho řediteli Václavu Havlovi se podařilo zajistit převoz veškerých sbírek na Turnovsko, kde byly na několika místech uschovány po celou dobu války, díky čemuž přežily do dnešních dní.⁵⁶⁷ Legionářské památky se tímto podařilo zachránit a stejně tak tomu bylo i u většiny spisů jednoty, které se rovněž zdařilo uchovat.⁵⁶⁸ Pokud jde o samotné členy, nelze s jistotou říci, kolik jich muselo utéct do vnitrozemí, avšak nucený odchod se týkal minimálně státních zaměstnanců.

Poté již nastal 10. říjen a do města vstoupil 1. prapor SS Verfügungstruppe Standarte Germania, který oficiálně připojil Český Dub i jeho okolí k Třetí říši. O den později provedli němečtí vojáci vojenskou přehlídku před radnicí, na které byla deska se jmény padlých legionářů provizorně zakryta velkým obrazem Adolfa Hitlera, ozdobeným girlandou. Teprve po ukončení celé slavnosti dostal český zedník Jaroslav Bulíř příkaz, aby desku do dvou dnů zničil.⁵⁶⁹

⁵⁶⁴ EDEL, Tomáš: *Podještědí v Hitlerově třetí říši*, Český Dub, Podještědské muzeum a knihovna v Českém Dubu 2015, s. 14–23.

⁵⁶⁵ VÚA – VHA Praha, f. Kroniky a fotoalba, inv. č. 148, Kronika pěšího pluku 44 (1926–1930), s. 123.

⁵⁶⁶ ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, s. 70.

⁵⁶⁷ Tamtéž, s. 116–117.

⁵⁶⁸ Naprostá většina veškerých spisů českodubské jednoty Obce legionářské je dnes uchována v archivu Podještědskému muzea a knihovny v Českém Dubu. Stejně tak se zde nalézají mnohé osobní dokumenty jednotlivých legionářů.

⁵⁶⁹ EDEL, Tomáš: *Podještědí v Hitlerově třetí říši*, s. 22–24. Díky snaze Jaroslava Bulíře a jeho pomocníků poškodit desku co nejméně, se podařilo její podstatnou část zachovat a v současné době se nachází v majetku Podještědského muzea a knihovny v Českém Dubu. EDEL *Legionáři z Českodubská*, Český Dub, Podještědské muzeum – Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé 2008, s. 5.

Od této chvíle došlo k samovolnému ukončení činnosti obou jednot Československé obce legionářské a nejen jich. V rámci mladoboleslavské župy bylo ztraceno 17 jednot, sdružujících na 900 legionářů.⁵⁷⁰ Župní výbor se okamžitě snažil poskytnout veškeré své finanční prostředky na pomoc uprchlíkům.⁵⁷¹ Obdobně reagovalo i samotné ústředí Obce legionářské, které během prvních dvou říjnových týdnů poskytlo 22 000 Kč na pomoc svým prchajícím členům.⁵⁷² Nejednalo se ale pouze o jednoty ze severních Čech, nýbrž i dalších míst republiky. Celkem zaniklo 102 legionářských jednot z téměř 700.⁵⁷³

Po odstoupení pohraničních oblastí si začali tzv. sudetoněmečtí ordneři vyřizovat účty se svými odpůrci, kteří se rozhodli zůstat.⁵⁷⁴ Jejich negativnímu působení se nevyhnulo ani Českodubsko, kde nakonec samo německé obyvatelstvo zažádalo o opětovný příchod německého vojska, jež by alespoň rámcově zaručovalo zajištění pořádku.⁵⁷⁵ O tom, jak moc byli tímto jednáním zasaženi zůstavší legionáři, popřípadě všichni bývalí členové obou jednot po zabrání zbytku Československa, nelze pro nedostatek pramenů komplexně pojednat, nicméně oběti z jejich řad nám dávají tušit, že i oni se aktivně zapojili do domácího odboje.⁵⁷⁶ V případě libereckých položil život četnický strážmistr a ruský legionář Štěpán Marek, jenž byl umučen 7. března 1943 v Kartouzích.⁵⁷⁷ Stejného osudu se dostalo také členu liberecké odbočky Nezávislých legionářů, známému ruskému legionáři a živnostníku Aloisi Vaňurovi, který se zapojil do sokolské ilegální skupiny Jindra. Poprvé ho gestapo zatklo již v roce 1940, avšak po týdenní vazbě v Jičíně byl propuštěn. O rok později, 8. října 1941, byl při hromadném zatýkání sokolských pracovníků opětovně zajištěn, převezen do Kartouz a poté na Pankrác.

⁵⁷⁰ Jednalo se o jednoty Česká Lípa, Český Dub, Děčín, Frýdlant v Čechách, Hrádek nad Nisou, Jablonec nad Nisou, Liberec, Litoměřice, Mimoň, Nový Bor, Röhrsdorf, Rumburk, Rybníště, Tanvald-Šumburk, Varnsdorf, Velké Hamry a Vrchlabí. Důsledky okupace v župě mladoboleslavské, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 87, s. 1; Mladoboleslavští bratři pomáhají, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 10.

⁵⁷¹ Mladoboleslavské „Paměti našich legionářů“, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 100, s. 2.

⁵⁷² Z předsednictva Čs. obce legionářské, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 82, s. 1.

⁵⁷³ Naše oběť, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 83, s. 1.

⁵⁷⁴ PROCHÁZKA, Jiří: Liberečtí komunisté proti henleinovcům, in: *Severní Čechy a Mnichov*, s. 129.

⁵⁷⁵ Doba ve zkratce, in: *Legionářský týden*, roč. 15, 1938, č. 260, s. 4.

⁵⁷⁶ Žádný z členů liberecké ani českodubské jednoty nepůsobil jako příslušník II. československého zahraničního odboje. Databáze VHA: databáze legionářů. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 28. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>.

⁵⁷⁷ *Pravdu měli*, s. 73.

Odtud 9. února 1942 putoval do koncentračního tábora ve Flossenbürgu, kde zemřel 21. dubna téhož roku.⁵⁷⁸

Ztrát se dočkali i na Československu, když při okupaci zemřeli ruští legionáři Rudolf Bulíř, Karel Stejskal a Josef Škoda, italští legionáři Josef Havelka a Rudolf Sluka a nakonec francouzský legionář Václav Sedláček.⁵⁷⁹ Více informací o příčině úmrtí máme pouze u Josefa Škody, významného funkcionáře jednoty i Sokola, který byl v říjnu 1941 při nočním zátahu v Modřišicích u Turnova zatčen a posléze vězněn na gestapu v Jičíně, odkud ho převezli do Prahy na Pankrác. Z této věznice pak absolvoval svou poslední cestu do koncentračního tábora v Osvětimi, ve kterém 15. srpna 1942 zahynul.⁵⁸⁰ O dalších členech legionářských jednot v Liberci a Českém Dubu z této doby nemáme zpráv. Přesto nelze vyloučit, že i další legionáři padli v boji za osvobození vlasti, popřípadě byli perzekvováni.

Do bojů za osvobození republiky se ale pouštěli také příslušníci mladších generací, a to zvláště v československé zahraniční armádě. I zde tak ve dvou případech můžeme nalézt přímou stopu k severočeským legionářům. První z nich představoval syn samotného československého předsedy Jaroslava Nyče, nesoucí stejné jméno jako otec. Jaroslav Nyč mladší ještě během první republiky nastoupil po studiích do československé armády, kde absolvoval pilotní školu v Piešťanech a stal se pilotem 5. leteckého pluku. Po obsazení zbytku republiky odešel přes Polsko do Francie a po jejím pádu do Velké Británie. Zde se stal pilotem 311. československé bombardovací perutě, v jejíchž řadách létal do 17. července 1941, kdy byl jeho letoun sestřelen. Až do dubna 1945 zůstal v německém zajetí. Po ukončení války se navrátil k letectvu, avšak po únorovém převratu byl propuštěn a raději natrvalo emigroval do Velké Británie.⁵⁸¹ Druhý případ nám představuje osobnost libereckého rodáka Václava Kořínka mladšího, syna ruského legionáře. Ten vojenskou kariéru započal již v prvorepublikové armádě, kde dosáhl hodnosti desátníka dělesloužícího. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava utekl do Polska, ve kterém se přihlásil do tzv. Polského legionu a v září 1939 se při obraně Tarnopolu stal jedním

⁵⁷⁸ *Pravdu měli*, s. 73, HEJTMÁNEK, Albín: *Seznam obětí bojů proti fašismu, nacismu, nacistické okupace, druhé války světové, za osvobození z okresu a na okrese Liberec*, Liberec, strojopis 1978, s. 32.

⁵⁷⁹ *Pravdu měli*, 65-66

⁵⁸⁰ *Pravdu měli*, s. 65; HEJTMÁNEK, Albín: *Seznam obětí*, s. 29–30.

⁵⁸¹ ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, s. 73; VÚA – VHA Praha, f. Sbírková „24“ (1939–1946); Osobní spis Jaroslava Nyče.

z prvních Čechoslováků v zahraniční armádě, kteří pozvedli zbraň proti německému agresoru. Poté byl s ostatními internován v Sovětském svazu, dokud se nepřesunul na Střední východ, kde se zúčastnil obranných bojů o přístav Tobruk. Za své hrdinství zde obdržel Pochvalné uznání britského krále Jiřího VI. V dalších letech bojoval v řadách Československé samostatně obrněné brigády u francouzského přístavního města Dunkerque. Po skončení války pracoval v dělnických profesích.⁵⁸²

U obou dvou zmíněných příslušníků II. československého zahraničního odboje šlo o syny legionářů, kteří byli již od mala vychovávaní v legionářském duchu a mohli si najít životní vzor přímo ve svých otcích. Dosah legionářského meziválečného působení na mladou generaci byl ale jistojistě mnohem větší. Jejich příběhy zaznamenané v mnoha literárních, ale také dramatických i filmových dílech, velkolepé akce a slavnosti, při kterých legionáři vystupovali vždy v uniformách, nebo válečné památky, prezentované v řadě muzeí a na výstavkách, formovaly velkou část mladé generace v lásce k vlasti a demokracii. Právě tím, že legionáři po ukončení první světové války neusnuli na vavřínech, ale naopak se naplno pustili do další práce, mimo jiné osvětové, se podruhé mimořádným způsobem zasloužili o stát.

Po skončení druhé světové války se mnozí z nich navrátili do svých předválečných domovů, kde opětovně zakládali jednoty Československé obce legionářské, aby započali psát novou kapitolu života tohoto významného spolku.⁵⁸³

⁵⁸² MAREK, Jindřich: *Tobrucký deník*, Cheb, Svět křídel 2008, s. 194; VÚA – VHA Praha, f. Sbirka „24“ (1939–1946); Osobní spis Václava Kořínka.

⁵⁸³ Liberecká legionářská jednota byla obnovena 27. července 1945. Jednota Čsl. O. Leg. pro Liberec a okolí, in: *Stráž severu*, roč. 1, 1945, č. 50, s. 2. Přesné datum obnovení jednoty z Českého Dubu není známo, nicméně z dochovaných spisů je patrné, že k její reaktivaci došlo rovněž v letních měsících roku 1945. PMAK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Spisy 1945.

Závěr

Pocit sounáležitosti, uchování kontaktů, sdílení válečných prožitků, sociální zabezpečení, morální i praktická podpora v těžkých dobách a v neposlední řadě garance zachování ideálů I. československého zahraničního odboje. To vše se v meziválečné době snoubilo v největší legionářské organizaci – Československé obci legionářské. Spolku, který skrze své župy a zvláště pak jednoty ovlivňoval československou veřejnost na celém území nového státu a zároveň svým členům zajišťoval tolik potřebnou základnu, o níž se mohli kdykoli opřít.

Obé platilo i v případě dvou severočeských jednot, sledovaných v této práci, jejichž rozdílnost byla dána už samotným sídlem a jeho okolím, v němž působily. Členskou základnu českodubské jednoty tvořili povětšinou místní rodáci, kteří se po svléknutí uniformy navrátili do svých domovů a v řadě případů pokračovali ve výkonu původního povolání. Převládali živnostníci, řemeslníci, dělníci a rolníci. Jen pětina z nich získala zaměstnání ve veřejných službách, jichž v malém městě bylo poskrovnu. Naopak jejich „bratři“ z druhé strany Ještědského hřebene byli povětšinou nově příchozími, kteří nemohli v poválečném čase nalézt odpovídající zaměstnání ve svých domovinách, a proto se ocitli na samotné výspě německého nacionalismu, v bývalém hlavním městě provincie Deutschböhmen. Díky legionářským zákonům a přimluvám Obce legionářské se drtivě většině z nich podařilo obdržet práci ve státních službách – státní dráhy, policie, pošta, armáda, znamenající rovněž zisk tolik potřebného stálého bydlení. Mladá republika tím zase dokázala systematicky využít zbylého legionářského potencialu, neboť nebylo loajálnějších zaměstnanců, než těch, jimž vděčila za svůj vznik.

A právě osvětlení činnosti zahraničního odboje a jeho ideálů široké veřejnosti se stalo jedním z hlavních úkolů legionářské organizace. Společnost bylo totiž nutné seznámit s událostmi, jež se děly hned na několika válečných bojištích a vytvořit z nich nové vojenské i civilní tradice. S tím souvisela také druhá fáze osvětové činnosti, respektive vhodné nastavení a provádění komemorací těchto dějů i konkrétních osob. Způsobů, jak připomenout podstatné z aktivity československých legií, si jednoty našly celou řadu, přičemž v průběhu času docházelo k jejich proměnám. Jednalo se jak o pravidelné akce, spolupřátané s dalšími českými spolky, tak o podniky zcela mimořádné, při kterých nejčastěji docházelo k vytvoření určitých míst paměti – uložení prstí z legionářských

bojišť, nebo vybudování památníků a pamětních desek padlým. K těmto aktivitám se posléze připojilo také vytváření legionářské muzejní expozice, vystavování válečných památek a v neposlední řadě i budování legionářské knihovny. Legionáři tím vším zajišťovali udržování povědomí o své činnosti v době prvního celosvětového konfliktu a současně skrze své akce získávali stále potřebné finanční prostředky.

Jejich využití připadalo téměř výhradně na další podstatný úkol spolku, jímž se stala sociální pomoc. Tu sice měly zajišťovat orgány vytvořené státem, avšak pro jejich nedostatečnou kapacitu, výši podpor i omezený dopad si legionáři vybuvovali také vlastní sociální zabezpečení, které v některých případech státní sociální péči doplňovalo, a v jiných dokonce suplovalo. Podpory bylo možné čerpat od všech organizačních složek Obce legionářské a nejednalo se pouze o pomoc legionářům, ale i jejich rodinám. Zvláště velkou péčí věnovali členové spolku svým dětem, jež byly různými způsoby podporovány od narození až do získání prvního zaměstnání. Bylo to totiž právě legionářské potomstvo, které mělo převzít úlohu svých otců v hájení legionářských ideálů a hodnot, až zde staří dobrovolníci ze zahraniční armády již nebudou. Svou smrtelnost si legionáři velmi dobře uvědomovali, a proto se snažili i v tomto ohledu zabezpečit.

Kromě svých dětí, později organizovaných ve Sdružení legionářského dorostu, se dobrovolníci ze zahraniční armády snažili pro udržení dosavadního stavu získat i příznivce z řad ne-legionářů, kteří se nakonec sdružili pod hlavičkou dalšího pobočného spolku – Obce přátel legionářů. Námi sledované jednoty se ovšem neopíraly pouze o tuto část obyvatelstva, ale aktivně spolupracovaly i s dalšími předními českými spolky, zvláště tělovýchovnými a odbojářskými. Díky válečným aktivitám svých členů i příčinnivé činnosti meziválečné se velmi brzy staly v mnoha ohledech nepostradatelnými. Obě dvě jednoty měly zároveň tu výhodu, že ve svých řadách sdružovaly také některé význačné osobnosti, jež patřily mezi elitu zdejšího českého obyvatelstva. Sice se nejednalo o nijak zvlášť politicky exponované osoby, které by mohly ze své pozice výrazným způsobem ovlivňovat místní poměry, avšak to pro legionáře nebyl handicap, neboť svůj politický vliv přesto měli. Nejužší spolupráci totiž navázali s českými socialistickými stranami, které se těšily u českého obyvatelstva na Českodubsku i Liberecku výrazné podpoře, přičemž řada jejich volených zástupců patřila mezi přátele legionářských jednot. Jejich požadavkům tak naslouchali čeští obecní zastupitelé, radní i samotní starostové. S ostatními stranami byly vzájemné vztahy proměnlivé a velmi často ovlivněné celostátním vývojem a postojem ústředí Obce legionářské.

Nestálý přístup panoval i vůči německému obyvatelstvu a jednotlivým stranám, ho reprezentujícím. V tomto ohledu měli výhodu českodubští legionáři, kteří žili v oblasti s většinou českým obyvatelstvem. Naopak ti liberečtí se museli téměř do konce dvacátých let potýkat s nacionálním vedením místní radnice, které sice pak nahradilo vedení aktivistické, jež naslouchalo mimo jiné i žádostem legionářů, nicméně hospodářská krize a úpadek demokracie v okolních státech znamenaly brzkou změnu v přístupu většiny německého obyvatelstva. Opětovně došlo k jeho radikalizaci a narušení česko-německé spolupráce. Pouze němečtí komunisté, sociální demokraté a někteří liberálové dokázali s českou stranou, a tedy i legionáři, spolupracovat až do konce první republiky.

Pro spolupráci s legionáři tak nebyla důležitá národnost, nýbrž demokratické přesvědčení a snaha o zachování celistvosti Československa. To byla zásadní premisa, které se legionářské jednoty držely i ve druhé polovině třicátých let, kdy se snažily maximálně pomoci při obraně státu. Třebaže se první republiku nakonec zachránit nepodařilo a obě dvě jednoty po zaboru pohraničí zanikly, neznamenovalo to u jejich členů přechod do pasivní role. Navzdory věku se legionáři opětovně zapojovali do boje, tentokrát za obnovení svého státu, a to na domácí půdě. Stejnou snahu na zahraničních bojištích nechali jiným „bratřím“ a zvláště pak mladší generaci, mnohdy prodchnuté výchovou v legionářském duchu. Svou činností na konci třicátých let a v době druhé světové války tak jasně prokázali, že i po téměř dvaceti letech trvání první republiky byli se svým státem silně spjati.

Další životní osudy členů meziválečných legionářských jednot v Českém Dubu a Liberci již nebyly v této práci sledovány. To však neznamená, že by si nezasloužily odpovídající pozornost. Už pro dobu druhé světové války by bylo vhodné zjistit, na jakých místech se legionáři ocitli po zaboru pohraničí, jaké konkrétní kroky podnikaly pro obnovu demokratického a svobodného státu, nakolik se jich dotkla represivní opatření nacistické okupační moci a v neposlední řadě by velmi zajímavým byl i výzkum počtu příslušníků II. československého zahraničního odboje, kteří byli jejich potomky, popřípadě blízkými příbuznými. Pro dobu poválečnou se nabízejí otázky, jak probíhalo obnovení legionářských jednot, nakolik se válka projevila v jejich postavení v rámci občanské společnosti, jak plynulé bylo spojení s mladými příslušníky II. československého zahraničního odboje a v neposlední řadě jakou roli hráli při zániku, respektive sloučení Obce legionářské do jednotného Svazu bojovníků za svobodu a jejich pozdější působení zde.

Vrátíme-li se ještě do doby meziválečné, je potřeba konstatovat, že kapitoly o činnosti vyšších organizačních celků – mladoboleslavské župy a ústředí největšího legionářského spolku sloužily pouze k nastínění této problematiky a zcela jistě by si zasluhovaly dalšího rozšíření a náležitého zhodnocení. Zvláště sociální činnost se stala velmi rozsáhlou a v jejím případě by bylo přínosné rozklíčovat celou strukturu sociálního zabezpečení, tedy i mimo rámec Obce legionářské, a poté na několika modelových případech demonstrovat její kvalitu. Vhodným výzkumem může v tomto směru být také bližší zpracování dalších legionářských a odbojářských organizací a zhodnocení jejich vlivu na československou společnost ze souhrnného hlediska. Na příkladu liberecké jednoty bylo totiž patrné, že ve spojení s italskými domobranci, dobrovolci 1918–1919 a v neposlední řadě členy Nezávislé jednoty se okruh zainteresovaného obyvatelstva razantně navýšil tam, kam sama Obce legionářská jen těžko pronikala. Nejde však pouze o tyto výše vypsané náměty. Další badatelé si jistojistě dovedou nalézt i jiná hlediska, z nichž by bylo záhodno podrobit legionářské, respektive odbojářské organizace historickému výzkumu.

Závěrem této práce si dovolím vyjádřit potěšení nad tím, že díky dosavadnímu výzkumu legionářských organizací na severu Čech se v letech 2014 a 2018 podařilo do Liberce a poté i Chrastavy navrátit prsti z legionářských bojišť, které jsou opětovně umístěny ve školských budovách. V nich budou dalším generacím připomínat ty, díky nimž mohou žít ve vlastním a svobodném státě a stanou se trvalým mementem toho, že svobodu je možné jen velmi těžko nabýt, zato ztratit ji lze až příliš snadno.

Seznam použitých zkratek

č.	číslo
čs.	československý
čsl.	československý
Čs. O. L.	Československá obec legionářská
děl.	dělostřelecký
div.	divize
DNP	Deutsche Nationalpartei
DNSAP	Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei
DTJ	Dělnická tělovýchovná jednota
inf.	informační
nem.	nemocniční
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
odděl.	oddělení
OPL	Obec přátel legionářů
osvět.	osvětový
prap.	prapor
sam.	samostatný
Sb.	sbírky
SHF	Sudetendeutsche Heimatsfront
SdP	Sudetendeutsche Partei
střel.	střelecký
tech.	technický
úder.	úderný
zál.	záložní
zásob.	zásobovací

Prameny a literatura

Prameny

archivní prameny:

Archiv hlavního města Prahy

fond Magistrát hlavního města Prahy I., Referát IV, popisní

Městský úřad Český Dub, správní odbor – matrika

Sbírka matrik

Moravský zemský archiv Brno

fond Sbírka matrik

Národní archiv

fond Policejní ředitelství I, konskripce

Podještědské muzeum a knihovna Český Dub

fond Československá obec legionářská Český Dub

fond Národní jednoty severočeská Český Dub

fond Sbor dobrovolných hasičů Český Dub

fond Sokol Český Dub

Státní oblastní archiv Litoměřice

fond Sbírka matrik Severočeského kraje

Státní oblastní archiv Plzeň

fond Sbírka matrik západních Čech

Státní oblastní archiv Praha

fond Sbíрка matrik a průvodní listinný materiál, Středočeský kraj

Státní oblastní archiv Třeboň

fond Sbíрка matrik Jihočeského kraje

Státní oblastní archiv Zámorsk

fond Sbíрка matrik Východočeského kraje

Zemský oblastní archiv Opava

fond Sbíрка matrik Severomoravského kraje

Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou

fond Československá obec legionářská – jednota Jablonec nad Nisou

Státní okresní archiv Liberec

fond Archiv města Český Dub

fond Archiv města Liberec IV – Nová evidence obyvatel

fond Archiv města Liberec VI – správa města Gd

fond Archiv obce Doubí

fond Archiv obce Horní Růžodol

fond Archiv obce Ruprechtice

fond Archiv obce Růžodol I.

fond Archiv obce Staré Pavlovice

fond Archiv obce Vesec

fond Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí

fond Klub československých turistů

fond Masarykova státní měšťanská škola Liberec

fond Okresní úřad Liberec

fond Spolek Česká beseda Liberec

fond Sokol Liberec

fond Sokol Horní Růžodol

Státní okresní archiv Mladá Boleslav

fond Česká obec legionářská Nové Benátky

fond Československá obec legionářská – jednota Dobrovice

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha

fond Kroniky a fotoalba

fond MNO – Hlavní štáb, operační oddělení 1

fond MNO – prezidium I. část

fond Sběrka „24“ (1939–1946)

tištěné prameny:

2. manifestační sjezd legionářstva československého v Praze ve dnech 29. VI. až 2. VII. 1928: sjezdový průvodce, Praha, Československá obec legionářská 1928.

3. manifestační sjezd československých legionářů v Praze 4. – 7. července 1935, Praha, Československá obec legionářská 1935.

25 let železničářů v Liberci, Liberec, Jednota zaměstnanců v Liberci 1932.

CAJTHAML-LIBERTÉ, František: *Sláva a pád provincie Deutschböhmen*, Ústí nad Labem, O. J. Bukač 1924.

Das Sudetenbuch: Handbuch für den Reichsgau Sudetenland mit ausführlichem Ortsverzeichnis, Teplitz-Schönau, Wächter 1940.

Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg, Reichenberg, Stadt Reichenberg, ročník: 15–32.

KAMENSKÝ, Josef: *V Liberci před padesáti léty*, strojopis 1968. S

KNÍŽEK, Stanislav: *Padesát let českého učňovského školství v Liberci*, Liberec, Školní výbor českých obvodových škol učňovských 1938.

KOCMAN, Alois (ed.): *Souhrnná týdenní hlášení presidia zemské správy politické v Praze o situaci v Čechách 1919–1920*, Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1959.

KUDELA, Josef: *Legionáři dnes*, Brno, Moravský legionář 1929.

KULICH, Václav: *Paměti okresu turnovského za světové války a z doby státního převratu*, Turnov, Okresní správní komise 1925.

Manifestační sjezd legionářstva československého ve dnech 28., 29. a 30. června 1924 v Praze, Praha, Československá obec legionářská 1924.

Padesát let české školy v Liberci, Liberec, Školský výbor Liberec 1931.

Padesát let Sokola v Liberci: 1886–1936, Liberec, Tělocvičná jednota Sokol 1936.

Památník III. manifestačního sjezdu čs. legionářů, konaného pod protektorátem pana presidenta republiky dra. T. G. Masaryka ve dnech 4. – 7. července 1935 v Praze, Praha, Československá obec legionářská 1935.

Pravdu měli, Mladá Boleslav, Mladoboleslavská župa Československé obce legionářské 1947.

Prvních deset let okresního osvětového sboru v Liberci: 1920–1930, Turnov, Okresní osvětový sbor 1930.

S legionáři pro republiku a pro demokracii, Praha, Obec přátel legionářů 1937.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha, Státní tiskárna 1918–1919.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha, Státní tiskárna 1920.

Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí k 10. výročí jejího trvání, Liberec, Čs. O. L. pro Liberec a okolí 1931.

Stanovy místních jednot Čsl. obce legionářské a programové prohlášení, Praha, Československá obec legionářská 1927.

Stanovy Nezávislé jednoty čsl. legionářů, Praha, Nezávislá jednota Československých legionářů 1937.

Stanovy pro odbočky Sdružení legionářského dorostu, Praha, Sdružení legionářského dorostu 1935.

SYCHRAVA, Lev: *Legionářský socialismus*, Praha, Československá obec legionářská 1923.

Věcný věstník Ministerstva národní obrany, Praha, Ministerstvo národní obrany 1929.

periodický tisk:

Hlasy od Ještěda, ročník: 1–2.

Ještědský obzor, ročník: 13, 15, 17, 25, 30, 31.

Legie, ročník: 1–14.

Legionářský směr, ročník: 2–5.

Legionářská stráž, ročník: 7–18.

Legionářský týden, ročník: 1–16.

Národní osvobození, ročník: 1–16.

Naše hory, ročník: 2–19.

Reichenberger Zeitung, ročník: 59–79.

Vlastivědný sborník Od Ještěda k Troskám, ročník: 1–16.

Stráž severu, ročník: 1–3.

Literatura

tištěné monografie:

ANDĚL, Rudolf, et al.: *Libereckým krajem: osobnosti*, Liberec, Liberecký kraj 2007.

ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1991.

BENEŠ, Edvard: *Mnichovské dny*, Praha, Naše vojsko 2003, ISBN 978-80-200-1529-7.

BENEŠ, Zdeněk, et al.: *Rozumět dějinám*, Praha, Gallery 2002, ISBN 80-86010-55-4.

BERGMANOVÁ, Vlasta: *Textilana v obrazech a datech*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2008, ISBN 978-80-7372-399-6.

BLÁHA, Jaroslav: *Josef Čapek, čestný občan města Liberce: zásadní podíl Čechů na osvobození Liberce v květnu 1945*, Duchcov, Kapucín 2007, ISBN 978-80-86467-14-7.

BRANDES, Detlef: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Praha, Argo 2012, ISBN 978-80-257-0605-3.

BROKLOVÁ, Eva: *Politická kultura aktivistických stran v Československu 1918–1938*, Praha, Karolinum 1999, ISBN 80-7184-760-7.

BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1918–1938*, Praha, Academia 2006, ISBN 80-200-1440-3.

BŘACH, Radko – LÁNÍK, Jaroslav: *Dva roky bojů a organizační práce: Československá armáda v letech 1918–1920*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky 2013, ISBN 978-80-7278-587-2.

FILIP, Jiří: *Stručné dějiny Československé obce legionářské*, Praha, Československá obec legionářská 2015, ISBN 978-80-87919-12-5.

CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety*, Liberec, Severočeské krajské nakladatelství 1960.

CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. Díl I., 1918–1929*, Praha, Nakladatelství ČSAV 1962.

CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. Díl II., 1930–1938*, Praha, Nakladatelství ČSAV 1962.

CSIZMAZIA, Marek: *Český regionální tisk v Liberci v letech 1918–1938*, Liberec, Česká beseda 2001.

CTIBOROVÁ, Miroslava – KOVÁŘ, Daniel, et al.: *Za naši samostatnost. Českoslovenští legionáři – rodáci a občané okresu České Budějovice*, České Budějovice, Jelmo 2000, ISBN 80-238-6127-1.

EDEL, Tomáš: *Legionáři z Československa*, Český Dub, Podještědské muzeum – Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé 2008.

EDEL, Tomáš: *Podještědí v Hitlerově třetí říši*, Český Dub, Podještědské muzeum a knihovna v Českém Dubu 2015.

EDERER, Antonín: *První vlak z Pardubic do Liberce: K stému výročí dráhy*, Liberec, Krajské nakladatelství 1959.

FILIP, Jiří: *Stručné dějiny Československé obce legionářské*, Praha, Československá obec legionářská 2015, ISBN 978-80-87919-12-5.

GALANDAUER, Jan: *2. 7. 1917 – bitva u Zborova: česká legenda*, Praha, Havran 2002, ISBN 80-86515-16-8.

GALANDAUER, Jan: *Chrám bez boha nad Prahou*, Praha, Havran 2014, ISBN 978-80-87341-20-9.

GEBHART, Jan – Šedivý, Ivan (edd.): *Česká společnost za velkých válek 20. století: pokus o komparaci*, Praha, Karolinum 2003, ISBN:80-246-0742-5.

HABÁNOVÁ, Anna, et al.: *1906: Německočeská výstava Liberec = Deutschböhmsche Ausstellung Reichenberg*, Liberec, Oblastní galerie Liberec 2016, ISBN 978-80-87707-18-0.

HAHNOVÁ, Eva: *Od Palackého k Benešovi: německé texty o Češích, Němcích a českých zemích*, Praha, Academia 2014, ISBN 978-80-200-2389-6.

HALABICOVÁ, Jitka: *Českoslovenští legionáři: rodáci a občané okresu Opava 1914–1920*, Opava, Okresní úřad Opava – Státní okresní archiv Opava 2001. ISBN 80-238-8012-8.

HEJTMÁNEK, Albín: *Seznam obětí bojů proti fašismu, nacismu, nacistické okupace, druhé války světové, za osvobození z okresu a na okrese Liberec*, Liberec, strojopis 1978.

HLOUŠEK, Ladislav, et al.: *Legionáři okresu Pardubice: rodáci a občané 1914–1920*, Pardubice, Státní okresní archiv Pardubice 2006. ISBN 80-86487-06-7.

HUS, Miroslav: *Českoslovenští legionáři 1914–1920 z města Plzně a okolních vsí*, Plzeň, Albis international 2001. ISBN 80-86067-58-0.

CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana: *Česká Beseda: krajanské sdružení rodáků a přátel Liberecka: 150 let činnosti pro český národ a Liberec*, Liberec, Roman Karpaš 2013, ISBN 978-80-87100-22-6.

JANKŮ, Radka: *Legionáři Jičínska*, Pardubice, Okresní úřad Jičín – Státní okresní archiv Jičín 2000, ISBN 80-86417-00-X.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl I.: Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918–1929)*, Praha, Libri 2003, ISBN 80-7277-031-4.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl II.: Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, Praha, Libri 2002, ISBN 80-7277-031-4.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl III.: O přežití a o život (1936–1938)*, Praha, Libri 2003, ISBN 80-7277-119-1.

KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4.

KARPAŠ, Roman, et al.: *Stalo se na severu Čech*, Liberec, Nakladatelství 555 2001, ISBN 80-86424-17-0.

KLIMEK, Antonín: *Boj o Hrad I: vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Praha, Panevropa 1996, ISBN 80-85846-06-3.

- KLIMEK, Antonín: *Boj o Hrad 2: vnitropolitický vývoj Československa 1926–35 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Praha, Panevropa 1998, ISBN 80-86130-02-9.
- KLIMEK, Antonín: *Říjen 1918: vznik Československa*, Praha, Paseka 1998, ISBN 80-7185-175-2.
- KLIMEK, Antonín – HOFMAN, Petr: *Vítěz, který prohrál*, Praha, Paseka 1995, ISBN 80-7185-033-0.
- KOLDINSKÁ, Marie – ŠEDIVÝ, Ivan: *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*, Praha, NLN 2008, ISBN 978-80-7106-953-9.
- KOVTUN, Jiří – KVAČEK, Robert: *Republika v obležení: první éra prezidenta Beneše, 1935–1938*, Praha, Torst 2016, ISBN 978-80-7215-524-8.
- KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan – ŠEBEK, Jaroslav: *Dlouhé stíny Mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*, Praha, Auditorium 2011, ISBN 978-80-87284-18-6.
- KURAL, Václav: *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*, Praha, Academia 2008, ISBN 978-80-200-1657-7.
- KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství*, Praha, Nakladatelství R 1993, ISBN 80-901431-3-X.
- KURAL, Václav – RADVANOVSÝ, Zdeněk, et al.: *„Sudety“ pod hákovým křížem*, Ústí nad Labem, Albis international 2002, ISBN 80-86067-66-1.
- KVAČEK, Robert: *Poslední den: Mnichov – Praha, konec září 1938*, Praha, Epoque 2011, ISBN 978-80-7250-570-8.
- KVAČEK, Robert: *První světová válka a česká otázka*, Praha, Triton 2013. ISBN 978-80-7387-635-7.
- KVAČEK, Robert – HEYDUK, Miloš: *Československý rok 1938*, Praha, Polák Jaroslav – POLART 2011, ISBN 978-80-87286-11-1.
- LACINOVÁ, Helena – FILIP, Robert: *Českoslovenští legionáři: soupis legionářů okresu Liberec*, Liberec, Státní okresní archiv Liberec 2001, ISBN:80-238-7409-8.

LAINOVÁ, Radka – HLAVIČKOVÁ, Zora – STRAKA, Michal: *Diktatury v rukavičkách?*, Praha, Triton 2003, ISBN 80-7254-334-2.

LUTONSKÝ, Boleslav: *Lexikon genealoga*, Praha, B. Lutonský 2003, ISBN 80-238-957-5.

MAREK, Jindřich: *Tobrucký deník*, Cheb, Svět křídel 2008, ISBN 978-80-86808-53-6.

MARTÍNEK, Zdeněk: *Českoslovenští legionáři: rodáci a občané okresu Pelhřimov*, Pelhřimov, Okresní úřad Pelhřimov – Státní okresní archiv Pelhřimov 2000.

MELANOVÁ, Miloslava, et al.: *Liberec*, Praha, NLN 2017, 978-80-7422-484-3.

MELANOVÁ, Miloslava: *Liberecká výstava 1906*, Liberec, Kalendář Liberecka 1996.

MICHL, Jan: *Legionáři a Československo*, Praha, Naše vojsko 2009, ISBN 978-80-206-1019-5.

OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*, Praha, Společnost Edvarda Beneše 2012, ISBN 978-80-86107-47-9.

PECHÁČEK, Jaroslav: *Masaryk, Beneš, Hrad. Masarykovy dopisy Benešovi*, Praha, Faun 1996, ISBN 80-900844-9-4.

PETRÁŠ, René: *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*, Praha, Karolinum 2009, ISBN 978-80-246-1639-1.

Rodáci a občané okresu Přerov v československé legionářské armádě v letech 1914–1920, Přerov, Muzeum Komenského v Přerově – Státní okresní archiv Přerov 2001, ISBN 80-238-7624-4.

PISKOVÁ, Renata, et al.: *Českoslovenští legionáři 1914–1920: rodáci a občané okresu Jihlava*, Jihlava, Okresní úřad Jihlava 2001, ISBN 80-238-8213-9.

PRZYBYLOVÁ, Blažena: *Českoslovenští legionáři: rodáci a občané Ostravy, Šenov u Ostravy*, Tilia 2002, ISBN 80-86101-59-2.

SEDLÁŘ, Tomáš: *Českoslovenští legionáři: občané a rodáci města Olomouce*, Olomouc, Státní okresní archiv v Olomouci – zemský archiv v Opavě, ISBN 80-86388-10-7.

SEKOTOVÁ, Věra: „*Ted' nebo nikdy*“: *Legionáři okresu Ústí nad Orlicí*, Vysoké Mýto, Okresní muzeum ve Vysokém Mýtě 2000. ISBN 80-238-9772-1.

SMEJKAL, Ladislav: *Soupis legionářů Českolipska 1914–1920*, Česká Lípa, Okresní vlastivědné muzeum v České Lípě 2000, ISBN 80-86319-02-4.

SRB, Vladimír: *1000 let obyvatelstva Českých zemí*, Praha, Nakladatelství Karolinum 2004, ISBN 80-246-0712-3.

STEJSKAL, Libor – STEJSKAL, Jan: *Drama'38: Opevnění. Češi a Němci. Mobilizace na Liberecku v roce 1938*, Liberec, Knihy 555 2003, ISBN 80-86660-02-8.

STRAKA, Karel: *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky 2007, ISBN 978-80-7278-376-2.

STRAKA, Karel – KYKAL, Tomáš: *Československá armáda v letech budování a stabilizace 1918–1932*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky 2013, ISBN 978-80-7278-604-6.

ŠRÁMEK, Pavel: *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939*, Praha, Mladá fronta 2008, ISBN 978-80-204-1848-7.

ŠULÁKOVÁ, Ludislava – KORDIOVSKÝ, Emil: *Legionáři okresu Břeclav*, Mikulov, FPO Znojmo – Státní okresní archiv Břeclav 2002, ISBN 80-902-9-9.

TECHNIK, Svatopluk – RUDA, Vladimír: *Liberec minulosti a současnosti*, Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1980.

TÓTH, Andrej, et al.: *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?*, Praha, Univerzita Karlova 2012, ISBN 978-80-7308-413-4.

TRÁVNÍČEK, František: *Legionářští „bráškové“ Rakvic*, Rakvice, Obec Rakvice 2017. ISBN 978-80-270-2054-6.

VÍŠEK, Ivan: *Českoslovenští legionáři: rodáci a občané okresu Most*, Most, Okresní muzeum v Mostě 2001. ISBN 80-238-8301-1.

VONDRÁČKOVÁ, Daniela: *Legionáři: rodáci, občané a obyvatelé obcí okresu Semily*, Semily, Okresní úřad Semily – Státní okresní archiv Semily 2002. ISBN 80-86254-06-2.

ZEMAN, Jaroslav: *Liberec: urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*; Liberec, Knihy 555 2011, ISBN 978-80-86660-33-2.

odborné studie:

BARTOŠ, Josef: K pojmu a pojetí pohraničí v ČSR 1918–1938: územní a národnostní principy a problémy, in: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*, Ostrava, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci 2003, ISBN 80-86101-70-3.

BRANDES, Detlef: Liberec v krizovém roce 1938, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2006, ISSN 1213-5097.

BRUNCLÍK, Zdeněk: Česká menšina v Liberci 1918–1938. Pohled na národnostní, jazykové a politické poměry, in: *Pax bello potior. Sborník věnovaný doc. PhDr. Rudolfovi Andělovi, CSc.*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2004, ISBN 80-7083-816-7.

EDERER, Antonín: Nejstarší projekt a stavba železnice v severních Čechách: žitavsko-liberecká dráha, in: *Sborník Severočeského muzea 6. Historia*, Liberec, Severočeské nakladatelství 1970, ISSN 0232-0592.

FIDLER, Jiří: Zborov v české vojenské tradici, in: *Zborov 1917–1997*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky – AVIS 1997.

GALANDAUER, Jan: Zborovská bitva v české historické paměti, in: *Zborov 1917–1997*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky – AVIS 1997.

GALANDAUER, Jan: Československé legie a jejich komemorace, in: *Česká společnost za velkých válek 20. století*, Praha, Karolinum 2003, s. ISBN 80-246-0742-5.

GALANDAUER, Jan: Muži 28. října a „spor o zásluhy“ na vzniku Československa, in: *Muži října 1918: osudy aktérů vzniku republiky Československé*, Praha, Masarykův ústav – Archiv Akademie věd České republiky 2011, ISBN 978-80-86495-80-4.

GALANDAUER, Jan: Nenaplnění poslání legionářského panteonu na Vítkově, in: *Historie a vojenství*, roč. 61, 2012, č. 3, ISSN 0018-2583.

HAAS, Hans: Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919, in: *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*, Brno, Matice moravská 2000, ISBN 80-902304-8-2.

HÁJKOVÁ, Dagmar: „Dokud člověk jí klobásy, tak neumře“. Oslavy narozenin T. G. Masaryka, in: *Historik nad šachovnicí dějin: k pětasedmdesátinám Jana Galandauera*, Praha, Masarykův ústav Akademie věd České republiky 2011, ISBN 978-80-86495-78-1.

HÁJKOVÁ, Dagmar – HORÁK, Pavel: Oslavy narozenin prezidentů v meziválečném Československu, in: *Střed*, roč. 7, 2015, č. 2, ISSN 1803-9243.

HOFFMAN, Jaroslav: K problémům textilního průmyslu severních Čech a jejich politickým a sociálním důsledkům v období první ČSR, in: *Studie k sociálním dějinám = Studien zur Sozialgeschichte*, Kutná Hora, CLEO 1999, ISBN 80-86224-00-7.

HORÁKOVÁ, Libuše: Obsazení Liberecka čs. vojskem na konci roku 1918, in: *Historický sborník Ústecka: Vznik samostatného Československa a severní Čechy*, Ústí nad Labem, Okresní archiv Ústí nad Labem 1968.

JOZA, Jaroslav: Textilní průmysl na Liberecku po první světové válce, in: *Z dějin textilu – studie a materiály 8*, Ústí nad Orlicí, Výzkumný ústav bavlnářský 1987.

KÁRPÁTY, Vojtech: Košická jednota Československej obce legionárskej 1920–1938, in: *Vstříc naději! 1915–2015: sborník příspěvků z III. mezinárodní konference Československé obce legionářské*, Praha, Československá obec legionářská 2015, ISBN 978-80-87919-13-2.

KARPAŠOVÁ, Mária: Návštěva prezidenta ČSR dr. E. Beneše v Liberci v r. 1936, in: *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století: sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka*, Praha, historický ústav 1997, ISBN 80-85268-61-2.

KOPICA, Jiří: Zemská vláda Deutschböhmen v letech 1918 a 1919, in: *Němci v českých zemích: zprávy Společnosti pro dějiny Němců v Čechách*, Ústí nad Labem, Společnost pro dějiny Němců v Čechách 2004, ISBN 978-80-86475-30-1.

KUBŮ Eduard – ŠETŘILOVÁ, Jana: Hrad a Alois Rašín v letech 1922–1923. Zápas o deflací a omluvu legionářům, in: *Český časopis historický*, roč. 93, 1995, č. 3, ISSN 0862-6111.

KVAČEK, Robert: Pozadí jedné návštěvy, in: *Osobnosti v dějinách regionu. 2. přednáškový cyklus*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2005, ISBN 80-7083-941-4.

KVAČEK, Robert: Válečný zážitek jako politický faktor, in: *První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk*, Praha, Ústav T. G. Masaryka 1995.

MADĚROVÁ, Marie: Spolkový život v Českém Dubu od 19. století do roku 1918, in: *Nacionalizace společnosti v Čechách 1848–1914*, ISBN 80-7083-264-9.

MELANOVÁ, Miloslava: Česká menšina v Liberci před první světovou válkou, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2000, ISSN 1213-5097.

MELANOVÁ, Miloslava: Česká menšina v německém centru. Změny v postavení české menšiny v Liberci v období 1880–1907, in: *Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech: Praha – město zpráv a zpravodajství*, Praha, Scriptorium 2001, ISBN 80-86197-29-8.

MELANOVÁ, Miloslava: Liberec na cestě k projektu samostatné provincie, in: *Česko-slovenské vztahy – slovensko-české vztahy: liberecký seminář 1996, 1997*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 1998.

MELANOVÁ, Miloslava: Liberecké vlnařství druhé poloviny 19. století v pohledu průmyslových alb. Firma Franz Liebieg v letech 1858–1898, in: *Vědecká pojednání = Wissenschaftliche Abhandlungen. = Prace naukowe. II-2*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 1996, ISSN 1801-1128.

MELANOVÁ, Miloslava: Modernizace průmyslového a politického centra v Čechách. Liberec 1885–1914, in: *Královehradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost*, Hradec Králové, Státní oblastní archiv Hradec Králové 2010, ISSN 1214-5211.

MELANOVÁ, Miloslava: První světová válka a Liberecko, in: *Česko-slovenská historická ročenka 2000*, Brno, Masarykova univerzita v Brně 2000, ISSN 1214-8334.

MELANOVÁ, Miloslava: Spolkový život, in: *Nacionalizace společnosti v Čechách 1848–1914*, Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2008, ISBN 978-80-7414-053-2.

MELANOVÁ, Miloslava: Spolkový život v Liberci od počátku 19. století do roku 1914, in: *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům: sborník referátů a materiálů ze 17. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy*, Praha, Scriptorium 2000, ISBN 80-86197-21-2.

MELANOVÁ, Miloslava: Vzdělanci a podnikatelé – formování občanské elity v průmyslovém městě v době předbřeznové, in: *Svět historie – historikův svět: sborník profesoru Robertu Kvačkovi*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2007, ISBN 978-80-7372-214-2.

MELANOVÁ, Miloslava: Zrod a vzestup libereckých podnikatelů – Liebiegové, in: *Osobnosti v dějinách regionu. 1. přednáškový cyklus*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2004, ISBN 80-7083-815-9.

MICHL, Jan: Legionářské organizace v Československu, in: *Historie a vojenství*, roč. 56, 2007, č. 4, ISSN 0018-2583.

MUSIL, Jiří: Česká společnost 1918–1938, in: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha, Mladá fronta 1996.

PANUŠ, Bernard: Sídlo ČsOL a Štefánikův dům, in: *Československé legie v boji za samostatný stát a jejich odkaz v 21. století: sborník příspěvků z I. mezinárodní konference Československé obce legionářské*, Praha, Československá obec legionářská 2016, ISBN 978-80-87919-24-8.

PFAFF, Ivan: K protifašistickému hnutí na Liberecku v létě 1938, in: *Sborník Severočeského musea – Historia*, Liberec, Severočeské nakladatelství 1966.

PLACHÝ, Jiří: Z archivu liberecké státní policie: předvolební kampaň Sudetoněmecké strany v květnu 1938, in: *Paměť a dějiny*, roč. 12, 2018, č. 1, ISSN 1802-8241.

POŽÁRSKÝ, Josef: Německá dělnická třída na Liberecku při vzniku Československa, in: *Severní Čechy a Mnichov: sborník statí k 30. výročí Mnichova*, Liberec, Vysoká škola strojní a textilní v Liberci – Pedagogická fakulta v Ústí nad Labem 1969.

- PROCHÁZKA, Jiří: Kulturní pracovníci Liberecka v boji proti henleinovskému fašismu, in: *Sborník Severočeského musea – Historia*, Liberec, Severočeské nakladatelství 1966.
- PROCHÁZKA, Jiří: Liberečtí komunisté proti henleinovcům, in: *Severní Čechy a Mnichov: sborník statí k 30. výročí Mnichova*, Liberec, Vysoká škola strojní a textilní v Liberci – Pedagogická fakulta v Ústí nad Labem 1969.
- RANDÁK, Jan: Hrob neznámého vojína a národní paměť, in: *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*, Praha, Historický ústav 2011, ISBN 978-80-7286-186-6.
- RAK, Jiří: Staříčský mocnář a tatíček Masaryk, in: *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, Praha, Nakladatelství Historický ústav 2008, ISBN 978-80-7286-139-2.
- STEHLÍK, Eduard: Organizace výstavby čs. těžkého opevnění ve druhé polovině 30. let, in: *Historie a vojenství*, roč. 45, 1996, č. 2, ISSN 0018-2583.
- STEHLÍK, Eduard: Pevnostní útvary československé armády 1937–1938, in: *Historie a vojenství*, roč. 46, 1997, č. 1, ISSN 0018-2583.
- SANDER, Rudolf: Válečná československá armáda v září roku 1938.(Část I), in: *Historie a vojenství*, roč. 44, 1995, č. 6, ISSN 0018-2583.
- SANDER, Rudolf: Válečná československá armáda v září roku 1938.(Část II), in: *Historie a vojenství*, roč. 45, 1996, č. 1, ISSN 0018-2583.
- SOMMER, Karel: Průběh a výsledky pozemkové reformy v pohraničí českých zemí, in: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*, ISBN 80-86101-70-3.
- ŠEDIVÝ, Ivan: „Branou válečné historie na kolbiště ostatních věd pomocných?“, in: *Historie a vojenství*, roč. 47, 1998, č. 5, ISSN 0018-2583.
- ŠEDIVÝ, Ivan: Die Tschechoslowakischen Legionäre: ein historischer Mythos des 20. Jahrhunderts, in: *Mythen und Politik im 20. Jahrhundert : Deutsche-Slowaken-Tschechen*, Essen, Klartext 2013, ISBN 978-3-8375-1008-9.
- ŠEDIVÝ, Ivan: Gajdova aféra 1926–1928, in: *Český časopis historický*, roč. 92, 1994, č. 4, ISSN 0862-6111.

ŠEDIVÝ, Ivan: Legionáři a mocenské poměry v počátcích ČSR, in: *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a vytváření meziválečné ČSR (1918–1919)*, Praha, Masarykův ústav – Archiv Akademie věd České republiky 2008, ISBN 978-80-86495-46-0.

ŠEDIVÝ, Ivan: Legionářská republika? K systému legionářského zákonodárství a sociální péče v meziválečné ČSR, in: *Historie a vojenství*, roč. 51, 2002, č. 1, ISSN 0018-2583.

ŠEDIVÝ, Ivan: Radola Gajda (1892–1948): necharismatický vůdce a povaha meziválečné demokracie, in: *Lidé a dějiny: k roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*, Praha, Academia 2017, ISBN:978-80-200-2716-0.

ŠEDIVÝ, Ivan: Vznik Nezávislé jednoty československých legionářů, in: *Historie a vojenství*, roč. 45, 1996, č. 6, ISSN 0018-2583.

ŠEDIVÝ, Ivan: „Zed' mezi odbojem domácím a zahraničním“ (Z legionářských sporů o odbojové zásluhy), in: *Historie a vojenství*, roč. 47, 1998, č. 6, ISSN 0018-2583.

ŠEDIVÝ, Ivan: Zur Loyalität der Legionäre in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. Šedivý, in: *Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik, 1918-1938: politische, nationale und kulturelle Zugehörigkeiten*, München, Oldenbourg 2004, ISBN 3-486-57587-2.

VAŠATA, Ondřej: Československá obec legionářská v severovýchodních Čechách, in: *Československé legie v boji za samostatný stát a jejich odkaz v 21. století*, ISBN 978-80-87919-24-8.

ZABLOUDILOVÁ, Jitka: Obraz boje u Zborova v české próze, poezii i divadle, in: *Zborov 1917–1997*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky – AVIS 1997.

ZABLOUDILOVÁ, Jitka – BRÁDLEROVÁ, Daniela: Banka československých legií 1915–1925, in: *Historie a vojenství*, roč. 49, 2000, č. 2, ISSN 0018-25.

ZEMAN, Jaroslav: Liberec během průmyslové revoluce 1830–1945, in: *Střed Liberce v proměnách staletí*, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2011, ISBN 978-80-7372-804-5.

ZEMAN, Jaroslav: Stát a jeho meziválečná architektura. České meziválečné stavby v německém Liberci, in: *Fontes Nissae = Prameny Nisy*, roč. 13, 2012, č. 2, ISSN 1213-5097.

informace – články:

ZABLOUDILOVÁ, Jitka: O projektu zpracování soupisů československých legionářů v jednotlivých okresech České republiky, in: *Historie a vojenství*, roč. 52, 2003, č. 1, ISSN 0018-2583.

studentské a kvalifikační práce:

BRÁDLEROVÁ, Daniela: *Banka československých legií v letech 1919–1938*. Praha, 2006, Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Eduard Kubů.

DŘEVĚNÁ, Jana: *Vysídlování obyvatel ze Sudet po roce 1938 (se zaměřením na Turnovsko)*. Praha, 2017, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta. Vedoucí práce Karolina Adamová.

HNĚLIČKA, Jan: *Členové Československé obce legionářské Jednoty pro Liberec a okolí v letech 1921–1938*. Liberec, 2016, Studentská vědecko-umělecká činnost. Technická univerzita Liberec. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Vedoucí práce Miloslava Melanová.

HNĚLIČKA, Jan: *Jednota Československé obec legionářské pro Liberec a okolí v letech 1921–1938*. Liberec, 2015, Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Vedoucí práce Miloslava Melanová.

KAŠPAROVÁ, Anna: *Proměny života českých menšin v německy osídlených městech – z monarchie do samostatného Československa*. Liberec, 2012, Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Vedoucí práce Miloslava Melanová.

PETRUS, Martin: *Vývoj politického okresu Turnov v letech 1918–1945*. Hradec Králové, 2015, Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Petr Grulich.

Internetové zdroje

Databáze VHA: databáze legionářů. *Vojenský ústřední archiv* [online]. [vid. 10. 5. 2018].

Dostupné z: <http://vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>.

Kronika české menšinové školy, *Město Chrastava* [online]. [vid 23. 5. 2018]. Dostupné

z: <http://www.chrastava.com/kronika/skola/turpis.pdf>

Všeobecná datová sada MARUSHKA. *Geografický informační systém* [online].

[vid 8. 5. 2018]. Dostupné z: <http://marushkapub.liberec.cz>.

Seznam příloh

- Příloha č. 1** Seznam členů Jednoty pro Liberec a okolí.
- Příloha č. 2** Seznam členů Jednoty pro Český Dub a okolí.
- Příloha č. 3** Zákon o propůjčování míst legionářům.
- Příloha č. 4** Zákon o úlevách při přijímání legionářů do státních úřadů.
- Příloha č. 5** Fotodokumentace ze života legionářských jednot Liberec a Český Dub.

Příloha č. 1

Seznam členů Jednoty pro Liberec a okolí

jméno a příjmení	datum narození	místo/okres narození	datum zajetí	legie	poslední útvar	zaměstnání	datum úmrtí
Jaroslav Adamec	-	-	-	-	-	ČSD	-
Antonín Balik	23. 3. 1893	Kobylisy/Praha	12. 12. 1914	F	22. střel. pluk	-	-
Václav Bareš	10. 8. 1893	Kunčice/Hradec Králové	2. 12. 1914	R/F	21. střel. pluk	ČSD	-
Adolf Bauer	14. 6. 1890	Skalka/Litoměřice	19. 5. 1915	R	5. střel. pluk	armáda	-
Antonín Baumruk	15. 7. 1893	Třemošná/Plzeň	24. 11. 1914	R	10. střel. pluk	policie	-
Roman Beneš	27. 2. 1897	Napajedla/Uherské Hradiště	22. 11. 1917	I	39. střel. pluk	policie	-
Jan Beran	2. 12. 1882	Bludy/Nový Bydžov	18. 6. 1915	R	2. zál. pluk	ČSD	15. 10. 1952
Josef Beran	-	-	-	-	-	četnictvo	-
Václav Beran	20. 9. 1888	Líšnice/Žamberk	7. 5. 1917	R	6. střel. pluk	ČSD	20. 9. 1970
František Bernkopf	22. 5. 1884	Svatojánský Újezd/Jičín	6. 4. 1915	R	8. střel. pluk	ČSD	-
Ladislav Bernkopf	26. 11. 1885	Svatojánský Újezd/Jičín	30. 8. 1916	R	2. zál. pluk	ČSD	-
Jan Bičíš	13. 8. 1880	Nymburk/Nymburk	10. 6. 1916	R	6. střel. pluk	ČSD	10. 12. 1936
Jan Bíma	-	-	-	-	-	-	-
František Bittnar	23. 6. 1897	Heřmanice nad Labem/ Dvůr Králové nad Labem	21. 10. 1917	R	10. střel. pluk	pošta	-
Josef Blecha	28. 8. 1884	Žižkov/Praha	13. 12. 1914	F	21. střel. pluk	ČSD	15. 2. 1931

Gustav Brkl	20. 10. 1895	Rybná nad Zdobnicí/Žamberk	10. 9. 1917	F	22. střel. pluk	armáda	24. 6. 1963
Břetislav Boháček	3. 10. 1886	Loučeň/Poděbrady	29. 8. 1914	R	8. střel. pluk	ČSD	7. 3. 1967
Jaroslav Bubák	7. 12. 1898	Rovensko pod Troskami/Turnov	28. 10. 1916	R	21. střel. pluk	ČSD	-
Josef Bubák	9. 1. 1889	Rovensko pod Troskami/Turnov	19. 10. 1914	R	-	školství	-
Josef Ceé	21. 9. 1888	Železný Brod/Semily	11. 5. 1915	R	nem. vlak č. 2	ČSD	-
František Cerman	14. 4. 1887	Mnichovo Hradiště/ Mnichovo Hradiště	14. 2. 1915	R	4. střel. pluk	ČSD	30. 3. 1929
František Cermánek	5. 3. 1885	Slatiny/Jičín	5. 6. 1916	R	děl. pluk	ČSD	-
František Cimburek	13. 12. 1890	Pokřikov/Vysoké Mýto	5. 9. 1914	R	2. jízdní pluk	ČSD	15. 12. 1974
Josef Coufal	2. 2. 1886	Polná/Havlíčkův Brod	29. 11. 1914	R	10. střel. pluk	ČSD	22. 8. 1965
Josef Červinka	2. 11. 1882	Úbislavice/Jičín	22. 3. 1915	R	3. střel. pluk	ČSD	-
Jan Čihák	18. 12. 1892	Libišany/Pardubice	23. 5. 1917	I	33. střel. pluk	ČSD	-
Jaroslav Čmelák	30. 11. 1898	Přerov/Přerov	1. 7. 1917	R/F	21. střel. pluk	policie	21. 7. 1963
František Dědeček	30. 9. 1896	Stebno/Turnov	9. 11. 1915	R	5. střel. pluk	policie	-
Fridolín Derner	9. 8. 1898	Plasnice/Nové Město nad Metují	28. 1. 1918	I	35. střel. pluk	-	-
Stanislav Dítě	29. 7. 1883	Malé Poříčí/Nové Město nad Metují	-	S/F	22. střel. pluk	policie	15. 10. 1933
Josef Dobiáš	-	-	-	-	-	-	-
Alexej Dobzaj	16. 12. 1894	Brod nad Sávou/Slavonie	30. 8. 1916	R	1. jízdní pluk	ČSD	-
František Drašar	2. 12. 1892	Stav/Jičín	7. 8. 1916	I	39. střel. pluk	FS	25. 1. 1950
Josef Duchek	17. 3. 1896	Borovy/Přeštice	1. 5. 1917	R	7. střel. pluk	policie	-

František Dušek	4. 7. 1881	Choťánky/Poděbrady	23. 11. 1914	R	strážní prapor	řemeslník	6. 10. 1964
František Dvořák	-	-	-	-	-	armáda	-
Karel Ešner	3. 11. 1883	Měník/Nový Bydžov	29. 3. 1915	R	3. střel. pluk	pošta	-
Rudolf Fanta	17. 1. 1890	Františkov/Liberec	1. 4. 1915	R	7. střel. pluk	pošta	20. 4. 1963
Bohumír Filip	6. 10. 1876	Nová Včelnice/Jindřichův Hradec	2. 6. 1915	R	1. sam. tech. rota	řemeslník	17. 10. 1932
Jan Fišer	25. 1. 1894	Svojkovice/Plzeň	17. 5. 1915	R	6. střel. pluk	ČSD	-
Josef Folprecht	13. 1. 1888	Ošřovice/Jičín	3. 4. 1915	R	1. zál. prapor	ČSD	13. 12. 1966
Jaroslav Forejt	3. 6. 1894	Osek/Rokycany	5. 2. 1915	R	8. střel. pluk	policie	-
Václav Forman	-	-	-	-	-	-	-
Vít Frič	15. 6. 1892	Nová Ves/Příbram	7. 10. 1915	R	7. střel. pluk	školství	srpen 1968
Vladislav Fridrich	4. 1. 1877	Přepeře/Turnov	22. 3. 1915	R	1. zál. prapor	školství	20. 8. 1947
Jan Fuxa	16. 7. 1882	Liberec/Liberec	9. 7. 1916	R	10. střel. pluk	úředník	27. 6. 1969
Jan Gottschalk	15. 1. 1893	Jimlín/Žatec	23. 5. 1916	R	7. střel. pluk	-	-
Josef Habakus	2. 11. 1899	Antonovač/Chorvatsko	25. 10. 1918	F	23. střel. pluk	ČSD	26. 1. 1967
Jindřich Hádek	22. 10. 1891	Chuchelná/Semily	7. 8. 1916	I	35. střel. pluk	policie	8. 1. 1938
Emil Hafner	17. 9. 1896	Zlaté Hory/Teplice	7. 11. 1916	R	štáb 1. střel. div.	armáda	-
Ludvík Hajblík	3. 8. 1894	Kurchdorf/Dolní Rakousy	-	R	štáb 2. střel. div.	pošta	-
Antonín Hájek	-	-	-	-	-	-	-
Václav Hajlich	20. 8. 1882	Kruhy/Mnichovo Hradiště	21. 6. 1916	R/F	21. střel. pluk	ČSD	-
Jan Halmich	25. 5. 1888	Končice/Nový Bydžov	-	R	8. střel. pluk	armáda	21. 1. 1986
Jaroslav Hampl	19. 6. 1886	Česká Skalice/	7. 10. 1915	R	3. střel. pluk	ČSD	1. 1. 1971

		Nové Město nad Metují						
Antonín Hanuš	11. 12. 1895	Neštěmice/Ústí nad Labem	24. 8. 1917	I	39. střel. pluk	policie	-	
Josef Hartman	27. 2. 1897	Velké Hamry/Železný Brod	4. 7. 1916	R	8. střel. pluk	pošta	-	
Jan Havlíček	9. 7. 1897	Bakov nad Jizerou/ Mnichovo Hradiště		I	35. střelecký pluk	policie	3. 12. 1932	
Karel Havlíček	27. 1. 1887	Želetava/Dačice	21. 3. 1915	R	7. střel. pluk	řemeslník	-	
Karel Havlík	13. 11. 1894	Hoření Paseky/Turnov	9. 6. 1915	R	7. střel. pluk	ČSD	8. 11. 1966	
Ladislav Hirš	27. 6. 1894	Ujčín/Klatovy	17. 2. 1915	R	8. střel. pluk	pošta	-	
Václav Hlaváč	-	-	-	-	-	-	-	
Josef Hnilička	17. 7. 1898	Stračí/Dubá	2. 7. 1916	R	4. střel. pluk	armáda	18. 2. 1936	
Václav Hobl	23. 6. 1897	Ústí nad Labem/Ústí nad Labem	6. 7. 1916	R	1. střel. pluk	ČSD	17. 4. 1966	
Alois Hofman	23. 5. 1882	Stará Huť/Kutná Hora	16. 6. 1916	I	34. střel. pluk	úředník	-	
Otto Hofman	11. 12. 1887	Bezděkov/Litoměřice	15. 2. 1915	R	1. zál. pluk	úředník	-	
Vojtěch Hofman	-	-	-	-	-	armáda	-	
Jaroslav Holata	8. 10. 1896	Rybnice/Semily	13. 3. 1915	R	1. střel. pluk	ČSD	-	
Josef Holenda	9. 12. 1898	Hurtova Lhota/Havlíčkův Brod	-	I	35. střel. pluk	ČSD	-	
Václav Holman	23. 2. 1894	Bzová/Hořovice	3. 4. 1915	R	5. střel. pluk	pošta	-	
Bohumil Holý	5. 5. 1898	Lásko/Příbram	23. 8. 1917	I	34. střel. pluk	pošta	-	
František Holý	1. 4. 1893	Smidary/Nový Bydžov	19. 12. 1914	R	4. střel. pluk	-	-	
Antonín Holub	18. 2. 1897	Náchod/Nové Město nad Metují	-	F	-	FS	-	
Karel Horáček	22. 12. 1896	Troskovice/Turnov	9. 11. 1915	R	4. střel. pluk	policie	-	

Jaromír Horváth	28. 6. 1895	Brno/Brno	-	R	-	armáda	-
Jan Houska	14. 5. 1897	Nový Bydžov/Nový Bydžov	7. 8. 1916	I	32. střel. pluk	-	21. 8. 1920
Karel Houška	10. 3. 1889	Stříbro/Stříbro	10. 6. 1915	R	1. záložní pluk	policie	-
Josef Houžvička	1. 6. 1896	Hořice/Jičín	10. 6. 1916	R	autooddíl	ČSD	-
Jakub Hovora	14. 7. 1894	Strážkovice/České Budějovice	29. 10. 1915	I	33. střel. pluk	pošta	-
Karel Hovorka	24. 12. 1887	Praha/Praha	31. 8. 1917	I	32. střel. pluk	ČSD	-
František Hrdina	24. 6. 1892	Liberec/Liberec	-	S/F	21. střel. pluk	pošta	22. 3. 1958
Jan Hrůcha	-	-	-	-	-	-	-
Josef Huňat	14. 9. 1894	Čtveřín/Turnov	2. 6. 1916	R	2. střel. pluk	úředník	23. 4. 1969
Josef Hyhlík	14. 4. 1872	Chroustovice/Vysoké Mýto	23. 5. 1917	I	kulometná rota	ČSD	-
Václav Jakl	13. 12. 1881	Slavětín nad Metují/ Nové Město nad Metují	26. 10. 1914	R	4. nemocnice	úředník	-
Vilém Janeček	10. 7. 1897	Plzeň/Plzeň	23. 8. 1917	I	34. střel. pluk	policie	-
Čeněk Janout	27. 5. 1896	Třebohostice/Strakonice	20. 8. 1917	I	34. střel. pluk	policie	-
Karel Jelínek	14. 4. 1888	Podhořany u Ronova/Čáslav	27. 8. 1914	R	9. střel. pluk	úředník	-
František Jeník	2. 4. 1894	Obora/Nový Bydžov	28. 7. 1916	R	6. střel. pluk	ČSD	21. 12. 1967
Jaroslav Jindra	-	-	-	-	-	-	-
Václav Jiruf	6. 9. 1894	Koldín/Rychnov nad Kněžnou	7. 6. 1916	R	3. střel. pluk	ČSD	-
Josef Jirucha	12. 7. 1892	Praha/Praha	7. 9. 1914	R	11. střel. pluk	-	-
Antonín Jurnečka	12. 12. 1878	Černovice/Boskovice	16. 5. 1916	R	štáb 1. střel. div.	úředník	6. 1. 1927
Josef Kadaník	5. 8. 1886	Maršov/Turnov	15. 12. 1914	F	21. střel. pluk	úředník	27. 2. 1957

František Kadlec	3. 12. 1894	Nová Ves – Staňkovice/Kutná Hora	24. 5. 1915	R	6. střel. pluk	policie	13. 11. 1960
Alois Kaloušek	26. 1. 1892	Skřivany/Nový Bydžov	14. 9. 1914	R	štáb 3. střel. div.	ČSD	-
František Kapeš	21. 9. 1889	Benešov/Semily	5. 4. 1915	R	4. střel. pluk	ČSD	17. 10. 1973
Karel Kazda	15. 11. 1885	Křinec/Poděbrady	5. 7. 1915	R	3. střel. pluk	dělník	-
Jan Khajl	18. 5. 1885	Loučeň/Poděbrady	21. 12. 1914	R	6. střel. pluk	-	-
Vilém Klement	6. 10. 1896	Amberg/Bavorsko	2. 7. 1917	R	6. střel. pluk	policie	-
Václav Knébl	10. 8. 1885	Žerčice/Mladá Boleslav	3. 4. 1915	R	4. střel. pluk	policie	-
Václav Kofránek	15. 11. 1886	Lískovice/Nový Bydžov	26. 10. 1914	R	1. sam. úder. prap.	ČSD	-
František Kolomazník	2. 12. 1877	Hlavice/Turnov	9. 9. 1914	R	zásob. 3. střel. div.	ČSD	5. 6. 1958
Václav Kolner	13. 8. 1892	Růžodol/Liberec	10. 10. 1914	R	4. střel. pluk	ČSD	-
Rudolf Kopal	31. 5. 1895	Odolenovice/Turnov	9. 7. 1915	R	4. střel. pluk	policie	-
František Kopecký	-	-	-	-	-	ČSD	9. 7. 1932
Julius Kopecký	26. 8. 1882	Praha/Praha	20. 10. 1914	R	autooddíl	ČSD	-
František Kouba	-	-	-	-	-	pošta	-
Alois Koucký	9. 3. 1894	Vilémovce/Havlíčkův Brod	16. 7. 1916	R	3. střel. pluk	policie	-
Josef Koucký	-	-	-	-	-	armáda	14. 2. 1926
Ludvík Kovář	26. 12. 1898	Milošovice/Dolní Kralovice	24. 5. 1917	I	32. střel. pluk	-	-
Václav Kovář	24. 6. 1893	Lysá nad Labem/Mladá Boleslav	30. 11. 1914	R	5. střel. pluk	ČSD	-
Matěj Koza	16. 12. 1896	Františkov/Horšovský Týn	1. 9. 1916	R	3. střel. pluk	policie	-
Josef Král	23. 7. 1893	Nové Strašice/Slaný	31. 10. 1915	R	2. střel. pluk	úředník	-
Rudolf Krčal	22. 4. 1897	Golčův Jeníkov/Čáslav	19. 12. 1914	R	10. střel. pluk	policie	-

František Kremr	22. 9. 1893	Radnice/Plzeň	30. 5. 1915	R	7. střel. pluk	policie	-
Jáchym Krykorka	13. 6. 1893	Velké Hamry/Semily	4. 7. 1916	R	4. střel. pluk	policie	-
Petr Křenek	23. 6. 1896	Vrbice/Hustopeče	17. 9. 1915	R	7. střel. pluk	policie	-
Václav Křelina	25. 6. 1885	Čálovice/Jičín	-	R	3. střel. pluk	dělník	-
Jaroslav Kubásek	13. 12. 1898	Smržov/Dvůr Králové nad Labem	14. 3. 1917	R	10. strážní rota	pošta	-
František Kubíček	18. 4. 1893	Třtěnice/Jičín	28. 12. 1915	R	21. střel. pluk	-	29. 4. 1954
Josef Kučera	-	-	-	-	-	ČSD	-
Václav Kučera	20. 10. 1891	Nové Pavlovice/Liberec	23. 3. 1915	R	1. děl. pluk	ČSD	-
Ladislav Kudrna	27. 5. 1894	Nechanice/Hradec Králové	7. 8. 1916	I	34. střel. pluk	pošta	6. 7. 1936
Josef Kulhánek	8. 9. 1895	Doudleby/Rychnov nad Kněžnou	16. 5. 1917	I	34. střel. pluk	policie	-
Jan Kulíček	20. 11. 1892	Malá Lhota/Jičín	7. 2. 1915	R	8. střel. pluk	pošta	-
Jindřich Kuthan	12. 7. 1882	Malá Chyška/Milevsko	13. 9. 1914	R	zásobování	armáda	-
František Kvapil	12. 12. 1883	Roudný/Turnov	28. 7. 1916	R	9. střel. pluk	ČSD	3. 11. 1972
Karel Kyba	2. 11. 1899	Studená/Dačice	20. 6. 1918	I	35. střel. pluk	policie	25. 1. 1929
Václav Kysela	5. 7. 1896	Ohrazenice/Turnov	7. 8. 1916	I	3. střel. pluk	ČSD	23. 2. 1953
Leopold Lacina	27. 2. 1895	Vepřová/Chotěboř	7. 7. 1915	R	5. střel. pluk	ČSD	2. 9. 1975
Václav Lešák	30. 11. 1894	Horní Litvínov/Most	3. 8. 1918	I	35. střel. pluk	pošta	17. 9. 1978
Josef Liška	11. 2. 1894	Bukov/Plzeň	23. 8. 1917	I	34. střel. pluk	ČSD	2. 1. 1981
Josef Lukeš	15. 1. 1886	Turnov/Turnov	9. 9. 1914	R	10. střel. pluk	ČSD	25. 6. 1965
Václav Mach	7. 4. 1893	Volárna/Kolín	-	R	8. střel. pluk	ČSD	28. 5. 1969
František Malý	13. 4. 1895	Popovice/Jičín	3. 8. 1915	R	zásobování	policie	17. 11. 1969

Josef Mansfeld	21. 5. 1894	Bezno/Mladá Boleslav	10. 3. 1915	R/F	21. střel. pluk	armáda	-
Václav Mareček	-	-	-	-	-	-	-
Štěpán Marek	-	-	-	-	-	četnictvo	-
Karel Martínek	28. 12. 1891	Hallein/Salzburg	15. 2. 1917	R	2. střel. pluk	-	-
Antonín Martinovský	2. 10. 1884	Hlavenec/Stará Boleslav	1. 8. 1915	I	32. střel. pluk	živnostník	-
Václav Mašek	6. 2. 1892	Medový Újezd/Plzeň	23. 10. 1915	R	štáb čsl. legií	armáda	-
Jan Mejsnar	15. 12. 1897	Jilemnice/Jilemnice	28. 7. 1916	R	1. děl. pluk	ČSD	-
Josef Mejsnar	5. 1. 1891	Bělá/Semily	28. 7. 1916	R	štáb čsl. legií	ČSD	-
Josef Mencl	16. 6. 1895	Srby/Přeštice	1. 9. 1916	R	1. střel. pluk	pošta	-
Josef Menzl	15. 5. 1886	Jenišovice/Turnov	15. 9. 1914	R	8. střel. pluk	-	-
Josef Mikolášek	3. 7. 1895	Bačalky/Jičín	24. 10. 1915	R/F	21. střel. pluk	-	-
Vladimír Miler	4. 3. 1894	Rostkov/Mnichovo Hradiště	8. 2. 1915	R	2. střel. pluk	-	-
Bohuslav Miller	9. 2. 1894	Louny/Louny	17. 11. 1917	I	32. střel. pluk	-	-
Antonín Mitlener	10. 5. 1890	Brtev/Jičín	7. 3. 1915	R	2. střel. pluk	-	-
Josef Mlejnek	5. 1. 1886	Hrubá Skála/Turnov	21. 12. 1914	R	5. střel. pluk	ČSD	-
František Molín	26. 2. 1890	Horní Němčice/Dačice	16. 6. 1918	F	23. střel. pluk	policie	-
Václav Mráz	-	-	-	-	-	dělník	-
Josef Musil	12. 4. 1896	Praha/Praha	19. 8. 1917	I	34. střel. pluk	dělník	15. 3. 1974
Rudolf Nájemník	16. 4. 1887	Žďár/Jičín	11. 4. 1915	R	3. střel. pluk	ČSD	-
František Nechvíle	11. 6. 1872	Srnojedy/Pardubice	1. 3. 1915	R	2. technická rota	ČSD	-
Václav Němeček	20. 1. 1897	Božkov/Plzeň	22. 9. 1917	I	34. střel. pluk	policie	27. 4. 1970

František Neřuka	4. 12. 1895	Zlatá Olešnice/Semily	31. 8. 1915	R	2. střel. pluk	policie	-
František Novák	20. 2. 1886	Vitiněves/Jičín	20. 9. 1915	R	3. střel. pluk	ČSD	-
Jan Novák	18. 2. 1881	Čáslavky/Jilemnice	26. 8. 1915	R	5. střel. pluk	četník	-
Jan Novák	-	-	-	-	-	úředník	-
Josef Novák	11. 11. 1893	Černilov/Hradec Králové	17. 6. 1916	R	3. střel. pluk	dělník	-
Josef Novák	26. 10. 1893	Všejanya/Poděbrady	7. 10. 1915	R	9. střel. pluk	cestmistr	7. 9. 1975
Václav Nový	27. 9. 1892	Zborovy/Klatovy	20. 3. 1915	R	5. střel. pluk	cestmistr	-
Tomáš Odehnal	25. 9. 1895	Lipůvka/Tišnov	1916	F	21. střel. pluk	úředník	-
Kamil Opočenský	19. 7. 1883	Loukov/Semily	25. 3. 1915	R	3. střel. pluk	ČSD	-
Josef Opl	6. 2. 1896	Přepeře/Turnov	22. 10. 1916	F	22. střel. pluk	policie	1974
František Palla	-	-	-	-	-	ČSD	-
Bohumil Papírník	16. 11. 1894	Kněžmost/Mnichovo Hradiště	27. 6. 1915	R	3. střel. pluk	ČSD	-
Josef Pavlů	7. 1. 1884	Jiříčkov/Turnov	29. 12. 1914	R	6. střel. pluk	ČSD	-
Jan Pazderka	9. 9. 1883	Tis/Čáslav	26. 5. 1916	R	5. střel. pluk	ČSD	27. 4. 1958
Bořivoj Pech	29. 7. 1896	Podluský/Roudnice nad Labem	16. 9. 1915	R/F	22. střel. pluk	armáda	-
Karel Peroutka	17. 1. 1895	Malý Bednárec/Jindřichův Hradec	10. 9. 1915	R	6. střel. pluk	policie	-
Josef Pešek	21. 3. 1892	Liberec/Liberec	28. 7. 1916	R	1. střel. pluk	armáda	18. 11. 1925
Václav Petr	-	-	-	-	-	četnictvo	-
Ondřej Petráň	-	-	-	-	-	policie	-
Jaroslav Petraš	4. 8. 1894	Kunžak/Jindřichův Hradec	18. 8. 1916	R	2. střel. pluk	ČSD	25. 4. 1972
Štěpán Pinc	24. 12. 1897	Příčovy/Sedlčany	19. 8. 1917	I	39. střel. pluk	policie	-

Adolf Piskáček	25. 10. 1894	Sadská/Poděbrady	27. 5. 1915	R	1. střel. pluk	ČSD	14. 12. 1956
František Pivoňka	27. 9. 1889	Sklin/Rusko	6. 7. 1916	R	1. jízdní pluk	pošta	-
Emil Plachý	19. 2. 1892	Kvasín/Chrudim	27. 9. 1914	R	3. střel. pluk	ČSD	-
František Plecháček	21. 3. 1890	Zminné/Pardubice	20. 11. 1915	R	3. střel. pluk	redaktor	2. 5. 1955
František Polák	19. 4. 1888	Řeznovice/Brno	9. 9. 1914	R	8. střel. pluk	ČSD	10. 1. 1964
Emanuel Poldauf	25. 12. 1879	Česká Třebová/Lanškroun	6. 11. 1914	R	polní nemocnice	dělník	-
Václav Potůček	13. 8. 1897	Tisovec/Chrudim	23. 7. 1916	R	10. střel. pluk	armáda	-
František Pospíšil	4. 4. 1897	Liberec/Liberec	7. 7. 1917	I	34. střel. pluk	pošta	9. 1. 1926
Karel Pospíšil	26. 2. 1897	Bystřice pod Hostýnem/Hodonín	20. 8. 1917	I	34. střel. pluk	pošta	-
Emanuel Poustecký	13. 12. 1896	Miličín/Tábor	18. 6. 1917	R	4. střel. pluk	pošta	-
Jaroslav Preisler	14. 6. 1896	Příchovice/Jablonec nad Nisou	13. 9. 1915	R/F	23. střel. pluk	pošta	3. 4. 1956
Miloš Prchlý	4. 7. 1897	Čečelice/Mělník	9. 4. 1917	I	39. střel. pluk	FS	-
František Prokeš	26. 10. 1888	Kněžice/Poděbrady	9. 11. 1915	R	5. střel. pluk	ČSD	-
Jindřich Prokop	4. 9. 1892	Neřežín/Hořovice	14. 9. 1914	R	1. střel. pluk	ČSD	-
Václav Prokůpek	30. 7. 1894	Robousy/Jičín	2. 1. 1915	R	4. střel. pluk	ČSD	15. 6. 1972
Antonín Pučelík	8. 11. 1892	Lovčice/Klatovy	19. 8. 1917	I	34. střel. pluk	policie	-
Miloslav Půža	2. 2. 1892	Polná/Havlíčkův Brod	11. 6. 1916	R	1. střel. pluk	úředník	-
Adolf Rais	9. 4. 1893	Mutějovice/Rakovník	26. 11. 1914	R	1. střel. pluk	armáda	-
Josef Ramseitl	4. 8. 1896	Dobrodín/Jihlava	23. 8. 1917	I	33. střel. pluk	ČSD	21. 2. 1965
Ludvík Reich	24. 6. 1886	Žižkov/Praha	1914	R	štáb čsl. legií	policie	-
Josef Ropek	20. 2. 1883	Srubby/Vysoké Mýto	19. 11. 1914	R	dopravní rota	ČSD	-

Jan Roubínek	8. 5. 1885	Doubí/Liberec	17. 12. 1914	R	10. střel. pluk	dělník	-
Václav Roubínek	28. 11. 1893	Přepere/Turnov	15. 6. 1916	R	10. střel. pluk	ČSD	-
Rudolf Rozinek	22. 4. 1889	Jesenný/Semily	23. 3. 1915	R	5. střel. pluk	četnictvo	23. 4. 1943
Antonín Rudolf	10. 4. 1897	Pičín/Příbram	11. 6. 1916	R	6. střel. pluk	školství	-
Adolf Růžička	6. 6. 1887	Knínice/Dačice	19. 10. 1914	R	6. střel. pluk	-	-
Rudolf Růžička	15. 4. 1895	Beroun/Beroun	12. 6. 1918	I	35. střel. pluk	FS	24. 4. 1954
Florián Rybář	26. 10. 1887	Rozstání/Turnov	6. 11. 1914	R	dělostřelectvo	ČSD	-
Alexander Rybín	20. 8. 1896	Sobotka/Jičín	9. 2. 1915	R	2. střel. pluk	ČSD	21. 10. 1935
Václav Rýdl	21. 9. 1885	Dolany/Dvůr Králové nad Labem	4. 2. 1915	R	3. střel. pluk	armáda	-
Jindřich Rydval	16. 10. 1895	Zlatá Olešnice/Jablonec nad Nisou	13. 6. 1915	R	5. střel. pluk	ČSD	14. 2. 1964
Jan Rychtecký	15. 6. 1882	Polné/Havlíčkův Brod	29. 11. 1914	R	4. střel. pluk	pošta	5. 9. 1955
Ladislav Ryšánek	4. 6. 1880	Slaný/Slaný	-	R	inf. a osvět. odděl.	pošta	8. 1. 1951
František Ředina	2. 12. 1879	Všetaty/Karlín	2. 11. 1916	I	34. střel. pluk	pošta	7. 10. 1929
Antonín Saibot	10. 11. 1890	Troskovice - Křenovy/Turnov	22. 3. 1915	R	dělostřelectvo	ČSD	-
Jan Sirotek	21. 9. 1877	Zákupy/Česká Lípa	21. 3. 1915	R	2. střel. pluk	ČSD	-
Josef Skružný	-	-	-	-	-	-	-
Josef Slavík	6. 1. 1888	Žehušice/Čáslav	11. 3. 1915	R	6. střel. pluk	armáda	-
Jan Smisitel	20. 3. 1896	Česká/Brno	2. 10. 1916	R	5. střel. pluk	armáda	-
Jan Sochůrek	7. 6. 1895	Drachkov/Sedlčany	11. 11. 1915	I	34. střel. pluk	policie	-
Vladimír Soustružník	10. 8. 1890	Střílky/Kyjov	11. 4. 1915	R	1. střel. pluk	úředník	-
František Splítek	24. 3. 1897	Třtěnice/Jičín	28. 3. 1916	R	11. střel. pluk	ČSD	-

Josef Stejskal	18. 8. 1887	Jiříčkov/Turnov	28. 7. 1916	R	8. střel. pluk	ČSD	8. 6. 1942
Josef Stehlík	27. 5. 1891	Přítoky/Kutná Hora	29. 3. 1918	I	39. střel. pluk	armáda	-
Alois Svoboda	-	-	-	-	-	-	-
Quido Svoboda	24. 3. 1896	Příbor/Nový Jičín	17. 6. 1917	R	7. střel. pluk	pošta	18. 7. 1962
Emanuel Sýkora	25. 3. 1887	Březí/Velké Meziříčí	8. 9. 1914	R	6. střel. pluk	pošta	2. 4. 1954
František Šeba	27. 8. 1895	Sadská/Poděbrady	8. 8. 1917	R	12. střel. pluk	policie	9. 4. 1961
Jaroslav Šedina	16. 12. 1889	Žhery/Český Brod	29. 3. 1915	R	7. střel. pluk	pošta	-
Rudolf Šelbický	21. 11. 1894	Bukovno/Mladá Boleslav	7. 2. 1915	R	3. střel. pluk	pošta	29. 10. 1976
Jan Šetina	21. 11. 1886	Břehy/Pardubice	-	R	1. střel. pluk	četnictvo	-
František Šimon	22. 7. 1894	Žeretice/Jičín	-	R/F	23. střel. pluk	armáda	-
Josef Šimůnek	21. 11. 1893	Loukov/Mnichovo Hradiště	11. 3. 1915	R	6. střel. pluk	ČSD	15. 10. 1968
František Šírek	27. 9. 1878	Tatobity/Semily	22. 3. 1915	R	-	ČSD	24. 6. 1936
Josef Šindelář	18. 3. 1887	Hrobce/Roudnice nad Labem	29. 8. 1914	R	3. střel. pluk	pošta	-
Josef Škoda	5. 6. 1891	Starý Dub/Turnov	21. 3. 1915	R	3. střel. pluk	policie	-
Josef Škoda	12. 3. 1887	Praha/Praha	9. 9. 1914	R	dělostřelectvo	ČSD	26. 12. 1969
František Šmidrkal	29. 6. 1891	Zachrašťany/Nový Bydžov	10. 7. 1916	R	3. střel. pluk	ČSD	3. 6. 1968
Jan Šnajberk	24. 6. 1890	Brozany/Roudnice nad Labem	5. 12. 1916	R	7. střel. pluk	živnostník	-
Štěpán Šolc	24. 5. 1891	Roztoky u Jilemnice/Semily	17. 11. 1917	R	7. střel. pluk	ČSD	4. 1. 1970
Josef Šoltys	-	-	-	-	-	pošta	-
Jindřich Špaček	10. 7. 1896	Hylváty/Lanškroun	15. 4. 1915	I	34. střel. pluk	policie	18. 4. 1964
Jan Štancl	-	-	-	-	-	cestmistr	-

Václav Šťastný	10. 10. 1880	Lično/Jičín	26. 7. 1918	I	dělostřelectvo	ČSD	-
Václav Šťastný	23. 9. 1891	Kolín/Kolín	25. 11. 1915	R	4. střel. pluk	ČSD	26. 6. 1956
Martin Štryncl	26. 11. 1884	Halšovice/Semily	10. 6. 1916	R	2. střel. pluk	ČSD	27. 4. 1953
Josef Tauchmann	5. 7. 1894	Studenec/Jilemnice	25. 3. 1915	R	3. střel. pluk	ČSD	12. 4. 1977
František Těžký	-	-	-	-	-	pošta	-
Jan Tojnar	29. 3. 1888	Lipchyně/Nové Město nad Metují	23. 9. 1915	R	3. střel. pluk	pošta	-
Čeněk Trnka	26. 7. 1889	Pohorsko/Sušice	2. 11. 1916	I	34. střel. pluk	četnictvo	-
Jan Ulman	14. 1. 1880	Úherce/Mladá Boleslav	-	R	8. střel. pluk	školství	-
Bohuslav Václavík	16. 10. 1895	Kunratice/Liberec	8. 9. 1916	R	2. střel. pluk	dělník	-
Jaroslav Václavík	-	-	-	-	-	ČSD	-
František Vágenknecht	1. 4. 1897	Jesenný/Semily	20. 6. 1916	R	1. střel. pluk	ČSD	-
Rudolf Vágner	17. 4. 1885	Podolec/Mladá Boleslav	-	R	-	úředník	29. 1. 1922
František Vachata	21. 12. 1894	Bubovice/Blatná	1. 7. 1915	F	22. střel. pluk	pošta	5. 12. 1962
Vít Vašák	7. 7. 1894	Jablonné nad Orlicí/Žamberk	21. 6. 1916	R	1. děl. pluk	-	-
Kliment Vencl	22. 11. 1896	Nekoň/Žamberk	28. 6. 1916	F	21. střel. pluk	ČSD	-
Josef Vebr	11. 5. 1894	Kněžičky/Turnov	8. 5. 1915	R	3. střel. pluk	ČSD	25. 4. 1975
Josef Vichtera	17. 8. 1881	Broumov/Dvůr Králové nad Labem	18. 3. 1915	R	7. střel. pluk	ČSD	-
Jaroslav Vík	10. 6. 1889	Kamenice/Jičín	-	R	5. střel. pluk	ČSD	4. 6. 1925
František Vilinger	10. 4. 1894	Nová Ves/Písek	duben 1915	R	štáb čsl. legií	ČSD	16. 3. 1933
Bohumil Vlach	4. 6. 1896	Semily/Semily	18. 9. 1915	R	4. střel. pluk	armáda	-
Josef Vognar	2. 4. 1896	Žehušice/Čáslav	18. 9. 1915	R	zásobování	policie	-

Josef Vojáček	21. 3. 1893	Míčov/Čáslav	23. 11. 1914	R	3. střel. pluk	policie	-
Josef Votruba	24. 5. 1882	Střežírky/Hradec Králové	-	R	11. střel. pluk	ČSD	-
Václav Votrubec	25. 11. 1899	Příšovice/Turnov	6. 8. 1916	I	35. střel. pluk	ČSD	7. 2. 1970
Josef Vrbenský	15. 11. 1874	Opočnice/Poděbrady	20. 9. 1917	R	nem. vlak č. 4	ČSD	-
Emanuel Vyhnálek	19. 1. 1890	Hnátnice/Lanškroun	23. 6. 1917	I	33. střel. pluk	ČSD	20. 3. 1962
Ludvík Vysocký	19. 8. 1895	Zábřeh/Moravská Ostrava	19. 6. 1918	I	35. střel. pluk	policie	-
František Zábrodský	20. 11. 1895	Ústí nad Orlicí/Ústí nad Orlicí	7. 7. 1915	R	11. střel. pluk	armáda	-
Alois Zadina	22. 9. 1896	Zařičany/Čáslav	13. 9. 1915	R	1. střel. pluk	policie	-
Václav Zajíček	-	-	-	-	-	dělník	-
Josef Zapadlík	27. 1. 1889	Sobotka/Jičín	17. 6. 1916	R	10. střel. pluk	ČSD	18. 1. 1974
Bohuslav Zemánek	11. 8. 1893	Nosetín/Sedlčany	16. 9. 1916	I	35. střel. pluk	-	-
František Zemánek	21. 11. 1888	Náchod/Nové Město nad Metují	26. 11. 1917	I	-	ČSD	28. 12. 1973
Václav Zemek	26. 12. 1893	-	21. 11. 1914	R	8. střel. pluk	-	-
František Zikmund	13. 7. 1898	Bukovina/Mnichovo Hradiště	20. 6. 1918	I	35. střel. pluk	ČSD	-
František Zvěřina	25. 2. 1891	Dobrovice/Mladá Boleslav	24. 6. 1918	I	35. střel. pluk	školství	-
Václav Živnůstka	1. 11. 1897	Opočnice/Poděbrady	7. 7. 1916	R	9. střel. pluk	ČSD	-
Václav Žofka	4. 11. 1892	Řepov/Mladá Boleslav	10. 3. 1915	R	10. střel. pluk	policie	-

Příloha č. 2

Seznam členů Jednoty pro Český Dub a okolí

jméno a příjmení	datum narození	místo/okres narození	datum zajetí	legie	poslední útvar	zaměstnání	datum úmrtí
Josef Beneš	15. 2. 1893	Rozstání/Turnov	20. 6. 1916	R	5. střel. pluk	dělník	-
Josef Bína	20. 4. 1892	Javorník/Turnov	1. 11. 1915	R	11. střel. pluk	dělník	-
Václav Bobek	24. 10. 1887	Rašovka/Turnov	20. 8. 1917	I	35. střel. pluk	dělník	-
Rudolf Bulíř	8. 3. 1884	Dolní Paseky/Turnov	29. 8. 1914	R	6. střel. pluk	rolník	-
Emil Cimrman	8. 11. 1892	Hlavice/Turnov	17. 2. 1915	R	1. střel. pluk	armáda	-
Josef David	26. 1. 1875	Javorník/Turnov	-	I	6. zákopová rota	živnostník	-
Josef Domalíp	6. 1. 1878	Brodce/Nové Benátky	22. 3. 1915	R	2. nemocnice	zedník	-
Bohumil Drahokoupil	20. 8. 1887	Nepolisy/Nový Bydžov	6. 7. 1916	R	5. střel. pluk	kovář	-
Václav Dvořák	3. 5. 1888	Kněžičky/Turnov	14. 9. 1914	R	-	úředník	-
Karel Jančík	21. 9. 1887	Jihlava/Jihlava	2. 4. 1915	R	-	obchodník	16. 4. 1925
Adolf Jíra	1. 6. 1879	Bílá/Turnov	-	R	3. střel. pluk	tesař	květen 1928
František Hájek	30. 6. 1895	Pohoří Olešnice/Turnov	15. 6. 1916	R	5. střel. pluk	úředník	-
František Hautf	17. 10. 1880	Benešovice/Turnov	21. 3. 1915	R	finanční správa	rolník	-
Josef Havelka	24. 10. 1895	Trávníček/Turnov	14. 6. 1916	I	31. střel. pluk	rolník	6. 1. 1941
Rudolf Havlík	25. 7. 1895	Bohumilče/Turnov	25. 7. 1895	I	31. střel. pluk	zedník	-
František Horna	30. 12. 1892	Hlavice/Turnov	30. 12. 1892	R	2. střel. pluk	rolník	-

Josef Hořák	19. 9. 1887	Vlčetín/Turnov	18. 9. 1915	R	1. technická rota	rolník	-
Josef Hořák	7. 1. 1884	Vlčetí/Turnov	10. 7. 1916	R	5. střel.pluk	rolník	-
Jaroslav Hoření	20. 5. 1896	Soběslavice/Turnov	22. 6. 1916	R	9. střel. pluk	četnictvo	-
Josef Houška	18. 3. 1892	Kamenice nad Lipou/ Kamenice nad Lipou	19. 9. 1914	F	21. střel. pluk	úředník	-
Jan Chmelík	17. 9. 1896	Mladá Boleslav/Mladá Boleslav	22. 4. 1917	I	33. střel. pluk	pošta	-
Karel Jančík	21. 9. 1887	Jihlava/Jihlava	2. 4. 1915	R	-	obchodník	-
Jan Košek	24. 6. 1886	Všelibice/Turnov	19. 6. 1918	I	32. střel. pluk	dělník	-
Petr Košek	9. 1. 1890	Modlibohov/Turnov	-	R	-	obchodník	-
Karel Krušínský	1. 11. 1879	Nymburk/Poděbrady	10. 8. 1916	R	1. úderný prapor	knihář	-
Josef Kuna	12. 3. 1891	Beroun/Hořovice	28. 1. 1918	I	33. střel.pluk	dělník	-
Ladislav Lhota	4. 10. 1894	Smržov/Turnov	28. 3. 1915	R	symf. orchestr	hostinský	-
Josef Mach	5. 3. 1889	Vápno/Turnov	18. 3. 1915	R	5. střel. pluk	školství	14. 1. 1935
Hugo Matěna	1. 4. 1892	Celné/Žamberk	5. 9. 1914	R	9. střel. pluk	četnictvo	-
Josef Nový	1. 6. 1888	Sedlec/Mělník	20. 7. 1915	R	5. střel. pluk	kolář	3. 8. 1945
Josef Nyč	13. 9. 1879	Borová/Náchod	24. 9. 1915	R	štáb 1. divize	malíř	11. 2. 1949
Antonín Obolecký	31. 3. 1897	Studnice/Chrudim	5. 7. 1916	R	2. jízdní pluk	četnictvo	-
Rudolf Oplt	2. 6. 1889	Český Dub/Turnov	1915	R	7. střel. pluk	truhlář	-
Josef Pavlů	13. 1. 1882	Hodky/Turnov	29. 8. 1914	R	7. střel. pluk	řezník	-
Petr Pavlů	15. 3. 1887	Rozstání/Turnov	23. 1. 1917	R	7. střel. pluk	dělník	-
Václav Pavlů	17. 4. 1893	Javorník/Mladá Boleslav	9. 2. 1915	R	11. střel. pluk	rolník	-

František Resl	2. 2. 1879	Přibyslavice/Turnov	22. 3. 1915	R	12. střel. pluk	rolník	-
Antonín Růta	17. 4. 1890	Kněžičky/Turnov	28. 7. 1916	R	1. úderný prapor	dělník	-
František Sluka	6. 10. 1890	Horní Paseky/Turnov	22. 3. 1915	R	8. střel. pluk	zedník	-
Václav Smrček	21. 9. 1892	Lípy/Náchod	10. 10. 1914	R	1. střel.pluk	úředník	-
Václav Soukup	28. 11. 1898	Klamorna/Turnov	1916	F	21. střel.pluk	rolník	-
Josef Soukup	11. 1. 1893	Klamorna/Turnov	9. 11. 1915	R	4. střel. pluk	truhlář	-
Josef Soušek	4. 4. 1896	Český Dub/Turnov	6. 7. 1916	R	3. střel. pluk	obchodník	-
Karel Stejskal	8. 5. 1885	Proseč pod Ještědem/Turnov	6. 7. 1916	R	1. nemocnice	dělník	-
Josef Šámal	17. 4. 1896	Malý Dub/Turnov	2. 9. 1915	R	5. střel.pluk	malíř	-
Josef Šemberk	26. 11. 1896	Roveň/Turnov	-	R	34. střel. pluk	rolník	-
Josef Škoda	25. 4. 1892	Proseč pod Ještědem/Turnov	29. 8. 1914	R	5. střel. pluk	školství	-
Rudolf Šolc	3. 1. 1894	Dolní Paseky/Turnov	26. 7. 1916	R	1. střel. pluk	zámečník	-
Josef Šrýtr	26. 1. 1894	Lísky/Turnov	7. 11. 1915	R	3. střel.pluk	tesař	-
František Tláškal	26. 11. 1889	Podbřezí/Nové Město nad Metují	8. 3. 1915	R	1. lehký děl. pluk	obuvník	-
Hynek Třešňák	15. 7. 1878	Světlá pod Ještědem/Turnov	22. 3. 1915	R	1. zál. pluk	dělník	4. 12. 1946
Josef Tvrzník	20. 6. 1880	Všelibice/Turnov	22. 3. 1915	R	7. střel. pluk	hostinský	-
Václav Valeš	5. 12. 1893	Český Dub/Turnov	28. 7. 1916	R	2. lehký děl. pluk	rolník	25. 5. 1952
Bedřich Večerník	4. 8. 1892	Malčice/Turnov	22. 2. 1915	R	5. střel. pluk	zedník	31. 3. 1953
Josef Vondrák	4. 7. 1892	Hrubý Lesnov/Turnov	2. 12. 1914	R	2. lehký děl. pluk	rolník	-

Příloha č. 3

Zákon o propůjčování míst legionářům.¹

462/1919 Sb.

Zákon

ze dne 24. července 1919

o propůjčování míst legionářům.

Na základě usnesení Národního shromáždění k doplnění zákona ze dne 23. května 1919, č. 282 Sb. z. a n., nařizuje se:

§ 1.

Legionáři, t. j. vojíni českoslovenští, kteří vyhovují podmínkám stanoveným v § 2, mají nárok žádati za udělení míst ve službě státní a veřejné, též při jiných závodech a podnicích státem podporovaných a zaručených.

Služba ztrávená v čsl. legiích počítá se všem legionářům trojnásobně do služby i do výslužby. Doba ztrávená v legiích počítá se dnem přihlášky do legií, kde nelze zjistiti den přihlášky, tedy dnem nastoupení služby v legiích.

§ 2.

Legionářem jest každý dobrovolník čsl. legionářské (revoluční-zahranichní) armády, který byl do ní zařazen na základě přihlášky učiněné příslušnému orgánu nebo zástupci čsl. Národní Rady v Paříži nebo některé z jejích odboček nejdéle do 28. října 1918, a to úplně dobrovolně, bez jakéhokoli nátlaku, nebo nařízení čsl. Národní Rady nebo jiného čsl. revolučního orgánu veřejnou mocí nadaného, a v den převratu, t. j. 28. října 1918, skutečně v ní službu podle svého služebního přidělení konal - nebo který hodnověrně prokáže, že z důvodů, na jeho moci a vůli nezávislých, nemohl v uvedený den v místě příslušného zařazujícího a přidělujícího čsl. vojenského orgánu k zařazení býti přítomen - nebo který byl z ní řádně propuštěn.

Československou legionářskou (revoluční-zahranichní) armádou rozumějí se autonomní, z Čechoslováků složené vojenské formace ve svazku příslušných spojeneckých armád, které podléhaly nejvyšší politické autoritě čsl. Národní Rady v Paříži

¹ *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha, Státní tiskárna 1918–1919, s. 647–648.

pod předsednictvím Masarykovým.

Vedle toho za legionáře jest pokládati rovněž Čechoslováky rakouského, uherského neb německého státního občanství, kteří během války dobrovolně vstoupili do některé ze spojeneckých a spřátelených pravidelných (regulárních) armád, jsoucích v pravidelné válce proti středoevropské koalici (Německo, Rakousko-Uhersko, Bulharsko, Turecko) a v ní v době převratu, t. j. 28. října 1918, skutečně konali službu, nebo z ní byli řádně propuštěni, prokáží-li hodnověrně, že z důvodů na jejich vůli nezávislých nebylo jim možno vstoupiti nebo přestoupiti do čl. revoluční- zahraniční legionářské armády.

Armády spojenecké a spřátelené jsou: americká, anglická, francouzská, italská, ruská až do 28. února 1918 a srbská.

Potvrzení o tom, kdo je legionářem, vydává kancelář Československých legií při ministerstvu Národní obrany.

§ 3.

K uplatnění nároku v § 1 vytčeného, vyhrazují se legionářům:

1. některá místa služební výhradně;
2. přednost před spolužadatelem při obsazování jiných míst.

§ 4.

Místa služební legionářům vyhrazená jsou:

a) Všechna místa sluhů a dohlížitelů (dozorců) u státních úřadů, trestnic a jiných ústavů, na které stát buď celý náklad, nebo část nákladu nese, rovněž tak ve službách zemských, okresních a obecních úřadů a fondů veřejných.

b) Místa sluhů úředních a kancelářských, také k nižší službě dohlížitelské a provozovací náležející, u železnic, paroplavby a u jiných závodů a podniků státem podporovaných a zaručených, k nimž teprve se dává koncese, nebo které jsou již povoleny, ale stanovami svými, koncesními listy neb jiným způsobem jsou zavázány, aby při obsazování míst přihlížely k déle sloužícím poddůstojníkům.

Všech výše jmenovaných míst vyhrazuje se pro legionáře 50 procent do té doby, dokud kancelář českoslov. legií při ministerstvu Národní obrany neprohlásí, že na určitá místa pro legionáře nereflektuje.

§ 5.

Při obsazování úřednických míst manipulačních kancelářských u úřadů, soudů a závodů, jmenovaných v § 4 pod lit. a) a b), budiž dávána přednost před jinými spolužadatelé legionářům, kteří mají nárok o taková místa žádati a prokáží k nim úplnou způsobilost.

Tatáž přednost náleží jim při obsazování míst ve státní civilní stráž bezpečnosti a ve stráž finanční.

§ 6.

Seznamy vyhrazených míst sluhů a úředníků, při jejichž obsazování mají legionáři přednost, buďtež úředně sestavovány, vedeny v evidenci a čas od času vyhlašovány.

§ 7.

Legionářům, kteří podle tohoto zákona mají nárok, žádati za vyhrazená místa, nebo mají přednost při obsazování místa, vydá ministerstvo Národní obrany průkaz, který nutno k žádostem přiložiti. Je-li legionář způsobilý zastávati místo úřednické budiž to v průkazu připomenuto. Ministerstvo Národní obrany povede zvláštní seznam průkazů. Úlevy, poskytnuté legionářům na základě zákona ze dne 23. května 1919, č. 282 Sb. z. a n., při přijímání do státních úřadů platí i pro přijímání do jiných služeb v § 4 uvedených.

§ 8.

Žádost se může týkati:

- a) určitého místa volného neb
- b) místa, jež se teprve uvolní.

V případě druhém legionář-žadatel se zaznamená.

§ 9.

Když má býti obsazováno nějaké místo, uvedené v § 4, lit. a) a b) a § 5, jest úřad, ústav nebo závod, jemuž přísluší právo obsazovací, povinen místo veřejně vyhlásiti, vyměřiti přiměřenou lhůtu k podání žádosti a zpraviti o něm ministerstvo Národní obrany. Jestliže však pro uvolněné místo jsou již zaznamenáni žadatelé-legionáři a jestliže místo se udělí legionáři, není třeba je vypisovati a oznamovati ministerstvu.

§ 10.

Úřady, ústavy a závody, mající právo obsazovati místa, jež jsou vyhrazena legionářům,

nebo na něž legionáři mají přednostní právo, jsou povinny, vésti seznamy docházejících žádostí a vydati každému žadateli potvrzení, že žádost podal s udáním počtu žadatelů, kteří na totéž místo byli zaznamenáni.

§ 11.

Každý žadatel jest povinen předložiti průkaz, že nabyl práva žádati (§ 7), a jest povinen prokázati, že jest způsobilý k službě, za kterou žádá, jakož i že jest občanem Československé republiky.

§ 12.

Místa v § 4 vyhrazená se mohou propůjčovati pouze legionářům, kteří mají právo o ně žádati (§ 1), leda že by se nehlásil žádný legionář, jenž má právo žádati a jenž jest pro dotyčné místo způsobilý. Z oprávněných žadatelů-legionářů může býti zvolen kdokoli.

§ 13.

Každý oprávněný žadatel může si stěžovati, kdyby nějaké místo pro legionáře vyhrazené, nebo místo, při jehož obsazování legionáři mají přednost, bylo zadáno proti ustanovením tohoto zákona.

§ 14.

Jestliže nějaké místo bylo obsazeno proti ustanovením tohoto zákona, tedy jest povinno ministerstvo, jemuž podléhá úřad, ústav nebo závod, jenž místo obsadil, prohlásiti obsazení místa za neplatné a naříditi, aby byl propuštěn ten, kdo místo obdržel; toto ustanovení neplatí, jestliže ode dne, kdy místo protizákonně bylo obsazeno, do dne, kdy ministerstvo o tom zvědělo, uplynul 1 rok. Jestliže závody jmenované v § 4, lit. a) a b), obsadí nějaké místo proti ustanovením tohoto zákona, trestají se pokutou 1000 až 5000 K i kdyby obsazení nemohlo již býti prohlášeno za neplatné; pokuta plyne do pomocného fondu československých legií.

§ 15.

Nárok na vyhrazená místa a přednostní právo při obsazování míst pozbývá se nebo pomíjí:

- a) když legionář sám se ho vzdá,
- b) když byl odsouzen a s odsouzením mocí zákona jest spojena ztráta způsobilosti k dosažení úřadů státních a veřejných.

Zánik práva na místa vyhrazená nebo zánik práva přednostního budiž poznamenán

v seznamu průkazů (§ 7) a vydaný průkaz budiž majiteli odebrán.

§ 16.

Průkazy vydávané ve smyslu § 7, žádosti o místa, jakož i žádosti za zaznamenání a všechny přílohy k žádostem jsou osvobozeny od kolků.

§ 17.

Když se povolují koncese závodům a podnikům uvedeným v § 4, budiž v listině povolovací uvedeno, že jsou povinny vyhověti ustanovením tohoto zákona i tehdy, jestliže od státu nepožívají záruky nebo podpory.

§ 18.

Ministrovi Národní obrany se ukládá, aby tento zákon provedl v dohodě s ostatními ústředními úřady. Zákon tento nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

T. G. Masaryk v. r.

Tusar v. r.

Klofáč v. r.

Příloha č. 4

Zákon o úlevách při přijímání legionářů do státních úřadů.²

282/1919 Sb.

Zákon

ze dne 23. května 1919

o úlevách při přijímání legionářů do státních úřadů.

Na základě usnesení Národního shromáždění se nařizuje:

§ 1

Vláda se zmocňuje, aby stanovila zásady, dle nichž příslušníkům československých zahraničních vojsk (legionářům) mohou býti dány dispense od všeobecně platných formálních podmínek pro dosažení různých státních úřadů, pokud žadatel skutečně odborně vyhovuje. (Ku př. co do výšky těla, věku, formálního průkazu o předepsaných studiích atd.)

§ 2

Zákon tento nabývá účinnosti dnem vyhlášení

§ 3

Provedení tohoto zákona ukládá se vládě.

T. G. Masaryk v.r.

Švehla v.r.,

v zastoupení ministerského předsedy a jako ministr vnitra.

Dr. Vrbenský v.r.

jako ministr pro zásobování a v zastoupení ministra pro veřejné zdravotnictví a tělesnou výchovu.

² *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, s. 394.

Staněk v.r.,

jako ministr veřejných prací a v zastoupení ministra železnic.

Dr. Soukup v.r.

Habrman v.r.

Dr. Winter v.r.

Dr. Stránský v.r.

Klofáč v.r.

Příloha č. 5

Vojáci 11. roty 23. střeleckého pluku československých legií ve Francii s příslušníky domácího vojska před branou do liberecké radnice s legionářským znakem 1919.³

³ *Sborník Čs. O. L. Jednoty pro Liberec a okolí*, s. 56.

Příloha č. 5

Všeobecný sjezd legionářů mladoboleslavské župy v Liberci 1923.⁴

⁴ SOKA Liberec, f. Sokol Liberec, Fotodokumentace.

Příloha č. 5

Členové Československé obce legionářské před budovou chrastavské základní školy na náměstí 1. máje při slavnostním znovuodhalení pamětní desky Františku Turpišovi 18. června 2018. Uprostřed dochovaný prapor chrastavské DTJ, pojmenovaný po popraveném legionáři.⁵ Nově vybudovaná schrána pro prst z Doss Alta.⁶

⁵ Archiv autora.

⁶ Tamtéž.

Příloha č. 5

Pamětní stuha liberecké meziválečné jednoty, darovaná na prapor chrastavské DTJ v roce 1930.⁷

⁷ Tamtéž.

Příloha č. 5

Zborovské oslavy v Liberci 1927.⁸

⁸ SOKA Liberec, f. Spolek Česká beseda, inv. č. 26, kart. 3, Fotografie Zborovských oslav.

Příloha č. 5

Zborovské oslavy v Liberci 1937.⁹

⁹ SOkA Liberec, f. Jednota Československé obce legionářské pro Liberec a okolí, Památník – Zborovské oslavy 1937 v Liberci.

Příloha č. 5

Prapor Jednoty Československé obec legionářské pro Liberec a okolí.¹⁰

¹⁰ SOKA Liberec, f. Jednota Československé obec legionářské pro Liberec a okolí, Památník – Zborovské oslavy 1937 v Liberci.

Příloha č. 5

Hrob zastřeleného legionářského poslance Josefa Pšeničky v Liberci 1923.¹¹ Slavnostní předání prstí z legionářských bojišť v Liberci 1935. Hovoří starosta města Carl Kostka, zcela zleva městský radní a budoucí nacistický starosta Eduard Rohn.¹²

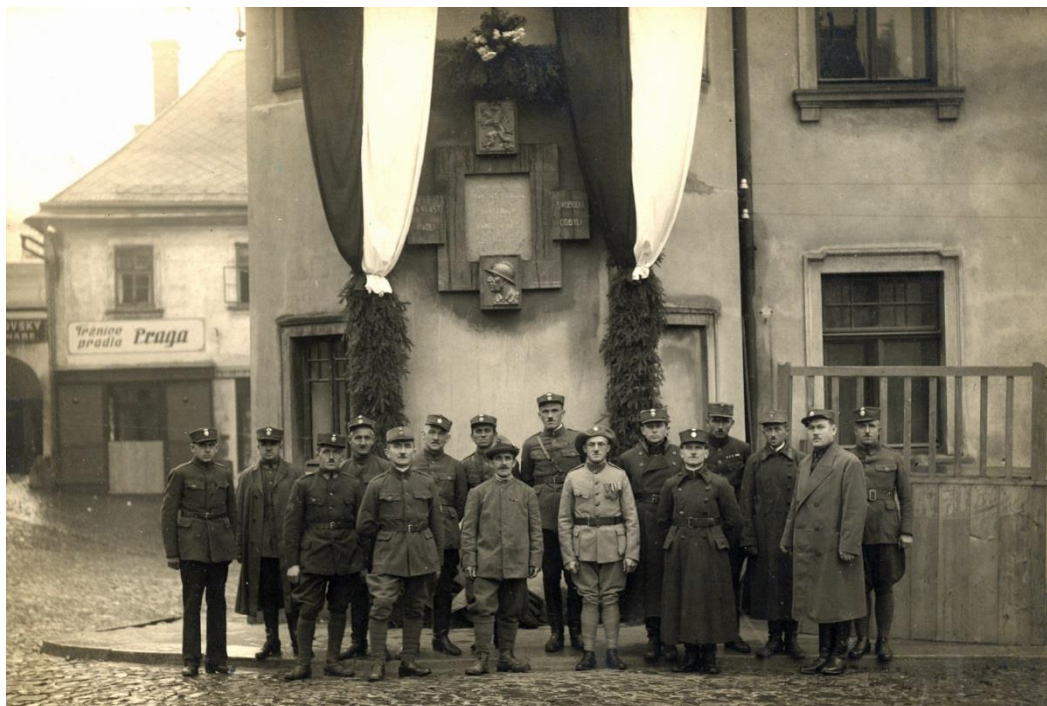

¹¹ PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Fotodokumentace.

¹² Archiv autora.

Příloha č. 5

Členové českodubské jednoty před pamětní deskou padlým legionářům v Českém Dubu 1929.¹³ Manifestační pochod v Českém Dubu 1938.¹⁴

¹³ PMaK Český Dub, f. Československá obec legionářská Český Dub, Fotodokumentace.

¹⁴ Tamtéž.

Příloha č. 5

Českoslovenští legionáři se spřátelenými dobrovolci.¹⁵ Členové legionářské jednoty v Českém Dubu na neznámém legionářském pohřbu.¹⁶

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž.